CORINT
ISTORIE

ERNST JÜNGER

ÎN FURTUNI DE OȚEL

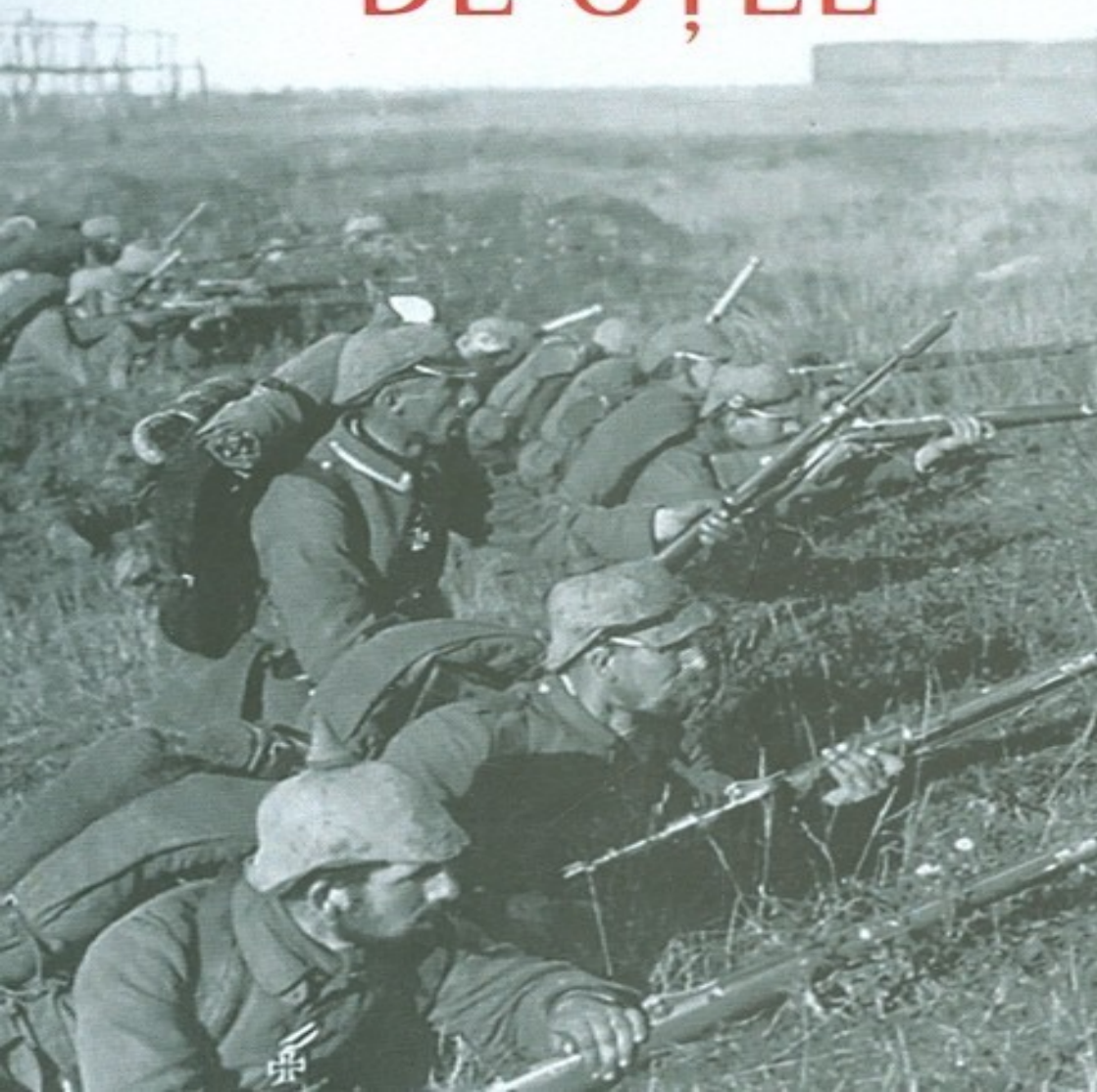

ERNST JÜNGER

ÎN FURTUNI DE OȚEL

CORINT
ISTORIE

Colecție coordonată de
LAVINIA BETEA

ERNST JÜNGER

ÎN FURTUNI DE OȚEL

Traducere din limba germană, prefață și note de Viorica Nișcov

Ernst Jünger, personalitate puternică, gânditor original, unul din cei mai de seamă scriitori ai secolului trecut – autor de jurnale, romane, eseuri, povestiri, însemnări de călătorie.

S-a născut la Heidelberg în 29 martie 1895. Studiile liceale le-a făcut la Hanovra. În 1914 se înrolează voluntar, luptă cu bravură, este rănit și decorat cu cea mai înaltă distincție militară germană „Pour le mérite". După război urmează studii de filosofie la Leipzig și de zoologie la Neapole, interesându-se predilect de entomologie. Se căsătorește cu Grete von Jensen și are doi copii, Ernst și Alexander; trăiește între 1925 și 1940, ca scriitor profesionist la Berlin, Goslar, Überlingen, Ravensburg, Kirchhorst. În cel de al Doilea Război Mondial participă la campania din Franța. În urma atentatului eșuat împotriva lui Hitler (iulie 1944) este demobilizat și declarat „nedemn de a face parte din armată". Se întoarce la Kirchhorst. Ernst, fiul cel mare, cade în luptele din Italia. Începând cu 1948, întreprinde numeroase călătorii, inclusiv în scop entomologic, în Europa, Asia, Africa, Statele Unite. Din 1950 se stabilește la Wilflingen (Suabia). În 1959 întemeiază cu Mircea Eliade revista *Antaios*. În 1960 îi moare soția. Doi ani mai târziu se căsătorește cu Liselotte Lehrer. În 1982 i se decernează premiul Goethe, iar un an mai târziu își încheie ediția completă de opere în 18 volume. În 1985 este vizitat de François Mitterand și de Helmuth Kohl. La centenarul nașterii (1995) i se aduc omagii naționale și internaționale de anvergură. Ernst Jünger moare la 17 februarie 1998. Între 1956-1995 i s-au acordat 27 de premii, titluri și distincții în Germania, Franța, Italia, Spania, i s-au închinat numeroase volume omagiale, numere de reviste, mii de pagini de critică și exegeză literară.

Opere (selectiv): *In Stahlgewittern, 1920 (În furtuni de oțel, 1937); Das abenteuerliche Herz,1929-1928 (Inimă aventuroasă, 2001-2002); Auf den Marmorklippen, 1939 (Pe falezele de marmură, 1971); Die Pariser Tagebücher, 1949 (Jurnalele pariziene, 1997); Gärten und Straßen, 1942 (Grădini și drumuri, 2004); Heliopolis, 1949 (trad. rom. 1998); Der gordische Knoten, 1953; Das Sanduhrbuch, 1954 (Cartea ceasului de nisip, 2001); Gläserne Bienen, 1957 (Albine de sticlă, 1989); Die Hütte im Weinberg, 1958 (Coliba din vie,*

2004); Subtile Jagden, 1967; Die Zwille, 1973 (Praștia, 1981); Eumeswil, 1977 (trad. rom. 2000); Siebzig verweht, 1980-1995.

Prefață

Raport din infern

Hanovra, august 1914. Un tânăr licean rămâne peste vară în oraș să-și pregătească bacalaureatul. Stă cocoțat pe acoperișul unei dependințe a casei părintești, alături de grădinarul gospodăriei și de un dulgher care fixează niște plăci ignifuge pe căpriori. Băiatul îmbrățișează cu privirea până departe străvechiul ținut de câmpie, mărginit la est de lacul imens numit Marea Steinhuder, la vest de mlaștinile întinse, în care, potrivit tradiției, fusese zdrobită oastea lui Germanicus, la sud de pintenii munților pierduți în zare, la nord de landa Lüneburg cu pădurile ei întunecate de pini. Ținutul său natal!

Cei trei tăifăsuiesc liniștiți în vreme ce văd apropiindu-se, ca de obicei la această oră, bicicleta poștașului. Fără să se oprească, acesta le strigă de jos: „Ordin de mobilizare!”

Dulgherul încremenește o clipă cu ciocanul ridicat, apoi îl lasă ușor în jos și coboară gânditor de pe acoperiș – se va înfățișa zilele următoare la regimentul său. Fiind rezervist, grădinarul își va aștepta și el ordinul de chemare. În schimb, liceanul în vârstă de nouăsprezece ani, ca alte sute de mii de tineri, se prezintă voluntar. Din cauza aglomerației[1] izbutește să se înscrie abia a treia zi, anume în Regimentul de infanterie 73, cel cu o glorioasă istorie de arme[2]. Își dă și-și ia în pripă examenele de bacalaureat, atât de ușoare, încât „ar fi fost mai greu să le pierzi decât să le treci”, se înscrie la Universitatea din Heidelberg, urmează câteva săptămâni o instrucție militară sumară prin care ia contact cu disciplina prusacă și, pe 27 decembrie 1914, Ernst Jünger, căci despre el este vorba, pornește voios spre front, împovărat cu tot echipamentul necesar și, pe deasupra, în buzunarul tunicii, cu un carnețel destinat însemnărilor zilnice[3].

Motivele pentru care Ernst Jünger pleacă impetuos la război nu au de-a face cu patriotismul, iubirea de țară, apărarea gliei strămoșești etc., ci e vorba pur și simplu de dorința aprigă

a unui elev mediocru de a se scutura cât mai degrabă de constrângerile nesuferite ale obligațiilor școlare și de a răspunde chemării irezistibile a depărtărilor misterioase, a posibilelor întâmplări insolite, pe care fantezia hrănită cu cărți de călătorie i le flutura prin fața ochilor, ca și de a-și satisface nevoia imperioasă de libertate și independență. De altfel, mai făcuse o dată experiența orizonturilor îndepărtate, când, la numai 17 ani, fugind de-acasă și ascunzându-și vârsta reală, se înrolase în Legiunea Străină, fascinat de primejdie, risc și aventură; ajunsese la Oran și Sidi-bel-Abbès, de unde mai apoi, dezmeticit și deziluzionat, fusese adus înapoi, nu fără complicații, de tatăl său.

Face tot războiul pe Frontul de Vest, avansând treptat de la simplu soldat la cadet, locotenent, comandant de pluton, comandant de companie, ofițer de recunoaștere, ofițer de informații, comandant de trupă de șoc; ia parte la lucrări curente în tranșee, la gărzi, apoi la nenumărate patrule primejdioase, unele puse la cale din proprie inițiativă, participă la războiul de poziție extenuant din Champagne, se bate cu excepțională bravură în luptele de pe Somme, Cambrai, Ecoust-St. Martin, Noreuil, Monchy-Bapaume, Sapignies etc., e rănit de paisprezece ori, scapă cu viață, adesea din situații fără ieșire, înconjurat parcă de un nimb de invulnerabilitate, în fine, primește drept recompensă medalii și ordine precum Crucea de Fier, Crucea de Cavaler a Ordinului Casei de Hohenzollern, Medalia de aur a răniților, „Pour le mérite”. După încheierea conflagrației mondiale face studii de zoologie și filosofie, iar timp de zece ani[4] își decantează, analizează și valorifică în scrieri memorialistice și eseistice, precum și într-o povestire autobiografică, propria experiență de front[5].

*

Constituită pe baza notelor aproape zilnice[6] luate, de-a lungul celor patru ani petrecuți în campania din Belgia și Franța, în tranșee, „în pauzele scurte dintre [felurite] evenimente, după misiunile zilnice pe front, la lumina slabă a unei lumânări, pe treptele intrărilor înguste ale adăposturilor, în cratere acoperite cu foi de cort, în beciuri umede din ruine”[7] sau în spitale, *În furtuni de oțel* este prima carte publicată de Ernst Jünger[8] (într-un tiraj de 2000 de exemplare, care avea să urce până în 2012 la 330 000), bestseller în anii 1920 și prima carte de răsunet

internațional[9] izvorâtă nemijlocit din experiența crucială a Marelui Război, trăită cu intensitate tragică și plătită funest de o întreagă generație[10]. Un război care, cum se știe prea bine, a deschis cutia Pandorei, căci a dus la prăbușirea de imperii, la revoluții, la instaurarea de regimuri totalitare, la conflagrații nimicitoare, la violențe catastrofale, un război care a fost, cum s-a spus, pe bună dreptate, „catastrofa originară a secolului al XX-lea” (George E Kennan).

*

Ernst Jünger este un observator ager și curios, acuitatea privirii îl caracterizează înainte de orice[11]. Mărturisea cândva: „Aveam o înclinație naturală către observație; nutream de timpuriu o predilecție pentru telescoape și microscoape ca instrumente cu care se vede ceea ce e mare și ceea ce e mic”[12].

Considerate împreună, cele două instrumente oferă o metaforă a traiectoriei care unește infinitul mare cu infinitul mic, aproapele cu departele, axa spațială pe care alunecă privirea scrutătoare în căutarea sensului. Se încheagă astfel o foarte personală „ontologie a ochiului”[13] interesată precumpănitor de perceperea și descrierea *spațială* a realului. În treacăt fie spus, lucrurile vor fi programatic fundamentate ulterior, când își va supraintitula jurnalele din cel de-al Doilea Război Mondial *Radiații.* Lumea, oamenii, animalele, lucrurile, va spune el, emit unde pe care scriitorul le captează sub formă de impresii luminoase și întunecate; primele îi vin dinspre divinitate, orașe, cărți, peisaje, ultimele dinspre temnițe, front, lagăre de exterminare. Scriitorul le ordonează pe toate, le ierarhizează în configurații pline de sens și le reflectă mai apoi prin mijlocirea cuvântului.

În volumul *În furtuni de oțel,* „radiațiile” sunt prin forța lucrurilor întunecate, referințele temporale mai degrabă rare și incomplete[14], iar orizontul e limitat de ritmurile și rutina microcosmosului cotidian. Astfel, cu câteva excepții, nu aflăm mai nimic despre istoria mare, despre locurile, desfășurarea și rezultatele bătăliilor decisive care au marcat într-un sens sau altul mersul războiului. Lipsesc din *În furtuni de oțel* privirea panoramică, vastitatea marilor încleștări, anvergura manevrelor strategice, perspectiva din care sunt trăite și reproduse evenimentele fiind, dimpotrivă, una fragmentară, microscopică[15], văzută de jos, de la „firul ierbii” în plus,

spațialitatea este ușor difuză. În afara cadrului stabilit de majoritatea titlurilor toponimice ale capitolelor („De la Bazancourt la Hattonchâtel”, „Les Eparges”, „Guillemont” etc.), indicațiile privind direcția de deplasare a combatanților în confruntările de la suprafață sau prin rețeaua complicată de tranșee, prin adăposturi ori spre locurile de refacere după lupte grele, sunt nu o dată fixate prin adverbe vagi de mișcare, precum „la dreapta”, „la stânga”, „deasupra”, „în jos”, „în sus” ș.a., ceea ce subțiază perceperea orientării în favoarea centrării pe eveniment.

Scriere eminamente memorialistică, *În furtuni de oțel* este în cea mai mare parte o succesiune de descrieri în registru denotativ, dispuse cronologic[16], care înfățișează, la timpul trecut și din perspectiva persoanei întâi singular (eu) sau plural (noi), operații militare locale, evenimente mărunte de front, apoi anecdotică cazonă, ici-colo portrete sumare de camarazi, ori reacții meditative pe seama întâmplărilor trăite; episodic, întâlnim și introspectarea unor stări de conștiință situate la marginea extremă a primejdiei, în care se instalează un soi de luciditate vizionară și o ușurință aproape neverosimilă[17] care suspendă pe durate restrânse frica de moarte. Sunt aici pagini aproape exaltate, apropiate tipologic de expresia violenței expresioniste, pagini inundate de beția voioasă a luptei, alături de altele bântuite de exasperarea, ce-i drept strunită, provocată de tranșeele inundate de apă, de adăposturile clisoase și reci, de câmpurile pline de cadavre sfârtecate, asaltate de oștile de guzgani; sunt scene de spital și scene de acalmie când combatanții din prima linie sunt înlocuiți temporar și lăsați spre refacere în așezări părăginite și pustiite din spatele frontului. Sunt și evocări de plimbări solitare în clipe de răgaz prin păduri sfâșiate de gloanțe și proiectile, sate pustiite sau ținuturi mlăștinoase, după cum sunt și clipe de cufundare în lecturi și de evadare privilegiată din contingent: „Am fost întotdeauna fascinat de multiplele fațete ale lumii. Atunci când te amenință o primejdie de ce să nu citești o poezie de Hölderlin sau de ce să nu observi evoluția unei insecte prin praf? Mi s-a întâmplat asta în tranșeele Marelui Război sau în 1940 pe drumurile Franței. Poți atunci să uiți de război, de loc, de timp, de consemn. Distanța astfel obținută îți permite să vezi latura zadarnică a lucrurilor. Cred că așa ceva există pe toate fronturile. Această

posibilitate de a ne abstrage în destinul nostru personal e uneori singurul lucru care ne mai rămâne”[18].

Domină însă de departe *În furtuni de oțel,* cum spuneam, scenele întunecate, coșmarești, de distrugere, care coagulează pe tot parcursul cărții un registru șocant de o consistență dură. „Eroul” principal fiind moartea, moartea oamenilor care se măcelăresc frenetic între ei, moartea animalelor, a pădurilor, a caselor, a tot ce este viu. Imagini vizuale, auditive, olfactive suprapuse sinestezic sau înlănțuite conturează liniile unui univers apocaliptic: „Am ajuns în fața ruinelor unui sat. Din câmpia Flandrei, plină de cicatrice oribile, se ridicau, negre și sfărâmate, cioturile unor copaci, rămășițele unei păduri întinse. Dâre uriașe de fum treceau prin aer, acoperind cerul vesperal cu nori grei, sumbri. Peste pământul despuiat, deșirat și redeșirat nemilos, pluteau gaze înăbușitoare care, galbene și brune, rătăceau nonșalant. S-a ordonat alertă de gaze. În această clipă s-a declanșat un foc monstruos – englezii reperaseră atacul. Pământul țâșnea în havuzuri șuierătoare și o grindină de schije mătura terenul ca o aversă. O clipă am rămas cu toții încremeniți, apoi ne-am năpustit care încotro. [...] în fața noastră flutura galben un perete de foc; o aversă de bulgări de pământ, bucăți de cărămidă și țăndări de fier cădeau ca grindina peste noi și scăpărau scântei luminoase în contact cu căștile de oțel. Aveam senzația că respiram mai greu, ca și cum aerul dintr-o atmosferă saturată de fier masiv nu mai era suficient pentru plămâni. Am fixat îndelung cazanul incandescent al vrăjitoarelor ale cărui granițe vizibile îl constituia focul arzător țâșnind pe gura mitralierelor englezești. Roiul de albine cu mii de capete ale proiectilelor care se revărsa asupra noastră nu era perceput de auz. Mi-am dat seama că atacul nostru, pe care îl pregătisem timp de jumătate de oră printr-un foc concentrat, era strivit din față de forța acestui tir de respingere. De două ori, la interval scurt, o explozie monstruoasă a înghițit vacarmul. Mine de cele mai grele calibre au plesnit. Câmpuri întregi de dărâmături au sărit în aer, s-au învârtejit și s-au prăbușit cu un trosnet infernal.”

Reducerea la minimum a istoricității și repetarea aceluiași tip de configurații descriptiv-narative, diferite doar prin amplitudine, intensitate și loc de desfășurare, lasă impresia unei mișcări în cerc, generatoare a unui prezent cvasietern. Impresie

accentuată în imediat de chiar „subiectul” cărții: pe de-o parte, de faptul că ciocnirile armate nu duc nicăieri, părțile beligerante cuceresc în lupte crâncene fâșii neînsemnate de teren[19] pe care le pierd, cu rândul, în confruntări la fel de crâncene, pentru a relua apoi de la capăt aceleași operații întru același zadarnic și ucigaș final deschis; pe de alta, de faptul că trupele decimate sunt repede înlocuite cu altele proaspete care sunt la rândul lor decimate și înlocuite cu altele și tot așa în continuare, s-ar zice, într-un orizont fără sfârșit: „Niciun fir amărât de iarbă nu se arăta privirii scrutătoare. Locul scurmat al luptei era înfiorător. Apărătorii vii se amestecau cu cei morți. Săpând găuri ca să ne adăpostim, am observat că aceștia din urmă zăceau în straturi suprapuse. Rezistând înghesuite sub foc intens, companie după companie fuseseră secerate, apoi cadavrele fuseseră îngropate sub masele de pământ azvârlite de proiectile, după care altă unitatea îi schimbase pe cei căzuți. Acum era rândul nostru”[20].

Izbește faptul că la acest prim nivel, al „peripeției”, deși autorul relatează riguros experiențe de viață trăite de el și de camarazii săi – în care așteptarea încordată a unui eveniment subit, posibil fatal, frica, durerea, uimirea în fața aglomerării monstruoase de arme etc., reacții psihologice mai degrabă schițate decât ferm conturate, dau conținut sufletesc mecanicii acelorași gesturi de apărare sau de atac – realul se încheagă, paradoxal, în anumite șabloane literare. Este ca și cum „trăitul”, căutându-și expresia verbală, ar fi spontan captat de forme preexistente în straturile imaginarului și ale limbii. Astfel războiul, în care luptătorii trăiesc o bună parte din timp în tranșee săpate adânc sub pământ sau pornesc întotdeauna doar pe întuneric în patrule primejdioase, din care mulți nu se mai întorc niciodată, măcelul în desfășurare care dă corp masiv jurnalului *În furtuni de oțel* trimite la acel *locus terribilis* sau *locus horridus* definit ca spațiu subteran, locuit de monștri, un spațiu al experiențelor senzoriale terifiante, sau ca peisaj ostil, frământat de erupții, incendii, furtuni devastatoare, presărat cu lacuri de sânge sau copaci tânguitori, care provoacă uluire înfricoșată și groază. Este un topos venerabil atestat, cum se știe, în spațiul occidental încă din literatura greco-latină (Euripide, Virgiliu, Ovidiu) și care atinge o culme a referinței în *Infernul* lui Dante, fără a mai vorbi de universalitatea lui ulterioară poetică și artistică. Poate cu excepția capitolelor

„Despre luptele zilnice ale războiului de poziție” și „Răzbim”, toate celelalte gravitează în jurul unui nucleu în care fenomenalitatea acelui „locus horridus” are o forță explozivă halucinantă.

Distrugerea omniprezentă a viului, cu deosebire percutantă și în cazul făpturilor necuvântătoare (copaci, păduri întregi, cai), este, altfel spus, o destructurare a cosmosului care induce discret privitorului un sentiment de tristețe și zădărnicie: „După-amiază am pornit într-o plimbare solitară prin satul Puisieux, complet distrus. Așezarea fusese încă din timpul bătăliei de pe Somme tocată de obuze și transformată într-o grămadă de ruine. Cratere și rămășițe de ziduri erau acoperite de verdeață deasă, în care străluceau peste tot discurile albe ale socului, prietenul ruinelor. Nenumărate explozii proaspete sfâșiaseră țesătura învăluitoare și dezgoliseră din nou pământul de atâtea ori răscolit al grădinilor.

Strada satului era tivită cu deșeuri de război, rămase de la înaintarea stopată. Mașini ciuruite de gloanțe, muniție aruncată, arme de mână ruginite și contururile unor cai pe jumătate putreziți, înconjurate de licărul norilor de muște, proclamau nimicnicia tuturor lucrurilor angrenate în luptă.”

Dar nu avem a face doar cu un univers dezarticulat în care elementele componente zac izolate și desfuncționalizate, ci și cu universul *haotic* din străvechiul topos[21] al „lumii pe dos”, cu deosebire activ de-a lungul întregii cărți. Un exemplu, în variantă dramatic hilară, îl oferă capitolul „Retragerea de pe Sommes”: „Satele pe care le-am traversat în marș luaseră aspectul unor imense case de nebuni. Companii întregi doborau și smulgeau ziduri sau stăteau pe acoperișuri și spărgeau țiglele. Copacii erau tăiați, ferestrele dărâmate; de la grămezile uriașe de moloz se ridicau de jur-împrejur nori de fum și de praf. Se vedeau oameni îmbrăcați în costumele și rochiile lăsate de locuitori, cu jobene pe cap, alergând bezmetic. Cu o agerime distrugătoare descopereau grinzile principale ale caselor, fixau funii de ele și trăgeau cu strigăte ritmice până când totul se prăbușea. [...] Până la poziția Siegfried, fiecare sat devenise o grămadă de ruine, fiecare copac era tăiat, fiecare stradă minată, fiecare fântână infectată, fiecare curs de apă zăgăzuit, fiecare beci aruncat în aer sau presărat cu bombe ascunse, fiecare șină deșurubată, fiecare sârmă de telefon demontată, tot ce era

incendiabil fusese ars: pe scurt, am transformat într-o paragină ținutul care îl aștepta pe adversarul ce avansa.

Imaginile aminteau, cum am spus, o casă de nebuni și stârneau un efect similar, pe jumătate comic, pe jumătate respingător.”

De altfel, titlul însuși al cărții, sintagmă simbolică, relativ la îndemână, este o reduplicare intensificatoare a ideii de răsturnare a ordinii firești: *furtuna* ca fenomen natural, tulburând prin ea însăși liniștea lumii și inducând o senzație de anxietate, este, pe deasupra, determinată de *oțel,* corp dur, fabricat de mâna omului; ea este astfel de-naturată, proiectată într-un spațiu ireal, necunoscut, ca atare posibil locuit de toate încercările, spaimele și grozăviile. Sintagma apare în *Edda.* Nu e clar însă dacă Jünger a luat-o de-acolo, dacă a inventat-o sau dacă îi va fi parvenit pe altă cale. S-au pus în evidență, păstrând desigur proporțiile, unele paralelisme între eroii mitologiei nordice și *În furtuni de oțel. În* ambele cazuri există tendința de a relata obiectiv și concret, în ambele e vorba de luptători care nu acționează din datorie, ci, mai degrabă, dintr-un sentiment de onoare și mânați de dorința de glorie, în ambele apar momente extatice de luptă[22].

*

Modul de prezentare al evenimentelor războiului este *în mare,* cum sugeram, unul detașat, dezideologizat[23] și neemoțional. Un discurs viril, obiectiv și exact care privilegiază faptele în paguba comentariului și a reflecției. O atitudine flegmatică de fond prin care afectivitatea este cenzurată și ținută în cumpănă de o raționalitate pragmatică. Și totuși! Câteva pasaje în care emoția comprimată răbufnește, chiar dacă scurt și mai degrabă temperat, contrastează puternic printr-un suflu de umanizare cu materialitatea densă a ororilor relatate în majoritatea lor cvasineutru. Așa este scena revederii cu fratele Friedrich Georg, pe care Jünger îl credea încă acasă, în Hanovra, sau momentul în care află de moartea unui bun prieten: „Această veste m-a terminat. Un prieten plin de mari însușiri cu care împărțisem ani de zile bucuria, suferința și primejdia și care, cu numai câteva minute în urmă, îmi strigase o glumă, să-și fi găsit sfârșitul datorită unei minuscule bucățele de plumb! Refuzam să înțeleg; și totuși, din păcate, era adevărat”. Tot așa este scena (din capitolul „Marea bătălie”) în

care o duzină de soldați pier în chinuri teribile și în care, încercând să-i regrupeze pe supraviețuitori, autorul mărturisește: „Un chip de copil care cu câteva zile în urmă plânsese, luat în râs de camarazii săi la exercițiile cu lăzi grele de muniție, târa acum conștiincios, pe drumurile noastre anevoioase, o asemenea povară pe care o salvase în urma incidentului teribil. Această împrejurare m-a dat gata. M-am aruncat la pământ, izbucnind în hohote convulsive de plâns, pe când oamenii stăteau posomorâți împrejurul meu”. De același registru empatetic ține și grija pentru oamenii pe care îi conduce, încercările repetate de a le evita riscuri inutile, de a-i îmbărbăta pe cei epuizați, de a-i ajuta pe cei răniți etc.

Dacă, după cum am văzut, pasta groasă a materiei răscolite de suferință care se întinde de la un cap la altul al parcursului războinic e din când în când subțiată de clipele de liniște, de momentele de compasiune sau de reflecții, într-un singur caz ea e chiar transgresată; e vorba de finalul capitolului „Ultimul meu asalt”, în care se produce o rupere de nivel, o transmutație existențială prin care conștiința celui care scrie intră în anticamera morții, într-un spațiu ataraxic, în care trăiește o stare de grație asimilabilă unei inițieri: „Când am căzut greoi pe fundul tranşeei am fost convins că de astă dată s-a terminat definitiv. Și în mod ciudat această clipă ține de acelea puține despre care pot să spun că au fost într-adevăr fericite. Prin ea mi-am înțeles, ca la lumina unui fulger, întreaga viață în forma ei cea mai adâncă. Trăiam o uimire incredibilă că ea avea să se încheie tocmai aici, dar această uimire era de o natură plină de voioșie. Apoi am auzit tirul tot mai slab ca și cum m-aș fi scufundat ca o piatră în adânc, dincolo de suprafața unei ape vuinde. Acolo nu mai era nici război, nici adversitate”. Singularitatea și calitatea existențială a acestei trăiri iradiază – și grație simplității esențializante cu care este comunicată – o lumină captată dintr-un dincolo aproape neverosimil, în orice caz paradoxal, față de tumultul ucigaș din jur.

Surdina pusă exprimării afective și reducerea la minimum a planului strict personal plasează această scriere, ca de altfel pe aceea a tuturor jurnalelor și memoriilor lui Ernst Jünger, în regim *litotic.* Frânarea emoției nu face însă decât să-i sporească acesteia reverberația. Pe de altă parte, distanța reprezintă un prag psihologic, reculul este deliberat, o reacție de apărare în

fața maleficului invadant. Dar este totodată si efectul unei strategii poetice. *În furtuni de oțel* a cunoscut șapte ediții ușor modificate: 1920,1922, 1924, 1934, 1935,1961 și 1978[24]. Deosebirile dintre ele, mai ales dintre variantele a treia, a patra și a șasea, și dintre toate acestea și însemnările diariumistice care le-au stat la bază țin precumpănitor de conținut, dar și de stil, în general de expresie, prelucrările succesive, după spusele autorului însuși, tinzând să reducă ponderea datelor efemere, în favoarea esențialității experiențelor trăite, uzând de o formulare cât mai *precisă* și în același timp mai *vie.* De aici, pasaje tăiate sau scurtate de la o variantă la alta, pasaje adăugate sau dezvoltate, întărirea retoricii (metafore, comparații, asonanțe, exploatarea vocabularului cu valoare onomatopeică a limbii în scop expresiv, reducerea neologismelor etc.). De subliniat că optimizarea necontenită a unui text odată scris, în funcție de criterii intrinseci, reprezintă o trăsătură caracteristică a modului de lucru perfecționist al autorului (cele mai multe din scrierile sale au cunoscut modificări, uneori substanțiale, de la o ediție la alta)[25]. În cazul de față, schimbările operate se leagă și de date exterioare, istorice și personale, care au aruncat o altă lumină asupra experienței războiului: e vorba, în primul rând, de atmosfera generală de frustrare, umilință și exasperare din Germania postbelică, confruntată cu urmările dure ale Tratatului de pace[26] (pierderea Alsaciei și Lorenei, a regiunii Ruhr, plata unor despăgubiri astronomice în valoare de 132 de miliarde de mărci-aur[27]), în condițiile unei crize economice, financiare și politice de anvergură; în al doilea rând, de orientarea lui Jünger spre cercurile politice din Berlinul anilor douăzeci, când s-a implicat intens atât în publicistica dreptei naționaliste, cât și a stângii comuniste[28]. În aceste condiții, câteva fragmente neutre din *Jurnalul de război* referitoare, de pildă, la distrugerile săvârșite cu sălbăticie de armata germană cu ocazia retragerii de pe Somme sunt justificate ca necesare în prima ediție a cărții, pentru ca apoi, în ediția din 1934, justificarea să fie suprimată. La fel, câteva scurte pasaje cuprinse în versiunea din 1923, în care autorul sugerează că eforturile și jertfele teribile impuse de război l-au făcut să se deschidă „ideii de patrie” și conceptului de „națiune”[29]. Schimbările de la varianta a cincea la cea de a șasea (1961) sunt făcute sub influența celui de al Doilea Război Mondial: au fost eliminate câteva vocabule

brutale, unele scene de luptă și de ucidere au fost atenuate, au fost introduse momente de compasiune și tristețe etc.[30]

Ansamblul variantelor succesive ale volumului *În furtuni de oțel* reprezintă, pe de-o parte, un document eminent al acelei „catastrofe originare a secolului al XX-lea", pe de altă parte, a faptului că autorul a considerat-o drept o experiență decisivă pentru destinul său personal și drept începutul unei schimbări radicale în destinul lumii. Această din urmă reprezentare vagă va glisa ulterior, în eseul *Muncitorul* și în publicistica anilor 1920-1930, către ideea că Marele Război a ilustrat „paradigma unei modernități extrem de agresive, scindate în mai multe tabere de gândire aflate pe drumul către un nou stadiu de agregare"[31].

Deplina sinceritate îl determină pe Jünger să nu treacă sub tăcere nici scenele de furie belicoasă la care participă luat de val, nici uciderea fără milă a adversarului care îi iese în cale sau pe care îl caută în chiar acest scop, mânat de logica militară care pretinde suprimarea în orice condiții a dușmanului: „Pe drum am fost cuprinși de o furie de bersekeri. Dorința covârșitoare de a ucide mi-a înaripat picioarele. Furia mi-a stors lacrimi amare. Voința uriașă de distrugere care apăsa pe câmpul de bătaie se concentra în creiere, cufundându-le într-o pâclă roșie. Ne strigam plângând și bolborosind propoziții frânte, iar un spectator neutru ar fi putut să creadă că suntem cuprinși de un exces de fericire".

La acest nivel, *În furtuni de oțel* este și o scriere de factură *eroică:* vitejia, puterea de a înfrunta vicisitudinile războiului de poziție, actele de bravură în împrejurări din cele mai primejdioase, recompensate de distincții militare și înaintări în grad, fidelitatea față de patrie (restrânsă în cazul său la Saxonia de Jos, despre care vorbea în termeni exultanți)[32], credința nestrămutată, activă până prin vara anului 1918, în biruința armatei germane, considerată invincibilă reprezintă valori acceptate și asumate fără rezervă[33]. Curiozitatea care, între altele, l-a mânat pe Jünger să se prezinte ca voluntar în război se manifestă și în tendința de a *experimenta* situații-limită și de a-și *testa* propria rezistență la ele, acestea însemnând, în afară de asprimea disciplinei militare, și mizeria împinsă adesea până la insuportabil a condițiilor de trai din tranșee, dar mai cu seamă confruntarea față către față cu inamicul și viața de zi cu zi sub amenințarea propriei dispariții. De aici, căutarea primejdiei,

dorința de a-și afirma temeritatea prin implicarea frecventă în acțiuni de cercetare, mai mult decât riscante, a liniilor inamice, în patrule destinate luării de prizonieri, din care se întoarce însă de fiecare dată teafăr, scăpat ca prin minune de rănire sau moarte. De altfel, pentru el războiul la care participă nu este numai, cum spuneam mai sus, un dat ontologico-istoric, sau un măcel fără noimă, un eveniment de anvergura distructivă a unui fenomen natural, episodic scăpat de sub control, ci și un mod de exersare a virtuților virile (curajul, rezistența, forța, camaraderia)[34] și de forjare a elitelor. De fapt, nu atât războiul, cât *lupta* în sine ca arhetip existențial[35], înțeleasă ca mod de potențare a unei forme de efervescență vitală în imediata proximitate a morții, este ceea ce se desprinde cu claritate din *În furtuni de oțel* – oarecum în descendența temei dionisiace nietzscheene[36]. În viziunea lui Jünger, mai explicit formulată în celelalte scrieri legate de Primul Război Mondial *(Lupta ca trăire interioară, Foc și sânge, Foc și Mișcare, Păduricea 125),* lupta ascunde și o formă de spirit în măsura în care voința comandantului se transformă într-o serie de operații articulate, precise și coincidente, și în care combatanții dau dovadă de curaj, rezistență și onoare: „în acești bărbați era viu un element care sublinia brutalitatea războiului și totuși spiritualiza bucuria reală în fața primejdiei, imboldul cavaleresc de a rezista în luptă. În decursul a patru ani, focul a făurit un tip de luptător din ce în ce mai pur, din ce în ce mai curajos”[37]. Sau această reprezentare fastuoasă a luptătorilor ca „jongleri ai morții, maeștri ai explozibilului și ai flăcării, animale de pradă somptuoase, țâșnind prin tranșee”[38]. Consubstanțială anistoric ființei umane, lupta este totodată „ceva sacru, o judecată a lui Dumnezeu între două idei”[39]. Luptătorul și sentimentul eroicului („nimeni nu i se poate sustrage decât acela care are un caracter decăzut și josnic”[40]) atinge în această viziune grandoarea și elitismul castei vechilor războinici. Conștiința vie a apartenenței exclusiviste la un corp forjat prin suferință comună, rezistență, curaj, capătă accente semețe într-un segment dramatic de iconografie întunecată: „De ce să vă cruț nervii? N-am stat noi odată vreme de patru zile într-un șleau presărat cu cadavre? Nu eram noi toți, morți și vii, acoperiți de un covor gros de muște mari, negre-albăstrii? Mai poate exista aici o intensificare? Da, mai poate: acolo zăceau unii dintre cei cu care împărțisem câte

o noapte de gardă, câte o sticlă de vin și câte o bucată de pâine. Cine dintre cei care nu s-au aflat în rândurile noastre cutează să vorbească de război?”[41]

Fără îndoială că în jurnalul *În furtuni de oțel* șocante sunt nu doar scenele în care Jünger doboară fără să clipească santinele dușmane („A purta război înseamnă a încerca să distrugi inamicul prin desfășurare brutală de forță. Războiul este dintre toate meseriile cea mai dură, maeștrii săi au voie să-și deschidă inima omeniei doar atâta timp cât aceasta nu e păgubitoare” – se spune în prima variantă a cărții); nu doar cele în care își ia micul dejun printre cadavre în descompunere sau în care soldații își jefuiesc camarazii căzuți ori se năpustesc frenetic într-o stare vecină cu nebunia violentă asupra adversarului care de altfel ripostează în același fel; ci șocant frustrantă este însăși relatarea obiectivă a observatorului imparțial care se mulțumește de cele mai multe ori doar să înregistreze brutalitatea faptelor la care participă sau doar asistă[42], precum șocante sunt și cele câteva reflecții discret presărate de-a lungul cărții despre valorile vitalizante ale războiului. În comentariile consacrate de-a lungul timpului volumului *În furtuni de oțel* s-a insistat pe ideea atitudinii glacial estetizante a autorului, concentrată pe percepția fenomenalității optice, acustice, olfactive a lucrurilor, cu suspendarea judecății morale. S-ar putea obiecta că aceasta este implicată în însăși selecția, deloc întâmplătoare, a scenelor și momentelor extrase dintr-o totalitate neomogenă a realului, în virtutea intensității negativității lor. Or, paradoxal, tocmai această intensitate aproape insuportabilă a grozăviilor înfățișate în toată nuditatea lor, necomentate, dar cu o forță expresivă ieșită din comun, induce un sentiment de respingere violentă, cu alte cuvinte, ne aflăm paradoxal în fața „unei cărți beliciste cu efect pacifist”[43]. Dar nu doar atât. Unele „scăpări” mărunte presărate ici-și colo pe traseul acumulărilor de scene dure denotă că abținerea de la judecata morală este autoimpusă, este o mască în spatele căreia se ascund o sensibilitate rănită și asumarea stoică a răului inevitabil: „Statul care ne absolvă de răspundere nu ne poate elibera de jale; trebuie s-o îndurăm. Ea coboară adânc în vise.”

Dacă reducerea în jurnalul *În furtuni de oțel* a implicării afective este o *marcă stilistică personală,* iar ductusul eroic o

manifestare temporară a etosului vârstei, în schimb atașamentul, prin structură și educație, al lui Ernst Jünger față de valorile vii pe-atunci, cum spuneam, în tradiția elitei militare germane, precum demnitatea, onoarea și cavalerismul, sunt o *constantă* a personalității sale. Dacă în război își ucide adversarul ori de câte ori se ivește prilejul, respectând regula jocului, în schimb, niciodată nu îl umilește și nu-l disprețuiește: „În război m-am străduit întotdeauna să-l privesc pe dușman fără ură și să-l prețuiesc ca bărbat pe măsura curajului său. M-am străduit în luptă să-l caut ca să-l ucid și nu m-am așteptat din partea lui la nimic altceva. Niciodată n-am gândit josnic despre el. Când mai târziu mi-au căzut prizonieri în mână, m-am simțit răspunzător pentru siguranța lor și am încercat să fac pentru ei tot ce mi-a stat în putință.” În textul jurnalului *În furtuni de oțel* apar suficiente scene care certifică adevărul acestor mărturisiri. Iar faptul că și ulterior, în cel de-al Doilea Război Mondial, în Franța ocupată, comportamentul căpitanului Jünger a fost exemplar, venind din convingerea că pe timp de război patriotismul autentic și integritatea morală se verifică în grija față de subalterni și în asumarea răspunderii pentru adversarul învins, o dovedește din plin jurnalul *Gärten und Straßen* (*Grădini și drumuri,* Polirom, 2002). Dincolo de simpatia de care s-a bucurat în Franța ca scriitor și ca reprezentant al unei alte Germanii, cultivate, generoase și cavalerești, dincolo de traducerea integrală a operei sale, precum și de nenumăratele consacrări și omagii recunoscătoare, oficiale și private, cu deosebire grăitor mi se pare un document venit din partea unei persoane anonime. Este vorba de o scrisoare ce i-a fost trimisă în 16 iunie 1960. Dacă o citez aici pentru a doua oară (prima dată am reprodus-o în prefața volumului *Grădini și drumuri)* este pentru că ea scoate la lumină ceea ce *există* în volumul *În furtuni de oțel,* dar este în bună măsură ecranat de „radiațiile întunecate”:

> Mult stimate Domnule Jünger,
>
> Zilele din iunie îmi amintesc de evenimente (de la care când veți primi aceste rânduri, se vor împlini exact 20 de ani) pentru care aș vrea să-mi exprim gratitudinea pe care v-o datorez. Prizonier al armatei germane, din 14 iunie 1940, am ajuns, după

marșuri forțate, extenuante, prin Romily, Nogent s/Seine, Esternay, la școala din Montmirail, unde unitatea de pază germană povestea despre comandant multe lucruri lăudabile, care contrastau plăcut cu comportamentul SS-iștilor, brutalității cărora îi fusesem o vreme expuși. Am aflat, între altele, termenii în care li se adresase: «Soldați, prețuiți-i pe prizonieri ca pe sfinți, și-au pus în joc supremul bun, viața, pentru patria lor. Sper să nu fiu pus vreodată în situația de a pedepsi pe vreunul dintre voi pentru maltratarea prizonierilor!» Ca și cum acestea nu ar fi fost suficiente, s-a străduit personal pentru a asigura celor care îi fuseseră încredințați atât o cazare decentă, cât și hrana îndestulătoare. Datorită lui a fost posibil ca, după o lungă pauză, să putem da un semn de viață familiilor noastre. Când am avut chiar onoarea să-i fiu prezentat căpitanului de infanterie Ernst Jünger, mi-am dat limpede seama că aveam de a face cu un reprezentant eminent al «celeilalte» Germanii. Corespunzătoare era și purtarea subordonaților, orientată după exemplul superiorului lor. Astfel îmi amintesc cu plăcere de amabilitățile subofițerului Kaminski și ale fruntașului Bügelsack, de care atât eu, cât și ceilalți prizonieri francezi am avut parte. Ce se va fi ales de ei? Și pe ei aș vrea să-i includ în recunoștința profundă pe care astăzi v-o adresez, împreună cu un cordial: Dumnezeu să vă răsplătească! De veți avea prilejul să treceți prin Kayserberg, m-aș bucura să fac tot ce mi-ar sta în putință spre a vă oferi o ședere plăcută.

Vă salut cu expresia celei mai adânci prețuiri,
Jean Ittel[44].

Dar pentru a reveni la *În furtuni de oțel,* ceea ce surprinde aici, mai ales din perspectiva de astăzi, a generațiilor care au trăit sălbăticiile și încălcarea oricăror reguli de drept internațional în cel de-al Doilea Război Mondial, săvârșite masiv de ambele tabere, este disponibilitatea pe care combatanții o au nu doar de a-și trata cu respect adversarii, în special când

aceștia cad prizonieri, ci și de a pune în paranteză, în anumite momente privilegiate, faptul că sunt în război unii cu ceilalți și de a reveni la normalitatea binevoitoare a condiției civile. Așa este scena antologică, petrecută în decembrie 1915 (capitolul „Despre luptele zilnice ale războiului de poziție”), de neimaginat pe niciun alt front în războaiele care au urmat și care contrastează insolit cu clocotul ucigaș al războiului:

> Când am vrut să sar în tranșee, m-am speriat de schimbarea pe care o suferise poziția în cele paisprezece zile câte lipsisem. Se prăbușise într-un uriaș teren adâncit, plin de mocirlă, în care unitatea ducea un trai mustind jalnic de apă. [...] Când în dimineața următoare, ud leoarcă, am părăsit galeria, n-am putut să-mi cred ochilor. Ținutul pe care până atunci singurătatea morții își pusese amprenta era acum însuflețit ca un iarmaroc. Unitățile ambelor tranșee fuseseră împinse afară de noroiul ajuns până la parapet și între barajele de sârmă ghimpată se inițiase deja un trafic și un schimb animat de șnaps, țigări, nasturi de uniformă și alte lucruri. Mulțimea siluetelor în culori kaki care se revărsa din tranșeele engleze, până acum atât de pustii, era uluitoare ca o nălucire în plină zi.
>
> Brusc s-a auzit o împușcătură și unul din oamenii noștri a căzut mort în noroi, după care ambele părți au dispărut ca niște cârtițe în tranșee. M-am dus în partea poziției noastre, care se afla vizavi de tranșeea de legătură engleză, și am strigat într-acolo că vreau să vorbesc cu un ofițer. Într-adevăr, câțiva englezi s-au retras și după puțin timp au adus din tranșeea lor principală un bărbat tânăr care, după cum puteam să văd prin binoclu, se deosebea de ei printr-o caschetă mai delicată. Am tratat mai întâi în engleză, apoi ceva mai curgător în franceză, în vreme ce în jurul nostru trupa ne asculta. I-am reproșat că unul dintre ai noștri a fost omorât de un glonț perfid, la care a răspuns că nu compania lui, ci cea vecină a făcut asta. „Il ya des cochons aussi ches vous!” a zis el atunci când

câteva gloanțe trase din sectorul vecin cu al nostru au căzut în apropierea capului său, după care eu m-am pregătit să mă adăpostesc. Am mai stat totuși mult de vorbă într-un fel care exprima un respect cvasisportiv, iar la sfârșit ne-ar fi plăcut să schimbăm un dar ca amintire.

Pentru a stabili iarăși raporturi clare, la trei minute după întreruperea tratativelor, ne-am declarat solemn război, iar după un *„Guten Abend!”* din partea lui, și un *„Au revoir!”,* dintr-a mea, în ciuda părerii de rău a oamenilor mei, am tras un foc de armă în scutul lui de protecție, căruia i-a urmat de dincolo un al doilea care a fost aproape să-mi smulgă pușca din mână.

*

Într-o ordine apropiată de ideile mai sus expuse sunt de amintit aici legăturile care s-au stabilit[45] între obiectivitatea și factualitatea scrierilor memorialistice din tinerețe ale lui Ernst Jünger, e vorba în primul rând de *În furtuni de oțel,* și estetica direcției literare *Neue Sachlichkeit,* activă în timpul Republicii de la Weimar și apărută ca reacție la patosul, vizionarismul și abstractitatea expresionismului. Se preconiza pe-atunci un program de „literatură virilă” (Kurth Pinthus, *Männliche Kunst,* 1929), o artă „fără grăsime, fără lentoare reflexivă, dură, rezistentă, exersată asemenea corpului unui boxer”, capabilă să prezinte realitatea accesibil, clar, precis, fără iluzii, cu răceală si distanță, cu un minimum de cuvinte și un maximum de sens, o „civilizație a asfaltului” care să refuncționalizeze valorile tradiționale. Se cultiva o atitudine sportivă, antifeminină, lipsită de compasiune. K. H. Bohrer, în cartea amintită[46], se referă la o recomandare premergătoare, mult citată, a lui John Ruskin în acest sens: *„Does a man die at your feet – your business is not to help him, but to note the colour of his lips; does a woman embrace her destruction before you, your business is not to save her, but to watch how she bends her arms”.* [„Dacă un bărbat moare la picioarele tale, treaba ta nu e să-l ajuți, ci să-i observi culoarea buzelor; dacă o femeie își acceptă decăderea, treaba ta nu e să o salvezi, ci să iei seama cum își arcuiește brațele.”]

Neue Sachlichkeit descoperea totodată frumusețea produsului industrial de serie și sentimentul de securitate oferit de anonimitatea existenței în metropolă. Ideile acestei direcții s-au materializat în scrieri despre artă, despre teoria filmului, în eseuri, reportaje semnate de Bertold Brecht, Kurt Tucholsky, Rainer Maria Remarque, Erich Kästner, Egon Erwin Kisch. O primă manifestare importantă a curentului a fost expoziția plastică organizată la Mannheim, în 1925, la care au participat pictori de renume ca Georg Grosz, Max Beckmann, Otto Dix ș.a. Fără îndoială că apropierile între tipul de realism practicat de „Neue Sachlichkeit" și poetica lucrării *În furtuni de oțel* sunt evidente, cu rezerva că, ținând seama de cronologie, scrierea lui Jünger, cel puțin prima ei variantă din 1920, nu se află nemijlocit sub influența acestei direcții, ci mai degrabă o premerge. Deși după război el a urmărit noile direcții avangardiste în literatură și artă, nu li s-a alăturat decât episodic, a preferat să cultive discursul realist, a evitat invențiile verbale excentrice și procedeele experimentale la modă, a preferat, în general, individualismul nonconformist.

Pe de altă parte, istoriografia literară[47] din anii '80 a minimalizat valoarea documentară a volumului *În furtuni de oțel* și a scrierilor lui Jünger inspirate de Primul Război Mondial, considerându-le stilizări literare dependente de modele de gândire preexistente, printre care ar figura, între alții, P.-J. Proudhon cu *La guerre et la paix,* Georges Sorel cu *Réfléxions sur la violence,* manifestul futurist al lui Marinetti din 1914 și, bineînțeles, Nietzsche. Toate acestea ar fi contribuit la formarea toposului catastrofei purificatoare pe care generația războiului mondial l-ar fi găsit deja forjat și pe care l-ar fi asumat cu entuziasm. În ce îl privește pe Jünger e puțin probabil că la 19 ani câți avea când a plecat pe front să fi fost la curent cu multe alte scrieri în afară de cele de război, de aventuri și de călătorie care îl pasionau, precum cele menționate de el în diferite ocazii, ca Erckmann-Chatrian, *Histoire d'un conscrit de 1813* (1864), Sophie Wörishöffer, *Roberts des Schiffsjungen Fahrten und Abenteuer* (1877), Hermann Sudermann, *Katzensteg* (1889), Grimmelshausen, *Aventurile lui Simplicius Simplicissimus* (1668), cărțile lui Karl May și altele din literatura germană. Pe front însă citea L. Sterne, *Tristram Shandy,* care îi va rămâne constant un obiect preferat de lectură, Ariosto, *Orlando furioso*

(despre care spunea că este cartea care l-a împins la fapte eroice)[48] și Cezar, *De Bello Gallico,* a cărui proză clară, străbătută de „patosul distanțării" voia să o ia de exemplu pentru redactarea propriilor memorii. Altminteri, lecturile ulterioare, foarte întinse și variate, i-au asigurat o erudiție de o anvergură puțin obișnuită. Publicarea în 2010 a însemnărilor diaristice de pe front face caducă teza relației genetice dintre scrierile inspirate de Marele Război și gândirea predecesorilor săi, francezi ori germani.

*

Comentatori ai operei lui Jünger s-au întrebat dacă și în ce măsură *În furtuni de oțel* poate fi considerată o scriere de tip *Bildung.* Mai ales că, uneori, e cazul de pildă al lui Frédéric de Towarnicki, ea e socotită în mod paradoxal „roman", prin urmare o formă mai aptă decât alte structuri epice să se conformeze schemei al cărei erou evoluează în contact cu realitatea, maturizându-se treptat și definitiv. Ar fi de amintit că într-un sens *larg* structura *Bildung* în care eroul caută sau se caută și își modifică alcătuirea lăuntrică sub efectul experiențelor trăite, urmând un drum sinuos, poate fi identificată în aproape orice tip de narațiune, interesată fie și minimal de psihologic, în schimb, în cazul strict, *restrâns,* al conceptului e vorba de narațiuni „pedagogice" (precum, să zicem, *Wilhelm Meister* al lui Goethe, cap de serie, *Muntele vrăjit* al lui Thomas Mann, *Jocul cu mărgele de sticlă* al lui Hermann Hesse, pentru a rămâne în spațiul culturii de limbă germană) centrate în jurul unor protagoniști, de obicei șovăielnici, oscilând între idealuri de viață diverse, care sunt supuși unei evoluții structurante prin care ei înaintează de la mediu la bine, de la bine la mai bine, atingând în final condiția de superioritate, eventual de exemplaritate, condiție concepută din unghi intelectual și mai cu seamă moral. Dar nu doar atât. În narațiunea/romanul *Bildung* în sens restrâns, materia fabulativă este dispusă în serii funcționale subordonate declarat formării eroului. Iar devenirea acestuia comportă, în afară de planul fabulativ, un *plan discursiv,* respectiv *secvențe de comentarii* pe tema devenirii prin cunoaștere. Este evident că în volumul *În furtuni de oțel,* derularea unităților narative nu urmează schema *Bildung* în sens restrâns. Scopul evocării amintirilor nu are un sens teleologic legat de formarea unui caracter. Ci stă în

notarea cât mai scrupuloasă posibil[49], în vecinătatea exactității demersului științific, chiar dacă filtrată prin retorica actului poetic, a unor evenimente de un calibru existențial ieșit din comun, urmărite cu maximă curiozitate și resimțite ca epocale. Ceea ce nu înseamnă că această scriere ar fi lipsită de mișcări sufletești, că „eroii" ei ar încremeni, de la început până la sfârșit, în imobilitate. Dimpotrivă, războiul cu masa lui compactă de orori produce modificări complexe în conștiința participanților. În volumul *În furtuni de oțel* momentul zero este trăirea de către autor și de către camarazii săi a unor sentimente de deziluzie și frustrare: în locul luptelor glorioase așteptate cu înfrigurare, tinerii recruți se pomenesc obligați să îndure nopți nedormite, să participe la marșuri istovitoare, la munci extenuante de săpare și terasare de adăposturi și tranșee, la gărzi obositoare, la atacuri mărunte în așteptarea exasperată a marilor înfruntări cu dușmanul care se lasă așteptate: „Scurta ședere la regiment a fost suficientă ca să ne pierdem iluziile cu care pornisem la drum. În locul primejdiilor pe care speram să le găsim, am dat numai de murdărie, de muncă și de nopți nedormite a căror biruire ne cerea un eroism la care nu țineam prea mult[50]. Și mai rea era însă plictiseala care pentru soldați e mai enervantă decât apropierea morții." În paralel, autorul-protagonist, actor, spectator și uneori *raisonneur* trece prin faze succesive, ascendente, de instruire care îl familiarizează cu tehnicile, strategiile și armamentul de luptă tot mai sofisticat și-i permit să ocupe treptat grade tot mai înalte în ierarhia militară și să asume răspunderi pe măsură. Cu timpul, obligația continuă de a face față amenințării morții atotstăpânitoare și durității vieții zilnice din tranșee îl face să traverseze stări sufletești contradictorii, de la sensibilizare la dezumanizare, de la zguduire la indiferență, de la disciplinarea reacțiilor la cedări nervoase, pe care dintr-un soi de pudoare le maschează. Stări care, în cele din urmă, duc la întărirea voinței, la consolidarea caracterului și la echilibru interior ca formă de maturizare. Concludentă este scena dramatică din martie 1918, în cursul celei de a doua bătălii de pe Somme (v. capitolul „Marea bătălie"), când Jünger, în iureșul luptei, într-o stare de exaltare contagioasă, pomenindu-se față în față cu un dușman rănit se abține în ultimul moment să-l doboare, trezindu-se parcă din beția ucigașă în clipa în care acesta îi arată o

fotografie cu numeroasa lui familie: „Era o implorare venind dintr-o lume scufundată, incredibil de îndepărtată. Mai târziu am considerat că fost o mare fericire că l-am lăsat în pace și am plecat în goană mai departe. Tocmai el mi-a apărut adesea în vis. Ceea ce m-a făcut să sper că și-a revăzut țara.”

Într-o carte de un interes ieșit din comun, *Aurais-je été résistant ou bourreau?*[51], Pierre Bayard, pornind de la cazuri concrete din perioada celui de al Doilea Război Mondial, dar și din Cambodgia, Rwanda și Bosnia, analizând felurite contexte cruciale care împing un individ să devină victimă sau călău (respectiv să basculeze în momente de criză generală a valorilor între o formă sau alta de angajament) și uzând de rezultatele unor experimente pe tema „supunerii la autoritate” (de tipul celebrei experiențe Milgram), arată cum traumatismul celei de a doua ucideri este atenuat de *prima ucidere.* „Cum te obișnuiești cu atâtea lucruri, te obișnuiești și să ucizi” (p. 43).

Contactul cu *prima* victimă, cu *prima* imagine înfiorătoare, și *obișnuirea* treptat abrutizantă, prin repetare, cu masacrele apar evocate, în versiunea din 1924 a lucrării *În furtuni de oțel* (și numai aici), sub o formă în care conflictul moral pare traversat de autor într-o stare cvasisomnambulică ce induce, tocmai datorită expresiei discrete și eufemizante, o stare irepresibilă de înfiorare funestă: „Deși mi-am propus ca în această carte să-mi reprim introspecția, vreau totuși să mă refer în treacăt la acest moment, atât de important pentru experiența războiului, al primei întâlniri cu oroarea. Și oroarea ținea de acele lucruri care ne atrăseseră atât de irezistibil în război. O perioadă lungă de ordine și de lege, ca aceea care se afla în spatele generației noastre, scoate la iveală o adevărată foame, avidă de extraordinar, potențată și de literatură. Între alte nenumărate întrebări ne preocupase și aceasta: Oare cum arată un peisaj în care morții zac neîngropați? Și încă nu bănuiam că în acest război cadavrele aveau să fie lăsate adesea luni de zile în vânt și vijelie, precum odinioară corpurile spânzuraților pe eșafod. Iar acum, văzând pentru prima oară oroarea, am avut un sentiment greu de descris. Deoarece vederea și recunoașterea obiectelor se bazează pe exercițiu, ceva complet necunoscut se lasă greu descifrat de privire. Astfel trebuia să fixăm iar și iar aceste lucruri pe care nu le mai văzusem și al căror sens nu-l puteam pricepe – erau pentru noi complet

neobișnuite. Ca într-un vis, ca într-o grădină plină de plante stranii pășeam pe acest pământ pe care zăceau pretutindeni morți cu membrele dislocate, cu chipurile schimonosite și culorile îngrozitoare ale putreziciunii. Abia mai târziu ne-am dat limpede seama de ceea ce ne înconjura. Iar în cele din urmă ne-am obișnuit într-atâta cu oroarea, încât atunci când dădeam de un mort în spatele unui dâmb sau pe un șleau, imaginea lui nu ne declanșa în minte decât acest gând trecător: «un cadavru», ca și cum am fi gândit: «o piatră» sau «o floare»”[52]. În această perspectivă, nararea evenimentelor trăite tinde către instituirea unei evoluții negative.

Prin urmare, dacă e să se ia în considerare schema *Bildung* (evident doar în sensul larg al termenului) în legătură cu *În furtuni de oțel,* atunci mai adecvat ar fi să se admită că scrierea pendulează între *Bildung* și *Anti-Bildung:* experiențele prin care trece „protagonistul”, pe de-o parte, îl inițiază în arta militară și îl *formează* în direcția maturizării intelectuale și sufletești, pe de alta, îl *de-formează* în direcția dezumanizării, în ambele cazuri mediul bun conducător este războiul[53].

*

Ar fi de subliniat că *În furtuni de oțel* ocupă un loc *singular* în rândul cărților inspirate de Primul Război Mondial și publicate în anii douăzeci ai secolului trecut, ceea ce explică de altfel și succesul său în epocă și ulterior. Atunci au apărut în Germania o serie de scrieri cu caracter mai mult sau mai puțin autobiografic, datorate unor tineri și foarte tineri autori, de cele mai diverse orientări politice, care aveau să participe și la ebuliția ideologică și politică a Republicii de la Weimar și să se afirme ca scriitori de renume, precum E. E. Kisch, Ludwig Renn, Hans Carossa, E. M. Remarque, Ernst Toller, Arnold Zweig, Carl Zuckmayer ș.a.

În ciuda feluritelor remanieri în conținut și formă, până la urmă de mică amplitudine și importanță, *În furtuni de oțel* rămâne aproape singura carte a cărei *autenticitate documentară* nu poate fi, cu bună credință, pusă la îndoială. Autorul a scris, cum spuneam, despre ce a trăit personal în *toți cei patru* ani de război la care a participat nemijlocit. Este de asemenea poate singura carte care înfățișează *varietatea și complexitatea* operațiilor și strategiilor militare din epocă: războiul de poziție, asalturile, atacurile, bătălia materialelor, scopurile și rezultatele patrulărilor, organizarea posturilor de

observație, misiunile speciale de strângere de informații, sistemul defensiv german, lucrările de genistică, întregul aparat de susținere din spatele frontului; apoi atmosfera din spitalele de campanie, din centrele de instruire militară, cotidianul vieții pe front, tratarea prizonierilor ș.a. Se adaugă, evident nu în cele din urmă, precizia, obiectivitatea și claritatea expunerii, vigoarea stilului, reținut, lipsit de înfloriturі, chiar dacă defel arid și nu lipsit de figuri retoric persuasive. De asemenea, alternanța de ritmuri care fac lectura incitantă, episodic ca aceea a unei cărți de aventuri: scene dramatice desfășurate în tempouri rapide, sacadate, întrerupte la răstimpuri de momente de acalmie, în care mișcarea se încetinește, trecând în contemplarea aproape senină a câte unui colț de natură renăscută. *În furtuni de oțel* este o carte în care viața pulsează intens, o carte cuceritoare prin vivacitatea observației, prin senzorialitatea apăsată și, mai ales, prin sinceritate.

Spre deosebire de *În furtuni de oțel,* cele mai multe titluri inspirate de război și apărute în deceniul al treilea acoperă în bună măsură amintiri mult prelucrate și/sau ficționalizate. De pildă, cartea cu care a fost cel mai adesea comparată scrierea lui Jünger, în temeiul succesului lor de public, anume *Nimic nou pe frontul de Vest (Im Westen nichts Neues,* 1929) a lui E. M. Remarque (aceasta cu un tiraj fabulos estimat la nivel mondial la aproximativ 15-20 milioane de exemplare până în vremea din urmă) este reconstituirea *romanescă* a unor episoade teribile ale luptelor din Flandra, bazată pe experiența directă, dar de scurtă durată (iunie-iulie 1917) a autorului și pe cea, indirectă, a camarazilor săi, reconstituire care, apelând la o strategie convingătoare de captare empatetică a cititorului, denunță în termeni răscolitori absurditatea criminală a războiului și distrugerea unei întregi generații tinere. Romanului lui Remarque, care rămâne, cum se știe, emblematic pentru proza pacifistă postbelică, i se alătură acela, și el de răsunet (150 000 de exemplare până în 1933), publicat în 1928 de Ludwig Renn, intitulat *Război (Krieg)*; inspirată din viața de campanie a autorului care a făcut tot războiul pe Frontul de Vest, ficțiunea este scrisă (pe baza notelor luate de el pe viu, la fața locului) în stil cvasipublicistic din perspectiva unui simplu caporal participant la luptele din Belgia, din nordul Franței, de pe Somme ș.a., și se concentrează pe denunțarea energică a

ideologiei patriotarde, a „minciunii blestemat sângeroase” care trimite fără scrupul la moarte sute de mii de oameni. Opus acestora, Hans Carossa, suflet sensibil, empatetic și discret, este autorul *Jurnalului românesc (Rumänisches Tagebuch,* 1924); o proză diaristică intens literaturizată (ale cărei însemnări se întind doar pe 2 luni și 10 zile, între 5 octombrie și 15 decembrie 1916), reflexivă, impregnată de lirism, cu evocări de vise stranii și peisaje montane hibernale în care războiul se reduce la marșuri interminabile și la încartiruiri succesive în satele ungurești din Transilvania (prin care a trecut scriitorul ca medic militar), întrerupte ici-colo de câte o mică întâmplare cu reverberație simbolică, ce sparge monotonia deplasărilor militare. Și exemplele ar putea continua.

Pentru publicul cultivat din România, Ernst Jünger este autorul tradus, comentat și recenzat al cărților *Pe falezele de marmură, Jurnalele pariziene, Paginile din Kirchorst, Albinele de sticlă, Inimă aventuroasă, Praștia* etc., un scriitor de prim rang care a practicat rezistența prin scris la totalitarismul nazist, un gânditor vizionar, o personalitate puternică și un martor de excepție al unui secol tulburat de războaie, revoluții și crize fără sfârșit. În schimb, pentru germani, și e vorba de istorici literari, în primul rând universitari, de politologi, de critici formatori de opinie, el este un scriitor controversat și controversabil, în bună măsură iritant, situat într-o zonă inconfortabilă. Piatra de poticnire a majorității comentatorilor o constituie, obsesiv, tocmai scrierile legate de Primul Război Mondial, *În furtuni de oțel* și celelalte la care m-am referit mai sus, precum și publicistica din deceniul al treilea, respectiv articole în care Jünger se declara împotriva democrației, a republicanismului, a parlamentarismului tip Republica de la Weimar, în care cultiva reprezentări extremist eroice și antiburgheze, prețuite de unii oficiali naziști, de Hitler însuși. Aceste scrieri, inclusiv cele inspirate de război, sunt parțial contradictorii: valorifică pozitiv războiul, dar îi și denunță ororile prin simplă denominare, formulează diagnoze asupra epocii, dar adoptă și o perspectivă anistorică și conțin suficiente pasaje obscure încât să poată favoriza neînțelegeri și interpretări divergente. S-a adăugat frecventarea de către el, cam între 1927 și 1929, a cercurilor literar-politice de orientare național-revoluționară, respectiv revoluționar-conservatoare (alături de Ernst von Salomon,

Bertold Brecht, Erich Mühsam, Ernst Toller, Valeriu Marcu, Ernst Niekisch). Sintetizând, se poate spune că în baza anume a acestor scrieri a fost acuzat după 1945 – când o vreme a avut și o a doua interdicție de publicare[54] de apologie a războiului, a naționalismului și a eroismului disprețuitor de viață, de pledoarie în favoarea mobilizării totale și a statului dictatorial, în fine, chiar de antisemitism[55]. Se poate observa în acest caz tendința comentatorilor de a-și evalua obiectul din perspectiva unei istorii consumate, adoptând de altfel în principiu, dar cu altă finalitate, punctul de vedere al lui Jünger însuși care în *Jurnalele pariziene* constata că prezentul acționează modificator asupra cărților scrise. S-a propulsat astfel un tip de lectură inductivă, dinspre prezent spre trecut, cu nesocotirea codurilor culturale europene din anii 1920 și 1930, și a acelora specifice ale Republicii de la Weimar la care el a aderat. Matthias Schloßberger, un comentator, altminteri nu deosebit de binevoitor față de Jünger, scria cu ocazia apariției urgisitelor articole politice ale acestuia[56]: „Jünger vorbește aici ca un reprezentant al generației sale – o generație care și-a primit impulsurile decisive, cu impact determinant asupra vieții lor, nu dinspre studiu, ci dinspre experiența frontului și dinspre tulburările revoluției eșuate ca și dinspre situația catastrofală economic, existentă până la reforma monetară din decembrie 1923”[57]. Acest tip de lectură dinspre prezent spre trecut facilitează transcenderea abuzivă a semnificațiilor textuale și poate institui relații cauzale false. Ne-am putea întreba cum ar fi fost citite, de pildă, *În furtuni de oțel, Lupta ca trăire interioară, Muncitorul, Mobilizarea totală* dacă cel de-al Treilea Reich n-ar fi existat? Strategia conexiunilor inversate, bazate pe prezumții de vinovăție, alunecă ușor în abuz de interpretare. Tot așa, examinarea critică a scrierilor de tinerețe ale lui Jünger a fost de cele mai multe ori detașată de ansamblul căruia ele îi aparțin de drept și de fapt. Lucrurile au fost frecvent înfățișate ca și cum autorul ar fi încremenit în durata primului deceniu postbelic, ca și cum opiniile sale despre război[58], eroism, naționalism ar fi rămas intacte, ca și cum n-ar fi scris romanele *Pe falezele de marmură, Heliopolis,* ciclul *Radiațiilor,* apelul *Pacea,* adresat în plin război (1942) tineretului lumii și difuzat în regim de samizdat, precum și multe altele. Același M. Schloßberger, mai sus citat, afirma degajat că problemele legate de național-

socialism și antisemitism referitoare la autori ca Jünger trebuie mereu dezbătute![59]

Incriminările ideologice vizând scrierile de tinerețe s-au dublat cu altele de ordin estetic și moral, extinse uneori și asupra altor opere ale lui Jünger. Printre acuzele, unele extrase parcă din rezervorul sinistru al realismului socialist, repetate canonic până spre finele anilor optzeci ai secolului trecut, pe care i le-a adus o parte însemnată a criticii literare universitare, figurează acelea de aroganță, glacialitate, inautenticitate, estetism, ezoterism, snobism, barbarie rafinată, stoicism ostentativ, dandysm, indiferență față de oameni, barbarie, fascism stilizat ș.a. Este vorba în aceste demersuri de învestirea unor trăsături stilistice cu o semnificație etică negativă. Dar, spre a nu lăsa loc la neînțelegeri: inadecvat este nu faptul că după cel de-al Doilea Război Mondial și după dezvăluirea crimelor înspăimântătoare săvârșite de naziști o sumedenie de afirmații de-a dreptul șocante ideologic din anii 1920 ale lui Ernst Jünger au fost condamnate, ci că ele au fost reluate si combătute ritualistic zeci de ani[60], aproape în aceiași termeni, fixându-l pe cel care la numai douăzeci și cinci de ani publica *În furtuni de oțel* într-o paradigmă a nefrecventabilității ideologice, culturale și literare.

Deși în anii nouăzeci, odată cu împlinirea vârstei de o sută de ani, scriitorul – altminteri multiplu premiat, oficial prețuit și onorat – a continuat să irite, criticile la adresa lui și-au pierdut din virulență și s-au nuanțat.

Faptul că Jünger a făcut obiectul unor incriminări drastice și tenace[61], vizând scrierile pomenite, se poate explica și înțelege prin atmosfera postbelică din Germania, marcată de un complex de culpabilitate profund înrădăcinat, și intens cultivat, proiectat în reprezentări reale sau fictive purtând marca național-socialismului. Vânarea, identificarea și numirea lor pare a fi fost o formă de exorcizare a răului și de eliberare a conștiințelor de povara „vinii colective” care a bântuit societatea germană decenii de-a rândul[62]. Să ne amintim, cu titlu de test, între multe altele, și de isteria mediatică din 2006, declanșată de mărturisirea, de altfel imprudentă și inutilă, făcută de Günther Grass în memoriile sale *Decojind ceapa (Beim Häuten der Zwiebel),* după care, la 17 ani, se înrolase în Divizia 10 SS Panzer „Frundsberg”, fără să fi tras însă niciun glonț, căci

căzuse imediat prizonier. Chiar și cei care în acel scandal i-au luat șovăielnic apărarea l-au învinuit de a-și fi mărturisit vina atât de târziu! Se verifică astfel, încă o dată, la o distanță de jumătate de secol, teza istoricului Ernst Nolte despre trecutul pe care dintr-un soi de pudoare îl maschează, e vorba evident de cel național-socialist, „care nu vrea să treacă” la fel ca orice trecut, nu în sensul de a dispărea, ci de a-și pierde încărcătura emoțională[63].

Faptul că atât la noi, cât și în Germania, în Franța mai ales, Norvegia etc. au fost și sunt în continuare trași la răspundere doar simpatizanții extremei drepte, trecându-se vinovat cu vederea simpatizanții și colaboraționiștii extremei stângi, staliniste, readuc necontenit în spațiul public, în ciuda dovezilor contrare evocate până la sațiu, nu doar aceeași negare a identității dintre cele două totalitarisme care au marcat mai bine de jumătate de secol istoria Europei și ale cărei consecințe le trăim și astăzi dramatic, ci și o presiune agresivă, în vecinătatea terorii intelectuale, căreia îi cad victimă toți cei care se tem, dintr-un motiv ori altul, să nu fie stigmatizați ca antisemiți, deci automat ca „fasciști”.

Nu mă pot împiedica să nu observ aici similitudinea între felul în care a fost tratat în propria țară Ernst Jünger – unul dintre scriitorii și gânditorii secolului al XX-lea peste care nu se poate trece, un om având o biografie altminteri impecabilă[64], fapt recunoscut ca atare și de adversarii săi – și „punerea la zid” a memoriei unora dintre cele mai strălucite spirite ale noastre din perioada interbelică (Emil Cioran, Mircea Eliade, Gh. Brătianu, Petre Țuțea, Mircea Vulcănescu, Eugen Ionescu, Vintilă Horia ș.a.), a unor mari personalități politice și a unor luptători anticomuniști, acuzați de „păcatele tinereților”, indiferent că acestea n-au avut nicio consecință asupra operei sau vieții ulterioare a împricinaților – și asta la zeci de ani după încetarea lor din viață, unii în urma torturilor din temnițele comuniste, ori chiar după ispășirea pedepsei prin detenție[65]. A nu înțelege și asuma faptul că într-o societate ce pretinde a cultiva valori democratice penalizarea delictului de opinie(cazul nostru) reprezintă aproape o contradicție în termeni, că întreținerea oriunde în lume a vânătorii de vrăjitoare și oprobriul aruncat la nesfârșit asupra propriilor elite înseamnă a săvârși conștient sau nu acte contraproductive, periculoase și cu bătaie lungă.

Viorica Nișcov

Notă asupra ediției

Traducerea de față urmează *ultima* versiune a scrierii memorialistice *În furtuni de oțel,* supervizată de autor și apărută în seria Sämtliche Werke, *Tagebücher 1. Der erste Weltkrieg,* 1978. Am confruntat pas cu pas această versiune cu însemnările zilnice care i-au stat la bază, anume cu jurnalul intim *Kriegstagebuch 1914-1918,* publicat în 2010 de Helmuth Kiesel. Am completat după caz, în note de subsol, evenimentele descrise în carte cu informații suplimentare din acest jurnal, pe care din varii motive autorul le-a lăsat de-o parte, dar care mi s-au părut importante din punct de vedere documentar, literar sau psihologic pentru contextualizarea mai precisă a volumului.

Parte din notele de subsol le-am preluat de la editorul jurnalului, Helmuth Kiesel, însoțite evident de trimiterile corespunzătoare. Celelalte note, a căror sursă nu e indicată, sunt de ordinul culturii generale, deci regăsibile în dicționare, lexicoane, enciclopedii etc. Scopul lor este mai degrabă de a reaminti cititorului lucruri știute sau, în caz contrar, de a-i scuti recursul la sursele de informare.

Citatele din prefață, neînsoțite de indicarea sursei, sunt din *În furtuni de oțel.*

În vederea traducerii am consultat si versiunea franceză a cărții, *Orage d'acier,* datorată lui Henri Plard, 1970. Este o traducere elegantă, dar mai liberă, care echivalează *penultima* variantă a originalului german, respectiv cea din 1961.

Într-o oarecare măsură mi-a fost de folos, pentru terminologia militară, prima traducere românească a cărții, *Prin furtuni de oțel. Carnetul unui comandant de detașament de asalt,* semnată de „Locot. Victor Timcu din Batalionul de gardă", cu o prefață de general Iosif Iacobici, București, 1936, traducere cu merite, dar în ansamblu vetustă, bazată pe *prima* versiune a

originalului german, din 1920, substanțial diferită de cele șase care i-au urmat.

Cu una, două excepții, nu am tradus frazele în engleză sau în franceză care apar în originalul german: sunt pe înțelesul tuturor.

V.N.

Capitolul 1

În tranșeele de cretă din Champagne

Trenul s-a oprit la Bazancourt, un orășel din Champagne. Am coborât. Ascultam cu incredibil respect ritmul lent al mașinăriei frontului, o melodie care, de-a lungul multor ani, avea să ne devină familiară. Mingea albă a unui șrapnel se pierdea foarte departe sub cerul cenușiu de decembrie. Suflul bătăliei adia spre noi, înfiorându-ne straniu. Presimțeam oare atunci că, în zilele în care mârâitul sumbru din depărtare avea să izbucnească în bubuitul neîntrerupt al unui tunet, aproape toți dintre noi aveam să fim înghițiți – unii mai devreme, alții mai târziu?

Părăsisem săli de curs, bănci de clasă, ateliere, și în câteva scurte săptămâni de instrucție ne contopisem într-un mare corp entuziast. Crescuți într-o epocă de siguranță, nutream cu toții dorul de neobișnuit, de marea primejdie. Așa încât războiul ne-a prins ca o beție. Pornisem sub o ploaie de flori, într-o atmosferă îmbătătoare de trandafiri și sânge. Războiul trebuia să ne aducă grandoare, forță, solemnitate. Ni se părea faptă bărbătească, luptă voioasă de trăgători la țintă pe câmpii înflorite, înrourate de sânge. „Nu-i moarte mai frumoasă pe lume...”[66] Ah, numai să nu rămânem acasă, numai să putem participa!

— În coloană de marș, adunarea!

Fantezia încinsă se domoli în marșul prin pământul greu, argilos din Champagne. Ranița, cartușele, pușca apăsau ca plumbul.

— Pași mici! Strângeți rândurile!

În fine, am ajuns la locul de cantonament al regimentului de infanterie 73, în satul Orainville, unul din cele mai sărăcăcioase și mai prăpădite așezări din zonă, alcătuită din cincizeci de căsuțe ridicate din cărămidă sau piatră calcaroasă în jurul unui domeniu seniorial, închis de un parc.

Pentru ochiul obișnuit cu ordinea orașelor, mișcarea de pe ulița satului oferea o priveliște ciudată. Se vedeau doar puțini civili, plini de sfială și zdrențăroși; peste tot, soldați în tunici purtate, uzate, cu fețe tăbăcite de intemperii și încadrate cel mai adesea de bărbi mari, care hoinăreau agale sau stăteau în grupuri mici în fața intrării caselor, primindu-ne, pe noi, cei nouveniți, cu strigăte glumețe. Pe un drum spre ieșirea din sat era amenajată o bucătărie de campanie, de unde se ridica o mireasmă de supă de mazăre și în jurul căreia clămpăneau marmitele distribuitorilor de hrană. S-ar fi zis că viața se desfășura aici mai apatic și mai lent. Impresia era accentuată de începutul de decădere a satului.

După ce am petrecut prima noapte într-o șură imensă, am fost împărțiți în curtea castelului de către aghiotantul regimentului, locotenent-majorul von Brixen. Eu am fost repartizat la compania a 9-a.

Prima noastră zi de război nu avea să treacă fără să ne lase o impresie hotărâtoare. Stăteam în școala în care fusesem încartiruiți și ne luam micul dejun. Deodată s-au auzit niște zguduituri surde detunând în apropiere, în vreme ce din toate casele se năpusteau soldați spre intrarea în sat. Le-am urmat exemplul fără să știm de ce. Din nou s-au auzit deasupra noastră ceva ca un fâlfâit de aripi și o vâjâială stranie și nemaipomenită, care s-au stins apoi în vacarmul unui trăsnet. Totul mi se părea cumva ridicol; ca și cum ai vedea oameni făcând lucruri pe care nu le prea pricepi.

Imediat după aceea au apărut pe ulița pustie a satului grupuri sumbre, târând după ele, în foi de cort sau ducând pe mâinile încrucișate, mici baloturi negre. Cu un sentiment de irealitate, curios de apăsător, am fixat o siluetă șiroind de sânge, cu un picior rupt straniu, bălăngănindu-i-se pe lângă corp, și care scotea necontenit un strigăt răgușit de „Ajutor!” de parcă moartea bruscă l-ar fi strâns de gâtlej. A fost dus într-o casă la a cărei intrare flutura steagul Crucii Roșii.

Ce-a fost asta? Războiul își arătase ghearele și-și lepădase masca bonomă. Era ceva așa de enigmatic, așa de impersonal! Abia dacă te gândeai la dușman, această ființă misterioasă, vicleană, aflată pe undeva, dincolo. Situată cu totul în afara experienței noastre, întâmplarea ne lăsase o impresie atât de

puternică, încât era nevoie de efort să pricepem corelațiile. Era ca o apariție fantomatică în miezul luminos al zilei.

Un obuz explodase sus, pe portalul castelului, și împroșcase cu un nor de pietre și schije intrarea, tocmai când ocupanții locului, speriați de primele împușcături, se revărsaseră pe drumul spre ieșirea din sat. Făcuse treisprezece victime, printre care și Gebhard, maestrul muzician, o figură binecunoscută mie de la concertele de promenadă din Hanovra. Un cal priponit simțise primejdia mai devreme decât oamenii, se smulsese din laț cu puține secunde înainte și galopase, fără să fie rănit, în curtea castelului.

Cu toate că din clipă în clipă se putea trage din nou, sentimentul unei curiozități irezistibile m-a atras spre locul nenorocirii. Lângă zona nimerită de obuz se legăna o mică firmă pe care mâna unui glumeț scrisese cuvintele „La colțul cu obuze”. Castelul era deci cunoscut ca loc primejdios. Bălți mari de sânge înroșeau ulița; căști și centiroane găurite zăceau primprejur. Poarta grea de fier a portalului era zdrențuită și găurită de schije, borna de protecție, împroșcată de sânge. Îmi simțeam privirea fixată de această priveliște ca de un magnet; totodată s-a petrecut în mine o schimbare profundă.

Discutând cu camarazii mei, am observat că acest incident domolise mult entuziasmul războinic al unora dintre ei. Că acționase puternic și asupra mea o dovedeau numeroasele iluzii acustice pe care circulația fiecărei mașini ce trecea le transforma în fâlfâitul fatal al obuzului aducător de nenorocire.

Ceea ce avea, de altfel, să ne însoțească de-a lungul întregului război, această tresărire la orice zgomot brusc și neașteptat. Fie că trecea huruind un tren, fie că o carte cădea pe jos, fie că răsuna un țipăt în noapte – de fiecare dată inima se oprea o clipă să bată însoțită de sentimentul unei mari și necunoscute primejdii. Era semnul că stătusem vreme de patru ani în umbra deasă a morții. Atât de adânc se manifesta trăirea în teritoriul întunecat din spatele conștiinței, încât cu fiecare tulburare a obișnuințelor, ca un gardian avertizor, moartea țâșnea în poartă precum la acele orologii pe ale căror cadrane își face apariția la fiecare oră cu nisiparnița și coasa[67].

În seara aceleiași zile a sosit clipa mult așteptată când, echipați cu poveri, am pornit spre poziția de luptă. Drumul nostru, trecând printre ruinele satului Bétricourt, care se înălțau

fantomatic în semiobscuritate ducea spre o casă forestieră singuratică, ascunsă în păduri de brazi, spre *Fasanerie,* unde se afla rezerva regimentului, căruia până în această noapte îi fusese repartizată și compania a 9-a. Comandantul ei era locotenentul Brahms.

Am fost luați în primire, împărțiți pe grupe, și ne-am pomenit curând în mijlocul unor camarazi bărboși, cu cruste de pământ pe ei, care ne-au salutat cu o anume bunăvoință ironică. Am fost întrebați cum arată Hanovra și dacă războiul se termină curând. Apoi discuția, pe care o ascultam cu lăcomie, s-a învârtit scurt și monoton în jurul terasării, bucătăriei de campanie, segmentelor de tranșee, tragerii cu obuze și altor chestiuni ale războiului de poziție[68].

După o vreme a răsunat în fața ușii colibei în care ne adăposteam strigătul:

— Afară!

Ne-am dus fiecare la grupa noastră și la comanda „încărcați arm' și asigurați!" am împins în magazie, cu voluptate ascunsă, un încărcător cu cartușe de război.

Am înaintat apoi în tăcere, om lângă om, de-a dreptul peste câmp, prin ținutul întunecat, presărat cu petece sumbre de pădure. Din când în când răsuna câte o împușcătură răzlețită și o rachetă strălucea șuierând, pentru ca după o scurtă iluminare fantomatică să lase în urmă o beznă și mai adâncă. Țăcănitul uniform al puștilor și uneltelor de terasare, întrerupte de strigătul de avertizare: „Atenție, sârmă!"

Apoi brusc o cădere zuruitoare și o înjurătură: „Afurisit, cască gura, când dai de un crater d-ăsta!"

Un caporal se amestecă: „Liniște, ce dracu! Credeți că franțuzul are rahat în urechi?"

Înaintăm mai repede. Nesiguranța nopții, scânteierea rachetelor de semnalizare și pâlpâirea lentă a focurilor de armă produce o agitație care te ține ciudat de treaz. Din când în când, un proiectil tras la întâmplare trece șuierând, rece și subțire, spre a se pierde în depărtare. De câte ori, după această primă dată, n-am străbătut, într-o dispoziție pe jumătate melancolică, pe jumătate agitată, ținuturi moarte spre prima linie de luptă!

În fine, am dispărut într-unul din șanțurile de comunicație care, asemenea unor șerpi albi, se răsuceau în noapte prin poziție. Acolo m-am trezit singur și înfrigurat între două

dâmburi, fixând încordat un șir de brazi aflați în fața tranșeei, în care fantezia-mi nălucea tot felul de forme, în vreme ce, din când în când, un glonț rătăcit se lovea de crengi și se rostogolea șuierând. Singura variație în acest timp aproape fără sfârșit a fost aceea că un camarad mai în vârstă m-a luat cu el și am mers împreună, la pas mărunt, printr-un coridor lung și îngust spre platforma santinelei din linia întâi, de unde ne-am îndeletnicit cu observarea zonei de operații. Două ceasuri am avut la dispoziție să încerc într-o groapă goală de calcar somnul epuizării. Când s-a crăpat de ziuă arătam palid și mânjit de pământ ca toți ceilalți.

Poziția regimentului șerpuia prin pământul calcaros din Champagne în fața satului Le Godat. La dreapta, se sprijinea pe o bucată hăcuită de pădure Pădurea Obuzelor, apoi se desfășura în zigzag prin câmpuri uriașe de sfeclă de zahăr, în care străluceau pantalonii roșii ai atacatorilor căzuți, și se sfârșea în valea unui pârâu peste care noaptea patrulele țineau legătura cu regimentul 74. Pârâul susura peste stăvilarul unei mori distruse, înconjurate de copaci întunecați. Apele lui spălau de luni de zile morții unui regiment francez din colonii, fețele lor erau ca pergamentul negru. Un loc neliniștitor când, printre norii zdrențuiți, luna arunca noaptea umbre fugare, iar în murmurul apei și în foșnetul papurei păreau să se amestece sunete stranii.

Serviciul era obositor. Viața începea când se lăsa seara și toată unitatea trebuia să stea în tranșee. De la zece seara până la șase dimineața puteau să doarmă câte doi oameni din fiecare grupă, în așa fel încât reveneau de căciulă câte două ceasuri pe noapte, dar acestea se topeau, ajungând de cele mai multe ori la câteva minute din pricina faptului că eram treziți mai devreme, că trebuia să aducem paie sau să ne ocupăm de atâtea altele.

Fie făceai de gardă în tranșee, fie intrai într-una din numeroasele gropi săpate pentru santinele, care se legau de poziție prin drumuri lungi excavate; era un mod de protecție la care, din cauza situației periclitate a santinelelor în cursul războiului de poziție, s-a renunțat curând.

Aceste gărzi de noapte, nesfârșite și obositoare, încă mai erau suportabile pe vreme senină, chiar și pe ger; deveneau însă chinuitoare când ploua, ca de cele mai multe ori în ianuarie. Când umezeala pătrundea foaia de cort trasă peste cap, apoi

haina și uniforma, prelingându-se ore întregi pe corp, atunci erai într-o dispoziție pe care nici zgomotul surd al schimbării gărzii care se apropia nu o putea însenina. Zorii zilei se revărsau peste fărpturi istovite, albe ca varul, clănțănind din dinți, cu fețe palide, care se aruncau pe paiele putrede din adăposturile picurânde.

Adăposturile! Erau niște gropi tăiate în cretă, deschise către tranșee, acoperite cu un rând de scânduri și câteva lopeți de pământ. Dacă ploua, continuau să picure zile în șir; un anume umor negru le caracterizase cu plăcuțe indicatoare pe măsură, „Peștera Stalactitelor”, „La baia bărbaților” și altele asemenea. Dacă mai mulți voiau să se odihnească în ele, erau obligați să-și întindă picioarele în tranșee, inevitabile capcane cu gheare pentru oricine trecea pe-acolo. În aceste condiții aproape că nu putea fi vorba de somn în timpul zilei. În afară de asta, trebuia să stăm de gardă câte două ore zilnic, să curățăm tranșeea, să aducem mâncarea, cafeaua, apa și multe altele.

Se înțelege că această viață neobișnuită ni se părea foarte dură, mai ales că cei mai mulți dintre noi cunoscuseră până atunci munca adevărată numai cu numele. Se adăuga faptul că aici, pe front, nu fusesem primiți deloc cu bucuria la care ne așteptasem. Oamenii în vârstă profitau mai degrabă de orice ocazie să ne ia de sus și, bineînțeles, să ne repartizeze nouă, „neastâmpăraților belicoși”[69], orice sarcină incomodă sau neașteptată. Acest obicei, preluat încă din cazărmi, care nu contribuia la îmbunătățirea stării noastre de spirit, a dispărut de altfel în urma primei bătălii date împreună, după care, de-atunci, ne-am considerat si noi „bărbați în vârstă”.

Vremea petrecută de companie în rezervă nu era mult mai plăcută. Locuiam la *Faisanerie* sau în Păduricea Hiller, în bordeie acoperite cu crengi de brad, al căror sol plin de bălegar emana măcar o căldură plăcută de fermentație. Uneori ne trezeam în băltoace adânci de un țol. Deși până atunci nu cunoscusem decât din auzite „mă sfâșie durerea de oase”, am simțit chiar după câteva zile de umezeală pătrunzătoare dureri în toate încheieturile. În somn am avut o senzație de parcă bile de fier îmi alunecau în sus și în jos prin membre. Nici aici nopțile nu erau destinate somnului, ci erau folosite la adâncirea numeroaselor tranșee de apropiere de front. Într-o beznă completă, atunci când franțuzul se întâmpla să nu lumineze, trebuia să ne ținem, cu siguranța lunatecilor, de călcâiele

omului din față, dacă nu voiam să pierdem legătura și să rătăcim cu orele în labirintul tranșeelor. Terenul era de altfel ușor de lucrat; doar o pătură subțire de argilă sau humus acoperea stratul enorm de calcar, a cărui structură moale putea fi lesne tăiată de vârful securii. Uneori săreau scântei verzi când oțelul dădea peste cristale de pirită, mari cât pumnul, risipite în rocă. Ele constau din multe cuburi aglomerate într-o sferă care, desfăcută, se înfățișa cu strălucirea unor licăriri de aur.

O rază de lumină în această uniformitate pustie era sosirea pe seară a bucătăriei de campanie în dreptul Pădurricii Hiller, unde la deschiderea cazanului se răspândea o mireasmă delicioasă de mazăre cu șuncă sau de alte bunătăți minunate. Dar și aici era un punct întunecat: legumele deshidratate, ponegrite de gurmanzi „sârmă ghimpată” sau „pagubă-n câmp”.

Sub data de 6 ianuarie găsesc chiar în jurnalul meu[70] această observație răutăcioasă: „Seara a sosit târâș-grăpiș bucătăria de campanie și a adus o porcărie de mâncare, gătită pesemne din napi porcești înghețați”. În schimb, în 14 ianuarie, exclamația entuziastă: „Supă de mazăre delicioasă, patru porții delicioase, chinurile îndestulării. Am făcut un concurs de mâncare și ne-am ciorovăit în legătură cu poziția în care poți să înfuleci cel mai mult. Eu m-am declarat pentru statul în picioare”.

S-a distribuit din belșug un șnaps rozaliu, turnat în capacele gamelelor și care mirosea tare a spirt, dar nu era de lepădat pe vremea aceea rece și umedă. Tot așa a sosit și tutunul, dar numai din sorturile cele mai tari, distribuit însă în cantitate mare. Imaginea soldatului din acele zile, așa cum l-a reţinut memoria, este aceea a santinelei, cu casca-i ascuțită, cenușie, cu pumnii vârâți în buzunarele mantalei, stând în spatele ambrazurii și pufăind fumul pipei pe deasupra patului puștii.

Cele mai plăcute zile au fost acelea de refacere din Orainville, când dormeam pe săturate, ne curățăm lucrurile și făceam instrucție. Compania locuia într-o șură uriașă care avea drept intrare și ieșire doar două scări de genul celor de la cotețele păsărilor. Deși clădirea era încă plină de paie, se aflau și sobe în ea. Într-o noapte, m-am rostogolit pe lângă cel de lângă mine și m-am trezit doar în urma eforturilor câtorva

camarazi care mă supuseseră unor manevre puternice de stingere a focului. Înspăimântat, mi-am dat seama că uniforma mea era carbonizată la spate, așa că a trebuit să umblu mai multă vreme într-o haină care semăna cu un frac.

Scurta ședere la regiment a fost suficientă ca să ne pierdem iluziile cu care pornisem la drum. În locul primejdiilor pe care speram să le găsim, am dat numai de murdărie, de muncă și de nopți nedormite a căror biruire ne cerea un eroism la care nu țineam prea mult[71]. Și mai rea era însă plictiseala care pentru soldați e mai enervantă decât apropierea morții.

Sperasem să participăm la un atac; doar că aleseserăm pentru a intra în scenă acel timp nefavorabil când orice mișcare încremenește. Chiar și cele mai mici demersuri tactice erau suspendate în măsura în care amenajarea tranșeelor se consolidase, iar focul apărătorului sporise în forță distructivă. Cu câteva săptămâni înainte de sosirea noastră, o companie cutezase, după pregătiri slabe de artilerie, să încerce unul din acele atacuri parțiale la o distanță de câteva sute de metri. Agresorii, dintre care doar câțiva ajunseseră până la sârmele ghimpate ale francezilor, fuseseră culcați de aceștia la pământ ca pe un poligon de tir; puținii supraviețuitori, ascunși în gropi, așteptaseră noaptea, pentru ca, apărați de întuneric, să se târască înapoi, la poziția din care plecaseră.

Suprasolicitarea continuă a trupei venea și din faptul că pentru comandament războiul de poziție, în care forțele trebuiau altfel organizate, era încă un fenomen nou și neașteptat. Numărul uriaș de santinele și munca neîntreruptă la amenajări genistice erau în cea mai mare parte inutile și chiar nocive. Căci nu fortificațiile uriașe sunt decisive, ci curajul și vigoarea oamenilor care stau în spatele lor. Săparea tot mai adâncă a tranșeelor a cruțat poate de gloanțe câteva capete, dar a dezvoltat dependența de dispozitivele de apărare și nevoia de a fi în siguranță, la care ulterior avea să se renunțe cu greutate. De asemenea, eforturile ce trebuiau făcute pentru conservarea lucrărilor erau tot mai ample. Cazul cel mai neplăcut care putea interveni era când începea să se lase moina, atunci se prăbușeau, într-o masă terciuită, pereții de calcar ai tranșeelor, crăpați de ger.

Auzeam, ce-i drept, în tranșee șuierul proiectilelor, chiar primeam din când în când câteva obuze de la fortul din Reims,

dar aceste mici incidente de război erau mult sub așteptările noastre. Totuși, uneori eram avertizați în legătură cu gravitatea sângeroasă care pândea în spatele acestor evenimente aparent întâmplătoare. Astfel, pe 8 ianuarie a căzut un obuz în *Fasanerie* și l-a omorât pe aghiotantul batalionului nostru, locotenentul Schmidt. Se spunea de altfel că francezul, comandantul de artilerie care condusese executarea focului, era proprietarul cabanei de vânătoare.

Artileria se afla încă foarte aproape de spatele pozițiilor: chiar în prima linie era instalat un tun de câmp, ce putea fi ascuns la nevoie sub foi de cort. În timpul unei discuții pe care am avut-o cu „capii prafului de pușcă” am auzit, spre uimirea mea, că șuierul gloanțelor îi neliniștește mult mai tare decât explozia obuzelor. Așa e peste tot: primejdiile propriei profesii ne apar mai judicioase și mai puțin teribile.

La începutul zilei de 17 ianuarie, la miezul nopții, am strigat de trei ori ura în cinstea împăratului și am intonat, pe toată lungimea frontului, un „Să trăiești sub cunună de învingător”[72]. Francezii au răspuns cu foc de arme.

În aceste zile am avut o experiență neplăcută, care a fost cât pe ce să-mi încheie prematur și nedemn cariera militară. Compania se afla în flancul stâng și eu a trebuit să plec în zori, după o noapte de veghe, împreună cu un camarad, să facem gardă dublă în valea pârâului. Din cauza frigului îmi pusesem pătura pe cap, ceea ce era interzis, și mă rezemasem de un copac, așezându-mi pușca alături, într-un tufiș. Deodată am auzit un zgomot în spate, am vrut să pun mâna pe armă – dispăruse! Ofițerul de serviciu se strecurase pe lângă mine și mi-o luase fără să fi observat. Spre a mă pedepsi, m-a trimis, înarmat doar cu o secure, spre posturile franceze, la o depărtare de aproximativ o sută de metri – o idee demnă de amerindieni, care a fost aproape să mă coste viața. În timpul memorabilei mele gărzi punitive, o patrulă de trei voluntari s-a strecurat prin brâul larg de papură de la marginea pârâului și a foșnit cu atâta nepăsare prin tulpinile înalte, încât francezii i-au observat imediat și au tras. Unul dintre aceștia, pe nume Lang, a fost nimerit și de-atunci nu l-a mai văzut nimeni. De vreme ce mă aflam foarte aproape de ei, mi-am primit și eu porția de salve de grup, atât de îndrăgite pe-atunci, așa încât ramurile salciei

lângă care stăteam îmi șuierau pe la urechi. Am strâns din dinți și, de ciudă, am rămas pe loc. Am fost adus înapoi pe inserate.

Am fost cu toții bucuroși auzind că urma să părăsim această poziție și am sărbătorit plecarea din Orainville cu o seară strașnică de bere în șura mare. Pe 4 februarie, schimbați de un regiment saxon, ne-am îndreptat din nou spre Bazancourt.

Capitolul 2

De la Bazancourt la Hattonchâtel

La Bazancourt, un orășel pustiu din Champagne, compania a fost încartiruită într-o școală care în scurt timp, datorită simțului uimitor de ordine al oamenilor noștri, a căpătat aspectul unei cazărmi pe timp de pace. Un subofițer de serviciu ne trezea punctual dimineața, apoi urmau serviciul de interior și apelurile de fiecare seară făcute de comandanții de plutoane. În fiecare dimineață companiile ieșeau pe câmpurile pustii din jur pentru a exersa intens câteva ore. După câteva zile am fost scutit de acest serviciu; regimentul meu m-a trimis la Recouvrence, la un curs de perfecționare[73].

Recouvrence era un sătuc îndepărtat, ascuns printre dealuri calcaroase încântătoare, unde se aduna, din toate regimentele diviziei noastre, un număr de tineri spre a fi școliți temeinic în chestiuni militare sub conducerea unor ofițeri și subofițeri bine selectați. Noi, cei din regimentul 73, datoram mult în această privință, și nu numai, locotenentului Hoppe.

Viața în acest bârlog uitat de lume era alcătuită dintr-un amestec curios de instrucție cazonă și libertate academică, explicabilă prin aceea că cea mai mare parte a oamenilor populase, până în urmă cu câteva luni, sălile de curs și institutele universităților germane. Peste zi, cadeții erau șlefuiți ca soldați după toate regulile artei, seara se întâlneau cu profesorii lor spre a chefui tot atât de temeinic, golind butoaiele uriașe aduse de la cantina din Montcornet. Când în orele dimineții diferitele sectoare se revărsau din cârciumi, micile case de cretă luau aspectul neobișnuit al unei forfote studențești valpurgice. Comandantul cursului nostru, un căpitan,

avea de altminteri obiceiul educativ de a-și îndeplini serviciul, în dimineața următoare, cu un zel dublu.

Odată am rămas în activitate chiar patruzeci și opt de ore, și anume din următorul motiv. Aveam obiceiul respectuos ca după isprăvirea chefului să-l însoțim pe căpitanul nostru în siguranță până la locul lui de încartiruire. Într-o seară, această sarcină importantă i-a revenit unui camarad beat criță care îmi amintea de magistrul Laukhard[74]. S-a reîntors rapid și ne-a anunțat, strălucind de bucurie, că l-a descărcat pe „bătrân” nu în pat, ci în grajd.

Pedeapsa n-a întârziat. Tocmai când ajunseserăm la încartiruirile noastre și voiam să ne culcăm, s-a dat alarma de către garda locală. Blestemând, ne-am echipat și am alergat la locul alarmei. Acolo, într-o dispoziție proastă, de imaginat, bătrânul desfășura o activitate neobișnuită. Ne-a salutat cu strigătul: „Alarmă de incendiu, postul de gardă arde!”

Sub privirea uimită a localnicilor, din remiza pompelor a fost scoasă pompa de incendiu, furtunul a fost înșurubat și postul de pază inundat de jeturi de apă savant dirijate. Bătrânul, din ce în ce mai furios, conducea instrucția stând pe o scară de piatră și, de la înălțime, ne îmboldea activitatea prin comenzi neîntrerupte. Din când în când, tuna împotriva vreunui soldat sau civil ce-i stârnea în mod special mânia și ordona ca acela să fie scos pe loc de-acolo. Nefericiții erau târâți rapid în spatele casei și sustrași astfel privirilor sale. Când s-au ivit zorile, noi tot mai stăteam cu genunchii tremurând în spatele brațelor pompei. În fine, am avut voie să rupem rândurile și să ne pregătim pentru instrucție.

Când am ajuns la locul de instrucție, bătrânul era deja acolo, ras, sprinten și proaspăt, spre a se consacra cu deosebită însuflețire instruirii noastre.

Relațiile dintre noi erau foarte camaraderești. Acolo am legat o strânsă prietenie care avea să se consolideze pe multe câmpuri de luptă cu numeroși tineri excepționali, precum Clement, ce avea să cadă la Monchy, cu pictorul Tebbe, la Cambrai, cu frații Steinforth, pe Somme. Locuiam împreună, câte trei-patru, și făceam menaj comun. Mi-amintesc cu plăcere mai ales de cina noastră, alcătuită regulat din jumări și cartofi prăjiți. Duminica ne permiteam iepure de casă, după obiceiul locului, sau o găină. Deoarece eu mă îngrijeam de cumpărăturile

pentru masa de seară, gazda noastră mi-a oferit odată un număr de bonuri pe care le primise de la soldații care rechiziționau; un florilegiu de umor popular, în special de conținut, se referea la faptul că infanteristul N.N. îi făcuse amabilități fetei gazdei și primise spre fortificare douăsprezece ouă.

Locuitorii se mirau foarte tare că noi, simpli soldați, vorbeam mai mult sau mai puțin curent franceza. Uneori aveau loc în această privință incidente de tot hazul. Astfel, într-o dimineață eram cu Clement la bărbierul satului, când unul dintre cei care așteptau i se adresă bărbierului care tocmai îl avea pe Clement sub brici, strigându-i în dialectul cavernos al țăranilor din Champagne: „*Eh, coupe la gorge avec!*”[75] și cu tăișul palmei își atinse gâtul.

Spre groaza lui, Clement răspunse calm: *„Quant à moi, j’aimerais mieux la garder”*[76]*,* dovedind astfel acea liniște care îi stă bine ostașului.

Pe la mijlocul lui februarie noi, cei din regimentul 73, am fost surprinși de vestea pierderilor mari suferite de regimentul nostru la Perthes[77] si tulburați de ideea că am stat aceste zile departe de camarazii noștri. Apărarea înverșunată din „căldarea vrăjitoarelor” a sectorului acestui regiment ne-a adus titlul onorant de „leii de la Perthes”, care ne-a însoțit mai apoi în toate sectoarele Frontului de Vest. În afară de asta, eram cunoscuți ca „Les Gibraltars” din cauza brasardei albastre de Gibraltar pe care o purtam în amintirea regimentului nostru originar, Regimentul de Gardă din Hanovra, care a apărat acest fort de francezi și spanioli, între 1779 și 1783.

Vestea nenorocirii ne-a parvenit în miez de noapte când, prezidați de locotenentul Hoppe, petreceam ca de obicei. Unul dintre camarazii de chef, Behrens lunganul, tocmai acela care îl depusese pe bătrân în grajd, a vrut, după prima sperietură, să plece, „că nu-i mai tihnea berea”. Dar Hoppe l-a reținut, observând că așa ceva nu e potrivit cu deprinderile ostășești. Hoppe avea dreptate; el însuși avea să cadă câteva săptămâni mai târziu la Les Eparges, în fața liniei de trăgători a companiei sale.

În 21 martie, după un scurt examen, ne-am reîntors la regimentul nostru, care se afla iarăși la Bazancourt. După o mare paradă și un discurs de rămas bun al generalului von

Emmich, regimentul a ieșit din alianța cu corpul zece de armată. Pe 24 martie am fost îmbarcați și transportați în zona Bruxelles-ului, unde ne-am unit cu regimentele 76 și 164, formând divizia de infanterie 111, formație în care aveam să rămânem până la sfârșitul războiului.

Batalionul nostru a fost încartiruit în orășelul Hérinnes, în mijlocul unei regiuni flamande tihnite. Pe 29 martie mi-am petrecut aici în chip fericit cea de a douăzecea aniversare.

Deși belgienii aveau suficient loc în casele lor, întreaga noastră companie a fost vârâtă într-o șură imensă care era expusă la curent și prin care, în nopțile reci de martie, sufla dinspre mare vântul aspru al acelor locuri. Altminteri, șederea în Hérinnes ne-a oferit o bună odihnă; ce-i drept, s-a făcut multă instrucție, dar aprovizionarea era abundentă, iar alimentele se obțineau pe bani puțini.

Populația, alcătuită parțial din valoni, parțial din flamanzi, era prietenoasă cu noi. M-am întreținut adesea cu proprietarul unei cafenele[78], socialist zelos și liber cugetător, aparținând unei categorii foarte speciale existente în Belgia. M-a invitat în ziua de Paște la masa de sărbătoare și nu s-a lăsat înduplecat să primească bani nici măcar pentru băuturi. În curând toți ne făcuserăm cunoștințe și hoinăream în după-amiezele libere către o gospodărie sau alta, risipite până departe în regiune, spre a ne așeza în jurul sobelor scunde din bucătăriile sclipind de curățenie, pe a căror placă rotundă stătea oala mare cu cafea. Conversam tihnit în flamandă sau în saxona de nord.

Spre sfârșitul ședерii noastre vremea se făcuse frumoasă, invitând la plimbări în împrejurimile bogate în ape. Ținutul în care se deschiseseră peste noapte florile galbene de bulbucel era împodobit pitoresc de numeroși ostași dezbrăcați care, cu rufele în poală, se îndeletniceau, de-a lungul malului tivit cu plopi al pârâului, cu vânătoarea de păduchi. Destul de cruțat până atunci de această plagă, l-am ajutat pe camaradul meu Priepke, un economist din Hamburg, specializat în exporturi, să împacheteze, întru ucidere temeinică, în vesta lui de lână, populată precum odinioară costumul aventurosului Simplicissimus[79], o piatră grea și să o scufunde într-un pârâu. Deoarece plecarea noastră din Hérinnes a survenit brusc, ea va fi putrezit acolo într-o liniște netulburată.

Pe 12 aprilie 1915 am fost îmbarcați la Hal și, spre a-i induce în eroare pe spioni, am pornit, făcând un mare ocol peste flancul de nord al frontului, către zona câmpului de luptă din Mars-la-Tour. Compania și-a stabilit ca de obicei încartiruirea în șura din satul Tronville, unul din obișnuitele și monotonele bârloguri alsaciene, alcătuite dintr-un talmeș-balmeș de cutii din piatră, fără ferestre și cu acoperișurile plate. Din cauza avioanelor trebuia să ne petrecem cel mai mult timp în acel loc supraaglomerat; am vizitat totuși de câteva ori zonele celebre din Mars-la-Tour și Gravelotte[80], aflate foarte aproape. La câteva sute de metri de sat, șoseaua spre Gravelotte era tăiată de granița lângă care stâlpul de hotar zăcea sfărâmat pe jos. Serile ne îngăduiam uneori plăcerea melancolică a unei plimbări în Germania.

Șura noastră era atât de dărăpănată, încât trebuia să ne echilibrăm ca să nu cădem pe arie, printre scândurile putrede, într-o seară, pe când grupa noastră, prezidată de omenosul caporal Kerkhoff, era ocupată să împartă pe o iesle porțiile, s-a desprins din șarpantă un butuc uriaș de stejar și s-a prăbușit cu trosnet. Din fericire s-a înțepenit foarte aproape de capetele noastre, între doi pereți de pământ. Am scăpat cu o sperietură, numai că frumoasa noastră porție de carne zăcea sub praful învolburat. Abia ne cățărasem în paiele noastre după acest semn rău prevestitor, când se auzi bubuind în ușă, iar glasul alarmant al plutonierului ne scoase din culcuș. Mai întâi, ca întotdeauna în astfel de momente de surpriză, o clipă de liniște și apoi harababură și larmă: „Casca mea!”, „Unde mi-e sacul de merinde?”, „Nu-mi intră cizmele!”, „Mi-ai șterpelit cartușele!” „Tacă-ți fleanca, măi August!”

Până la urmă am fost cu toții gata și am mărșăluit la gara din Chamblay, de unde, în câteva minute, am pornit cu trenul până la Pagny-sur-Moselle. În orele dimineții ne-am cățărat pe înălțimile Moselei și ne-am oprit la Prény, un sat de munte deasupra căruia se înalță ruina plină de farmec a unui castel. De astă dată șura noastră s-a prezentat ca o construcție de piatră, plină cu fân înmiresmat de munte, prin ale cărei lucarne puteam să vedem dealurile Moselei plantate cu vie și orășelul Pagny din vale, acoperit frecvent de obuze și bombe lansate de avioane. De câteva ori au căzut în Mosela proiectile care au ridicat coloane de apă cât turnul de înalte.

Vremea caldă de primăvară avea un efect înviorător asupra noastră și ne stimula să facem în orele libere lungi plimbări prin acel superb ținut colinar. Eram atât de exuberanți, încât seara ne mai distram o vreme înainte de a ne culca. Între altele, o glumă preferată era aceea de a turna dintr-un bidon de campanie apă sau cafea în gura celor care sforăiau.

Pe *22* aprilie, seara, am plecat în marș de la Prény, am străbătut peste treizeci de kilometri până în satul Hattonchâtel fără a avea, în ciuda echipamentului greu și a marșului, vreun bolnav și ne-am instalat corturile în mijlocul pădurii, în dreapta vestitei Grande Tranchée[81]. După toate semnele urma ca a doua zi să intrăm în luptă. Ni s-au dat truse individuale de pansamente, câte două conserve de carne și fanioane de semnalizare pentru artilerie.

Seara, înainte de a mă cățăra peste șirul de camarazi la locul meu în cort, am stat încă multă vreme pe un ciot de copac, în jurul căruia creșteau din abundență anemone albastre, cufundat în acea stare de spirit plină de presimțiri despre care știu să povestească toți soldații din toate timpurile, iar noaptea am visat ceva încâlcit, în care un cap de mort juca rolul principal.

Priepke, căruia i l-am povestit de dimineață, spera că a fost un craniu de francez.

Capitolul 3

Les Eparges[82]

Verdeața fragedă a pădurii scânteia în lumina dimineții. Ne-am îndreptat pe drumuri ascunse către o văgăună din spatele liniei frontului. Ni se comunicase că, după numai 20 de minute de pregătire a asaltului, regimentul 46 va ataca, iar noi urma să fim în rezervă, gata să intervenim. Fix la ora douăsprezece artileria noastră a deschis o canonadă puternică ce a răsunat repetat în văgăunile împădurite. Pentru prima oară, percepeam acum expresia „foc intens”. Stăteam pe ranițele noastre, inactivi și emoționați. Un curier de front s-a năpustit la comandantul companiei. Cuvinte precipitate. „Primele trei tranșee sunt în mâinile noastre, capturat șase tunuri!” Un ura a izbucnit ca o flacără. Starea de spirit temerară s-a inflamat.

În fine, a sosit și ordinul mult dorit. Am pornit într-un șir lung spre locul de unde se auzea răpăitul nedeslușit al focurilor de armă. Situația devenea serioasă. De-o parte a potecii, într-un desiș de brazi bubuiau surd explozii, crengi și țărână cădeau vâjâind. Un ins slab de înger s-a aruncat la pământ în hohotele de râs forțate ale camarazilor. Apoi, printre rânduri, a alunecat strigătul de avertizare al morții: „Sanitar, în față!”

Curând am trecut pe lângă zona unde avusese loc explozia. Răniții fuseseră deja evacuați. Zdrențe însângerate de lucruri și de carne atârnau de tufișurile din jurul locului unde căzuse proiectilul – o priveliște stranie, apăsătoare, care m-a făcut să mă gândesc la sfrânciocul cu spatele roșu care își ciugulește prada în mărăciniș.

Pe La Grande Tranchée trupele alergau spre prima linie. În marginea drumului se ghemuiau răniți, implorând apă, prizonieri duceau gâfâind brancarde în spate, antetrenuri galopau zornăind prin foc. La dreapta și la stânga, pământul moale era strivit de obuze, rămurișul greu se prăbușea. În mijlocul pădurii zăcea un cal mort cu răni uriașe, alături viscerele aburinde. Imaginile însângerate erau dominate de o voioșie sălbatică, nebănuită. Un rezervist bărbos se sprijinea de un copac: „Copii, dați bătaie zdravăn, franțuzul o ia la goană!”

Am ajuns în zona răscolită de lupte a infanteriei. Suprafața poziției de pornire a asaltului era defrișată de gloanțe. Pe terenul sfârtecat dintre poziții zăceau victimele asaltului cu capetele îndreptate spre dușman; tunicile cenușii abia se distingeau de pământ. O statură de uriaș cu obrazul acoperit de o barbă roșie, mânjită de sânge, fixa cerul, mâinile zgâriau pământul afânat. Un bărbat tânăr se tăvălea într-un groapă, cu culoarea gălbuie a morții așternută pe chip. Privirile noastre păreau să-i fie neplăcute; cu o mișcare indiferentă își trase haina peste cap și rămase liniștit[83].

Ne-am desprins de coloana în marș. Proiectilele șuierau încontinuu în curbe lungi, precise, fulgere învârtejeau pământul rariștei, spulberându-l. De nu puține ori auzisem, încă înainte de Orainville, șuierul strident al obuzelor de câmp; nici aici nu mi se părea deosebit de primejdios. Ordinea în care compania noastră, cu plutoanele ei desfășurate, se mișca pe terenul bătut de foc avea, dimpotrivă, ceva liniștitor; mă gândeam în sinea mea că un astfel de botez al focului se arăta mai inofensiv decât

mă așteptasem. Dintr-o stranie necunoaștere a faptelor, mă uitam cu atenție în jur după țintele pe care le vor fi urmărit obuzele, fără să ghicesc că acelea eram chiar noi înșine, asupra cărora se trăgea din răsputeri.

„Sanitar!” Aveam primul mort. Un glonț de șrapnel îi sfâșiase infanteristului Stölter artera carotidă. Trei pachete de pansament s-au îmbibat pe loc. Omul se stingea de la o secundă la alta. Alături se instalau două tunuri în baterie, atrăgând și mai intens focul asupra noastră. Un locotenent de artilerie care căuta răniți pe terenul de dinainte a fost culcat la pământ de o coloană de aburi ce i-a sărit drept în față. S-a ridicat încet și s-a reîntors cu o liniște marcată. Ochii ne-au strălucit de admirație.

Se lăsa întunericul când am primit ordin de înaintare. Drumul nostru ducea printr-un crâng des, sfârtecat de gloanțe, spre un șanț de comunicație nesfârșit pe care francezii, fugind, îl presăraseră cu echipamentul lor. În apropiere de satul Les Esparges, neavând trupe în fața noastră, a trebuit să tăiem în piatra dură un adăpost. În cele din urmă am căzut într-un tufiș și am adormit. Din când în când, moțăind, vedeam sus, deasupra mea, obuzele trase de cine știe ce piese de artilerie trasându-și curbele focoaselor scânteietoare.

— Omule, scularea, pornim!

M-am trezit în iarba udă. Ne-am prăbușit înapoi în șanțul de comunicație sub salva șuierătoare a unei mitraliere și am ocupat o poziție părăsită de francezi în buza pădurii. Un miros dulceag și o legătură agățată de barajul de sârmă ghimpată mi-au atras atenția. În ceața dimineții am sărit din șanț și m-am pomenit în fața cadavrului chircit al unui francez. Carnea putrezită, ca de pește, iriza alb-verzui din uniforma zdrențuită. M-am întors, tresărind înspăimântat: lângă mine, o siluetă se ghemuia lângă un copac. Purta centironul franțuzesc de piele strălucitoare și în spate avea încă ranița plină doldora și încoronată de o gamelă rotundă. Orbitele goale și doar câteva smocuri de păr pe craniul negru brun m-au încredințat că nu aveam de-a face cu o ființă vie. Un altul stătea cu trunchiul aplecat peste picioare ca și cum tocmai s-ar fi prăbușit. De jur-împrejur zăceau zeci de cadavre, putrezite, calcifiate, mumificate, încremenite într-un dans lugubru al morții. Francezii trebuie să fi rezistat luni de zile alături de camarazii lor morți fără să-i îngroape.

În orele dimineții, soarele a străpuns negura, trimițând o căldură plăcută. După ce am dormit puțin pe fundul gropii, curiozitatea m-a împins să cercetez tranșeea cucerită în ziua precedentă. Solul îi era acoperit de munți de provizii, muniție, piese de echipament, arme, scrisori și ziare. Adăposturile aduceau cu niște prăvălii de vechituri jefuite. Printre ele zăceau cadavrele curajoșilor apărători ale căror puști stăteau încă în ambrazuri. Din șarpanta ciuruită de gloanțe se detașa un trunchi prins ca într-un clește. Capul și gâtul erau tăiate, cartilagii albe luceau din carnea de un negru roșietic. Mi-era greu să înțeleg. Alături zăcea pe spate un om foarte tânăr, cu ochii sticloși și pumnii încleștați pe trăgaci. Un sentiment ciudat, acela de a privi acești ochi morți, întrebători – o înfiorare care nu m-a părăsit niciodată în război. Buzunarele îi erau întoarse pe dos, alături zăcea un portmoneu jefuit[84].

Fără să fiu deranjat de foc, am hoinărit de-a lungul tranșeei devastate. Era intervalul scurt de timp al liniștii de dimineață care mi-a priit adesea pe câmpurile de luptă ca singurul moment de răgaz. Îl foloseam ca să privesc totul tară grijă și tihnit. Armele străine, întunericul adăposturilor, conținutul variat al ranițelor, totul era nou și enigmatic. Mi-am vârât în buzunar muniție franceză, am descătărămat o foaie de cort mătăsoasă și am capturat un bidon de campanie înfășurat într-o pânză albastră ca să arunc iarăși totul după trei pași. O cămașă frumoasă în dungi, care zăcea lângă echipamentul rupt al unui ofițer, m-a ademenit să-mi lepăd repede uniforma și să mă echipez din cap până în picioare cu rufe noi. M-a bucurat gâdilarea plăcută a inului proaspăt pe piele.

Așa gătit, mi-am căutat în tranșee un petec însorit, m-am așezat pe o bârnă și am deschis cu lama baionetei o conservă de carne ca să-mi iau micul dejun. Apoi mi-am aprins o pipă și am frunzărit revistele franceze, risipite în număr mare, care, așa cum am văzut după dată, fuseseră trimise în tranșee tocmai în preziua luptei de la Verdun.

Nu fără o anumită înfiorare, îmi amintesc că în timpul acelei pauze de masă am încercat să deșurubez un mic aparat ciudat care zăcea în fața mea pe fundul tranșeei și în care credeam, din motive insondabile, că recunosc o „lanternă de atac”. Abia mult mai târziu mi-am dat seama că obiectul cu care mă jucasem era o grenadă de mână neasigurată.

Pe măsură ce claritatea sporea, o baterie germană dintr-un petec de pădure situat chiar în spatele tranșeei a început să tragă. N-a durat mult și dușmanul a răspuns. Deodată am fost speriat de un trosnet formidabil din spatele meu. Încă nefamiliarizat cu zgomotele războiului, nu eram în stare să disting între șuieratul, sâsâitul și pocnetul propriilor noastre proiectile și trosnetul cumplit al obuzelor dușmane care loveau la intervale tot mai mici de timp, nici să-mi fac o imagine despre toate astea. Mai ales nu-mi puteam explica de ce veneau din toate părțile, în așa fel încât traiectoriile vâjâinde ale proiectilelor se încrucișau aparent bezmetic peste labirintul micilor tronsoane de tranșee în care stăteam risipiți. Acest efect a cărui cauză nu o vedeam mă neliniștea și-mi dădea de gândit. Mă aflam în fața mecanismului luptei ca un ins încă lipsit de experiență, ca un recrut – manifestările voinței de luptă îmi păreau ciudate și incoerente ca evenimente de pe altă planetă. Împrejurare în care nu mi-era propriu-zis frică: având sentimentul că nu sunt văzut, nu puteam crede că se trăgea asupra mea și că puteam fi nimerit. Așa încât, întors la grupa mea, urmăream cu mare indiferență terenul din față. Era curajul lipsei de experiență. Notam în agendă, ca și mai târziu în astfel de zile, răstimpul în care tragerea diminua sau se intensifica.

Spre prânz focul artileriei s-a întețit într-un dans sălbatic. Se amestecau nori albi, negri și galbeni. Mai cu seamă obuzele cu emisie neagră de fum, numite de ostașii bătrâni „cutii americane” sau „cutii cu cărbuni”, sfâșiau cu o forță de percutare funestă. Printre ele zeci de focoase ciripeau într-un mod aparte, amintind de cântecul canarilor. Cu deschiderile lor în care aerul se prindea fluierând în triluri, treceau peste brizanța prelungă a exploziilor ca niște ceasuri muzicale de aramă sau ca un soi de insecte mecanice. Ciudat era că micile păsări de pădure nu păreau să se îngrijoreze de această larmă însutită; stăteau pașnic deasupra fumului gros, în rămurișul strivit. În pauze li se auzeau chemările de împerechere, iar jubilația lor lipsită de griji părea să fie, da, și mai stimulată de torentul de zgomote care clocotea în jurul lor.

În clipele în care tragerea se întețea, ocupanții tranșeelor se îndemnau reciproc la vigilență prin strigăte scurte. În tronsonul de tranșee pe care o îmbrățișam cu privirea și din ai cărei pereți căzuseră ici-colo bucăți mari de lut, domnea o stare

de perfectă pregătire de luptă. Puștile stăteau armate pe ambrazura de tragere, iar trăgătorii cercetau cu atenție terenul fumegând din față. Din când în când priveau la dreapta și la stânga pentru a observa dacă joncțiunea mai exista și zâmbeau când privirea lor întâlnea un cunoscut.

Eu stăteam cu un camarad pe o bancă săpată în lutul peretelui tranșeei. Deodată, scândura ambrazurii prin care observam detună și un proiectil de infanterie se înfipse în lut, trecând printre capetele noastre.

Treptat am început să avem și noi răniți. Evenimentele din labirintul tranșeei nu puteau fi, ce-i drept, îmbrățișate cu privirea, dar strigătul „sanitar!”, răsunând tot mai des, arăta că bombardamentul începea să-și arate efectele. Din când în când se ivea o siluetă grăbită cu un pansament proaspăt la cap, la gât sau la mână, strălucind de departe, care dispărea apoi în spate. O rană de „salon” sau „cavalerească”[85] trebuia îngrijită căci, potrivit superstiției soldatului, lovitura ușoară nu e decât precursoarea uneia grele.

Camaradul meu, voluntarul Kohl, își păstra acel sânge rece propriu germanului din nord, ce pare făcut pentru astfel de situații. Mesteca și tot învârtea o țigară care nu voia să se aprindă și, în rest, făcea o figură cam adormită. Nu și-a pierdut calmul nici când, deodată, a răsunat în spatele nostru un trosnet, venind parcă de la o mie de puști. A reieșit că împușcăturile incendiaseră pădurea. Flăcări mari se cățărau trosnind pe copaci.

În timpul acestor evenimente eram chinuit de griji ciudate, îi invidiam pe bătrânii „lei de la Perthes” pentru experiențele lor din „cazanul vrăjitoarelor” de la care mă sustrăsese șederea la Recouvrence. De aceea când a început să plouă deosebit de tare cu „lăzi cu cărbuni”[86] în colțul nostru, îl întrebam din când în când pe Kohl care participase la bătălie:

— Măi, acum e ca la Perthes?

Spre dezamăgirea mea, răspundea de fiecare dată cu o mișcare moale din mână:

— Nici pe departe!

Când bombardamentul s-a intensificat, iar banca noastră de pământ a început să se clatine sub explozia monștrilor negri, i-am urlat din nou în ureche:

— Ia zi, *acum* e ca la Perthes?

Kohl era un soldat foarte conștiincios. Mai întâi s-a ridicat în picioare, s-a uitat cercetător în jur și, spre marea mea satisfacție, a răcnit:

— Acu’ se poate să vină curând!

Răspunsul m-a umplut de o bucurie nebună, doar îmi certifica prima mea acțiune de luptă adevărată.

În această clipă a apărut un bărbat în colțul tranșeei noastre:

— La stânga, înainte, marș!

Am dat ordinul mai departe și am înaintat prin poziția inundată de fum. Tocmai se întorseseră distribuitorii de hrană și sute de marmite aburinde erau părăsite pe parapet. Cine ar mai fi vrut să mănânce acum? O mulțime de răniți cu pansamente îmbibate de sânge s-a îngrămădit trecând pe lângă noi, emoția luptei înscrisă pe chipurile palide. Sus, de-a lungul marginii tranșeei, era târâtă spre spatele frontului targă după targă. Presimțeam venirea unui ceas greu.

— Atenție, camarazi, brațul meu, brațul meu!

— Hai, dați-i drumul, băieți, țineți aproape!

L-am recunoscut pe locotenentul Sandvoß care, absent, cu ochii holbați, se agita de-a lungul tranșeei. Un pansament lung, alb, în jurul gâtului îi dădea o ținută ciudat de neajutorată și din cauza asta, desigur, în clipa aceea mi-a amintit de o rață. Vedeam asta ca în acele vise în care înspăimântătorul apare sub masca ridicolului. Imediat am trecut grăbiți pe lângă colonelul von Oppen care, cu mâna în buzunarul tunicii, îi dădea indicații aghiotantului său. „Aha, deci lucrurile au un sens și o rațiune”, mi-a fulgerat prin minte.

Tranșeea se termina cu un petec de pădure. Nehotărâți, stăteam sub un stejar uriaș. Din crângul des se ivi comandantul nostru de pluton, un locotenent, și-i strigă celui mai în vârstă subofițer: „Desfășurare în lanț, direcția vest, și ocupat poziția. Rapoartele mi le trimiteți la adăpostul din luminiș”.

Acela, înjurând, a preluat comanda.

Ne-am desfășurat în lanț și ne-am așezat, așteptând, într-un șir de albii pe care predecesorii noștri la scurmaseră în pământ, în toiul unor strigăte glumețe, aerul a fost spintecat de un răcnet înspăimântător. La douăzeci de metri în spatele nostru, bulgări de pământ cădeau învârtejindu-se dintr-un nor alb și explodau sus, în rămuriș. Ecoul s-a rostogolit de multe ori

prin pădure. Ochii neliniștiți se holbau unii la alții, corpurile se lipeau de pământ cu sentimentul apăsător al neputinței depline. Detunătură după detunătură. Gaze înăbușitoare pluteau în desiș, vârfurile erau înfășurate în fum, copaci și crengi se prăbușeau cu vuiet la pământ. Se auziră țipete. Am sărit în sus și am alergat orbește de la un copac la altul, hărțuiți de fulgere și de presiunea ametitoare a aerului, căutând adăpost și înconjurând trunchiurile ca sălbăticiunile vânate. Un adăpost spre care alergau mulți și către care mă îndreptam și eu a fost atins de un explozibil ce a smuls cămășuiala grinzii, aruncând în aer vârtejuri de butuci grei.

Am sărit gâfâind, împreună cu subofițerul, în spatele unui stejar uriaș, ca o veveriță asupra căreia se aruncă pietre. Automat și ținut în priză de mereu alte explozii alergam după superiorul meu care se întorcea din când în când și, pironindu-mă cu o privire sălbatică, striga: „Ce mai sunt și astea? Ce-s drăciile astea?” Deodată fulgeră ceva la rădăcinile copacului, întinse până departe, și o lovitură în coapsa stângă mă trânti la pământ. Am crezut că am fost atins de un bulgăre de pământ, dar căldura sângelui care se revărsa din belșug m-a făcut repede să înțeleg că fusesem rănit. S-a dovedit mai târziu că o schijă foarte ascuțită îmi făcuse o rană în carne, după ce forța îi fusese amortizată de portmoneul meu. Tăietura fină, care înainte de a răni mușchiul despicase nu mai puțin de nouă foi din pielea solidă, părea făcută cu lama de ras.

Mi-am aruncat ranița și am alergat spre tranșeea din care ieșisem. Din toate părțile se revărsau în ea răniți, venind radial din crângul bombardat. Intrarea era înfiorătoare, blocată de cei grav răniți și de muribunzi. O siluetă goală până la brâu cu spatele sfâșiat se sprijinea de peretele tranșeei. Alta, căreia îi atârna de occiput o cârpă triunghiulară, scotea încontinuu strigăte ascuțite, zguduitoare. Aici stăpânea marea durere, și pentru prima dată am privit, ca printr-o crăpătură demonică, în profunzimile domeniului ei. Și mereu alte explozii.

Mi-am pierdut complet sângele rece. Am alergat fără scrupul, doborându-i pe unii de-a valma, pentru ca în cele din urmă, alunecând de câteva ori din grabă, să mă cațăr pe peretele tranșeei ca să ies la lumină din învălmășeala infernală. Am gonit nebunește prin crângul des, peste poteci și luminișuri,

ca un cal scăpat, până m-am prăbușit pe un petec de pădure, aproape de La Grande Tranchée.

Aproape se întunecase când s-au apropiat doi brancardieri care cercetau zona. M-au întins pe targa lor și m-au dus într-un adăpost sanitar acoperit cu trunchiuri de copaci, unde am stat peste noapte, strâns înghesuit printre mulți răniți, în învălmășeala de oameni care gemeau, un medic extenuat pansa, făcea injecții și dădea cu glas calm indicații. Mi-am tras peste mine haina unui soldat care murise și am căzut într-un somn traversat de vise stranii, provocate de febra incipientă. La un moment dat m-am trezit la miezul nopții și l-am văzut pe medic continuând să lucreze la lumina unei lanterne. Un francez scotea tot timpul un țipăt strident, iar lângă mine cineva mormăia arțăgos: „Ah, și francezul ăsta! Păi da, ăștia dacă nu strigă, nu sunt mulțumiți”. Apoi am adormit din nou.

În dimineața următoare, când am fost dus de-acolo, o schijă mi-a ciuruit foaia de cort dintre genunchi.

Împreună cu alți răniți am fost îmbarcat într-una din ambulanțele care făceau naveta între câmpul de bătălie și punctul medical central. S-a mers în galop peste Grande Tranchée, aflată încă sub foc intens. În spatele pereților din foaie de cort am înaintat orbește prin primejdia care ne însoțea cu pași îndesați de uriaș.

Pe una din brancardele cu care ne-au împins în mașină, ca pe niște pâini în cuptor, zăcea și un camarad cu o împușcătură în abdomen care îi producea dureri mari. Ne-a rugat pe fiecare dintre noi să-i punem capăt zilelor cu revolverul infirmierului, care atârna în mașină. Nu i-a răspuns nimeni. Aveam să cunosc această senzație pe care o încerci când fiecare zguduire a mersului mașinii cade ca o lovitură de ciocan peste rana grea.

Punctul medical central era amenajat într-un luminiș de pădure. Se întinseseră rânduri de paie peste care se așezaseră umbrare. După puhoiul de răniți era ușor de înțeles că o bătălie importantă era în curs de desfășurare. La vederea unui medic în grad de general, care în mijlocul forfotei sângeroase verifica ordinea în serviciu, am avut din nou acea impresie greu de descris, pe care o simți când vezi un om înconjurat de ororile și agitațiile zonei elementare, supraveghind cu sânge rece și hărnicie de furnică ducerea la bun sfârșit a ordinelor sale.

Înviorat cu mâncăruri și băuturi și fumând o țigară, zăceam în coliba mea, în mijlocul unui șir de răniți, cuprins de acea ușurare pe care o resimți atunci când iei un examen, chiar dacă nu ireproșabil, dar îl iei. O discuție scurtă pe care am ascultat-o lângă mine m-a pus pe gânduri.

— Ce ai, camarade?

— O împușcătură în vezică.

— Doare tare?

— Ah, asta nu-i nimic. Dar că nu poți să mai participi...

Încă înainte de prânz am fost duși la punctul de adunare al răniților din biserica satului Saint-Maurice[87]. Acolo se afla deja un tren-spital gata de pornire care ne-a transportat în două zile în Germania. Zăream din pat, din mersul trenului, câmpurile pe care primăvara pusese stăpânire. Am fost îngrijiți conștiincios de un bărbat liniștit, docent privat[88] la filosofie. Primul serviciu pe care mi l-a făcut a fost acela de a-mi tăia cu un briceag cizma din picior. Există oameni cărora le este dată o anumită vocație de a-i îngriji pe ceilalți; astfel, văzându-l citind o carte la lampa lui de noapte, am simțit deja o senzație binefăcătoare.

Trenul ne-a dus la Heidelberg.

La vederea dealurilor Neckar-ului, încununate de cireși înfloriți, am avut un sentiment puternic legat de locul meu natal. Ce frumoasă era totuși țara, vrednică să sângerezi și să mori pentru ea. Niciodată nu-i mai simțisem astfel farmecul. Mi-au venit în minte gânduri bune și grave, și am intuit pentru prima dată că acest război însemna mai mult decât o mare aventură.

Les Eparges a fost locul primei mele bătălii. A fost cu totul altfel decât îmi închipuisem. Participasem la o mare acțiune de război fără să văd chipul niciunui adversar. Abia mult mai târziu, prin apariția în câmp deschis a valurilor de trupe atacatoare, aveam să trăiesc ciocnirea, punctul culminant al luptei care întrerupe pentru câteva clipe ucigașe, decisive, golul haotic al câmpului de bătălie.

Capitolul 4

Douchy și Monchy

Rana s-a vindecat în paisprezece zile. Am fost repartizat la batalionul de rezervă din Hanovra, de unde am luat o scurtă permisie s-o petrec acasă pentru a mă reobișnui cu mersul.

— Prezintă-te mai bine la cădeți, mi-a propus tata când, într-o dimineață, ne plimbam prin livadă ca să vedem cum înfloriseră pomii; și eu m-am conformat dorinței sale, deși la începutul războiului mi se păruse mult mai atrăgător să particip ca simplu infanterist și să răspund doar de mine.

Am fost deci trimis de regiment la Döberitz spre a lua parte la un curs de instrucție pe care l-am părăsit după șase săptămâni în calitate de cadet. După sutele de tineri care se revărsau aici din toate semințiile germane se vedea că țara nu ducea lipsă de trupe bune de luptă. În vreme ce la Recouvrence am învățat instrucția individuală, aici am exersat și diferitele moduri prin care sunt deplasate unitățile mici în teren.

În septembrie 1915 m-am reîntors la regiment. Am coborât din tren în satul Saint-Léger, sediul statului major al diviziei, și am plecat în marș ca șef al unui mic detașament de rezervă spre Douchy, locul de refacere al regimentului. În fața noastră, ofensiva franceză de toamnă era în plină desfășurare. Frontul se decupa pe întinderea largă ca un nor lung, fremătător. Deasupra noastră răpăiau mitralierele escadroanelor aeriene. Uneori, când unul din avioanele franceze, ale cărui cocarde colorate păreau să scruteze terenul asemenea unor ochi mari de fluturi, ne survola prea jos, mă adăposteam cu mica mea trupă, ca să nu fim văzuți, sub copacii de pe drum. Tunurile antiaeriene trasau în aer șnururi de ghemotoace albe, iar ici-colo schije șuierătoare se înfigeau în arătură.

Acest mic marș trebuia să-mi dea ocazia să-mi aplic noile cunoștințe. Probabil că am fost pândiți de unul din numeroasele baloane captive ale căror învelișuri galbene luminau la vest, căci tocmai când am vrut să cotim ca să intrăm în satul Douchy, ne-a sărit în față conul negru al unui obuz. Proiectilul a nimerit intrarea în micul cimitir local care se afla foarte aproape de drum. Am cunoscut aici pentru prima dată acele secunde în care la un eveniment neașteptat trebuie să răspunzi printr-o decizie.

— La stânga, înainte – desfășurare, marș, marș!

Coloana s-a răsfirat în pas rapid peste câmpuri; i-am pus să se adune din nou la stânga și i-am condus printr-un mare ocol în sat.

Douchy, cantonamentul de refacere al regimentului de infanterie 73, era un sat de mărime mijlocie și, deocamdată, suferise puțin din cauza războiului. Această așezare, situată pe întinderea ondulată a regiunii Artois, a devenit pentru regiment, pe durata unui an și jumătate cât acesta a dus un război de poziție în zonă, un loc de întremare și fortificare după zilele grele de luptă și de muncă din prima linie. De câte ori nu respiram ușurați când în nopțile întunecate de ploaie ne întâmpina licărul unei lumini singuratice la intrarea în sat! Aveam iarăși un acoperiș deasupra capului și un pat simplu, netulburat, într-un spațiu uscat. Puteam să dormim fără ca la fiecare patru ceasuri să fim constrânși să ieșim în noapte și fără să fim urmăriți, până și în vis, de așteptarea necurmată a unui atac. În prima zi de refacere, după ce ne îmbăiasem și ne curățasem echipamentul de murdăria tranșeelor, ne simțeam ca nou-născuți. Exersam și făceam gimnastică pe pajiști pentru a ne mlădia articulațiile ruginite și a reînsufleți spiritul de solidaritate al oamenilor însingurați în lungile nopți de gardă. Ceea ce ne dădea energie pentru alte zile împovărătoare. În prima perioadă, companiile au mers pe rând în prima linie pentru lucrări nocturne de terasare. La această dublă ocupație obositoare s-a renunțat mai apoi la ordinul înțeleptului nostru colonel von Oppen. Siguranța unei poziții se sprijină pe vigoarea și curajul inepuizabil al apărătorilor ei, iar nu pe construcția labirintică a căilor de acces și pe adâncimea tranșeelor.

În orele libere, Douchy oferea locatarilor săi cenușii[89] nu puține surse de întremare. Numeroase cantine erau abundent aprovizionate cu mâncare și băutură; existau o cameră de lectură, o cafenea și mai apoi un cinematograf instalat, chiar artistic, într-o șură mare. Ofițerii aveau un cazino excelent amenajat și o popicărie în grădina casei parohiale. Se organizau adesea sărbători ale companiilor, la care comandanții și trupa se luau la întrecere în băutură după vechea tradiție germană. N-aș vrea să uit nici de petrecerile la tăierea porcilor, când aceștia, excelent îndopați cu resturile bucătăriilor de campanie, trebuiau să-și dea viața.

Deoarece populația mai locuia încă în sat, spațiul era exploatat în fel și chip. În unele grădini se ridicaseră barăci și adăposturi de locuit; o livadă din mijlocul satului se transformase într-un loc destinat serviciului religios, un altul,

așa-numitul Emmichplatz[90], într-un parc de distracții. Acolo erau instalate în adăposturi acoperite cu trunchiuri de copac camere de bărbierit și punctul stomatologic. O pajiște de lângă biserică slujea de cimitir, unde aproape zilnic mărșăluia o companie pentru a însoți pe ultimul drum unul sau mai mulți camarazi în sunetele unui coral.

Astfel, dintr-un sătuc ruinat s-a ridicat într-un an, ca un vajnic parazit, un oraș militar. Abia se mai cunoștea în el imaginea pașnică de odinioară. În iazul satului dragonii își spălau caii, în grădini infanteria făcea instrucție, pe pajiști stăteau lungiți soldați și se soreau. Toate amenajările se ruinaseră, prospera doar ceea ce avea legătură cu războiul. Astfel, gardurile și tufișurile fuseseră doborâte sau rupte pentru a dispune de o mai bună conexiune, în schimb, în toate colțurile luceau panouri mari cu direcțiile de circulație. În vreme ce acoperișurile se prăbușeau și mobilierul era folosit la încălzire, apăreau instalații telefonice și conducte electrice. În pământul din beciuri s-au săpat galerii pentru a asigura locuitorilor casei adăpost sigur în caz de bombardament; pământul scos era îngrămădit neglijent în grădini. În tot satul nu exista niciun hotar și nicio proprietate personală.

Populația franceză fusese cantonată la ieșirea din sat. În pragurile caselor ruinate se jucau copiii, iar moșnegii se strecurau încovoiați printre noile activități care le înstrăinau brutal locurile în care își petrecuseră viața. Tinerii soldați trebuiau să se alinieze în fiecare dimineață iar comandantul locului, locotenent-majorul Oberländer, îi repartiza la administrarea hotărniciei satului. Cu localnicii intram în contact doar când le dădeam rufele la spălat sau cumpăram de la ei unt și ouă.

De imaginile curioase ale acestui oraș militar ținea și alipirea de trupă a doi mici orfani francezi. Cei doi băieți, dintre care unul putea să aibă opt, celălalt doisprezece ani, erau îmbrăcaţi în uniforma cenușie a soldaților germani și vorbeau fluent nemțește. Pe compatrioții lor îi numeau „bastarzi”[91], așa cum îi auziseră pe soldați. Dorința lor cea mai mare era să li se dea voie să meargă cu compania „lor” pe poziție. Erau în stare să se antreneze exemplar, îi salutau pe superiori, la apel se așezau în flancul stâng și cereau permisie când voiau să-l însoțească la Cambrai, pentru cumpărături, pe ajutorul de la

cantină. Când batalionul al 2-lea a plecat pentru câteva săptămâni la Quéant pentru instrucție, unul din cei doi, pe nume Louis, la ordinul colonelului von Oppen, trebuia să rămână în Douchy; în timpul marșului n-a mai fost văzut, dar la sosirea batalionului a sărit mulțumit din camionul cu bagaje în care se ascunsese. Cel mai mare se pare că a fost trimis în Germania la o școală de subofițeri.

La nici o oră de drum de la Douchy se afla Monchy-au-bois, satul în care au fost adăpostite amândouă companiile de rezervă ale regimentului. În 1914 satul fusese ținta unor bătălii îndârjite; în cele din urmă, rămăsese în mâinile germanilor și, în semicercul îngust din jurul ruinelor așezării cândva înfloritoare, lupta înghețase.

Casele erau acum arse și lovite de gloanțe, grădinile părăginite și brăzdate de obuze, iar pomii frânți. Vălmășagul de pietre era folosit pentru amenajarea de tranșee, sârmă ghimpată, baricade și baze militare în vederea apărării. Străzile puteau să fie acoperite cu foc de mitralieră începând de la o cazemată din centru, „Fortăreața Torgau”. O altă bază era „Fortăreața Altenburg”, o fortificație de campanie, în partea dreaptă a orașului care adăpostea un eșalon al companiei de rezervă. Importantă pentru apărare era și o mină din care, pe timp de pace, se scotea calcarul destinat construcției de case și pe care o descoperisem din întâmplare. Un bucătar de companie, căruia îi căzuse găleata într-o fântână, a coborât după ea și a observat o gură ca de peșteră, care se lărgea. S-a cercetat zona și, după ce a fost spartă și o a doua intrare, locul a oferit un adăpost sigur de bombe unui număr mare de soldați.

Pe înălțimea solitară a drumului ce ducea la Ransart se afla o ruină, o fostă cafenea numită „Bellevue” din pricina perspectivei largi pe care o oferea asupra frontului – un loc pentru care aveam o predilecție, deși era periculos. De-acolo, privirea aluneca până departe peste ținutul neînsuflețit ale cărui sate erau legate de șosele pe care nu circula nicio mașină și pe care nu era de văzut nicio ființă vie. În fundal, se pierdeau contururile orașului părăsit Arras, iar mai departe, la dreapta, străluceau craterele de cretă ale marilor explozii de mine din Saint-Eloi. Câmpurile năpădite de buruieni peste care treceau umbrele mari ale norilor erau pustii, iar rețeaua strâns împletită a tranșeelor își desfășura ochiurile galbene și albe care se

vărsau în lungile căi de acces. Doar ici-colo se învârtejea fumul unui obuz, ca împins în sus de mâna unui duh, și se destrăma apoi în vânt; sau peste pustietate plutea mingea unui șrapnel ca un fulg mare, alb, care se topea încet. Chipul ținutului era întunecat și fantastic, lupta șterse dulceața locului și-și săpase în el trăsăturile aspre, în fața cărora privitorul singuratic simțea spaimă.

Pustietatea și tăcerea adâncă, întreruptă din când în când de sunetul înfundat al tunurilor, erau accentuate de impresia tristă a distrugerii. Raniță sfâșiate, puști sfărâmate, zdrențe de lucruri, printre ele, într-un contrast atroce, o jucărie de copil, focoase de obuze, cratere adânci de la proiectilele explodate, sticle, unelte de seceriș, cărți rupte, scule casnice, guri al căror întuneric misterios trăda un beci în care poate cadavrele locuitorilor nefericiți ai caselor erau roase de mulțimea deosebit de activă a șobolanilor, un piersic mic care fusese lipsit de zidul susținător și care își întindea brațele cerând ajutor, în grajduri, scheletele animalelor atârnând încă de lanțuri, în grădinile pustiite, șanțuri printre care înverzeau, ascunse adânc în buruieni, ceapă, pelin, revent și narcise, pe câmpurile învecinate, hambare de cereale pe ale căror acoperișuri proliferau boabe de grâu; toate astea traversate de un șanț de comunicație pe jumătate înfundat și învăluit în miros de ars și de putreziciune. Gânduri triste îl năpădesc pe soldat în asemenea locuri, amintindu-ți de cei care de curând viețuiseră pașnic aici.

Poziția de luptă se desfășura, cum am relatat, în semicerc, în jurul satului, legând o serie de șanțuri de comunicație. Era împărțită în două subsectoare, Monchy-Sud și Monchy-Vest. Acestea, la rândul lor, se împărțeau în șase sectoare pe companii, de la A la F. Forma în arc a comandamentului poziției îi oferea englezului o bună posibilitate de flancare cu foc, prin a cărei exploatare iscusită ne pregătea pierderi mari. Scop în care folosea un tanc ascuns imediat în spatele liniei sale; acesta utiliza șrapnele mici a căror lansare și explozie urechea le percepea concomitent. Ca din senin, fulgera pe toată lungimea tranșeei un roi de gloanțe de plumb care costa destul de des viaţa câte unei santinele[92].

Să facem acum, pentru început, o scurtă plimbare prin tranșee, așa cum acestea se dezvoltaseră în acea perioadă, cu scopul de a ilustra câteva expresii care revin mereu în discuție.

Pentru a ajunge în prima linie, numită scurt „tranșeea”, înaintăm pentru început prin numeroasele căi de acces sau șanțuri de comunicație a căror sarcină este aceea de a face posibil marșul camuflat spre poziția de luptă. Aceste șanțuri de comunicație, adesea foarte lungi, duc deci spre adversar, iar pentru ca traseul lor să nu cadă sub foc inamic sunt săpate în zigzag sau în linii ușor curbe. După un marș de un sfert de oră intersectăm a doua linie care merge paralel cu prima și în care rezistența urmează să fie continuată atunci când tranșeea de luptă este cucerită.

Tranșeea de luptă se deosebește chiar la prima vedere de amenajările slabe care apăruseră la începutul războiului. Nu mai e vorba de un simplu șanț, ci se coboară la adâncimea dublă sau triplă a unui stat de om față de nivelul solului. Apărătorii se mișcă deci ca pe fundul unui puț de mină; când vor să scruteze terenul din față sau să tragă, urcă treptele sau scările de lemn ale banchetei de tir, o platformă lungă, tăiată în pământ astfel încât cel care stă în picioare pe ea să depășească cu un cap nivelul stratului de pământ vegetal. Trăgătorul individual, având capul acoperit de un sac cu nisip sau de un scut din oțel, stă pe platforma santinelei, o nișă mai mult sau mai puțin întărită. Prin ambrazura minusculă, prin care se scoate țeava puștii, se poate vedea afară. Cantitățile mari de pământ ridicate din tranșee se depozitează în dosul aliniamentului, unde se formează astfel un val care asigură și apărarea spatelui; în acest val de pământ sunt amplasate pozițiile mitralierelor. În schimb, pe latura frontală a tranșeei, pământul este întins cu grijă pentru ca sectorul de tragere să rămână deschis.

În fața tranșeei se întinde adesea, pe mai multe linii în adâncime și de-a lungul barajului de sârmă, o rețea încolăcită de sârme ghimpate, destinată să-l oprească pe atacator pentru ca, dinspre platformele santinelelor, să se poată trage fără grijă asupra lui.

Barajul este întrepătruns de bălării înalte, căci pe câmpurile pustiite s-a aclimatizat deja o vegetație nouă, de cu totul altă speță. Aici domină florile sălbatice, care altminteri înfloresc răzleț printre cereale; ici-colo proliferează tufărișul. Și

drumurile sunt deja acoperite de vegetație, dar se disting încă limpede, căci pe ele se lățesc frunzele rotunde de pătlagină. În această sălbăticie păsările se simt bine, de pildă, potârnichile ale căror chemări ademenitoare le percepem adesea pe timpul nopții, sau ciocârliile al căror cânt pe mai multe voci răsună peste tranșee odată cu prima rază de lumină.

Pentru ca tranșeea de luptă să nu poată fi flancată de foc continuu este construită meandric, deci ea face salturi înapoi prin indentații regulate. Aceste tronsoane constituie dâmburile din fața tranșeelor, care trebuie să pareze proiectilul venind din lateral. Soldatul este astfel acoperit la spate de valul de pământ, pe lateral de dâmburile din fața tranșeelor, în vreme ce peretele din față al tranșeei îl apără ca parapet. Adăposturile, destinate odihnei, au ajuns să fie de la simple gropi în pământ adevărate spații închise de locuit, al căror tavan este construit din grinzi și ai căror pereți sunt căptușiți cu scânduri. Adăposturile au cam înălțimea unui stat de om și sunt astfel clădite în pământ încât podeaua lor să fie la nivelul fundului tranșeei. Peste tavanul de grinzi se așterne deci încă un strat de pământ care e în măsură să facă față unor lovituri ușoare. Dar în cazul unor bombardamente grele ești prins ca într-o cursă de șoareci și e preferabil să optezi pentru adâncul galeriei.

Galeriile sunt căptușite cu rame puternice de lemn. Prima este fixată la nivelul peretelui din față al tranșeei și constituie intrarea în galerie; următoarele sunt fixate, pe rând, la câte două lățimi de palmă mai adânc, așa încât se câștigă rapid în siguranță. În felul acesta se amenajează scara galeriei; la cea de a treizecea treaptă avem nouă metri de pământ deasupra capului, chiar doisprezece dacă luăm în calcul și adâncimea tranșeei. Apoi se pun rame ceva mai mari drept în față sau în colțul drept al scării; ele creează spațiul de locuit. Prin legături transversale apar coridoare subterane, ramificații în direcția adversarului care sunt folosite ca galerii de ascultare și de minare[93].

Trebuie să ne reprezentăm totul ca pe o fortificație puternică de pământ, aflată pe un teren aparent lipsit de viață, dar înlăuntrul căruia se prestează un serviciu regulat de gardă și de muncă și unde, în câteva secunde după ce se dă alarma, fiecare om se află la postul său. Ar fi bine să nu ne imaginăm atmosfera prea romantic; domnesc acolo mai degrabă o

anumită somnolență și o încetineală, așa cum sunt cele produse de contactul apropiat cu pământul.

Eu am fost repartizat la compania a 6-a și, la câteva zile după venirea mea în calitate de comandant al unei grupe, am înaintat în poziție unde am fost de îndată primit de câteva mine sferice englezești. Acestea erau proiectile cu ampenaj, pline cu explozibil din fier casant, a cărui formă ne-o putem cel mai bine reprezenta gândindu-ne la o halteră de jumătate de funt căreia i s-a tăiat una din sfere. Lansarea lor suna înfundat și imprecis, mascată adesea de focul mitralierelor. Mi-a făcut de aceea o impresie fantomatică împrejurarea în care brusc, lângă noi, tranșeea a fost luminată de flăcări și noi am fost zguduiți de un suflu greu de suportat. Oamenii m-au tras repede în adăpostul grupei noastre, la care tocmai ajunsesem, înăuntru am simțit încă de vreo cinci-șase ori lovitura grea de mortier a exploziilor. Mina nu lovește propriu-zis, ci „se așază”; acest mod calculat de distrugere are un efect supărător asupra nervilor. Când dimineața următoare am umblat pentru prima dată pe lumină în tranșee, am văzut, descărcate, sferele mari cu ampenaj, agățate peste tot în fața adăposturilor ca niște gonguri de alarmă.

Sectorul C în care se afla compania era cel mai avansat post din tot regimentul. În persoana comandantului companiei, locotenentul Brecht, care se grăbise să vină din America la începutul războiului, aveam omul potrivit pentru apărarea unui asemenea loc. Iubea primejdia și a căzut în luptă.

Viața în tranșee era strict reglată; descriu aici desfășurarea unei zile, așa cum, vreme de optsprezece luni, a urmat una după alta, atunci când schimbul obișnuit de focuri nu se intensifica, devenind realmente „aer gros”[94].

Ziua în tranșeea de apărare începe odată cu amurgul. La ora șapte un om din grupa mea mă trezește din somnul de după-amiază în care mă cufund în perspectiva gărzii de noapte, îmi pun centura, îmi introduc în ea pistolul de semnalizare și grenadele de mână și părăsesc adăpostul mai mult sau mai puțin comod. La prima parcurgere a poziției binecunoscute a plutonului mă asigur că santinelele stau reglementar pe locurile lor. Cu glas scăzut schimbăm parola. Între timp se face noapte și primele rachete de semnalizare se ridică argintii, în vreme ce ochii încordați scrutează terenul din față. Un șobolan foșnește printre cutiile de conserve aruncate peste rambleu. Încă unul i

se alătură chițcăind și curând e o foială de umbre furișate care se revarsă din beciurile ruinelor din sat sau din galeriile ciuruite de gloanțe. Vânarea lor oferă o variație apreciată la monotonia serviciului de gardă. Se pune o bucățică de pâine ca momeală și se orientează pușca pe ea, sau se presară și se aprinde în găurile lor pulbere de nitroglicerină de la proiectilele neexplodate. Chițăind, se năpustesc afară cu pielea pârjolită. Sunt creaturi dezgustătoare, trebuie să mă gândesc mereu la activitatea lor ascunsă de profanatori de cadavre în beciurile din sat. Odată, într-o noapte caldă, pe când umblam printre ruinele din Monchy, au țâșnit din ascunzișurile lor într-o grămadă atât de incredibilă, încât pământul semăna cu un covor viu pe care se desena ici-colo pielea albă a unui albinos. Și câteva pisici au venit în tranșee din satele distruse; lor le place apropierea de oameni. Un cotoi mare, alb, cu laba din față împușcată nălucește adesea pe „pământul nimănui” și pare să frecventeze ambele tabere.

Dar vorbeam de serviciul în tranșee. Ne plac astfel de digresiuni, devenim repede guralivi pentru a umple bezna nopții și timpul fără sfârșit. De aceea mă opresc și eu la câte un soldat cunoscut sau la vreun un alt subofițer și-i ascult miile de fleacuri cu atenție încordată. În calitate de cadet, sunt adesea atras într-o conversație binevoitoare de către ofițerul de gardă care, și el, se simte la fel de inconfortabil. Într-adevăr, el adoptă chiar o atitudine de-a dreptul camaraderească, vorbește încet și cu spor, dă la iveală secrete și dorințe. Și eu sunt de acord, căci și pe mine mă apasă valurile grele și negre ale tranșeelor, și mie mi-e dor de căldură, de ceva omenesc în această pustietate neliniștitoare. Ținutul emană noaptea o răceală specială; această răceală e de natură spirituală. Astfel încât începi să tremuri când traversezi câte un sector de tranșee neocupat și parcurs doar de o patrulă; iar când treci dincolo de barajul de sârmă ghimpată, pe „pământul nimănui”, acest frig se intensifică, devenind o indispoziție ușoară ce te face să clănțăni din dinți. Felul în care romancierii utilizează clănțănitul din dinți este de cele mai multe ori greșit; el nu are nimic violent. Ci seamănă mai degrabă cu un curent electric slab. Adesea îl observăm tot atât de puțin, pe cât observăm că vorbim în somn. Altminteri, când se întâmplă cu adevărat ceva, încetează imediat.

Convorbirea începe să lâncezească. Am obosit. Adormiți ne sprijinim de un dâmb din fața tranșeei și fixăm țigara care arde în întuneric.

Când e ger tropăim înfrigurați în sus și-n jos, așa încât pământul dur răsună sub mulțimea pașilor noștri. În nopțile reci izbucnește o tuse neîntreruptă care se aude până departe. Această tuse, atunci când înaintezi târându-te pe „pământul nimănui”, este primul semn al liniei dușmane. Uneori o santinelă fluieră sau zumzăie un cântec, și e un contrast urât dacă te furișezi spre ea cu intenții ucigașe. Adesea plouă și stai trist, cu gulerul ridicat al mantalei, sub adăposturile de ploaie de la intrările în galerie și asculți căderea monotonă a stropilor. Când auzi pașii unui superior venind pe fundul ud al tranșeei, te grăbești să ieși, mergi puțin mai departe, te întorci brusc, bați din pinteni și raportezi: „Subofițer de serviciu în tranșee, în sector, nimic nou”, căci este interzis să stai la intrările în galerie.

Gândurile călătoresc. Privești luna și te gândești la vremurile frumoase, plăcute, de-acasă sau la orașul mare din depărtare unde chiar acum oamenii se revarsă din cafenele și unde nenumărate lămpi cu arc luminează animația nocturnă, vie, din centru. Pare că toate astea le-ai visat – neverosimil de departe.

Ceva foșnește în fața tranșeei, două sârme ghimpate zăngănesc ușor. Visele se spulberă într-o clipă, toate simțurile sunt ascuțite până la durere. Te sui pe platforma santinelei, tragi în sus o rachetă de semnalizare. Nu se mișcă nimic. Va fi fost doar un iepure sau o potârniche.

Adesea îl auzi pe adversar lucrând la barajul de sârmă ghimpată. Atunci tragi într-acolo foc după foc până se golește magazia armei. Nu doar pentru că respecți ordinul, dar și pentru că simți o anumită satisfacție: „Acum, stau acolo sub presiune. Poate chiar l-ai nimerit pe vreunul”. Și noi întindem sârme ghimpate aproape în fiecare noapte și avem adesea răniți. Atunci îi înjurăm pe porcii ăștia de englezi.

În unele părți ale poziției, ca de pildă la capetele șanțurilor de apropiere, santinelele sunt la nici treizeci de pași distanță unele de altele. Aici se înnoadă uneori cunoștințe personale; îi recunoști pe Fritz, pe Wilhelm sau pe Tommy după felul în care tușesc, fluieră sau cântă. Chemări scurte, nelipsite de un soi de umor aspru, zboară încolo și-ncoace.

— Hei, Tommy, mai ești acolo?

— Da!

— Atunci mișcă-ți capul că trag![95]

Câteodată, după o lovitură surdă, se aude un zgomot șuierător, un fel de bătaie de aripi.

— Atenţie, mină!

Ne năpustim spre intrarea celei mai apropiate galerii și ne ținem răsuflarea. Minele explodează cu totul altfel decât obuzele, mult mai iritant. Au ceva spintecător, viclean, ceva personal ostil. Sunt făpturi perfide. Grenadele de pușcă sunt versiuni miniaturale ale lor. Se înalță ca niște săgeți din tranșeele dușmane și au capete de metal de culoare brun-roșcată care, ca să faciliteze împrăștierea schijelor, sunt împărțite în pătrățele ca tabletele de ciocolată. Dacă la orizontul nocturn se văd lumini în anumite locuri, atunci toate santinelele sar de pe platformele lor și dispar. Ele știu, dintr-o lungă experiență, unde se află proiectilele orientate către sectorul C.

În fine, ecranul luminos arată că s-au scurs două ceasuri. Repede trezirea schimbului și în adăpost! Poate că distribuitorii de hrană au adus scrisori, pachete sau vreun ziar. Ai un sentiment ciudat citind veștile de-acasă și grijile lor pașnice în vreme ce umbrele pâlpâinde ale lumânării alunecă peste șarpanta joasă, nefinisată. După ce îmi răzuiesc cu o așchie de lemn grosul murdăriei de pe cizme și îl șterg de un picior al mesei negeluite, mă întind pe prici și-mi trag pătura peste cap pentru a „horcăi”, cum sună termenul tehnic, timp de patru ceasuri. Afară pocnesc explozibilele într-o repetiție monotonă, un șoarece îmi alunecă peste față și mâini fără să-mi tulbure somnul. Animalele mici ne dau pace, am afumat temeinic adăpostul cu câteva zile în urmă.

Încă de două ori sunt smuls din somn ca să-mi fac datoria. În timpul ultimei gărzi, o linie luminoasă pe cer anunță la răsărit o nouă zi. Contururile tranșeei se văd mai deslușit; în lumina cenușie a primăverii ea lasă o impresie de indicibilă pustietate. Se înalță o privighetoare; trilurile ei mă supără. Sprijinit de un dâmb în fața tranșeei, cu sentimentul unei mari dezamăgiri, scrutez terenul neînsuflețit din față, împrejmuit de sârmă ghimpată. Și aceste ultime douăzeci de minute care nu vor să se mai sfârșească!

În fine, clămpănesc marmitele distribuitorilor de cafea în șanțurile de comunicare: e ora șapte. Garda de noapte s-a încheiat.

Mă duc în adăpost, beau cafea și mă spăl într-o cutie de heringi. Asta mă înviorează; mi-am pierdut cheful să mă întind. La ora nouă trebuie să-mi împart din nou grupa pentru lucru și să o pun la treabă. Suntem cu adevărat atotștiutori, tranșeea ne confruntă zilnic cu mii de exigențe. Scormonim galerii adânci, construim adăposturi și bucăți brute de beton, pregătim bariere din sârmă ghimpată, amenajăm instalații de drenare a apei, cofrăm, proptim, nivelăm, înălțăm și șlefuim, deșertăm latrinele, pe scurt, exersăm orice meserie prin propria-ne putere. Și oare de ce nu și-au trimis toate stările și profesiile reprezentanți în mijlocul nostru? Ce nu poate să facă unul, poate altul. Deunăzi, pe când săpam în galerie, un miner mi-a luat târnăcopul din mână, zicând: „Dați numai jos, domnule cadet, sus mizeria cade de la sine!” Curios că până acum n-am știut un lucru atât de simplu. Dar aici, aflat în mijlocul unui peisaj despuiat, în care ești brusc nevoit să te aperi de proiectile, să te ascunzi de vânt și de ploaie, să-ți cioplești masă și scaun, să-ți zidești sobe și scări, înveți repede să-ți folosești mâinile. Descoperi valoarea muncii manuale.

La unu se aduce prânzul în vase mari, pe vremuri bidoane de lapte și cazane de marmeladă, din bucătăria amenajată într-un beci din Monchy. Hrana este de o monotonie militară, dar încă abundentă, presupunând că aducătorii ei n-au dat de „fum”[96] și n-au vărsat-o pe jumătate. După masă se doarme puțin sau se citește. Treptat se apropie și cele două ore care sunt prevăzute pentru serviciul zilnic în tranșee. Ele trec semnificativ mai repede decât noaptea. Se cercetează poziția bine cunoscută a dușmanului prin ochelari sau prin lunetă stereoscopică. Dar atenție, și englezul are ochi ageri și ochelari buni.

Santinela se năpustește deodată inundată de sânge. Lovitură în cap. Camarazii îi smulg din haină pansamentele și-l leagă.

— Nu mai are niciun sens, Willem!

— Omule, mai respiră!

Vin apoi infirmierii și-l duc la punctul de prim ajutor. Targa se lovește cu putere de dâmburile în unghi din fața tranșeei.

Abia a dispărut, și toate sunt ca înainte. Cineva aruncă o lopată de pământ peste băltoaca de sânge și fiecare își vede de treburile sale. Un nou venit, alb la față, continuă să se sprijine de cofraj. Se chinuie să priceapă corelațiile. A fost atât de brusc, atât de groaznic de surprinzător, un atac nespus de brutal. Nu e posibil, nu poate fi adevărat. Biet camarad, te mai pândesc și alte lucruri la orizont.

Adesea e și foarte simpatic. Unii sunt atenți cu fervoare vânătorească la ce se întâmplă. Cu o plăcere de cunoscători urmăresc loviturile artileriei în tranșeea dușmană.

— Măi, ăla a nimerit!

— Dumnezeule, ia te uită, cum împroașcă! Bietul Tommy! Toți dau apă la șoareci!

Le place să arunce dincolo grenade de armă și mine, spre marea nemulțumire a celor slabi de înger.

— Omule, termină odată cu tâmpeniile, nu ne pisează și așa destul artileria!?

Ceea ce însă nu-i împiedică să se gândească constant cum să arunce cel mai bine grenadele de mână cu un soi de catapultă inventată de ei sau să primejduiască prin altă mașină infernală terenul din față. Într-un rând taie un drumeag prin bariera din dreptul platformei santinelei ca să-l ademenească în fața puștii pe cercetașul bucuros de această trecere comodă, altă dată se strecoară dincolo și leagă un clopot de sârma ghimpată pe care o trag printr-un fir lung din propria tranșee spre a irita santinelele engleze. Aceștia sunt cei pe care războiul îi distrează.

Ora cafelei de după-amiază poate fi uneori foarte tihnită. Cadetul trebuie să-i țină adesea companie unuia dintre ofițerii companiei. Totul se desfășoară foarte ceremonios; pe fața de masă din pânză de sac strălucesc chiar două cești de porțelan. Apoi, ordonanța așază două pahare pe masa care se clatină. Conversația devine mai familiară. E curios cum până și aici dragul nostru seamăn devine obiectul binevenit al conversației. S-a dezvoltat chiar o bârfă abundentă de tranșee care în vizitele de după-amiază se propagă iute ca într-o mică garnizoană. Superiori, camarazi și inferiori sunt supuși unei critici zdravene și un zvon nou se grăbește într-o clipă să traverseze adăposturile comandanților de plutoane ale celor șase sectoare de luptă din flancul drept până în cel stâng. În această privință,

ofițerii de observație, care pândesc cu lunete și mape de schițe poziția regimentului, nu sunt chiar nevinovați. Poziția companiei nu este cu totul ermetic închisă; domnește chiar o circulație animată și continuă. În orele liniștite ale dimineții apar ștabii și răspândesc agitație, spre marea iritare a „dobitocului de front”[97] care, după ultima gardă, tocmai s-a întins să se odihnească, dar la strigătul de groază „comandantul diviziei este în tranșee” se năpustește afară din galerie în uniforma reglementară. Apoi vin ofițerul pionierilor, acela al lucrărilor de amenajare genistică a tranșeelor și ofițerul de drenare a apei – toți se comportă ca și cum tranșeea ar fi creată pentru lucrările lor speciale. Mai puțin prietenos e salutat observatorul de artilerie care vrea să facă o verificare de foc de baraj, căci abia se retrage cu luneta lui stereoscopică, pe care o scoate zelos ici-colo din tranșee, precum o insectă antenele, că artileria engleză deja se face simțită, iar infanteristul este întotdeauna cel care trage ponosul. După care apar șefii grupelor de șoc și ai secțiunii de terasare. Se așază apoi, până se întunecă de tot, în adăpostul comandantului de pluton, beau grog, fumează, joacă loteria poloneză și apoi fac *tabula rasa* ca guzganii. Târziu, un omuleț nălucește prin tranșee, se strecoară în spatele santinelei, îi strigă în ureche „atac cu gaze” și numără în câte secunde își pune masca. Este ofițerul de protecție contra gazelor. În mijlocul nopții se mai bate încă o dată în ușa de scânduri a adăpostului.

— Măi, omule, dormiți deja? Semnați-mi de primirea a douăzeci de capre de sârmă și șase rame de galerie.

Au venit transportatorii de materiale. Așa este, cel puțin în zilele liniștite, un dute-vino care îl face, în cele din urmă, pe nefericitul locuitor al galeriei să ofteze: „De s-ar trage nițel, să am odată liniște”. Într-adevăr, câteva proiectile de calibru mare contribuie la sporirea atmosferei plăcute: suntem atunci mai mult între noi, scutiți de hârțogăraia supărătoare.

— Domnule locotenent, îmi permiteți să mă retrag, în jumătate de oră sunt de serviciu!

Afară valurile de pământ ale taluzurilor strălucesc în lumina ultimelor raze de soare, tranșeea este deja în umbră. Curând se ridică prima rachetă de semnalizare și santinelele de noapte pornesc.

Începe o nouă zi pentru soldatul din tranșeea de apărare.

Capitolul 5

Despre luptele zilnice ale războiului de poziție

Așa ne treceau zilele într-o uniformitate istovitoare, întreruptă de răstimpurile scurte de refacere de la Douchy. Dar și în poziție se întâmpla să fie unele ceasuri agreabile. Stăteam adesea cu sentimentul unei siguranțe tihnite la masa din micul meu adăpost, ai cărui pereți de scânduri negeluite, acoperiți de arme, aminteau de Vestul sălbatic, fumam și citeam, în vreme ce ordonanța mea era ocupată cu soba minusculă care umplea încăperea de mirosul feliilor de pâine prăjită. Ce luptător din tranșee nu cunoaște această stare de spirit? Afară, pe platforma santinelei tropăiau pași grei, regulați; un strigăt monoton răsuna când gărzile se întâlneau în tranșee. Auzul tocit abia dacă mai percepea focul de armă neîntrerupt, lovitura scurtă a proiectilelor pe adăpost sau racheta de semnalizare care șuiera și apoi se stingea încet lângă gura puțului luminător. Apoi îmi luam caietul de însemnări și notam pe scurt evenimentele zilei.

Astfel cu timpul a apărut, ca parte a jurnalului meu, o cronică conștiincioasă a sectorului C, acest mic tronson în unghi al frontului lung, în care ne simțeam ca acasă și în care cunoșteam fiecare tranșee de legătură înierbată, fiecare adăpost surpat. În jurul nostru, sub valurile îngrămădite de argilă, zăceau cadavrele camarazilor noștri căzuți, pe fiecare palmă de loc se desfășurase o dramă, în spatele fiecărui val pândea zi și noapte fatalitatea ca să înhațe la întâmplare o victimă. Și totuși ne simțeam cu toții legați puternic de sectorul nostru, eram concrescuți cu el. Îl cunoșteam când se întindea ca o bandă neagră prin peisajul înzăpezit, când sălbăticia plină de flori revărsa de jur-împrejur la vremea amiezii miresme amețitoare sau când paloarea spectrală a lunii pline îi înconjura ungherele întunecate, în care bande de șobolani își făceau neliniștitor de cap. Stăteam în nopțile lungi și senine de vară pe banchetele sale de argilă, atunci când aerul încropit transporta spre dușman loviturile harnice de târnăcop și sunetele vreunei melodii de-acasă; ne azvârleam peste bârne și peste sârma mărunțită când moartea, cu o măciucă de oțel, pisa tranșeele, iar din pereții de argilă sfărâmați se târa un fum leneș. Colonelul

a vrut de mai multe ori să ne repartizeze o parte mai liniștită a poziției regimentului; de fiecare dată întreaga companie a cerut, într-un glas, să i se dea voie să rămână în sectorul C. Redau aici fragmente din observațiile pe care le-am notat atunci, în nopțile din Monchy.[98]

7 octombrie 1915. Stat în zori alături de santinela grupei mele pe bancheta de tragere a adăpostului nostru, când un glonț i-a smuls omului cascheta, din față spre spate, fără să-l rănească. La aceeași oră, doi pionieri au fost răniți lângă sârma ghimpată: unul, de un ricoșeu prin ambele picioare, celălalt, de un glonț în ureche.

De dimineață, santinela din flanc a fost lovită în ambele oase maxilare. Sângele țâșnea în jeturi groase din rană. Din nenorocire, a venit astăzi și locotenentul Ewald în sectorul nostru să fotografieze șanțul de apropiere N, aflat doar la cincizeci de metri de tranșeea noastră. Când s-a întors ca să coboare iarăși de pe platforma santinelei, un glonț i-a zdrobit occiputul. A murit pe loc. Pe platforma santinelei zăceau bucăți mari de oase parietale. Apoi un om a fost împușcat ușor în umăr.

19 octombrie. Sectorul plutonului din mijloc a fost bombardat cu obuze de cincisprezece centimetri. Suflul a proiectat un om într-un țăruș al peretelui tranșeei. A suferit leziuni interioare grave, pe deasupra o schijă i-a străpuns artera brațului.

În ceața dimineții, reparând sârma noastră ghimpată din flancul drept, am descoperit cadavrul unui francez care trebuie să fi fost vechi de luni de zile.

Noaptea, întinzând sârmele ghimpate, doi din oamenii noștri au fost răniți. Gutschmidt, de împușcături în ambele mâini și în coapsă, Schäfer, de o împușcătură în genunchi.

30 octombrie. Noaptea, după o rupere de nori, toate dâmburile s-au surpat și, amestecându-se cu apa de ploaie, au dat un terci rezistent care a transformat tranșeea într-o mocirlă adâncă. Singura mângâiere era că nici englezului nu-i mergea mai bine, căci se vedea cum scotea cu zel apă din tranșeea lui. De vreme ce noi eram situați ceva mai sus, le-am pompat în jos din surplusul nostru. De asemenea, am pus în funcțiune carabinele cu lunetă.

Pereții surpați ai tranșeei au dat la iveală o serie de cadavre din luptele toamnei trecute.

9 noiembrie. Stăteam lângă Wiegemann, rezervist în armata teritorială, în fața „Fortăreței Altenburg”, când un glonț venind de departe i-a lovit baioneta pe care o atârnase de umăr și i-a rănit grav bazinul. Proiectilele englezești, cu vârfurile lor care explodează ușor în schije, sunt curate gloanțe dum-dum.

În rest, șederea în această mică fortificație subterană, ascunsă în mijlocul regiunii, în care mă aflu cu jumătate de pluton detașat, oferă o mai mare libertate de mișcare decât prima linie. Suntem apărați de front printr-o ridicătură domoală a terenului; în spatele nostru acesta urcă spre pădurea din Adinfer. La cinzeci de pași de fortificație se află, într-un loc ales nu tocmai favorabil din punct de vedere tactic, latrina noastră folosibilă în poziție călare – e o grindă falsă sprijinită pe doi căpriori sub care este făcută o groapă adâncă. Soldatului îi place să zăbovească din plin aici, fie pentru a citi ziarul, fie pentru a organiza, după modelul canarilor, o ședință comună. Aici se află sursa a tot felul de zvonuri sumbre care dau ocol frontului și sunt denumite de obicei și „palavre de latrină”[99]. În acest caz, tihna este tulburată prin faptul că locul nu poate fi, ce-i drept, văzut, dar poate nimeri, peste ridicătura teșită, sub foc indirect. Dacă creasta este foarte intens măturată, explozibilele ajung în terenul adâncit la înălțimea pieptului și, ca să fii în siguranță, te întinzi la pământ. Și iată cum se putea întâmpla ca în timpul uneia și aceleiași ședințe să fii obligat să te arunci jos cât ești de lung, mai mult sau mai puțin îmbrăcat, lăsând să treacă peste tine, ca sunetele unei game, răpăiala seriei de proiectile de mitralieră. Ceea ce, natural, prilejuiește tot felul de glume.

De variația pe care o oferă acest post ține și vânarea unor animale, în special a potârnichilor, a căror mulțime fără număr însuflețește câmpurile pustiite. În lipsa puștilor cu alice suntem nevoiți să ne apropiem tiptil de acești puțin sfioși „candidați la marmite” spre a-i împușca cu un glonț în cap, altminteri din ei nu rămâne mai nimic pentru friptură. În orice caz trebuie să ne ferim ca nu cumva, împinși de zelul urmăririi, să ieșim din adâncitura de teren, caz în care din vânător ne transformăm în vânat, căci ieșind din tranșeele de luptă suntem prinși sub foc.

Pe șobolani îi vânăm cu ajutorul unor curse puternice. Animalele sunt atât de viguroase, încât încearcă să fugă,

trăgând după ele, cu zgomot, capcanele de fier; atunci ne năpustim din adăposturi și le dăm lovitura de grație. Chiar și pentru șoarecii care ne rod pâinea am găsit un fel special de vânătoare; el constă în aceea că pușca este încărcată, cu excepția câtorva fire de pulbere, cu un cartuș gol care în loc de proiectil are biluțe de hârtie.

În fine, împreună cu alt subofițer am inventat un altfel de tir sportiv, nu tocmai lipsit de primejdie. Și anume, adunăm pe vreme de ceață proiectilele mici și mari neexplodate, obiecte grele, uneori de cincizeci de kilograme, de care zona nu duce lipsă. Pe acestea le așezăm ca pe niște popice la o distanță oarecare pentru ca, ascunși în spatele ambrazurii, să tragem în ele. Aici n-avem desigur nevoie de niciun serviciu de tras la țintă, căci este o lovitură directă, deci împușcarea în focos se anunță automat printr-o pocnitură oribilă care se intensifică semnificativ când „toate cele nouă” sunt nimerite, adică atunci când explozia se propagă la întreaga serie de proiectile neexplodate.

14 noiembrie. Am visat peste noapte că fusesem împușcat în mână. Ziua mi-am luat măsuri de precauție.

21 noiembrie. Am condus o echipă de geniști de la „Fortăreața Altenburg” la secțiunea C. Diener, rezervist în armata teritorială, s-a suit pe o ieșitură a peretelui tranșeei ca să arunce pământ peste parapetul din spate. Abia se urcase, când un proiectil lansat din șanțul de apropiere i-a traversat craniul, azvârlindu-l mort pe fundul tranșeei. Era căsătorit și tată a patru copii. Camarazii lui au pândit încă multă vreme în spatele ambrazurilor ca să se răzbune. Plângeau de furie. Păreau să vadă în englezul care lansase glonțul ucigaș dușmanul lor personal.

24 noiembrie. Un om din compania de mitraliere a fost împușcat grav în sectorul nostru. Altuia, din compania noastră, un glonț de infanterie i-a smuls jumătate de oră mai târziu maxilarul.

29 noiembrie. Batalionul nostru s-a deplasat pentru paisprezece zile în orășelul Quéant, situat în etapa diviziei, care avea mai târziu să obțină o celebritate atât de sângeroasă[100], ca să facem instrucție și să ne bucurăm de binecuvântările din spatele frontului. În timpul șederii noastre acolo am aflat că am fost avansat locotenent și mutat în compania a 21-a[101].

În Quéant și în localitățile vecine am fost adesea invitați de comandanți locali la chefuri zdravene și astfel am putut arunca o mică privire în interiorul puterii aproape nelimitate pe care o exercită acești principi rurali asupra inferiorilor lor și asupra locuitorilor. Căpitanul nostru de cavalerie se numea regele din Quéant și în fiecare seară era salutat prin ridicarea mâinii drepte și printr-un strigăt tunător de „trăiască regele!" la ospățul unde domnea în calitate de maiestate capricioasă până în zorii cenușii ai zilei, pedepsind orice încălcare a etichetei și a codului extrem de complicat al acesteia printr-o nouă rundă de bere. Noi, oamenii de pe front, ca nou-veniți, ieșeam firește foarte fețeliți. Ziua următoare, după prânz, era văzut de cele mai multe ori ușor aburit, umblând cu docarul pe moșiile sale spre a-i vizita pe regii vecini, prilej de jertfa bahică, și a se pregăti astfel cu demnitate pentru seară. Asta numea el a „da un atac". Odată a intrat în conflict cu regele din Inchy și l-a provocat la luptă, printr-un jandarm de campanie, trimis călare. După mai multe acțiuni de luptă, în timpul cărora două echipe de rândași au aruncat, din mici tranșee întărite cu sârmă, chiar bulgări de pământ unii într-alții, regele din Inchy a fost atât de imprudent încât să se delecteze din plin la cantină cu bere bavareză și mai apoi să viziteze un loc solitar de unde a fost luat prizonier. A trebuit să se răscumpere cu un butoi mare de bere. Astfel, a luat sfârșit rezbelul celor două forțe.

Pe 11 decembrie m-am dus prin câmp deschis în prima linie ca să mă prezint locotenentului Wetje, comandantul noii mele companii care, în alternanță cu vechea mea companie, a 6-a, apăra sectorul C. Când am vrut să sar în tranșee, m-am speriat de schimbarea pe care o suferise poziția în cele paisprezece zile câte lipsisem. Se prăbușise într-un uriaș teren adâncit, plin de mocirlă, în care unitatea ducea un trai mustind jalnic de apă. Scufundat deja până la șold, mă gândeam cu melancolie la ospețele regelui din Queant. Vai de capul nostru de dobitoace de front! Aproape toate adăposturile se năruiseră, iar galeriile se umpluseră de apă. În săptămânile care au urmat a trebuit să lucrăm neîncetat ca să călcăm din nou pe puțin pământ solid. Pentru moment locuiam cu locotenenții Wetje și Boje în aceeași galerie, al cărei acoperiș, în ciuda foii de cort atârnate sub el, picura ca dintr-o stropitoare și din care

ordonanțele trebuiau la fiecare jumătate de oră să scoată apa cu gălețile.

Când în dimineața următoare, ud leoarcă, am părăsit galeria, n-am putut să-mi cred ochilor. Ținutul pe care până atunci singurătatea morții își pusese amprenta era acum însuflețit ca un iarmaroc. Unitățile ambelor tranșee fuseseră împinse afară de noroiul ajuns până la parapet și între barajele de sârmă ghimpată se inițiaseră deja un trafic și un schimb animat de șnaps, țigări, nasturi de uniformă și alte lucruri. Mulțimea siluetelor în culori kaki care se revărsa din tranșeele engleze, până acum atât de pustii, era uluitoare ca o nălucire în plină zi.

Brusc s-a auzit o împușcătură și unul din oamenii noștri a căzut mort în noroi, după care ambele părți au dispărut ca niște cârtițe în tranșee. M-am dus în partea poziției noastre, care se afla vizavi de tranșeea de legătură engleză, și am strigat într-acolo că vreau să vorbesc cu un ofițer. Într-adevăr, câțiva englezi s-au retras și după puțin timp au adus din tranșeea lor principală un bărbat tânăr care, după cum puteam să văd prin binoclu, se deosebea de ei printr-o caschetă mai delicată. Am tratat mai întâi în engleză, apoi ceva mai curgător în franceză, în vreme ce în jurul nostru trupa ne asculta. I-am reproșat că unul dintre ai noștri a fost omorât de un glonț perfid, la care a răspuns că nu compania lui, ci cea vecină a făcut asta. „*Il ya des cochons aussi ches vous!*” a zis el atunci când câteva gloanțe trase din sectorul vecin cu al nostru au căzut în apropierea capului său, după care eu m-am pregătit să mă adăpostesc. Am mai stat totuși mult de vorbă într-un fel care exprima un respect cvasisportiv, iar la sfârșit ne-ar fi plăcut să schimbăm un dar ca amintire.

Pentru a stabili iarăși raporturi clare, la trei minute după întreruperea tratativelor, ne-am declarat solemn război, iar după un *„Guten Abend!”* din partea lui, și un „Au *revoir!”* dintr-a mea, în ciuda părerii de rău a oamenilor mei, am tras un foc de armă în scutul lui de protecție, căruia i-a urmat de dincolo un al doilea care a fost aproape să-mi smulgă pușca din mână[102].

Cu această ocazie, am putut pentru prima oară să îmbrățișez cu privirea terenul intermediar din fața tranșeei de legătură, căci altminteri în acest loc primejdios nu-ți poți arăta nici măcar marginea caschetei. Am observat totodată că foarte

aproape de bariera noastră se alia un schelet ale cărui oase albe luceau prin zdrențele albastre ale uniformei. După ecusoanele de la caschetele englezești am constat azi că aveam în față regimentul Hindostan-Leicestershire.

La scurt timp după această discuție, artileria noastră a tras câteva focuri asupra poziției dușmane, după care sub ochii noștri au fost transportate peste câmpul deschis patru tărgi fără ca, spre bucuria mea, noi să fi tras vreun glonț.

În război m-am străduit întotdeauna să-l privesc pe dușman fără ură și să-l prețuiesc ca bărbat pe măsura curajului său. M-am străduit în luptă să-l caut ca să-l ucid și nu m-am așteptat din partea lui la nimic altceva. Niciodată n-am gândit josnic despre el. Când mai târziu mi-au căzut prizonieri în mână, m-am simțit răspunzător pentru siguranța lor și am încercat să fac pentru ei tot ce mi-a stat în putință.

Spre Crăciun, vremea a devenit tot mai deprimantă; a trebuit să instalăm pompe în tranșee pentru a stăpâni în oarecare măsură apa. În timpul acestei perioade de noroi au crescut semnificativ și pierderile noastre. Astfel, găsesc în însemnările mele din 12 decembrie: „Azi, la Douchy, am înmormântat șase oameni de-ai noștri, și iarăși, din nou, doi împușcați mortal”. Sub 23 decembrie[103] am scris: „Noroiul și murdăria sporesc. Azi dimineață, la trei, la intrarea în adăpostul nostru vâjâia asurzitor o încărcătură uriașă. A trebuit să pun trei oameni să scoată din greu apa care curgea ca un izvor în adăpost. Tranșeea noastră e înecată fără scăpare, noroiul a ajuns până la nivelul buricului, te-apucă disperarea. În flancul drept iese la iveală un mort, deocamdată numai cu picioarele”.

Noaptea de Crăciun am petrecut-o în poziție și am intonat, stând în noroi, cântece de Crăciun care însă au fost acoperite de mitralierele englezilor. În zilele de Crăciun am pierdut un om din al treilea pluton, omorât de un ricoșeu în cap. Imediat apoi, englezii au încercat o apropiere prietenoasă, instalând un pom de Crăciun pe parapetul lor pe care însă, oamenii noștri, amărâți, l-au măturat cu câteva împușcături, la care Tommy a răspuns iarăși cu proiectile de mitralieră. Așa a trecut, foarte neplăcut, sărbătoarea Crăciunului.

Pe 28 decembrie am comandat iarăși „Fortăreața Altenburg”. În această zi o schijă de obuz i-a smuls un braț unuia dintre cei mai buni oameni ai mei, infanteristului Hohn. Un

altul, Heidötting, a fost grav rănit la șold de unul din numeroasele gloanțe rătăcite care șuierau în jurul fortificației noastre de pământ, situate în vale. Și devotatul meu August Kettler, prima din multele mele ordonanțe, aflându-se în drum spre Monchy, de unde voia să-mi aducă mâncarea, a căzut victima unei lovituri de șrapnel care l-a trântit la pământ cu traheea străpunsă. Când plecase cu gamela, apucasem să-i spun: „August, vezi, nu lăsa pe nimeni să-ți vină de hac pe drum”. „Ah, de unde, domn locotenent!” Acum m-au chemat și l-am găsit pe jos, chiar în fața adăpostului, horcăind, cu fiecare respirație trăgând aer în piept prin rana din gât. Am pus să fie dus în spate; a murit peste câteva zile la spital. În acest caz, ca și în altele, deosebit de dureros mi se părea faptul că omul lovit nu putea să vorbească și-i fixa pe cei care îl ajutau cu o privire descumpănită de animal chinuit.

Drumul de la Monchy la „Fortăreața Altenburg” ne-a costat mult sânge. El ducea, prin spatele pantei, de-a lungul unei neînsemnate ondulații de teren care se afla poate la cinci sute de pași în spatele liniei frontului nostru. Dușmanul care, prin imagini aeriene, l-a identificat probabil ca fiind circulat își asumase sarcina de a-l mătura la intervale regulate cu mitraliera sau de a lansa pe el încărcături de șrapnele. Deși era strict interzis să folosim tranșeea care mergea de-a lungul drumului, totuși, oricine avea obișnuitul sânge rece al soldatului cu experiență înainta agale, neadăpostit prin zona periculoasă. De regulă, lucrurile mergeau bine, dar zilnic destinul făcea una sau două victime, ceea ce cu timpul a ajuns să conteze. Și de astă dată, gloanțe din toate direcțiile își dădeau întâlnire la latrină, așa încât erai adesea obligat ca, îmbrăcat sumar și agitând un ziar, să fugi în câmp deschis. Cu toate astea, stabilimentul indispensabil a rămas liniștit pe locul expus.

Și ianuarie a fost o lună de muncă obositoare. Mai întâi fiecare grupă îndepărta cu lopeți, găleți și pompe noroiul din imediata apropiere a adăpostului ei, apoi încerca, după ce își aduna pământ solid sub picioare, să stabilească legătura cu grupele vecine. În pădurea din Adinfer, poziția artileriei noastre, echipe de tăietori de lemne se îndeletniceau cu tăierea de crengi din copacii tineri, pe care le despicau în lung. Pereții tranșeelor au fost teșiți și căptușiți cu lambriuri solide de lemn. De asemenea, au fost construite numeroase guri de apă, puțuri

de scurgere și jgheaburi, așa că treptat am avut iarăși condiții suportabile. Deosebit de eficiente au fost puțurile de scurgere care erau săpate prin învelișul de argilă impermeabil și dirijau astfel scurgerea apei spre stratul de cretă permeabil.

Pe 28 ianuarie[104] un om din plutonul meu a fost lovit de schija unui glonț care s-a sfărâmat de scutul său. Pe 30, altul a fost împușcat în coapsă. Când am fost schimbați, pe 1 februarie, se trăgea intens pe toate drumurile de acces. Un șrapnel a căzut în fața picioarelor fostei mele ordonanțe din compania a 6-a, infanteristul Junge, dar n-a explodat, ci a luat foc arzând cu un jet lung, așa încât omul a trebuit să fie transportat cu arsuri grave.

În aceste zile, și un subofițer din compania a 6-a, pe care îl cunoșteam bine și al cărui frate căzuse cu puțin timp în urmă, a fost rănit mortal de o mină sferică. Deșurubase focosul și deoarece observase că pulberea verzuie care se scuturase ardea fără dificultate, își băgase în deschizătură țigara care mocnea. Firește, mina a explodat, făcându-i peste cincizeci de răni. În acest fel și în altele asemănătoare am avut multe pierderi din cauza superficialității pe care o aduce cu sine viețuirea printre substanțe explozibile. Un vecin incomod în această privință era locotenentul Pook, găzduit de un adăpost izolat din labirintul încurcat al tranșeelor de pe flancul stâng. Târâse acolo un număr de proiectile neexplodate și se distra să deșurubeze focoasele și să le descompună, ca pe niște cesulețe, în părțile lor componente. De câte ori drumul meu trecea pe-acolo, făceam un ocol mare în jurul acestui adăpost neliniștitor. Chiar și atunci când oamenii dăltuiau bridele de siguranță din cupru ale proiectilelor neexplodate spre a face din ele deschizătoare de plicuri sau brățări se întâmpla frecvent câte ceva.

În noaptea de 3 februarie am ajuns iarăși la Douchy, după o perioadă obositoare de stat în poziție. În dimineața următoare mă aflam în încartiruirea mea din Emmichplatz, în starea de spirit a primei zile de refacere, și-mi beam tihnit cafeaua, când deodată un monstru de obuz, preludiu la un bombardament greu asupra localității, a explodat chiar lângă ușa mea și mi-a aruncat geamurile în cameră. Din trei salturi eram în beciul în care și ceilalți locatari se duseseră cu uimitoare viteză. Deoarece beciul era construit doar pe jumătate deasupra

pământului și era separat de grădină doar de un zid subțire, toți ne îngrămădeam într-o gură de galerie a cărei construcție începuse abia cu puține zile în urmă. Printre corpurile tescuite, câinele meu ciobănesc, cu instinctul animalului, se împingea schelălăind în colțul cel mai întunecat. Foarte departe se auzeau la intervale regulate o serie de lovituri slabe, cărora le urma, cam cât numărai până la treizeci, urletul țiuitor al ghiulelelor de fier care sfârșeau în bubuituri de explozii de jur-împrejurul căsuței noastre. De fiecare dată pătrundea prin ferestrele beciului o undă de șoc neplăcută, bulgări de pământ și schije trosneau pe acoperișul de țigle, în vreme ce în grajduri caii enervați sforăiau și tropăiau. Pe deasupra, câinele schelălăia, iar un muzician gras striga tare la fiecare șuierătură de parcă i s-ar fi scos un dinte.

În fine, furtuna a trecut și am cutezat să ieșim din nou afară, la aerul proaspăt. Ulița pustiită a satului era însuflețită ca un mușuroi neliniștit de furnici. Locuința în care fusesem încartiruit arăta rău. Foarte aproape de zidul beciului pământul era în diferite locuri smuls, pomii erau frânți și în mijlocul drumului care ducea la poartă zăcea batjocoritor un proiectil lung neexplodat. Acoperișul era găurit rău. O bucată mare de explozibil retezase jumătate de horn. Alături, în birou, câteva schije de mână perforaseră pereții și dulapul mare de haine, transformând în zdrențe uniformele păstrate pentru plecarea acasă, în permisie.

Pe 8 februarie, sectorul a fost puternic bombardat. Încă de dimineață propria noastră artilerie a lansat un proiectil neexplodat în adăpostul grupei mele din flancul drept, care, spre surpriza neplăcută a locatarilor, a spart ușa și a răsturnat soba. Acest eveniment blând a fost reținut de o caricatură în care opt oameni se îngrămădesc cu toții, trecând peste soba fumegândă, să iasă pe ușa sfărâmată, în vreme ce, într-un colț, proiectilul neexplodat clipește răutăcios. După-amiază s-au bombardat încă trei adăposturi ale noastre, din fericire un singur om a fost rănit ușor la genunchi, deoarece toți, în afară de santinele, se retrăseseră în galerii. În ziua următoare, infanteristul Hermann din plutonul meu a primit în lateral o lovitură mortală venită dinspre bateria de flanc.

Pe 25 februarie am fost deosebit de tulburați de moartea unui excelent camarad. Puțin înainte de a fi schimbați, mi s-a

raportat în adăpostul meu că voluntarul Karg tocmai a căzut în galeria vecină. M-am dus acolo și, ca de atâtea ori, am găsit grupa stând gravă lângă corpul nemișcat care, cu mâinile zgârcite în zăpada inundată de sânge, cu privirea sticloasă, fixa amurgul cerului hibernal. Din nou o victimă a bateriei de flanc! La primele focuri de armă, Karg fusese în tranșee și sărise imediat în galerie. Un obuz a lovit sus de tot marginea tranșeei de vizavi, într-un mod atât de nefericit, încât a azvârlit o schijă mare în gura galeriei care de fapt era perfect protejată, în genere.

În aceste zile, bateria de flanc era foarte activă. Aproximativ din oră în oră lansa o singură salvă surprinzătoare ale cărei bucăți de explozibil măturau perfect tranșeea. În șase zile, între 3 și 8 februarie, am avut trei morți, trei grav răniți și patru răniți ușor. Deși se afla pe un povârniș, în flancul nostru stâng, probabil la o distanță de cel mult cinci sute de metri, artileriei i-a fost imposibil s-o reducă la tăcere. De aceea am încercat prin înmulțirea și înălțarea dâmburilor din fața tranșeelor să-i limităm raza de acțiune, pe cât posibil, la tronsoane mici de tranșee. Locurile care se puteau vedea de la înălțime le-am astupat cu perdele de fân sau zdrențe. De asemenea, am întărit platformele santinelelor cu grinzi sau plăci de beton. Oricum, circulația intensă era suficientă ca să favorizeze intenția englezului de a „înhăța pe câte unul” ici-colo, fără a cheltui în mod special muniție.

La începutul lui martie terminasem cu mizeria cea mai cruntă. Vremea devenise uscată, iar tranșeea era căptușită curat cu scânduri. În fiecare seară stăteam în adăpost la masa mea mică de scris și citeam sau, dacă primeam vizite, tăifăsuiam. Împreună cu comandantul companiei eram patru ofițeri și trăiam în bune relații de camaraderie. În fiecare zi beam cafea în adăpostul unuia ori al altuia sau cinam împreună, cu una sau mai multe sticle de băutură, jucam cărți, pălăvrăgeam în maniera lanscheneților[105]. Era lux mare când aveam hering cu cartofi fierți în coajă și untură, o mâncare delicioasă. Aceste ceasuri tihnite țineau în cumpănă amintirea unor zile pline de sânge, de murdărie și de muncă. Ele erau posibile numai în aceste lungi perioade ale războiului de poziție, când ne acomodam bine unii cu alții și adoptasem obișnuințe aproape ca pe timp de pace. Mândria noastră principală era

activitatea de construcție, prea puțin împiedicată de ordine venite din spate. Printr-o muncă fără răgaz s-au excavat în solul de calcar argilos galerie după galerie, cu trei trepte, legate prin galerii transversale, în așa fel încât puteam să ajungem comod pe sub pământ de la flancul drept la cel stâng al plutoanelor noastre. Lucrarea mea predilectă era un coridor de galerie, lung de șaizeci de pași, de la adăpostul meu la acela al comandantului companiei, din care se ramificau la dreapta și la stânga ca dintr-un vestibul subteran celule cu muniții și celule de locuit. Acest aranjament s-a dovedit a fi valoros în luptele de mai târziu.

Când după cafeaua de dimineață – primeam ziarul aproape regulat chiar în prima linie –, proaspăt spălați, cu metrul pliant în mână, ne întâlneam în tranșee, comparam progresele sectoarelor noastre, în vreme ce discuția se învârtea în jurul ramelor pentru galerie, adăposturilor model, perioadelor de lucru și altor teme similare. Un subiect preferat de discuție era construirea „bordeiului" meu, o cabină mică de dormit care trebuia excavată în calcarul uscat, pornind din coridorul subteran de legătură, un fel de „vizuină de vulpe"[106] în care, visând, puteai rata chiar sfârșitul lumii. Îmi rezervasem plasă de sârmă pentru saltea, iar pentru tapisarea pereților pânză de sac. Pe 1 martie, pe când stăteam în spatele unei foi de cort cu Ikermann, rezervist din armata teritorială, care avea să cadă peste puțin timp, un proiectil a trecut de-a dreptul printre noi. Fără să ne atingă, schijele au măturat totul prin fața noastră. Uitându-ne mai apoi, am descoperit că numeroase bucăți de fier, de o lungime și o ascuțime grețoase, tăiaseră foaia de cort. Numeam aceste obiecte „huruitoare"[107] sau „mitralii"[108], căci nu se auzea nimic decât atunci când, brusc, ne înconjura șuierând un nor de schije.

Pe 14 martie lovitura din plin a unui obuz de cincisprezece centimetri a căzut în sectorul din dreapta noastră, a rănit trei oameni și a omorât alți trei. Unul dintre ei a dispărut fără urmă, un altul a fost ars scrum. Pe 18, o santinelă din adăpostul meu a fost atinsă de o schijă de obuz care i-a smuls maxilarul și i-a retezat vârful urechii. Pe 19, infanteristul Schmidt II, din flancul stâng, a fost grav rănit de un glonț în cap. Pe 23, lângă adăpostul meu a căzut, lovit de un glonț în cap, infanteristul Lohmann. În aceeași seară, o santinelă mi-a raportat că o

patrulă inamică e prinsă în barajul de sârmă. Am părăsit tranșeea, însoțit de câțiva oameni, dar n-am putut constata nimic.

Pe 7 aprilie, infanteristul Kramer din flancul drept a fost rănit la cap de o schijă de mitralieră. Acest fel de răniri era foarte frecvent ca urmare a faptului că muniția engleză se sfărâma la cea mai neînsemnată ciocnire. Puțul luminător a fost zdrobit și la fiecare lovitură zbura prin deschidere o grindină de argilă dură, dar fără să ne poată tulbura atunci când ne beam cafeaua.

După care am avut un duel cu un englez însuflețit de un curaj nebun, al cărui cap se ridica la cel mult o sută de pași de tranșeea noastră, și care ne-a ciomăgit cu o serie de lovituri precis țintite în ambrazurile noastre. Împreună cu câțiva oameni, am răspuns la foc, dar a lovit imediat în marginea parapetului cu un glonț trimis fără greș care ne-a împroșcat nisip în ochi, iar pe mine m-a rănit ușor la gât cu o schijă mică. Dar nu ne-am lăsat nici noi, apăream, ținteam scurt și dispăream. Imediat a plesnit un proiectil, lovindu-se de arma infanteristului Storch, a cărui față, atinsă de cel puțin zece schije, a început să sângereze în multe locuri. Următorul glonț a smuls o bucată din marginea ambrazurii noastre; un altul a spart oglinda periscopului prin care observam, dar am avut satisfacția să vedem că, după câteva împușcături lansate cu precizie pe bancheta de pământ din fața adversarului nostru, acesta a dispărut fără urmă. După care am răsturnat imediat, cu trei gloanțe de muniție grea, scutul de protecție din spatele căruia insul turbat își făcea mereu apariția.

Pe 9 aprilie, două avioane engleze au survolat repetat, foarte jos, pozițiile noastre. Toată trupa s-a năpustit din adăposturi și a tras nebunește în aer. Tocmai îi spuneam locotenentului Sievers: „Numai de n-am atrage atenția bateriei de flanc!”, când brizuri de fier au început să ne zboare în jurul urechilor, iar noi am sărit în primele galerii. Sievers stătea la intrare; l-am sfătuit să vină mai înăuntru, și trosc! O schije de un lat de palmă, încă fumegândă, a lovit pământul umed la picioarele sale. Ca supliment, am primit câteva mine-șrapnel, ale căror gloanțe negre s-au sfărâmat cu mare putere dincolo de capetele noastre. Un om a fost atins la subțioară de o bucată de explozibil care abia dacă avea mărimea unei gămălii de ac și

care provoca totuși destule dureri. Din cauza asta, am plantat în tranșeele englezilor câteva „ananase”, adică proiectile pentru lansatoare de mine, grele de cinci pfunzi, a căror formă amintește de aceste fructe delicioase. Exista o înțelegere tacită în cadrul infanteriei să se limiteze la pușcă, folosirea de substanțe explozibile adversarul ne-o plătea cu dublă măsură. Din păcate, inamicul avea din abundență proiectile, așa că a putut să reziste mai mult.

După această sperietură am băut în adăpostul lui Sievers câteva sticle de vin roșu care, pe nesimțite, m-au binedispus într-atât încât, în ciuda clarului de lună, am pornit-o înapoi, în câmp deschis, spre vizuina mea. Curând am pierdut direcția, nimerind într-un crater uriaș de mină și i-am auzit pe englezi lucrând în tranșeea inamică din apropiere. După ce am tulburat liniștea cu două grenade de mână, m-am retras grabnic în tranșeea noastră, unde am mai și căzut cu mâna în dornul ridicat al uneia dintre frumoasele noastre capcane cu gheare. Acestea constau din patru țepușe de fier, astfel dispuse încât una să stea vertical. Le așezam pe căile de acces ascunse.

În aceste zile domnea în fața sârmei ghimpate o activitate însuflețită care uneori nu era lipsită de un anume umor negru. Astfel, una din patrulele noastre a fost împușcată de propriii noștri oameni, deoarece el se bâlbâia și n-a putut să spună repede parola. Altă dată, unul care petrecuse la Monchy, în bucătărie, până la miezul nopții, s-a urcat peste barieră și a deschis focul de unul singur cu armamentul de infanterie împotriva propriei noastre linii. După ce și-a epuizat toată muniția, a fost tras înăuntru și cotonogit cum se cuvine.

Capitolul 6

Preludiul la Bătălia de pe Somme

La mijlocul lui aprilie 1916 am fost mutat la Croisilles, un orășel din spatele frontului diviziei, ca să urmez un curs de instruire condus de general-maiorul Sonntag. Acolo s-au predat cunoștințe teoretice și practice într-o serie de discipline militare. Deosebit de atrăgătoare au fost mai cu seamă cavalcadele tactice cu maiorul von Jarotzky, un ofițer din Statul-Major, mic de statură și gras, care se comporta adesea foarte zelos în

serviciu. Îl numeam „autofierbător”. Excursii și vizite frecvente la amenajările din hinterland, răsărite de cele mai multe ori ca din pământ, ne-au dat o idee, nouă, celor care eram obișnuiți să privim de sus tot ce se afla dincolo de prima tranșee, despre munca uriașă depusă în spatele trupelor combatante. Astfel am vizitat abatorul, depozitul de alimente și atelierul de reparare a tunurilor din Boyelles, joagărul și parcul pionierilor în pădurea din Bourlon, lăptăria, crescătoria de porci și locul de valorificare al cadavrelor din Inchy, aerodromul și brutăria din Quéant. Duminica ne duceam în orașele apropiate Cambrai, Douai și Valenciennes „ca să mai vedem iarăși femei cu pălării”.

N-ar fi frumos din partea mea dacă aș vrea să trec sub tăcere în această carte, care relatează atâtea scene sângeroase, o aventură în care am jucat un rol cam comic. În iarna aceea, când batalionul nostru era oaspetele regelui din Quéant, a trebuit în calitate de tânăr ofițer să verific pentru prima oară garda. M-am rătăcit la ieșirea din localitate și, ca să întreb de drumul spre un mic post de gardă stabilit la gară, am intrat într-o căsuță minusculă, izolată. Singura locatară era o fată de șaptesprezece ani, pe nume Jeanne, al cărei tată murise de curând și care se gospodărea acolo singură. Mi-a dat informația râzând și când am întrebat-o care-i motivul mi-a spus: „Vous êtes bien jeune, je voudrais avoir votre devenir”. Datorită spiritului războinic pe care-l exprimau aceste cuvinte, i-am dat atunci numele Jeanne d’Arc și în timpul luptelor de tranșee care au urmat mă gândeam uneori la căsuța singuratică.

Într-o seară la Croisilles am simțit brusc dorința să plec într-acolo. Am pus să mi se înșeueze calul și curând orășelul rămânea în urmă. Trifoiul zăcea în perne de un roșu închis pe pajiști tivite cu tufe de păducel și la intrările în sate ardeau în lumina amurgului candelabrele uriașe ale castanilor înfloriți. Am trecut prin Bulledourt și Ecoust fără să bănuiesc că peste doi ani aveam să pornesc la asalt, în mijlocul unui ținut complet transformat, spre ruinele înfiorătoare ale acestor sate care acum se întindeau atât de pașnic între eleșteie și coline. În stația mică unde inspectasem recent garda, civilii continuau să descarce butelii cu gaz. I-am salutat și i-am privit. Curând am zărit căsuța cu acoperișul ei de un roșu-brun, stropit cu pete rotunde de mușchi. Am bătut la obloanele deja închise.

— Qui est là?

— Bonsoir, Jeanne d'Arc!

— Ah, bonsoir, mon petit officier Gibraltar!

Am fost primit atât de prietenos pe cât mă așteptam. După ce mi-am priponit calul, am intrat înăuntru și a trebuit sa iau parte la cină: ouă, pâine albă și unt, puse apetisant pe o frunză de varză. În astfel de condiții nu te lași mult rugat, te servești.

Până aici totul ar fi fost bine și frumos dacă mai apoi, pe când ieșeam, nu s-ar fi aprins în fața mea o lanternă și un jandarm de campanie nu mi-ar fi cerut actele. Discuția mea cu civilii, atenția cu care privisem buteliile de gaz, apariția mea necunoscută în acest ținut slab ocupat, toate astea au trezit bănuiala de spionaj. Firește, îmi uitasem legitimația militară și a trebuit să mă las dus la regele din Quéant care, ca de obicei, încă mai chefuia.

Acolo exista înțelegere pentru astfel de aventuri. Am fost legitimat și primit amical în societate. De astă dată regele mi-a apărut în altă lumină; era târziu și povestea despre pădurile tropicale în care condusese multă vreme construcția unei căi ferate.

Pe 16 iunie, generalul ne-a trimis din nou la trupă, după ce ne-a ținut un mic discurs din care am înțeles că se pregătește un mare atac al inamicului pe Frontul de Vest, al cărui flanc stâng avea să fie aproximativ în fața poziției noastre. Era bătălia de pe Somme, care își proiecta deja umbrele. Odată cu ea avea să se încheie primul și cel mai ușor capitol al războiului; într-un fel, porneam la un nou război. Ceea ce trăisem până atunci, firește fără să bănuim, fusese încercarea de a câștiga războiul prin bătălii în câmp deschis, în stil vechi, și împotmolirea acestei încercări în războiul de poziție. Acum ne aștepta „bătălia materialelor”[109] cu contingentele ei uriașe. Către sfârșitul anului 1917, ea a fost înlocuită, la rându-i, de bătălia mecanică a cărei reprezentare nu a ajuns să se contureze însă în toate amănuntele.

Că plutea ceva în aer, am înțeles limpede odată cu reîntoarcerea la regiment, căci camarazii povesteau despre neliniștea crescândă de pe terenul din față. Englezii încercaseră de două ori, oricum fără rezultat, să trimită în forță o patrulă împotriva sectorului C. Ne răzbunasem printr-un atac, din greu

pregătit, dat de trei patrule de ofițeri asupra așa-numitului triunghi al tranșeelor, prilej cu care luaserăm prizonieri. În timpul absenței mele, Wetje fusese rănit la braț de un glonț de șrapnel, ceea ce nu l-a împiedicat să preia din nou comanda companiei la scurtă vreme după întoarcerea mea. Între timp, și adăpostul meu se schimbase, o lovitură în plin îl înjumătățise. Cu ocazia amintitei patrule, englezii îl afumaseră cu grenade de mână. Locțiitorul meu izbutise să se strecoare prin fereastra puțului luminător, în vreme ce ordonanța mea murise. Sângele împroșcat se mai putea vedea sub forma unor pete mari cafenii pe scândurile căptușelii.

Pe 20 iunie am primit misiunea să ascult în fața tranșeei dușmane dacă inamicul se ocupa cu lucrări de minare; drept urmare, împreună cu infanteristul Wohlgemut, caporalul Schmidt și infanteristul Parthenfelder ne-am cățărat către miezul nopții peste barajul nostru de sârmă, destul de înalt. Prima porțiune de drum am mers aplecați, apoi ne-am târât mai departe, în șir indian, pe terenul din față năpădit de verdeață. Așa cum alunecam pe burtă prin iarba înrourată și prin mărăciniș, străduindu-mă neliniștit să evit orice foșnet, căci la cincizeci de pași de noi se înălța în semiîntuneric, ca o linie neagră, tranșeea engleză, mi-am amintit de lecturile mele dintr-a treia de liceu din Karl May. Salva de gloanțe a unei mitraliere îndepărtate trosnea și cădea aproape vertical în jurul nostru; din când în când se ridica o rachetă de semnalizare, aruncându-și lumina rece peste petele neospitaliere de pământ.

La un moment dat s-a auzit în spatele nostru un foșnet puternic. Două umbre au alunecat printre tranșee. În timp ce ne pregăteam să ne năpustim asupra lor, au dispărut fără urmă. Bubuitura a două obuze din tranșeea engleză ne-a arătat imediat că ne intersectasem cu proprii noștri oameni. Ne-am târât mai departe.

Deodată, mâna infanteristului s-a încleștat de brațul meu:

— Atenție, la dreapta, foarte aproape, încet, încet!

Am auzit imediat, la zeci de pași de noi, spre dreapta, un foșnet repetat în iarbă. Pierdusem direcția și ne târâsem de-a lungul sârmei ghimpate a englezilor; dușmanul pesemne ne auzise și ieșise din tranșee să cerceteze terenul din față.

De neuitat sunt astfel de clipe de furișare nocturnă. Ochiul și urechea sunt încordate la maximum, foșnetul unor pași străini

care se apropie prin iarba înaltă capătă o forță prevestitoare de nenorocire. Respirația devine sacadată; trebuie să te forțezi să-i domolești suflul șuierător. Cu un pocnet metalic, siguranța pistolului e deblocată; sunetul trece ca un cuțit prin nervi. Dinții scrâșnesc pe șnurul de aprindere al grenadei de mână. Ciocnirea va fi scurtă și ucigătoare. Tremuri sub efectul a două sentimente puternice: emoția intensă a vânătorului și angoasa vânatului. Ești o lume în sine, îmbibat de atmosfera sumbră, înfiorătoare, care apasă peste întinderea pustie.

O serie de forme indistincte a apărut foarte aproape de noi, se auzeau șoapte. Am întors capul spre ei; l-am auzit pe bavarezul Parthenfelder mușcându-și lama pumnalului.

Au mai făcut câțiva pași spre noi, dar apoi s-au apucat să lucreze la sârma ghimpată fără să ne fi observat. Ne-am târât înapoi foarte încet, fără să-i pierdem din vedere. Moartea care se ridicase deja la pândă între cele două tabere s-a retras dezamăgită. După o vreme ne-am ridicat și ne-am continuat drumul până am ajuns teferi la sectorul nostru.

Încheierea cu bine a acestei excursii ne-a insuflat entuziasmul de a lua un prizonier și am decis ca în seara următoare să pornim din nou. De aceea m-am întins după-amiază să mă odihnesc, când un trosnet năpraznic în apropierea adăpostului meu m-a făcut să sar speriat. Englezii aruncau spre noi mine sferice care, în ciuda zgomotului mic la lansare, aveau o asemenea greutate, încât schijele lor tăiau fără dificultate stâlpii căptușelii, groși cât trunchiurile de copaci. Înjurând, am coborât din „culcușul”[110] meu și m-am dus în tranșee pentru ca, văzând cum iarăși una din acele mingi negre cu coadă se angaja pe traiectoria ei arcuită, să strig „mină, la stânga!” și să mă reped în galeria alăturată. Am fost în următoarele săptămâni atât de copios aprovizionați cu mine de toate calibrele și sorturile, încât devenise o obișnuință ca în drumurile noastre prin tranșee să privim cu un ochi în aer și cu altul la intrarea în prima galerie.

Noaptea m-am strecurat deci din nou cu trei însoțitori printre tranșee. Ne-am târât de-a bușilea, sprijinindu-ne pe coate și pe vârfurile picioarelor, foarte aproape de obstacolul englez și ne-am ascuns acolo în spatele unor tufișuri izolate. După câtăva vreme au apărut mai mulți englezi cărând o rolă de sârmă. S-au oprit foarte aproape de noi, au pus rola jos și au

început s-o taie cu o foarfecă de sârmă, întreținându-se în șoaptă. Ne-am apropiat șerpuit unii de alții și am schimbat în șoaptă câteva replici precipitate:

— Acu', o grenadă între ei, și apoi pe el!

— Omule, sunt patru!

— Hei, face pe el de frică!

— Nu mai flecăriți!

— Mai încet, mai încet!

Avertismentul meu a venit prea târziu; când am ridicat capul, englezii tocmai se târau ca șopârlele pe sub sârmele lor și dispăreau în tranșee. Acum atmosfera devenise cam înăbușitoare. Gândul că „acum aduc mitraliera în poziție" m-a făcut să simt un gust sălciu în gură. Și ceilalți aveau îngrijorări asemănătoare. Am alunecat înapoi pe burtă în zăngănit puternic de arme. În tranșeea engleză era agitație. Tropăit, șopotit, alergat în sus și-n jos. Pssst... o rachetă de semnalizare. De jur-împrejur se luminase ca ziua, în vreme ce noi ne străduiam să ne ascundem capetele în smocuri de iarbă. Încă o rachetă de semnalizare. Momente penibile. Ai fi vrut să dispari în pământ sau să fii mai degrabă în orice alt loc decât la zece metri distanță de platforma santinelei inamice. Încă una. Poc! Poc! Detunătura asurzitoare, inconfundabilă, a unor focuri de armă trase de la o distanță apropiată.

— Oho! Suntem descoperiți!

Fără să mai ținem seamă de ceva, ne-am încurajat cu voce tare să fugim ca să ne salvăm pielea, dintr-o săritură am fost sus și, sub răpăitul gloanțelor, am luat-o la fugă spre poziția noastră. După câteva sărituri eu m-am împiedicat și am căzut într-un crater mic de obuz, complet neted, pe când ceilalți trei, considerându-mă terminat, au trecut în goană pe lângă mine. M-am lipit strâns de pământ, mi-am retras capul și picioarele și am lăsat gloanțele să măture iarba înaltă de deasupra mea. Tot atât de neplăcuți erau bulgării de magneziu căzuți din rachetele de semnalizare, dintre care unii ardeau foarte aproape de mine și de care încercam să mă apăr cu cascheta. Treptat, împușcăturile au slăbit și după un sfert de ceas mi-am părăsit adăpostul, mai întâi încet, apoi atât de repede pe cât puteau mâinile și picioarele să mă ducă. Deoarece între timp luna apusese, am pierdut curând orice vedere de ansamblu și nu știam nici unde se află partea engleză și nici unde cea germană.

Nici măcar ruinele caracteristice ale morii din Monchy nu se mai ridicau la orizont. Din când în când, câte un glonț lansat dintr-o parte ori din alta atingea pământul cu o precizie alarmantă. M-am lungit în cele din urmă în iarbă și am decis să aștept ivirea zorilor. Deodată am auzit o șușoteală foarte aproape de mine. M-am pregătit din nou de luptă și, ca ins prudent, am scos la început o serie de sunete naturale din care nu se putea ghici dacă sunt englez sau german. Am decis să confirm primul apel în engleză cu o grenadă de mână. Spre bucuria mea, am constatat însă că îi aveam în față pe oamenii mei, care tocmai își dezlegau centurile ca să-mi care înapoi cadavrul. Am mai stat o vreme într-un crater, bucurându-ne de revederea fericită. Apoi ne-am întors în tranșeea noastră, la care am ajuns după o absență de trei ceasuri.

De dimineață[111], la cinci, eram din nou de serviciu la tranșee, în sectorul primului pluton l-am găsit pe plutonierul Hock în fața adăpostului său. Mirându-mă că-l văd atât de devreme, mi-a spus că la toaletă a dat peste un șobolan mare care, cu ronțăitul și foșnetul lui, îi tulbură noaptea somnul. Totodată, își privea insistent adăpostul ridicol de mic pe care îl botezase „Vila Leberecht Hühnchen”[112].

Cum stăteam așa alături, am auzit un foc de armă înăbușit care nu însemna mare lucru. Hock, care cu o zi înainte fusese gata să fie omorât de o mină mare și de aceea era foarte temător, a zbughit-o fulgerător spre intrarea în prima galerie, dar din grabă a alunecat pe primele cincisprezece trepte în șezut și le-a folosit pe ultimele cincisprezece ca să se rostogolească de trei ori. Eu stăteam la intrare și, de atâta râs, am uitat de mină și de galerie, când am auzit cum biata victimă deplângea întreruperea dureroasă a vânătorii șobolanului, frecându-și diferitele părți sensibile ale corpului și încercând să-și dreagă degetul mare luxat. Ghinionistul mi-a mai mărturisit că aseară tocmai cina, când îl speriase mina. În primul rând, toată mâncarea îi fusese compromisă, apoi, emoționat cum era, mai și căzuse pe scări. El era proaspăt venit pe front și încă nu se obișnuise cu stilul nostru dur.

După acest interludiu m-am retras în adăpostul meu, dar nici azi nu mi-era dat să am parte de un somn înviorător. Dis-de-dimineață, au început, la scurte intervale, să fie aruncate mine în tranșeea noastră. Către amiază mi-am zis că e prea de tot.

Am pregătii cu câțiva oameni aruncătorul de mine tip Lanz și am luat sub foc tranșeea inamicului – în orice caz, un răspuns slab la proiectilele grele cu care eram din belșug scărmănați. Ne ghemuiam, asudați, în albia unui șanț, pe pământul argilos, ars de soarele de iunie, și expediam dincolo mină după mină.

Deoarece englezii nu s-au arătat deranjați, m-am dus cu Wetje la telefon unde, după matură reflecție, am lansat următorul strigăt de alarmă: „Helene[113] scuipă în tranșeea noastră numai bucăți groase, avem nevoie de cartofi, mari și mici!" Acest jargon obișnuiam să-l folosim atunci când exista pericolul ca inamicul să ne asculte; în scurt timp locotenent-majorul Deichmann ne-a răspuns consolator că în curând avea să vină în prima linie sergentul-major cel gras, cu mustața fercheșă, însoțit de câțiva băieți mai mici, după care am auzit șuierul minei noastre de două chintale care a căzut cu un trosnet nemaipomenit în tranșeea inamică, urmată de câteva salve de artilerie de câmp, așa încât în restul zilei am avut liniște.

În ziua următoare[114] însă, spre prânz, dansul a reînceput într-un mod și mai violent. La primul foc m-am dus prin coridorul meu subteran în cea de a doua tranșee și de-acolo în șanțul de comunicație în care instalasem aruncătorul nostru de mine. Am deschis focul astfel încât, la fiecare mină sferică pe care o primeam, să lansăm o mină de tip Lanz. După ce am schimbat aproximativ patruzeci de mine, țintașul inamic a părut că vrea să se exerseze pe noi personal. Curând au căzut proiectile la dreapta și la stânga noastră, fără să ne poată întrerupe activitatea, până ce unul a fost dirijat drept spre noi. În ultima clipă, am mai apucat să ne smulgem cordița și am luat-o la goană cât am putut de repede. Tocmai când am ajuns într-o tranșee noroioasă, traversată de sârme, obiectul monstruos a plesnit în spatele meu. Suflul puternic m-a aruncat peste un mănunchi de sârmă ghimpată dintr-un crater de obuz, plin de mocirlă verzuie, în vreme ce concomitent o grindină de bolovani de argilă a căzut peste mine. Pe jumătate amețit și într-o stare jalnică, m-am ridicat. Pantalonii și cizmele erau sfâșiate de sârma ghimpată, de față, mâini și uniformă mi se lipise argilă dură, iar o zdrelitură lungă la genunchi sângera. Sleit de puteri, m-am strecurat prin tranșee spre adăpostul meu ca să mă odihnesc.

Altminteri, minele n-au făcut cine știe ce pagube. Tranșeea era distrusă în câteva locuri, aruncătorul de mine sfărâmat, iar „Vila Leberecht Hühnchen” primise lovitura de grație de la un proiectil lansat în plin. Nefericitul proprietar se aflase jos, în galerie, altfel ar fi executat cu această ocazie cea de a treia cădere pe trepte.

Toată după-amiaza împușcăturile au continuat neîntrerupt, iar în orele serii s-au intensificat transformându-se, datorită unui mare număr de mine cilindrice, în foc intens. Am botezat aceste proiectile de formă cilindrică „mine-coș-de-rufe”, căci lăsau uneori impresia că ar cădea din cer prin răsturnarea unor coșuri de rufe. Ne putem reprezenta cel mai bine forma lor dacă ne gândim la un făcăleț de tăiței cu două mânere scurte. Se pare că erau lansate din rastele speciale, construite pe principiul revolverului, și se răsturnau în aer cu un vuiet greoi, arătând de la distanță ca niște caltaboși lungi. Veneau atât de aproape una de alta, încât loviturile lor aminteau de arderea unei încărcături de rachete. În vreme ce minele sferice aveau ceva strivitor, minele cilindrice produceau mai degrabă un efect de sfâșiere a nervilor.

Stăteam la intrarea în galerii într-o stare de așteptare încordată, pregătiți să salutăm pe oricine ar fi venit cu pușca și grenada de mână, dar după o jumătate de oră împușcăturile s-au rărit. Peste noapte a trebuit să mai rezistăm la două atacuri cu foc, în timpul cărora santinelele noastre au stat neabătut de pază pe platformele lor. De îndată ce focul s-a diminuat, s-au ridicat nenumărate rachete de semnalizare, luminându-i pe apărătorii care năvăleau din galerii și un foc turbat l-a convins pe inamic că în tranșeele noastre mai era încă viață.

În ciuda bombardamentului greu nu am pierdut decât un singur om, pe infanteristul Diersmann, căruia o mină, lovindu-i scutul, i-a sfărâmat craniul. Un altul a fost rănit în spate. Și în ziua care a urmat acestei nopți agitate, nenumărate vârtejuri de foc ne-au pregătit pentru un atac apropiat. Tranșeea noastră a fost în acest timp distrusă de tot și a devenit impracticabilă din cauza lemnelor sfărâmate ale căptușelii; de asemenea, o serie de adăposturi au fost strivite.

Comandantul sectorului a trimis în prima linie o foaie de raport: „Interceptat o comunicare telefonică de la englezi: englezii descriu exact golurile din barajul nostru de sârmă și cer

«căști de oțel». Nu se știe deocamdată dacă nu cumva cască de oțel este un cuvânt cifrat pentru mine grele. Fiți pregătiți!”

Am decis prin urmare ca în timpul nopții ce urma să facem permanent de gardă și ne-am înțeles să fie imediat împușcat cel care nu-și spune numele când i se strigă „Halo”. Fiecare ofițer își avea pistolul de semnalizare încărcat cu un cartuș roșu pentru a putea anunța neîntârziat artileria.

Noaptea a fost într-adevăr și mai turbată decât precedenta, în special un atac de artilerie în jurul orei 2.15 a depășit tot ce îl precedase. În jurul adăpostului meu cădea o grindină de proiectile grele. Stăteam pe scara galeriei înarmați până-n dinți, în vreme ce lumina mucului de lumânare se oglindea licărind pe pereții uzi, mucegăiți. Prin coridoare se revărsa un fum albastru, din tavan se fărâmița pământ. Trosc!

— La naiba!

— Chibrituri, chibrituri!

— Fiți gata!

Inima bătea să se spargă. Mâini zburătăcite desprinseră capsele grenadelor de mână.

— Asta a fost ultima!

— Afarrăă!

Când ne-am repezit spre ieșire, a mai căzut o mină cu aprindere întârziată și suflul ne-a aruncat înapoi. Cu toate astea, încă pe când ultimele păsări de fier coborau vuind, toate platformele santinelelor erau ocupate de oameni. Un foc de artificii de la rachetele de semnalizare a răspândit lumină de zi pe terenul din față, acoperit de dâre groase de fum. Aceste clipe în care toată trupa se afla în spatele parapetului, într-o stare de maximă tensiune, aveau ceva magic; aminteau de acea secundă când asiști, cu respirația tăiată, la o reprezentație decisivă, în timpul căreia muzica se oprește și marea iluminație este pornită.

În timpul câtorva ore din această noapte am stat la intrarea adăpostului meu, orientată nereglementar către inamic, și am privit într-acolo, uitându-mă din când în când la ceas ca să-mi fac notițe legate de canonadă. M-am uitat la santinelă, un om mai în vârstă, tată de familie care stătea deasupra mea, în spatele puștii, într-o neclintire desăvârșită, luminat uneori fulgerător de câte o explozie.

Când focul a amuțit am mai avut o pierdere. Infanteristul Niesenhüser a căzut deodată de pe platforma santinelei și s-a rostogolit cu zgomot pe treptele galeriei, în mijlocul camarazilor săi care erau acolo, jos. Când l-au cercetat pe neliniștitorul nou-venit, i-au descoperit o mică rană pe frunte și o gaură sângerândă deasupra mamelonului drept. A rămas neclar dacă moartea i-a fost pricinuită de rană sau de căderea bruscă.

La sfârșitul acestei nopți de groază am fost schimbați de compania a 6-a. Pradă acelei proaste dispoziții speciale pe care o produce soarele dimineții după o noapte nedormită, am pornit prin tranșee spre Monchy, iar de-acolo spre cea de a doua poziție, împinsă până la liziera pădurii din Adinfer, care ne-a oferit o priveliște formidabilă asupra preludiului la bătălia de pe Somme. Sectoarele frontului de la stânga și de la dreapta noastră erau învăluite în nori albi și negri de fum, proiectile grele, cât turnul de înalte, țâșneau unul după altul; pe deasupra zvâcneau sutele de fulgere scurte ale șrapnelelor care explodau. Doar semnalele multicolore, strigăte mute de ajutor adresate artileriei, trădau că în poziții mai era încă viață. Pentru prima oară am văzut aici un foc comparabil doar cu un spectacol al naturii.

Seara, când am vrut în fine să ne culcăm și să dormim zdravăn, am primit ordin să descărcăm în Monchy mine grele și a trebuit să așteptăm zadarnic toată noaptea o mașină împotmolită pe undeva, în vreme ce englezul atenta, din fericire fără succes, la viața noastră, lansând un foc vertical de mitralieră și șrapnele care măturau strada. Ne irita mai cu seamă un tunar care își arunca jerba de proiectile în aer cu o asemenea înclinație, încât acestea cădeau vertical, accelerate doar de gravitație. A te adăposti în spatele unui zid nu avea de aceea niciun sens.

În această noapte, adversarul ne-a dat un exemplu de extrema meticulozitate cu care ne supraveghea. În poziția a doua, cam la două mii de metri de inamic, o grămadă de cretă se boltise în fața unei galerii de muniții aflate în construcție. Englezul a tras de aici concluzia corectă, din păcate, că acest monticul urma să fie mascat peste noapte și atunci a lansat în el un fascicul de șrapnele care a omorât într-adevăr trei oameni.

De dimineață[115] m-a trezit iar din somn ordinul de a-mi duce plutonul la lucrări genistice în sectorul C. Grupa mea a fost

distribuită în compania a 6-a. M-am întors cu câțiva oameni la pădurea din Adinfer pentru a-i pune să taie lemne. La întoarcerea în tranșee am intrat în adăpostul meu ca să mă odihnesc o jumătate de oră. Dar degeaba, era un făcut ca în aceste zile să n-am parte de un somn netulburat. Abia îmi scosesem cizmele că am și auzit cum artileria noastră de la liziera pădurii bătea ciudat de intens. Totodată, la intrarea în galerie a apărut ordonanța mea, Paulicke, strigând în jos:

— Atac cu gaze!

Am smuls masca de gaze, mi-am încălțat cizmele, mi-am pus centura, am alergat afară și am văzut acolo cum un nor uriaș de gaze sub forma unor aburi groși, albicioși, atârna deasupra localității Monchy și, împins de un vânt slab, se îndrepta spre punctul 124, situat în vale.

Fiindcă cea mai mare parte a plutonului meu se afla în prima linie, în poziție, și un atac era probabil în curs, n-am mai stat mult pe gânduri. Am sărit peste bariera celei de a doua poziții, am alergat înainte și m-am pomenit curând în mijlocul norului de gaze. Un miros înțepător de clor m-a făcut să înțeleg că aici nu era vorba, cum crezusem la început, de ceață artificială, ci realmente de un gaz de luptă puternic[116]. Mi-am pus deci masca, dar am scos-o imediat, căci alergasem atât de repede încât nu puteam să respir suficient prin cartuș, vizorul se aburise imediat și devenise opac. Toate astea corespundeau prea puțin „Instrucțiunilor cu privire la atacul cu gaze” pe care eu însumi le predasem destul de frecvent. Deoarece simțeam înțepături în piept, am încercat să traversez norul pe cât posibil mai repede. La marginea satului a trebuit să mai forțez și un foc de baraj ale cărui lovituri, sporite de nenumărați nori de șrapnele, trasau un lanț lung, regulat, peste câmpurile pustiite, altminteri niciodată de nimeni bătute.

Focul de artilerie în astfel de terenuri deschise în care te poți mișca liber nu are același efect, real și moral, ca în localități sau în poziții. Astfel am depășit imediat linia de foc și m-am pomenit în Monchy care se afla sub o grindină năpraznică de șrapnele. O aversă de gloanțe, obuze și focoase șuiera și mătura rămurișul pomilor din grădinile părăginite sau se lovea de ziduri.

Într-un adăpost din grădini i-am văzut pe camarazii mei din companie, Sievers și Vogel: aprinseseră un foc de lemne și se aplecau peste flacăra purificatoare ca să scape de efectele

clorului. Le-am ținut companie în această îndeletnicire până ce tirul s-a potolit, apoi am plecat în prima linie, prin șanțul de comunicații 6.

Umblând agale, m-am uitat la micile animale ucise de clor care zăceau din abundență pe fundul tranșeei, gândindu-mă: „Focul de baraj o să înceapă imediat și, dacă tot hoinărești așa, o să te pomenești că ești aici, descoperit, prins ca șoarecele în cursă”. Cu toate astea, m-am lăsat în voia flegmei mele incurabile.

Și, într-adevăr, la numai cincizeci de metri de adăpostul companiei, am nimerit într-un nou atac de artilerie, mai sălbatic, așa încât părea cu neputință să treci teafăr de această scurtă porțiune de tranșee. Din fericire, am văzut alături de mine o nișă terasată în pereții tranșeelor, destinată curierilor. Trei rame de galerie, nu era mult, dar oricum mai bine decât nimic. Așa încât m-am înghesuit înăuntru și am lăsat să treacă peste mine furtuna.

Se pare că-mi găsisem colțul cel mai puțin avantajos. Mine sferice, sticle incendiare, șrapnele, „huruitoare”, obuze de toate felurile – nici nu mai puteam să deosebesc ceva în acest talmeș-balmeș ce zbârnâia, bâzâia și exploda. Trebuia să mă gândesc la caporalul meu, om de treabă, care în pădurea din Les Eparges strigase înspăimântat: „Ce mai sunt și drăciile astea?”

Din când în când un trosnet infernal însoţit de flăcări asurzea complet urechea. Apoi iarăși un șuier neîntrerupt și intens lăsa impresia că sute de bucăți de greutatea unui funt veneau, vâjâind, una după alta, cu o viteză incredibilă. Uneori apărea câte un proiectil neexplodat, lovind scurt și greu, așa încât solul se zguduia de jur-împrejur. Șrapnelele plesneau cu sutele, delicate ca niște pocnitori, presărându-și biluțele sub forma unor nori denși, urmate de carcasa goală a obuzelor pufăitoare. Dacă lovea din apropiere un obuz, noroiul zuruia și se prelingea la pământ, amestecat cu schijele în zigzag care explodau violent.

Totuși, aceste zgomote sunt mai ușor de descris decât de suportat, căci sentimentul leagă fiecare sunet al fierului care vibrează de ideea morții și astfel, stând ghemuit în groapa mea, cu mâna în fața ochilor, mi se perindau în închipuire toate posibilitățile de a fi lovit. Cred că am găsit o comparație care redă bine sentimentul special al acestei stări în care m-am aflat

adesea ca orice alt soldat din acest război: să ne imaginăm că suntem strâns legați de un stâlp și amenințați încontinuu de un ins care balansează un baros greu. Barosul este când pregătit să-și ia avânt, când vâjâie prin fața noastră, gata să ne atingă craniul, când nimerește iarăși în stâlp făcând să sară așchii din el – exact o astfel de situație corespunde cu ceea ce trăiești, neadăpostit, în mijlocul unei canonade grele. Din fericire mai aveam încă un dram de încredere subconștientă, acel „o să fie bine”, pe care îl simți și la joc, și care, chiar dacă nu are nicio justificare, acționează totuși liniștitor. Astfel și această canonadă a luat sfârșit și am putut să-mi continui drumul, de astă dată cu maximă accelerație.

În prima linie toți oamenii se îndeletniceau cu „Comportamentul în caz de atac cu gaze”, atât de des exersat, gresându-și pușțile ale căror țevi erau complet înnegrite de clor. Un infanterist mi-a arătat melancolic noul său dragon care își pierduse strălucirea și luase un aspect negru-verzui.

Deoarece la inamic era liniște, am plecat din nou cu grupele mele. În Monchy, am văzut stând în fața punctului medical o sumedenie de bolnavi afectați de gaze, care își apăsau șoldurile, gemeau și se înecau, în timp ce le curgea apă din ochi. Treaba nu era deloc inofensivă, căci unii dintre ei au murit la câteva zile în dureri teribile. Noi a trebuit să rezistăm la un atac chimic cu clor pur, un gaz de luptă care acționează prin corodarea și arderea plămânului. Din acea zi am decis să nu mai ies niciodată fără mască de gaze, căci până acum, cu incredibilă lejeritate, mi-o lăsam în adăpost ca să iau în cutia ei, ca într-un recipient de ierborizare, pâinea cu unt. Acum experiența propriilor ochi mă învățase minte.

Pe drumul de întoarcere m-am dus la cantina batalionului al 2-lea ca să cumpăr ceva și l-am găsit acolo pe băiatul de la cantină posomorât, în mijlocul unei grămezi de mărfuri distruse. Un obuz căzuse prin tavan și explodase în magazin, transformându-i comorile într-un amestec de marmeladă, conserve revărsate și săpun verde. El tocmai calculase, cu exactitate prusacă, o pierdere de 82 de mărci și 58 de pfenigi.

Seara, plutonul meu, care până acum fusese răspândit prin poziția a doua, a fost mutat în sat din cauza situației nesigure a luptei și încartiruit în mină. Ne-am amenajat numeroasele nișe ca spații de dormit și am aprins un foc uriaș al

cărui fum l-am evacuat prin puțul de mină, spre marea supărare a bucătarilor companiei care aproape se sufocau sus, când ridicau cu scripetele gălețile cu apă. Deoarece primisem un grog tare, ne-am așezat în jurul focului, pe blocurile de cretă, am cântat, am băut și am fumat.

Pe la miezul nopții a izbucnit un spectacol drăcesc în arcul pozițiilor din Monchy. Sunau zeci de clopote de alarmă, pocneau sute de puști și se înălțau continuu în văzduh rachete de semnalizare verzi și albe. Imediat a pornit focul nostru de baraj, au explodat mine grele, trăgând după ele cozi de scântei aprinse. Oriunde se mai afla în vălmășeala de dărâmături un suflet de om, răsuna strigătul prelung: „Atac cu gaze! Atac cu gaze! Gaze! Gaaze! Gaaaze!”

În lumina rachetelor de semnalizare se rostogolea peste frontispiciul negru dințat al zidurilor un curent orbitor de gaz. Deoarece începuse să se simtă mirosul de clor și în carieră, am aprins la intrări focuri mari de paie al căror fum usturător era gata să ne alunge din refugiul nostru și ne-a obligat să purificăm aerul, agitând hainele și foile de cort.

În dimineața următoare[117] am văzut cu uimire urmele lăsate de gaz în sat. Cea mai mare parte a plantelor erau ofilite, peste tot zăceau melci și cârtițe moarte, iar din boturile și ochii cailor curierilor cantonați în Monchy curgea apă. Gloanțele și schijele de obuze erau brumate de o patină verde, frumoasă. Până și în Douchy fusese observat norul. Civilii, pentru care situația devenise neliniștitoare, se strânseseră în fața încartiruirii colonelului von Oppen, cerând măști de gaze. Au fost încărcați în camioane și transportați în localități mai îndepărtate de front.

Noaptea următoare am petrecut-o iarăși în mină[118]; seara am fost înștiințat că urma să primim cafeaua la 4.15, căci dezertorul englez informase că atacul avea să se producă la ora cinci[119]. Și într-adevăr, abia ne treziseră aducătorii cafelei, când și răsună strigătul care de-acum ne devenise familiar „Atac cu gaze!” Afară se simțea un miros dulceag; după cum am aflat ulterior, fuseserăm blagosloviți cu fosgen. În arcul Monchy vuia foc concentrat de artilerie, curând însă a slăbit în intensitate.

O dimineață înviorătoare[120] a urmat acestei ore neliniștite. Din șanțul de legătură 6 a ieșit pe ulița satului locotenentul Brecht, la gât cu un pansament însângerat, însoțit de un om cu

baioneta la armă și de un prizonier englez. Brecht a fost primit în triumf la statul-major al armatei de Vest și a povestit următoarele:

La cinci, englezii suflaseră nori de gaz și fum, iar în încheiere bătuseră aprig tranșeea cu mine. Oamenii noștri săriseră, ca de obicei, din adăpost în foc și avuseseră peste treizeci de pierderi. Apoi, ascunse în norii de fum, apăruseră două patrule engleze puternice, dintre care una pătrunsese în tranșee și luase un subofițer rănit. Cealaltă fusese împușcată deja în fața rețelei de sârmă ghimpată. Un singur englez care trecuse deja de barieră fusese luat de beregată de Brecht, care înainte de război dusese în America o viață de plantator, și salutat cu un „Come *here, you son of a bitch!"* Acest unic supraviețuitor fusese cinstit cu un pahar de vin și privise pe jumătate speriat, pe jumătate uimit, ulița încă pustie, care acum însă mișuna de transportatori de mâncare, brancardieri, curieri și curioși. Era un om înalt, foarte tânăr, cu păr blond auriu și față proaspătă de copil. Văzându-l, m-am gândit „Ce jale să fii obligat să împuști astfel de băieți!"[121]

Curând ajunse la punctul de prim ajutor un convoi lung de tărgi. Și dinspre Monchy-Sud veneau numeroși răniți, căci și în sectorul E al companiei inamicul reușise să pătrundă. Printre acești intruși trebuie să fi fost un ins turbat. Sărise neobservat în tranșee și alergase, prin spate, de-a lungul platformelor santinelelor, de pe care soldații observau terenul din față. Sărise din spate asupra apărătorilor cărora masca de gaze le stingherea vederea și după ce îi culcase la pământ pe unii dintre ei cu lovituri de ciomag sau cu patul puștii, se întorsese la fel de neobservat în tranșeea engleză. Când s-a degajat tranșeea s-au găsit opt santinele cu occiputul zdrobit.

În jur de cincizeci de brancarde pe care zăceau oameni cu pansamente albe inundate de sânge erau întinse în fața unor panouri arcuite de tablă zincată sub care medicul, cu mânecile suflecate, își tăcea treaba.

Un băiețandru ale cărui buze vinețiii, semn rău prevestitor, contrastau cu chipul alb ca zăpada, bâiguia:

— Sunt prea rău... n-o să mă mai fac... trebuie să mor.

Un infirmier cu grad de subofițer s-a uitat la el cu milă și a murmurat de câteva ori cuvinte consolatoare:

— Ei, nu, camarade!

Deși englezul pregătise prin numeroase atacuri cu mine și nori de gaz această mică operație, destinată să ne imobilizeze forțele în favoarea ofensivei de pe Somme, el nu a făcut decât un singur prizonier, și acesta rănit, în vreme ce a lăsat numeroși morți în fața sârmelor noastre ghimpate. În orice caz, și pierderile noastre au fost considerabile; regimentul a deplâns în această dimineață moartea a peste patruzeci de oameni, printre care trei ofițeri și numeroși răniți.

În fine, în dimineața următoare am pornit iarăși pentru câteva zile spre dragul nostru Douchy. În aceeași seară am serbat desfășurarea fericită a operației cu câteva sticle binemeritate.

Pe 1 iulie ni s-a dat sarcina tristă de a înmormânta în curtea bisericii o parte din morții noștri. Treizeci și nouă de coșciuge, pe ale căror scânduri negeluite s-a scris cu creionul numele celor morți, au fost coborâte împreună în groapă. Preotul a vorbit pe marginea textului biblic: „Ei au luptat lupta cea bună”[122] și a început prin a spune „Gibraltar este semnul vostru și, într-adevăr, ați stat ca stânca în marea învolburată!”

În aceste zile am învățat să-i prețuiesc pe oamenii alături de care aveam să mai trăiesc încă doi ani de război. E vorba aici de o acțiune a englezului care abia dacă a fostpomenită în comunicatele Marelui Cartier General și care avea să ne ocupe într-un sector a cărui participare la marea ofensivă nu era prevăzută. Pentru soldați problema era întotdeauna doar aceea de a face câțiva pași spre a depăși intervalul mic care separă platforma santinelei de intrările în galerie. Dar acești pași trebuiau făcuţi în timpul secundei intensității maxime a focului care pregătește atacul și care este perceptibilă doar intuitiv. Valul întunecat care, fără să se fi putut da vreun ordin, se revărsa frecvent în aceste nopți dincolo de parapete, prin focul dezlănțuit, mi-a rămas în suflet ca un simbol ascuns al încrederii pe care o poți avea în oameni.

Deosebit de pregnant mi s-a întipărit în memorie imaginea poziției sfârtecate și încă aburinde pe care am parcurs-o la puțin timp după atac. Santinelele de zi veniseră deja, dar tranșeele încă nu fuseseră degajate. Ici-colo, platformele santinelelor erau acoperite de cei căzuți, iar între ei, ca și cum ar fi crescut din corpurile acestora, stăteau înlocuitorii lor cu arma la picior.

Priveliștea acestor grupuri stârnea o încremenire stranie – ca și cum pentru o clipă diferența dintre viață și moarte s-ar fi stins.

În seara de 3 iulie ne-am deplasat iarăși în prima linie. Era relativ liniște, dar mici semne arătau că ceva plutea în aer. Dinspre moară se auzeau încet dar neîntrerupt ciocănituri și bocănituri ca și cum s-ar fi prelucrat metale. Adesea interceptam convorbiri telefonice misterioase adresate unui ofițer de geniu englez din prima linie în legătură cu butelii cu gaz și explozibile. Din zori și până la ultima geană de lumină avioanele engleze zăvorau spatele frontului cu un baraj aerian strâns. Bombardarea tranșeelor era semnificativ mai puternică decât de obicei; de asemenea, s-a produs o schimbare suspectă de țintă, ca și cum ar fi fost testate noi baterii. Totuși, pe 12 iulie am fost schimbați, fără să fi avut parte de evenimente neplăcute, și am rămas în rezervă la Monchy.

Pe 13 seara, adăposturile noastre din grădini au fost bombardate de un tun naval de douăzeci și patru de centimetri, ale cărui obuze enorme bolboroseau, urmând traiectorii razante precise. Explodau cu un trosnet într-adevăr năpraznic. Noaptea am fost treziți de un foc intens și de un atac chimic. Stăteam în adăpost, în jurul sobei, cu măștile de gaze pe față, în afară de Vogel care nu-și putea găsi masca, căutând prin toate colțurile, alergând de colo-colo, în vreme ce câțiva camarazi răutăcioși pe care el îi frecase la instrucția militară anunțau că miroase tot mai tare a gaz. Până la urmă i-am dat cel de al doilea cartuș filtrant al meu și s-a ghemuit timp de un ceas în spatele sobei care fumega puternic, ținându-și nasul și aspirând din recipientul său.

În aceeași zi am pierdut doi oameni din plutonul meu, răniți în sat: Hasselmann, împușcătură în braț, Maschmeier, glonț de șrapnel în gât.

În această noapte nu s-a produs niciun atac; cu toate astea, regimentul a avut iarăși douăzeci și cinci de morți și mulți răniți. Pe 15 și 17 a trebuit să rezistăm la alte două atacuri cu gaze. Pe 17, am fost schimbați și am suportat în Douchy două canonade grele. Una ne-a surprins în timpul unei consultări între ofițeri și maiorul von Jarotzky, desfășurate într-o livadă, în ciuda pericolului, era foarte caraghios să vezi cum adunarea s-a risipit, a căzut în nas, s-a înghesuit cu incredibilă viteză printre tufișuri și a dispărut fulgerător în tot felul de adăposturi posibile. Un

obuz a omorât în grădina încartiruirii mele o fetiță care scotocea într-o groapă de gunoi.

În 20 iulie ne-am îndreptat spre poziție. Pe 28 m-am înțeles cu infanteristul Wohlgemut și cu caporalii Bartels și Birkner să patrulăm. Nu intenționam să facem altceva decât să ne preumblăm între sârme și să vedem ce ne mai aduce „pământul nimănui”, căci poziția începea treptat să devină iarăși plictisitoare. După-amiază a venit să mă viziteze în adăpost înlocuitorul meu, locotenentul Brauns din compania a 6-a, și a adus un vin bun de Burgundia. Spre miezul nopții am întrerupt ședința; eu m-am dus în tranșee, unde cei trei camarazi ai mei stăteau alături în unghiul întunecat al dâmbului. După ce mi-am căutat câteva grenade uscate de mână, am escaladat, în cea mai bună dispoziție, sârma, iar Brauns, mi-a strigat din urmă „Baftă!”

În scurt timp, furișându-ne tiptil am ajuns la obstacolul inamic. Chiar în față, am descoperit în iarba înaltă o sârmă destul de tare, bine izolată. Am considerat observația importantă și l-am însărcinat pe Wohlgemut să taie o bucată și s-o ia cu noi. În vreme ce în lipsa unui alt instrument se chinuia să taie cu o foarfecă de trabuc, ceva clincăni exact în sârma ghimpată din fața noastră; se iviră câțiva englezi care începură să lucreze fără să ne observe siluetele înghesuite în iarbă.

Amintindu-mi de experiențele proaste de la patrula trecută, am șoptit aproape imperceptibil:

— Wohlgemut, grenada între ei!

— Domnule locotenent, să-i mai lăsăm puțin să lucreze!

— Ordin direct, infanterist!

Formula nu și-a pierdut nici în această pustietate efectul ei puternic. Cu sentimentul inevitabil al unui bărbat care a intrat într-o aventură nesigură, am auzit lângă mine pocnetul sec al șnurului tras al detonatorului și am văzut cum Wohlgemut, ca să se arate cât mai puțin, a rostogolit grenada plat, la nivelul solului. Grenada s-a oprit în mărăciniș, aproape între englezii care păreau să nu fi observat nimic. Au trecut câteva clipe de maximă încordare. „Crrah!” Un fulger a luminat siluetele buimăcite. Cu strigătul de atac *„You are prisoners!”* ne-am năpustit ca niște tigri în norul alb. Un joc sălbatic s-a desfășurat în fracțiuni de secundă. Eu mi-am îndreptat pistolul spre o față care lucea în întuneric ca o mască palidă. O umbră s-a răsturnat

pe spate, cu un țipăt strident, în rețeaua de sârmă ghimpată. Era un țipăt groaznic, un tel de „ueh” – pe care omul îl găsește poate atunci când îi apare în față o fantomă. La stânga mea, Wohlgemut trăgea cu pistolul, în timp ce Bartels, emoționat, a azvârlit orbește o grenadă între noi.

La prima împușcătură îmi sărise încărcătorul pistolului. Stăteam urlând în fața englezului, care se înghesuia îngrozit cu spatele în sârma ghimpată, și încercam zadarnic să trag piedica armei. N-a răsunat nicio împușcătură – era ca într-un vis paralizant. În tranșeea din față s-au auzit voci. Au răsunat strigăte, o mitralieră a început să răpăie. Am sărit înapoi. M-am oprit iarăși într-un crater și mi-am îndreptat pistolul spre o umbră care venea foarte aproape pe urmele mele. De astă dată eșecul s-a dovedit a fi noroc, căci era Birkner despre care credeam că se întorsese demult înapoi.

A urmat o fugă vijelioasă spre propria tranșee. În fața rețelei noastre de sârmă ghimpată gloanțele au început să țiuie de așa manieră încât a trebuit să sar într-un crater de mină, plin de apă și înfășurat în sârmă. Balansându-mă pe sârma ghimpată de deasupra oglinzii de apă, auzeam proiectilele ca un imens roi de bărzăuni vuind deasupra mea, în vreme ce bucăți de sârmă și schije de metal măturau panta craterului. După o jumătate de oră, când focul s-a potolit, m-am luptat să trec peste obstacolul nostru și am sărit în tranșee, salutat cu bucurie. Wohlgemut și Bartel erau deja acolo; după altă jumătate de oră a sosit și Birkner. Toți s-au bucurat de încheierea fericită și au regretat doar faptul că, și de astă dată, prizonierul dorit ne-a scăpat. Că întâmplarea trăită m-a călcat pe nervi, am observat abia când, zăcând pe prici în adăpost, clănțăneam din dinți și, în ciuda epuizării, nu puteam să adorm. Aveam mai degrabă o senzație de luciditate maximă și încordată, ca și cum undeva în corp ar fi sunat neîntrerupt o mică sonerie electrică. În dimineața următoare abia mai puteam să merg, căci la unul din genunchi, care prezenta deja mai multe cicatrice istorice, aveam o fisură lungă, provocată de sârmă, iar în celălalt o mică schijă de la grenada azvârlită de Bartels.

Aceste scurte raiduri, în care trebuia să-ți iei hotărât inima în dinți, erau un bun mijloc de a te oțeli și de a întrerupe monotonia existenței din tranșee. Mai înainte de orice, soldatul nu trebuie să se plictisească.

Pe 11 august un cal de călărie murg care vagabonda prin fața satului Berles-au-bois a fost trântit la pământ cu trei gloanțe de un soldat din miliția teritorială. Ofițerul englez căruia îi scăpase nu ar fi făcut o figură prea încântată la această priveliște. În timpul nopții, infanteristului Schulz i-a zburat în ochi anvelopa unui proiectil de infanterie. Și în Monchy pierderile au sporit, căci zidurile rase de focul artileriei ofereau tot mai puțină protecție în fața salvelor lansate orbește de mitraliere. Am început să brăzdăm satul cu tranșee și am ridicat noi ziduri în locurile cele mai periculoase. În grădinile părăginite, bacele se copseseră și gustul lor era cu atât mai dulce, cu cât te puteai delecta cu ele doar când șuierau proiectile rătăcite.

12 august era ziua mult dorită când puteam, pentru a doua oară în acest război, să plec în permisie. Dar abia mă obișnuisem din nou acasă, când mi-a sosit o telegramă: „Întoarcere imediată, detalii la comandatura locală”. Trei ore mai târziu eram în tren. Pe drumul spre gară au trecut agale pe lângă mine trei fete în rochii de culoare deschisă, cu rachetele de tenis sub braț – un strălucitor salut de bun rămas din partea vieții, de care, dincolo, îmi voi aminti încă multă vreme.

Pe 21 eram din nou în ținutul cunoscut ale cărui ulițe mișunau de trupe ca urmare a plecării diviziei 111 și sosirii uneia noi. Batalionul 1 se afla în satul Ecoust-Saint-Mein, ale cărui ruine aveam să le recucerim prin asalt doi ani mai târziu.

Paulicke, ale cărui zile erau de asemenea numărate, m-a salutat. Mi-a relatat că tinerii din plutonul meu s-au interesat de zeci de ori dacă nu m-am reîntors. Această veste m-a mișcat profund și mi-a dat forță; am înțeles din ea că în zilele fierbinți care ne așteptau nu doar că puteam să contez pe executarea ordinelor mele, urmare a gradului pe care-l aveam, ci și că dispuneam de un credit personal.

Fusesem adăpostit cu mai mulți ofițeri în podul unei case goale. Seara am stat încă multă vreme treji și, în lipsă de altceva mai tare, am băut cafeaua pe care două franțuzoaice ne-au pregătit-o în casa de alături. Știam că de astă dată urma să aibă loc o bătălie cum încă nu se mai văzuse. Noi nu eram mai puțin dornici de luptă decât trupele care cu doi ani în urmă trecuseră granița, dar eram mai redutabili decât ele, căci mai experimentați. Pe deasupra, eram în cea mai bună și mai voioasă dispoziție, iar cuvinte ca „a te da în lături” ne erau

necunoscute. Cine îi privea pe participanții la această voioasă convorbire trebuia să-și spună că pozițiile care le erau încredințate puteau să fie pierdute doar după ce ultimul apărător avea să cadă.

Ceea ce urma să se și întâmple.

Capitolul 7

Guillemont[123]

Pe 23 august am fost îmbarcați în camioane și duși până la Le Mesnil. Deși aflasem deja că urma să intrăm în luptă în punctul legendar al bătăliei de pe Somme, în satul Guillemont, starea de spirit era excelentă. Glume zburau de la o mașină la alta în hohotele generale.

În timpul unei halte, când a fost să pornească mașina, un șofer și-a strivit degetul mare, rupându-și-l în două. Vederea acestei răni mi-a făcut aproape rău, deși am fost întotdeauna insensibil la astfel de cazuri. Amintesc de asta, căci este cu atât mai curios cu cât în zilele următoare am fost în stare să suport vederea unor mutilări grave. Acest exemplu arată că în viață impresiile sunt determinate de sensul întregului.

Din Le Mesnil am mărșăluit, odată cu lăsarea întunericului, până la Sailly-Saillisel unde, pe o pajiște întinsă, batalionul și-a lepădat ranițele și și-a pregătit echipamentul de asalt[124].

Înaintea noastră se auzea bubuind și tunând un foc de artilerie de o intensitate nebănuită vreodată; mii de fulgere zvâcneau învăluind orizontul la vest într-o mare de flăcări. Încontinuu se târau în spatele frontului răniți cu figuri palide, slăbite, adesea împinși brusc în șanțurile de pe șosea de trecerea huruitoare a unor tunuri sau coloane de muniții.

Un curier dintr-un regiment würtemberghez s-a prezentat la mine ca să-mi conducă plutonul în vestitul orășel Combles, unde pentru moment trebuia să rămânem în rezervă. Era primul soldat german pe care îl vedeam cu cască de oțel și mi-a apărut de îndată ca fiind locuitorul unei lumi străine, mai dure. Stând lângă el în șanțurile de pe șosea, l-am întrebat cu aviditate despre situația din poziție și am auzit o relatare monotonă despre șederea ghemuită cât e ziua de lungă în cratere de obuze fără legături și căi de apropiere, despre atacuri continue,

despre câmpuri de cadavre și sete înnebunitoare, despre moartea lentă a răniților și altele asemenea. Figura nemișcată, încadrată de marginea căștii și glasul monoton, însoțit de zgomotul frontului, ne-au făcut o impresie ireală. Câteva zile își puseseră pe acest mesager, care trebuia să ne însoțească în imperiul flăcărilor, o amprentă ce părea să-l deosebească infinit de noi.

— Dacă ai căzut, acolo rămâi. Nimeni nu te poate ajuta. Nimeni nu știe dacă se întoarce viu. În fiecare zi ne atacă, dar nu răzbesc. Fiecare știe că e pe viață și pe moarte.

Nimic nu mai rămăsese în acest glas în afară de o mare liniște; totul era mistuit de foc. Cu astfel de bărbați se poate merge la luptă.

Am mărșăluit pe o șosea largă care în lumina lunii se desfășura ca o bandă albă peste întinderea întunecată, înaintând spre bubuiturile canonadei ale căror mugete devoratoare deveneau tot mai mari. Lăsați aici orice speranță![125] Ceea ce dădea acestui peisaj un chip deosebit de sumbru era împrejurarea că toate șoselele sale se întindeau ca o rețea de nervuri clare în lumina lunii și că pe ele nu se vedea nicio ființă vie. Înaintam ca pe licărul unor poteci dintr-un cimitir în miez de noapte.

În curând au început să cadă obuze în stânga și în dreapta drumului nostru. Discuțiile au devenit mai potolite, apoi au amuțit cu totul. Fiecare asculta, în acea stare de tensiune care conferă auzului o extremă acuitate, cum se apropia urletul prelung al proiectilelor. Mai cu seamă trecerea prin Frégicourt-Ferme, un grup mic de case în fața cimitirului din Combles, a constituit pentru noi o primă probă. Acolo sacul care înconjura Combles era aproape gâtuit. Oricine voia să intre în oraș sau să iasă din el trebuia să treacă pe-acolo, de aceea pe această arteră vitală se concentra un foc greu, neîntrerupt, asemenea razelor unei lentile convergente. Ghidul nostru ne pregătise deja pentru această strâmtoare rău famată: am trecut prin ea în pas alergător în vreme ce dărâmăturile trosneau.

Peste ruine atârna, ca peste toate zonele primejdioase ale acestui ținut, o miasmă grea de cadavre, căci tirul era atât de puternic, încât nimeni nu se putea îngriji de cei căzuți. Alergai pe viață și pe moarte, și când am simțit din fugă această exalație, aproape că n-am fost surprins – ea ținea de acel loc.

De altfel, acest abur greu și dulceag nu era cu totul respingător; în amestec strâns cu ceața înțepătoare a explozibilului, stârnea o stare de excitație aproape vizionară, așa cum numai apropierea nemijlocită a morții o poate produce.

Am observat aici și, de fapt, pe tot timpul războiului, doar aici, în această bătălie, că există un fel de groază, stranie ca o țară necercetată. Astfel, în aceste clipe, nu simțeam niciun fel de spaimă, ci o dezinvoltură superioară și aproape demonică; și accese surprinzătoare de râs, imposibil de stăpânit.

Combles era, atât cât puteam să observ în întuneric, doar scheletul unei așezări. Grămezi mari de lemne printre dărâmături și calabalâcuri aruncate pe drum trădau faptul că distrugerea era de dată foarte recentă. După ce am urcat peste numeroase grămezi de moloz, operație accelerată de o serie de șrapnele, am ajuns la încartiruirea noastră, o casă mare, ciuruită de gloanțe, pe care mi-am ales-o drept locuință, împreună cu trei grupe, în timp ce celelalte două grupe ale mele s-au instalat în beciul unei ruine de vizavi.

Încă de la patru am fost treziți din culcușul nostru, asamblat din bucăți de paturi, ca să ni se distribuie căști de oțel. Cu această ocazie, am dat într-o nișă din beci peste un sac plin cu boabe de cafea mocca – o descoperire căreia i-a urmat fierberea zeloasă a cafelei.

După ce mi-am luat micul dejun, am plecat să arunc o privire prin împrejurimi. Artileria grea transformase în câteva zile un orășel pașnic de etapă într-o imagine a groazei. Case întregi fuseseră strivite sau rupte în două de o lovitură în direct, așa încât odăile și amenajările pluteau asemenea unor culise de teatru deasupra haosului. Din unele ruine ieșea miros de cadavru, căci primul ciocan de foc îi surprinsese cu desăvârșire și pe locuitori, astfel încât mulți fuseseră îngropați sub dărâmături înainte de a se putea năpusti afară din casă. În fața unui prag zăcea o fetiță într-o băltoacă roșie.

Un loc violent bombardat era piața din fața bisericii distruse, vizavi de intrarea în catacombe, galerii subterane străvechi ale căror nișe fuseseră tăiate cu ajutorul explozibilului și în care locuiau înghesuiți aproape toți ștabii trupelor combatante. Se spunea că la începutul canonadei, locuitorii deschiseseră intrarea zidită care fusese ascunsă germanilor pe toată durata ocupației.

Străzile nu mai erau decât niște cărări bătătorite care șerpuiau prin și peste movile enorme de grinzi și zidărie. În grădinile răscolite de proiectile putrezeau legume și fructe.

După masa de prânz, pe care ne-am pregătit-o în bucătărie din rezervele intangibile existente din belșug și pe care am încheiat-o, firește, cu o cafea tare, m-am întins sus, într-un șezlong, să mă odihnesc. Din scrisorile care zăceau în jur, am văzut că această casă aparținea proprietarului fabricii de bere, Lesage. În odaie erau dulapuri și comode deschise, un lavoar răsturnat, o mașină de cusut și un cărucior de copil. De pereți atârnau tablouri sparte și oglinzi. Pe jos zăceau dezordonat, într-o grămadă înaltă, sertare smulse, rufe, corsete, cărți, ziare, noptiere, cioburi, sticle, partituri, picioare de scaune, fuste, mantouri, lămpi, draperii, obloane, uși scoase din țâțâni, dantele, fotografii, picturi în ulei, albume, cutii sfărâmate, pălării de damă, ghivece de flori și tapete, toată această harababură de lucruri încolăcite unele în altele. Prin obloanele sfărâmate se vedea pătratul scurmat de obuze al unei piețe acoperite de rămurișul zdrențuit al teilor. Acest talmeș-balmeș de impresii era și mai întunecat de focul neîntrerupt al artileriei, dezlănțuit de jur-împrejurul așezării. Din când în când, zgomotul era acoperit de urletul produs de lovitura uriașă a unui obuz de treizeci și opt de centimetri. După care nori de schije măturau așezarea, băteau în crengile copacilor sau loveau cele câteva acoperișuri care mai rămăseseră, rostogolindu-le plăcuțele de ardezie.

În cursul după-amiezii focul s-a întețit, atingând o asemenea intensitate, încât n-a mai rămas decât senzația unui muget care înghițea orice zgomot izolat. Începând cu ora șapte, piața și casele din jur au fost bombardate la intervale de jumătate de minut cu obuze de cincisprezece centimetri. Printre ele erau multe proiectile neexplodate ale căror lovituri scurte, neplăcute, zguduiau casa din temelii. Stăteam în tot acest timp în jurul mesei din beciul nostru, pe jilțuri tapisate cu mătase, sprijinindu-ne capetele în mâini și numărând intervalul dintre lovituri. Glumele erau tot mai rare și, în cele din urmă, a amuțit până și cel mai cutezător. La ora opt, casa de-alături s-a prăbușit, lovită din plin; prăbușirea a ridicat un nor uriaș de praf.

Între nouă și zece focul a căpătat o forță năpraznică. Pământul se clătina, cerul părea un cazan uriaș în clocot. Sute

de baterii grele bubuiau în Combles și în împrejurimi, nenumărate obuze se încrucișau urlând și scuipând deasupra noastră. Totul era învăluit într-un fum gros, luminat amenințător de rachete de semnalizare colorate. Având dureri puternice de cap și de urechi, nu ne mai puteam înțelege decât prin cuvinte sacadate, urlate. Facultatea gândirii logice și sentimentul gravitației păreau suspendate. Aveai sentimentul inevitabilului și al necesității indispensabile ca în fața irumperii elementelor. Un subofițer din plutonul trei a înnebunit.

La zece, acest carnaval al infernului s-a potolit treptat, înlocuit fiind de un foc concentrat de artilerie, liniștit, în care, firește, nici împușcătura izolată nu putea fi identificată.

La unsprezece a sosit un curier cu ordinul de a conduce grupa în piața bisericii. Ne-am unit cu celelalte două plutoane pentru a porni în marș spre poziție. În vederea transportării în față a aprovizionării a fost format un al patrulea pluton, condus de locotenentul Sievert. Acești oameni ne-au înconjurat și, în timp ce ne adunam cu strigăte febrile la locul primejdios, ne-au încărcat cu pâine, tutun și conserve de carne. Sievers mi-a dat cu forța o gamelă plină cu unt, mi-a strâns mâna la plecare și ne-a urat mult noroc.

Apoi am pornit în șir indian. Fiecare avea ordin să se țină strâns de omul din fața lui. Chiar la ieșirea din localitate, ghidul nostru a observat că se încurcase. Am fost obligați, sub tir intens de șrapnele, să ne întoarcem. Apoi în pas alergător, am înaintat în câmp deschis, de-a lungul unei benzi albe, ciuruite pe bucățele și amenajate ca fir conducător. Adesea, când ghidul pierdea direcția, trebuia să ne oprim în locurile cele mai primejdioase. În plus, ca să menținem legătura, era interzis să ne culcăm la pământ.

Cu toate astea primul și cel de-al treilea pluton au dispărut brusc. Mai departe! Grupele s-au îngrămădit pe un șleau asupra căruia se trăgea zdravăn. Culcat! Mirosul dezgustător penetrant ne-a arătat că acest pasaj ceruse deja multe jertfe. După o goană sub amenințarea morții, am ajuns la alt șleau care ascundea adăpostul comandantului unităților combatante, ne-am rătăcit și ne-am întors într-o busculadă chinuitoare a oamenilor enervați. Cel mult la cinci metri de Vogel și de mine a căzut îndărătul taluzului un obuz cu un trosnet surd, împroșcându-ne cu bulgări enormi de pământ, în vreme ce fiorii

morții ne alunecau pe șira spinării. În fine, ghidul a găsit din nou drumul după indiciul dat de un grup de cadavre care sărea în ochi. Unul dintre acești morți zăcea ca un crucificat pe panta de calcar – ce fantezie ar fi putut inventa un indicator de drum mai potrivit cu acest peisaj?

Mai departe! mai departe! Oamenii se prăbușeau alergând iar noi îi amenințam brutal ca să-și extragă ultima picătură de energie din corpurile epuizate. Răniții, lansând în stânga și în dreapta strigăte de ajutor neluate în seamă, cădeau în cratere de obuze. Cu ochii ațintiți asupra omului din față, înaintam printr-un șanț format de un lanț de cratere uriașe în care zăcea mort lângă mort. Piciorul călca cu repulsie peste corpurile moi care cedau și ale căror forme bezna le sustrăgea privirii. Chiar și răniții care se prăbușeau pe drum erau sortiți să fie călcați de cizmele celor care înaintau febril.

Și mereu acest miros dulceag! Chiar și curierul meu, micul Schmidt, care m-a însoțit în atâtea patrule primejdioase, a început să se clatine. I-am smuls pușca din mână, la care bravul băiat a vrut chiar și în aceste momente să se împotrivească.

În fine, am ajuns în prima linie, ocupată de oameni strâns înghesuiți în gropi, ale căror glasuri șoptite au tremurat de bucurie aflând că aveau să fie schimbați. Un plutonier bavarez mi-a predat, în câteva cuvinte, sectorul și pistolul de semnalizare.

Sectorul plutonului meu forma aripa dreaptă a poziției regimentului și consta dintr-un șleau care, adâncit ca o albie și sfârtecat de proiectile, era tăiat în terenul deschis și se situa, în stânga, la câteva sute de pași de Guillemont și, în dreapta, ceva mai aproape de Bois de Trônes. De unitatea vecină, de regimentul 76, ne separa un spațiu neocupat, lat de cinci sute de pași, unde din cauza focului extrem de violent nu putea sta nimeni.

Plutonierul bavarez dispăruse brusc și eu mă aflam singur, cu pistolul de semnalizare în mână, în mijlocul întinderii neliniștitoare de cratere pe care o ascundeau într-un mod amenințător și enigmatic negurile ce stagnau aproape de sol. În spatele meu a răsunat un zgomot surd, neplăcut; am constatat cu o stranie luciditate că provenea de la un cadavru uriaș în descompunere.

Deoarece nu-mi era deloc clar unde putea să se afle dușmanul, m-am dus la oamenii mei și i-am sfătuit să fie gata pentru ce-i mai rău. Am rămas toți treji; eu am petrecut noaptea cu Paulicke și cu ambii mei curieri într-o vizuină de vulpe, poate nu mai mare de un metru cub.

Când s-a luminat de ziuă, împrejurimile s-au dezvăluit treptat ochilor noștri uluiți.

Șleaul arăta ca un șir de cratere pline cu bucăți de uniformă, arme și morți; terenul din jur, cât puteai ajunge cu privirea, era în întregime răscolit de obuze de mare calibru. Niciun fir amărât de iarbă nu se arăta privirii scrutătoare. Locul scurmat al luptei era înfiorător. Apărătorii vii se amestecau cu cei morți. Săpând găuri ca să ne adăpostim, am observat că aceștia din urmă zăceau în straturi suprapuse. Rezistând înghesuit sub foc intens, companie după companie fuseseră secerate, apoi cadavrele îngropate sub mormanele de pământ azvârlite de proiectile, după care altă unitate îi schimbase pe cei căzuți. Acum era rândul nostru.

Pe șleau și pe terenul din spate erau risipiți germani, pe terenul din față, englezi. Din taluzuri se ridicau brațe, picioare și capete; în fața găurilor noastre de pământ zăceau membre sfâșiate și morți peste care, pentru a scăpa de vederea continuă a figurilor mutilate, am aruncat haine sau foi de cort. În ciuda căldurii, nimeni nu s-a gândit să acopere corpurile cu pământ.

Satul Guillemont părea să fi dispărut cu totul; doar o pată albicioasă în câmpul de cratere mai semnala suprafața pe care piatra de calcar a caselor fusese măcinată mărunt și transformată în praf. În fața noastră se întindea gara ghemotocită ca o jucărie de copil; mai departe, în spate, pădurea din Delville făcută țăndări.

Abia se luminase de ziuă, când un englez, zburând la mică înălțime, s-a ridicat în spirală și ne-a dat ocol asemenea unei păsări devoratoare de hoituri, în vreme ce noi am gonit spre găurile noastre și ne-am ghemuit în ele. Ochiul ager al observatorului trebuie să ne fi reperat totuși, căci în curând au răsunat de sus, la intervale scurte, niște sunete alungite, apăsătoare, de sirenă. Semănau cu strigătele unei ființe fabuloase plutind neîndurător deasupra unui pustiu.

În scurt timp, o baterie a părut să capteze aceste semnale. Unul după altul, proiectile grele cu traiectorie lungă s-au

îndreptat spre noi vâjâind cu o forță incredibilă. Stăteam ghemuiți în locurile noastre de refugiu fără să facem nimic, aprindeam din când în când câte o țigară pentru a o arunca imediat, așteptându-ne să fim în orice clipă îngropați. Mâneca de la haina lui Schmidt a fost spintecată de o schijă mare. Chiar la cea de a treia lovitură, locatarul găurii de lângă noi a fost îngropat de o explozie formidabilă. L-am dezgropat imediat, totuși era epuizat de moarte din cauza presiunii masei de pământ, fața îi era suptă și semăna cu un cap de mort. Era caporalul Simon. Neajunsul suferit îl înțelepțise, căci mai apoi, când în cursul zilei unii oameni nu se adăposteau la raidurile aeriene, i se auzea glasul mustrător și i se vedea pumnul amenințător printr-o deschidere în foaia de cort care îi acoperea vizuina de vulpe.

La trei după-amiaza au venit santinelele mele din stânga, pretinzând că nu mai pot rezista, căci găurile lor fuseseră nimicite. A trebuit să uzez de tot dreptul meu de comandă ca să-i retrimit la posturile lor. Ce-i drept, mă aflam în locul cel mai periculos și acolo beneficiezi de cea mai mare autoritate.

Puțin înainte de zece seara a izbucnit o furtună de foc în flancul stâng al regimentului, văl care în douăzeci de minute s-a propagat și la noi. În curând eram învăluiți complet în fum și praf, totuși cele mai multe lovituri căzuseră în fața sau în spatele tranșeei dacă se poate da acest nume copăii noastre tăvălugite. În timp ce uraganul se dezlănțuia vuind în jurul nostru, am pornit prin sectorul plutonului meu. Oamenii aveau baioneta la armă. Stăteau, cu pușca în mână, într-o neclintire statuară, pe panta de dinaintea șleaului, fixând terenul din față. Din când în când, la lumina câte unei rachete de semnalizare, vedeam sclipind cască lângă cască, sabie lângă sabie, și m-a cuprins un sentiment de invulnerabilitate. Puteam fi zdrobiți, dar nu învinși.

În plutonul vecin, plutonierul Hock, ghinionistul prinzător de șobolani din Monchy, a vrut să lanseze o rachetă de semnalizare, dar s-a încurcat și semnalul roșu al focului de baraj s-a înălțat șuierând spre cer și s-a transmis în toate părțile. Într-o clipă a izbucnit artileria noastră de ți-era mai mare dragul! Una după alta, cădeau urlând din cer obuze de mortier care se sfărâmau în schije și scântei pe terenul din față. Un amestec de

praf, de gaze înțepătoare și de miasme provenind de la cadavrele azvârlite în aer se ridica din cratere.

După această orgie de distrugere, focul a revenit la nivelul său obișnuit. Mânuirea agitată a armei de către un individ a pus în mișcare uriașa mașinărie de război.

Hock a fost și a rămas un ghinionist: în aceeași noapte, încărcându-și pistolul, și-a lansat o rachetă de semnalizare în carâmbul cizmei și a trebuit transportat în spatele liniei, cu arsuri grave.

Ziua următoare[126] a plouat mult, ceea ce n-a fost neplăcut, căci senzația de uscăciune în gâtlej, pe care o simțeam după risipirea prafului, nu mai era atât de chinuitoare, iar muștele mari, de un negru albăstriu, care se adunaseră în bulgări uriași în locurile însorite, ca niște perne întunecate de mătase, au fost împrăștiate. Am stat aproape toată ziua pe jos, în fața vizuinii mele de vulpe, am fumat și, în ciuda ambianței, am mâncat cu poftă.

În dimineața următoare infanteristul Knicke din plutonul meu a fost nimerit în piept de un glonț, venit de aiurea, care i-a atins și măduva spinării, astfel încât nu-și mai putea mișca picioarele. Când m-am dus să-l văd, zăcea liniștit în groapa lui, asemeni cuiva care și-a încheiat socotelile cu moartea. A fost cărat seara printr-un foc de artilerie, iar când brancardierii săi au trebuit brusc să se adăpostească, a suferit și o fractură la picior. A murit la punctul sanitar.

După-amiază m-a chemat un om din plutonul meu să mă uit cu binoclul, pe deasupra piciorului smuls al unui englez, la gara din Guillemont. Printr-un șanț plat de comunicații alergau înainte sute de englezi, fără să se sinchisească prea mult de tirul slab de artilerie pe care l-am dirijat imediat asupra lor. Priveliștea era grăitoare pentru inegalitatea mijloacelor cu care luptam. Dacă am fi cutezat să facem același lucru, sectoarele noastre ar fi fost în câteva minute doborâte. În vreme ce de partea noastră nu se vedea nici măcar un singur balon captiv, dincolo erau peste treizeci, strânse într-un ciorchine mare, de un galben strălucitor, care observau cu ochi de Argus fiecare mișcare apărută în teren pentru a lansa imediat asupra ei o grindină de fier.

Seara, pe când dădeam parola, o schijă mare de obuz a zburat zbârnâind spre abdomenul meu; din fericire, se afla cam

la capătul traiectoriei ei și, după o lovitură puternică în catarama centurii, a căzut la pământ. Am fost atât de surprins, încât mi-am reprezentat primejdia abia când însoțitorii mei, care mi-au oferit bidoanele lor, mi s-au adresat îngrijorați.

Înaintea sectorului primului pluton au apărut, la lăsarea întunericului, doi distribuitori de hrană englezi, care se rătăciseră. Se apropiau foarte degajat; unul ținea o marmită rotundă, un altul un cazan plin cu ceai. Amândoi au fost împușcați de la foarte mică distanță; unul a căzut cu partea de sus a corpului peste șleau, în timp ce picioarele i-au rămas pe taluz. A face prizonieri era de negândit în acest infern, și cum i-am fi putut aduce prin zona focului de baraj?

Spre unu noaptea am fost zgâlțâit și trezit dintr-un somn confuz de Schmidt. Am sărit agitat și am pus mâna pe armă. Sosise schimbul nostru. Am predat ce era de predat și am părăsit cât mai repede posibil acest loc al diavolului.

Cum am ajuns în șanțul plat de comunicații, prima serie de șrapnele a și explodat între noi. Soldatul din fața mea a fost lovit de un glonț la încheietura mâinii, din care sângele a început să țâșnească năvalnic. S-a clătinat și a vrut să se întindă într-o parte. L-am prins de braț, l-am ridicat în ciuda gemetelor sale și l-am predat abia la adăpostul sanitar, situat alături de galeria comandantului unităților combatante.

Pe ambele șleauri se trăgea intens. Noi aproape nu mai aveam suflu. Colțul cel mai rău a fost o vale în care am nimerit și în care explodau continuu șrapnele și obuze ușoare. Brrum! Brrum! ne înconjura trosnind vârtejul de fier, împrăștiind în beznă o ploaie de scântei. Huiiiii! Iar o serie! Mi-am pierdut respirația căci, din urletul tot mai violent, mi-am dat seama într-o fracțiune de secundă că ramura descendentă a traiectoriei trebuia să se termine chiar la mine. Imediat o lovitură grea mi s-a lăsat cu toată forța lângă talpă, proiectând în aer bulgări moi de pământ. Tocmai acest obuz n-a explodat!

Peste tot alergau, prin noapte și foc, trupe care urmau să le schimbe pe altele sau erau schimbate, dintre care unele se rătăciseră de-a binelea, gemând de enervare și epuizare; răsunau chemări, ordine și, într-o repetare monotonă, strigăte prelungite de ajutor lansate de răniții pierduți în zona craterelor. Dădeam din goană informații celor rătăciți, scoteam oameni din găurile de obuze, îi amenințam pe alții care voiau să se întindă

pe jos, îmi strigam încontinuu numele ca să-i țin pe toți laolaltă și astfel, ca prin minune, mi-am dus plutonul înapoi la Combles.

A trebuit să mai mergem pe jos prin Sailly și prin Gouvernements-Ferme până la pădurea din Hennois, unde urma să bivuacăm. Abia acum s-a văzut întreaga măsură a epuizării noastre. Cu capul năuc, îndreptat spre pământ, ne strecuram de-a lungul șoselei noastre, împinși frecvent în lături de automobile sau coloane de muniții. În starea de excitație maladivă în care mă aflam, eram convins că vehiculele care treceau în goană huruind ne împingeau așa de tare într-o parte doar ca să ne enerveze, și m-am surprins de mai multe ori cu mâna pe țeava pistolului.

După acest marș a mai trebuit să ne întindem corturile și abia apoi am putut să ne lungim pe pământul tare. În timpul șederii noastre în această tabără din pădure a plouat torențial. Paiele din corturi au început să putrezească și mulți s-au îmbolnăvit. Noi, cei cinci ofițeri ai companiilor, nu ne-am lăsat deranjați de umezeală, ci stăteam serile laolaltă în cort, pe „cuferele”[127] noastre, în fața câtorva sticle pântecoase, descoperite pe undeva. În astfel de situații vinul roșu este medicament.

Într-una din aceste seri garda a luat cu asalt, în contraatac, satul Maurepas. Pe când cele două artilerii se dezlănțuiau pe mari întinderi una împotriva celeilalte, a izbucnit o furtună teribilă, în care, precum în bătălia homerică dintre zei și oameni, pământul răzvrătit s-a luat la întrecere cu cerul.

Trei zile mai târziu[128] am pornit din nou spre Combles unde am ocupat cu plutonul meu patru beciuri mai mici. Aceste beciuri, tăiate în blocuri de calcar, erau înguste, lungi și boltite; promiteau siguranța. Păreau să fi aparținut unui viticultor – cel puțin așa mi-am explicat faptul că erau prevăzute cu mici hornuri de aerisire amenajate în ziduri. După ce am rânduit santinelele, ne-am întins pe numeroasele saltele pe care predecesorii noștri le aduseseră aici.

Prima dimineață a fost relativ liniștită; am dat de aceea o mică raită prin grădinile pustiite și am jefuit spalierele grele de piersici delicioase. Rătăcind, am ajuns la o casă înconjurată de tufișuri înalte pe care o va fi locuit un iubitor de lucruri vechi, frumoase. Pe pereții odăilor atârna o colecție de farfurii pictate, cristelnițe, gravuri și icoane sculptate în lemn. În dulapuri mari

erau depozitate porțelanuri vechi, volume delicate, legate în piele, erau aruncate pe jos, printre ele o ediție veche, încântătoare, din *Don Quijote.* Toate aceste comori erau sortite distrugerii. Mi-ar fi plăcut să iau o amintire, numai că eram ca Robinson cu bulgării de aur; aceste lucruri nu aveau nicio valoare aici. Astfel, într-o manufactură s-au degradat baloturi mari din cea mai splendidă mătase, fără ca să-i pese cuiva de ea. Dacă te gândeai la zăvorul incandescent din Frégicourt-Ferme care închidea acest ținut, renunțai ușor la orice bagaj de prisos.

Când am ajuns la adăpostul meu, se întorseseră și oamenii de la un tur asemănător, de recunoaștere, prin grădină, și preparaseră o supă din conserve de carne, mazăre, morcovi, anghinare și multe verdețuri, în care lingura nu se scufunda. În timpul mesei a explodat un obuz în casă și alte trei în apropiere, fără să ne mai deranjeze. Eram deja prea tăbăciți de abundența impresiilor. În casă trebuie să se fi petrecut ceva sângeros, căci pe grămada de moloz din camera din mijloc se ridica o cruce, grosolan tăiată, cu o serie de nume încrustate în lemn. Ziua următoare[129], la amiază, mi-am adus din casa colecționarului de porțelanuri un volum din suplimentul ilustrat al revistei *Petit Journal*[130]*;* apoi m-am așezat într-o cameră intactă, am aprins un foc din bucăți de mobilă și am început să citesc. A trebuit să dau frecvent din cap, căci îmi căzuseră în mână numerele tipărite din vremea afacerii Fashoda[131]. În timpul acestei lecturi, în jurul casei noastre s-au produs, la intervale regulate, patru explozii. Aproximativ la ora șapte am răsfoit ultima pagină și m-am dus în vestibul, la intrarea în beci, unde oamenii pregăteau cina la o mică vatră.

Abia ajunsesem la ei, când s-a auzit la ușa casei un pocnet puternic și în aceeași clipă am simțit o lovitură violentă în gamba stângă. Cu strigătul străvechi al războinicului „Atins!” și cu pipa în gură, am sărit pe treptele beciului.

S-a aprins repede o lumină și s-a cercetat cazul. Eu am pus pentru început, așa cum se întâmplă în astfel de cazuri, să mi se raporteze în timp ce mă uitam în tavan, căci nu-ți place să-ți privești rana. În moletieră se căsca o gaură dințată din care țâșnea un jet subțire de sânge. De cealaltă parte, sub piele, se ridica protuberanța unui glonț de șrapnel.

Diagnosticul era deci simplu – o împușcătură tipică de întoarcere acasă, nici prea ușoară, nici prea grea. Era oricum ultima ocazie să te lași nițel „zgâriat”, dacă voiai să nu ratezi legătura spre Germania. Lovitura dibuise o soluție ingenioasă, căci șrapnelul explodase pe pământ, dincolo de zidul de cărămizi care înconjura curtea noastră. Obuzul spărsese zidul, făcând în el o fereastră rotundă în fața căreia se afla o găleată cu un leandru. Glonțul meu zburase deci mai întâi prin gaura făcută de obuz, apoi prin leandru, traversase curtea și ușa casei, iar în vestibul își căutase anume picioarele mele printre atâtea altele care se aflau acolo.

După ce camarazii mi-au pus un pansament provizoriu, m-au transportat în catacombe, traversând strada bombardată, și m-au întins imediat pe masa de operații. În timp ce locotenentul Wetje, venit în grabă, îmi ținea capul, medicul colonel mi-a scos cu un cuțit și o foarfecă glonțul de șrapnel, felicitându-mă, căci plumbul trecuse foarte aproape de tibie și peroneu, fără să lezeze vreun os. „Habent sua fata libelli et balii”[132], a zis bătrânul membru al unei corporații studențești, lăsându-mă în seama sanitarului să mă panseze.

Până la lăsarea întunericului am zăcut pe o targă într-o nișă din catacombe, timp în care, spre bucuria mea, au venit mulți din oamenii mei să-și ia rămas bun. Îi așteptau momente grele. Și respectatul meu colonel von Oppen mi-a făcut o scurtă vizită.

Seara am fost dus, împreună cu alți răniți, la ieșirea din localitate si îmbarcat într-o ambulanță. Fără să țină seama de ţipetele celor dinăuntru, șoferul a gonit pe șoseaua care, aproape de Frégicourt-Ferme, se afla ca de obicei sub tir violent, a trecut peste cratere și alte obstacole și ne-a predat, în cele din urmă, unei alte mașini care ne-a debarcat la biserica satului Fins. Schimbarea de vehicul s-a făcut în timpul nopții, lângă un grup de case izolate, în care un medic verifica pansamentele și decidea cine rămâne și cine nu. Pe jumătate conștient din cauza febrei, am avut impresia că era un bărbat încă tânăr cu păr complet alb care se ocupa de răni cu o incredibilă delicatețe.

Biserica din Fins era ocupată de sute de răniți. O soră de caritate mi-a povestit că în ultimele săptămâni mai mult de treizeci de mii de răniți au fost îngrijiți și pansați în acel loc. În

fața unor astfel de cifre mi s-a părut că eu, cu amărâta mea de împușcătură în picior, eram lipsit de orice importanță.

De la Fins am fost transportat, împreună cu alți patru ofițeri, într-un mic spital, instalat într-o casă burgheză din Saint-Quentin. Când am fost coborâți, toate geamurile din oraș vibrau; exact în jurul acelei ore, forțele de artilerie ale englezilor, cu un efectiv maxim, cuceream localitatea Guillemont.

Când targa de lângă mine a fost ridicată din mașină, am auzit una din acele voci șoptite pe care n-o mai uiți: „Vă rog, imediat la medic – sunt foarte bolnav – am un flegmon de gaz”.

Acest cuvânt desemna o formă îngrozitoare de intoxicare a sângelui care, uneori, corelată cu răni, este mortală.

Am fost dus într-o încăpere în care douăsprezece paturi erau atât de strâns alăturate, încât aveai impresia unui spațiu umplut cu perne albe ca zăpada. Rănile erau de cele mai multe ori grave și domnea un talmeș-balmeș la care, febril fiind, am participat ca prin vis. Astfel, curând după sosirea mea, un bărbat tânăr, cu un pansament ca un turban în jurul capului, a sărit din pat și a ținut un discurs. Am crezut că e vorba de o glumă ciudată, dar curând s-a prăbușit la fel de brusc precum sărise. În tăcerea apăsătoare care s-a lăsat, patul său a fost tras printr-o mică ușă întunecată.

Lângă mine era un ofițer de pionieri. Călcase în tranșee pe un explozibil care, odată atins, scuipase un jet lung de foc. Peste piciorul lui mutilat de flacără se pusese un clopot transparent de tifon. Era, de altfel, în bună dispoziție și bucuros de a fi găsit în mine un ascultător. La stânga mea, se afla un sublocotenent foarte tânăr care era hrănit cu vin roșu și gălbenuș de ou; ajunsese la ultimul stadiu de inaniție imaginabil. Când sora voia să-i facă patul, îl ridica de parcă ar fi fost o pană; i se vedeau sub piele toate oasele pe care omul le are în corp. Când sora l-a întrebat seara dacă nu vrea să scrie o scrisoare drăguță părinților săi, am intuit cui îi bătuse ceasul, și într-adevăr, încă din timpul nopții, patul său a fost transportat prin ușa întunecată în camera mortuară.

Chiar de a doua zi, la amiază, eram într-un tren-spital, care m-a dus la Gera, unde în lazaretul garnizoanei am beneficiat de o îngrijire excepțională. După o săptămână deja ieșeam seara, dar trebuia să fiu atent să nu-l întâlnesc pe medicul-șef. Aici am subscris și cele trei mii de mărci, câte

aveam, la împrumutul de război, ca să nu le mai văd niciodată. Când am ţinut în mână colile, mi-am reamintit de splendidul foc de artificii provocat de eroarea în mânuirea rachetei de semnalizare – un spectacol pe care cu siguranță nu ți-l puteai permite cu mai puțin de un milion.

Să ne întoarcem încă o dată la șleaul groaznic pentru a urmări ultimul act care încheie o astfel de dramă, urmând relatările celor câțiva răniți care au supraviețuit, mai cu seamă pe cele ale curierului meu, Otto Schmidt.

După ce am fost rănit, locțiitorul meu, plutonierul Heistermann, a preluat plutonul spre a-l conduce, câteva minute mai târziu, în câmpul de cratere de la Guillemont. Cu excepția unor oameni care au fost loviți încă din timpul marșului și s-au reîntors la Combles, în măsura în care puteau să meargă, trupa a dispărut fără urmă în labirinturile de foc ale bătăliei.

După ce i-a schimbat pe cei de dinainte, plutonul s-a instalat în vizuinile de vulpe binecunoscute. Între timp, breșa din aripa dreaptă se lărgise din cauza focului nimicitor și neîntrerupt, devenind de necuprins cu privirea. Și în aripa stângă apăruseră breșe, în așa fel încât poziția semăna cu o insulă înconjurată de râuri uriașe de foc. Sectorul, în sens larg, consta, tot așa, din insule mai mari sau mai mici, din ce în ce mai contopite. Atacul a găsit o plasă ale cărei ochiuri se lărgiseră prea mult ca să-l mai poată reține.

Astfel a trecut noaptea într-o neliniște crescândă. Spre dimineață a apărut o patrulă formată din doi oameni ai regimentul 76 care se strecuraseră cu infinite eforturi. A dispărut imediat în marea de foc și, odată cu ea, orice legătură cu lumea exterioară. Tirul se năpustea tot mai violent asupra aripii drepte și lărgea lent breșa, spărgând în prima linie cuiburile de rezistență unul după altul.

Spre șase dimineața, vrând să mănânce, Schmidt a întins mâna după o gamelă pe care o păstrase de la fosta noastră vizuină de vulpe, dar n-a mai găsit decât o bucată de tablă de aluminiu aplatizată și ciuruită. Curând s-a reluat tirul a cărui intensificare violentă trebuia privită ca semnul unui atac iminent. Au apărut avioane care au început să se rotească foarte jos, precum vulturii care stau gata să se năpustească.

Heistermann și Schmidt, cei doi locuitori ai bârlogului minuscul, care rezistase atâta timp ca prin minune, știau că sosise momentul să se pregătească. Când au ieșit pe șleaul plin de fum și praf, s-au pomenit într-o singurătate deplină. Focul turtise în cursul nopții ultimele adăposturi firave, care se găseau între ei și aripa dreaptă, și-i îngropase pe ocupanți sub mormanele de pământ prăbușite. Dar și la stânga lor, marginea șleaului se vădea lipsită de apărători. Restul efectivului, printre care servanții unei mitraliere, se retrăsese într-un adăpost îngust, acoperit doar cu scânduri și cu un strat subțire de pământ, săpat cu două intrări în taluzul din spate, cam pe la mijlocului șleaului. La acest adăpost au încercat să ajungă și Heistermann împreună cu Schmidt. Pe drumul într-acolo a dispărut însă și plutonierul a cărui zi de naștere tocmai era. A rămas în urmă, în spatele unei cotituri, și n-a mai fost văzut niciodată.

Singurul om care a mai apărut, dinspre dreapta, în mijlocul micului grup din adăpost a fost un caporal cu fața pansată, care și-a smuls brusc pansamentul spre a revărsa peste oameni și arme un șuvoi de sânge și a se întinde apoi să moară. În tot acest timp intensitatea focului era necontenit în creștere; în fiecare clipă în adăpostul supraaglomerat, în care nu se mai rostea niciun cuvânt, trebuia luată în calcul o lovitură directă.

Mai departe, la stânga, câțiva oameni din plutonul 3 se înverșunaseră să rămână în craterele lor; dar, în general, poziția fusese distrusă din flancul drept, dinspre vechea breșă care se lărgise demult la dimensiunile unei breșe în rambleu, de necuprins cu privirea. Acești oameni fuseseră pesemne primii care observaseră, după un ultim tir concentrat, detașamentele de șoc invadatoare ale englezilor. În orice caz, trupa a fost alarmată de un strigăt venind din stânga ei, care îl anunța pe dușman.

Schmidt, care ajunsese ultimul la adăpost și de aceea se afla cel mai aproape de ieșire, a apărut primul pe șleau. A sărit în conul de împroșcături ale unui obuz. Prin norul care se risipea a zărit la dreapta, exact pe locul vechii vizuini de vulpe care ne apărase cu atâta fidelitate, figuri ghemuite în uniforme kaki. În aceeași clipă, inamicul a pătruns în grupuri compacte în partea stângă a poziției. Ceea ce se desfășura dincolo de taluzul din față nu se vedea din cauza adâncimii șleaului. În această

situație disperată următorii ocupanți ai adăpostului s-au repezit afară, în primul rând plutonierul Sievers cu o mitralieră încă intactă, însoțit de mitraliori. În câteva secunde arma a fost pusă în poziție pe fundul șleaului și îndreptată împotriva inamicului din dreapta. Dar în timp ce mitraliorul ținea deja mâna pe banda de mitralieră și degetul pe maneta de încărcare, englezii au început să rostogolească grenade de mână pe taluzul din față. Cei doi mitraliori s-au prăbușit alături de arma lor fără să apuce să tragă un singur glonț. Toți cei care au mai ieșit din adăpost au fost primiți cu gloanțe de mitralieră, așa încât, în jurul fiecărei intrări s-a așternut în câteva minute o coroană de morţi.

Schmidt a fost de asemenea culcat la pământ de prima salvă de grenade de mână. O schijă l-a lovit la cap, altele i-au rupt trei degete. A rămas lungit, cu fața lipită de sol, în apropierea adăpostului asupra căruia s-a tras intens încă multă vreme cu proiectile de artilerie și grenade de mână.

În fine, s-a făcut liniște; englezii au luat în posesie și această parte a poziției. Schmidt, poate ultimul suflet viu de pe șleau, a perceput pași care anunțau apropierea atacatorului. La scurtă vreme au răsunat foarte jos deasupra solului focuri de armă și descărcări de încărcături explozive, precum și bombe cu gaze cu care se fumiza adăpostul. Totuși către seară s-au mai târât afară câțiva supraviețuitori care se ascunseseră într-un unghi mort. Ei au format un mic grup de prizonieri care a căzut în mâinile trupelor de asalt. Au fost culeși de brancardieri englezi și duși în spatele frontului.

Curând a căzut și Combles, după ce gura sacului de la Frégicourt-Ferme a fost strânsă. Ultimii săi apărători, care se adăpostiseră în timpul tirului în catacombe, au fost uciși în lupta din jurul ruinelor bisericii.

Apoi s-a așternut liniștea peste această regiune până în primăvara anului 1918, când am cucerit-o din nou.

Capitolul 8

În Saint-Pierre-Vaast

După ce am stat paisprezece zile în spital și tot atâtea în permisie, m-am reîntors la regiment; acesta se afla în poziție la Deuxnouds, foarte aproape de La Grande Tranchée,

binecunoscută nouă. Regimentul a stat acolo, după venirea mea, doar două zile și tot atâtea în Hattonchâtel, un străvechi bârlog de munte. După care am pornit cu trenul din gara Mars-la-Tour în direcția zonei Somme.

Am fost debarcați în Bohain și încartiruiți în Brancourt[133]. Această regiune, cu care ulterior vom mai avea frecvent de-a face, este locuită de agricultori, dar aproape în fiecare casă există un război de țesut.

Eu am fost încartiruit la o pereche care avea o fată foarte drăguță. Împărțeam cele două încăperi din care era alcătuită căsuța, iar seara trebuia să trec prin dormitorul familiei.

Tatăl m-a rugat chiar din prima zi să-i redactez o plângere către comandantul locului, căci vecinul îl luase de gât, îl bătuse și-l amenințase cu moartea, strigându-i: *„Demande pardon!”*

Când într-o dimineață am vrut să ies din cameră, ca să mă duc la serviciu, fata gazdelor împingea ușa din exterior. Am crezut că e o glumă și m-am proptit și eu puternic de ușă din partea mea, care la presiunea noastră, a amândurora, a ieșit din țâțâni, așa încât ne preumblam de colo-colo ducând-o prin casă. Deodată, a căzut peretele despărțitor și, spre încurcătura amândurora și marea veselie a mamei, frumoasa a apărut în costumul Evei.

Niciodată n-am auzit pe cineva să înjure cu o asemenea locvacitate ca această roză de Brancourt la acuzația unei vecine că ar fi fost pensionară pe o anume stradă din Saint-Quentin. „Ah, *cette pelure, cette pomme de terre pourrie, jetée sur un fumier, c’est la crème de la crème pourrie”*[134]*,* turuia ea, în vreme ce cu palmele întinse ca niște gheare alerga prin odaie fără să poată găsi vreo victimă pentru furia ei.

În genere, în acest bârlog lucrurile se desfășoară în stil lanschenet[135]. Într-o seară am vrut să vizitez un camarad încartiruit la amintita vecină, o frumusețe flamandă plină de vigoare, pe nume madame Louise. M-am dus prin grădină și, printr-o fereastră mică, am văzut-o pe madame Louise stând la masă și delectându-se cu o cană mare de cafea. Deodată se deschide o ușă, locatarul acestei comode locuințe iese ca un somnambul și, spre uimirea mea, nici el mai îmbrăcat, intră în odaie. Fără un cuvânt, pune mâna pe cană și, decis, își toarnă cu ciocul cănii direct în gură o cantitate bună de cafea. După

care iese tot așa, fără să spună un cuvânt. Simțind că n-aș face decât să tulbur această idilă, am plecat de-acolo pe furiș.

În această regiune domnea o viață relaxată, în contrast cu caracterul ei rural. Ceea ce ținea pesemne de țesătorie, căci în orașele și ținuturile în care domină fusul găsim un cu totul alt spirit decât în cele în care se bate fierul.

Deoarece eram distribuiți pe companii în diferite localități, seara formam doar un cerc restrâns. Societatea noastră era de obicei alcătuită din locotenentul Boje, care conducea compania a 2-a, locotenentul Heilmann, un luptător înverșunat, căruia un glonț îi scosese un ochi, sublocotenentul Gornick, transferat ulterior la piloții care aveau să atace Parisul, și cu mine.

În fiecare seară mâncam cartofi fierți cu gulaș din conserve, apoi urmau cărțile și câteva sticle de „Cavalerul polonez” sau de „Portocale verzi” apăreau pe masă. Aici discuția o conducea Heilmann, care făcea parte din acea categorie de oameni cărora nimic nu le impune. Încartiruirea lui era a doua ca frumusețe, rana pe care o primise era a doua ca gravitate, înmormântarea la care participase era a doua ca mărime. Doar zona lui de obârșie, Silezia superioară, făcea o excepție, căci ea poseda cel mai mare sat, cea mai mare gară de mărfuri, cel mai mare puț de mină din lume.

Pentru luptele care ne așteptau, am fost desemnat ca ofițer de recunoaștere și, împreună cu o patrulă formată din doi subofițeri și patru oameni, pus la dispoziția diviziei. Astfel de misiuni nu-mi priau, căci în compania mea mă simțeam ca într-o familie și înaintea unei bătălii o părăseam cu neplăcere.

Pe 8 noiembrie, sub o ploaie torențială, batalionul s-a îndreptat spre satul Gondelieu, pe care populația îl părăsise. De acolo, patrula de recunoaștere a fost detașată la Liéramont și subordonată ofițerului de informații al diviziei, căpitanul de cavalerie Böckelmann. Căpitanul locuia împreună cu noi, cei patru comandanți ai patrulei de recunoaștere, cu doi ofițeri de observație și cu aghiotantul său în casa parohială spațioasă, ale cărei camere ni le-am împărțit. Într-una din primele seri s-a înfiripat în bibliotecă o discuție lungă despre oferta germană de pace care tocmai fusese dată publicității[136]. Böckelmann a încheiat cu propoziția că fiecărui soldat ar trebui să-i fie interzis să rostească în timpul războiului cuvântul pace.

Predecesorii noștri ne-au familiarizat cu poziția diviziei. Trebuia ca în fiecare noapte să ne deplasăm în prima linie. Sarcina noastră consta în a cerceta fiecare poziție, a verifica legăturile și a lua informații de peste tot pentru ca, la nevoie, să putem trimite trupe sau executa misiuni speciale. Sectorul ce mi-a fost mie repartizat ca domeniu de activitate se afla în stânga pădurii din Saint-Pierre-Vaast, imediat în fața „Pădurii fără nume”[137].

Noaptea terenul era mlăștinos și pustiu, traversat frecvent de bubuiturile tirurilor de calibru mare. Rachete galbene se ridicau des, explodau în aer și lăsau să cadă mărunt o ploaie de foc a cărei culoare îmi amintea de sunetul unei viole.

Chiar din prima noapte, într-o beznă totală, m-am rătăcit în smârcurile torentului Tortille, în care era să mă înec. Existau acolo locuri foarte adânci; cu o noapte în urmă, o căruță cu muniții a dispărut într-un crater uriaș de obuz ascuns sub oglinda mâlului.

După ce am scăpat din această pustietate, am încercat să dibui drumul spre „Pădurea fără nume”, a cărei vecinătate era bătută de un foc slab dar continuu de obuze. Destul de nonșalant, m-am îndreptat în direcția aceea, căci sunetul înfundat al loviturilor m-a făcut să presupun că acolo englezul își pulveriza obiectele nefolositoare. Brusc, o mică adiere de vânt a adus un miros dulceag de ceapă și totodată am auzit în pădure o serie de voci: „Gaze, gaze, gaze!” De la distanță acest strigăt suna ciudat de fin și de tânguitor, cumva ca un țârâit de greier.

După cum am aflat în dimineața următoare, mulți dintre ai noștri muriseră atunci prin intoxicare în pădurea de al cărui desiș se lipiseră nori grei de fosgen.

Cu lacrimi în ochi, m-am reîntors poticnindu-mă în pădurea Vaux căci, orbit de ferestrele aburite ale măștii de gaze, cădeam dintr-un crater într-altul. Această noapte, cu amploarea și irealitatea spațiilor ei, era de o singurătate spectrală. Când dădeam în această beznă de santinele sau de inși rătăciți, umblând care încotro, aveam senzația glacială că nu mă mai întrețin cu oameni, ci cu demoni. Cutreieram ca printr-un loc uriaș de dărâmături, aflat dincolo de marginile lumii cunoscute.

Pe 12 noiembrie, sperând să am mai mult noroc, am făcut cel de-al doilea drum în față cu misiunea de a verifica legăturile

în „Poziția craterelor”. De-a lungul unui lanț de santinele ascunse în găuri săpate în pământ, m-am îndreptat din releu în releu spre ținta mea.

„Poziția craterelor” își merita pe bună dreptate numele. Pe o coamă de deal din fața satului Rancourt erau risipite numeroase cratere, ocupate ici-colo de câțiva oameni. Suprafața întunecată deasupra căreia se încrucișau șuierând proiectile era pustie și îngrijorătoare.

După câtva timp am pierdut legătura cu lanțul de cratere și m-am întors înapoi ca să nu cad în mâna francezilor. Am dat atunci peste un ofițer cunoscut din regimentul 164, care m-a prevenit să nu mai zăbovesc mult căci stătea să se lumineze de ziuă. Am traversat grăbit „Pădurea fără nume” și am înaintat, poticnindu-mă, prin cratere adânci, peste copaci dezrădăcinați și peste un vălmășag aproape de nepătruns de crengi doborâte.

Când am ieșit la marginea pădurii se luminase deja. Câmpul de cratere se întindea în fața mea fără urmă de viață. Am ezitat, căci în război suprafețele lipsite de oameni sunt întotdeauna suspecte.

Dintr-odată a căzut un proiectil lansat de un ochitor invizibil, care mi-a atins ambele picioare. M-am aruncat în următorul crater și mi-am legat rănile cu batista, căci, firește, îmi uitasem iarăși pachețelul cu pansamente. Proiectilul străpunsese gamba dreaptă și o atinsese pe cea stângă.

Cu maximă prudență m-am târât înapoi în pădure și de-acolo, șchiopătând, m-am îndreptat prin zona intens bombardată spre punctul sanitar.

Puțin timp înainte de asta făcusem din nou experiența faptului că în război circumstanțe mărunte pot aduce noroc. Aproximativ la o sută de metri de o intersecție de șosele spre care mă îndreptam, mă strigase comandantul unui detașament de terasare cu care fusesem împreună în compania a 9-a. Nu vorbisem decât un minut când, în mijlocul intersecției, explodase un obuz, căruia i-aș fi căzut victimă dacă n-ar fi fost această întâlnire. Astfel de lucruri nu le consideri întâmplătoare.

După lăsarea întunericului, am fost transportat pe o targă până la Nurlu. De-acolo m-a luat cu o mașină căpitanul de cavalerie. Pe șoseaua luminată de reflectoare inamice, șoferul a frânat brusc. Un obstacol întunecat bara drumul. „Nu vă uitați acolo!” mi-a zis Böckelmann care mă ținea în brațe. Era un grup

de infanteriști cu comandantul lor care tocmai căzuseră victime unei lovituri în direct. Camarazii erau uniți în moarte ca niște oameni care adormiseră pașnic.

În casa parohială am mai luat parte la cină, cel puțin în măsura în care am fost întins pe o sofa în camera comună și am savurat un pahar de vin roșu. Această stare de confort a fost curând tulburată când Liéramont și-a luat binecuvântarea vesperală. Bombardamentele localităților sunt deosebit de neplăcute, așa că ne-am mutat rapid în beci, după ce în prealabil ascultasem de câteva ori melodia șuierătoare a mesagerilor metalici, încheiată cu o bubuitură în grădini sau în lemnăria caselor.

Am fost înfășurat, primul, într-o pătură și târât jos. Chiar în aceeași noapte am ajuns la spitalul de campanie din Villaret și de-acolo la spitalul militar din Valenciennes.

Spitalul militar era aproape de gară, instalat în liceu, și adăpostea peste patru sute de grav răniți. Zi de zi un convoi mortuar părăsea în sunetele înfundate ale bătăilor de tobă marele portal. În sala mare de operații se concentra toată jalea războiului. Medicii își exercitau la un șir de mese profesia sângeroasă. Aici era amputat un membru, dincolo era trepanat un craniu sau desprins un pansament încarnat. Gemete și strigăte de durere răsunau prin spațiul inundat de o lumină crudă, în vreme ce surori îmbrăcate în alb alergau zeloase cu instrumente și pansamente de la o masă la alta.

Alături de patul meu zăcea un plutonier care își pierduse un picior și se lupta cu o intoxicație a sângelui. Frisoane dezordonate provocate de febră alternau cu scuturări de frig, iar curba temperaturii făcea salturi asemenea unui cal nărăvaș. Medicii încercau să-l țină în viață cu șampanie și camfor, dar talerul cântarului înclina tot mai clar spre moarte. Curios este că în ultimele zile a fost complet absent, dar în ceasul morții și-a regăsit claritatea deplină și a făcut chiar câteva pregătiri. Astfel, a rugat-o pe soră să-i citească din Biblie capitolul său preferat, apoi și-a luat rămas-bun de la noi, cerându-ne iertare că ne deranjase de atâtea ori peste noapte cu crizele lui de febră, în fine, a șoptit cu o voce căreia încerca să-i mai dea o nuanță glumeață: „Mai aveți vreo țâră de pâine, Fritz?” și după câteva minute era mort. Această ultimă propoziție îl avea în vedere pe infirmierul nostru Fritz, un om mai în vârstă, al cărui dialect

obișnuiam să-l imităm, și ea ne-a zguduit căci exprima intenția muribundului de a ne înveseli.

În timpul acestei șederi am suferit de o criză de melancolie, la care a contribuit și amintirea ținutului mlăștinos, preistoric, în care fusesem rănit. În fiecare după-amiază umblam șchiopătând de-a lungul malului unui canal pustiu, printre plopi desfrunziți. Mă apăsa mai ales faptul că nu putusem lua parte la asaltul regimentului meu în pădurea Saint-Pierre-Vaast – un fapt strălucit de arme care ne făcuse să punem mâna pe sute de prizonieri.

De îndată ce, după paisprezece zile, rănile mi s-au închis pe jumătate, m-am reîntors la regiment. Divizia apăra aceeași poziție în care o lăsasem când fusesem rănit. Pe când trenul intra în Epéhy, a răsunat de-afară o serie de explozii. Sfărâmături răsucite de vagoane de marfă care zăceau de-a lungul șinelor arătau că nu era de glumit.

— Ce se petrece aici? întrebă un căpitan care stătea în fața mea și care părea proaspăt expediat din țară. Fără să mă opresc să-i dau un răspuns, am smucit ușa compartimentului și m-am adăpostit în spatele terasamentului de cale ferată, în timp ce trenul a mai înaintat o bucată de drum. Din fericire aceste lovituri au fost ultimele. Dintre călători n-a fost nimeni atins; doar câțiva cai însângerați au fost scoși din vagonul de vite.

Deoarece încă nu puteam merge bine, mi s-a încredințat postul de ofițer de observație. Postul de observație se afla pe costișa dintre Nurlu și Moislains. El conținea o lunetă stereoscopică prin care observam prima linie, binecunoscută mie. În caz că izbucnea foc intens, că se lansau rachete colorate de semnalizare sau se produceau alte evenimente speciale trebuia să înștiințez divizia. Toată ziua mă ghemuiam înfrigurat pe un scăunel, în spatele telescopului, procurându-mi în ceața de noiembrie o biată variație prin verificarea liniei. Dacă sârma ghimpată era distrusă trebuia să pun echipa de intervenție tehnică s-o dreagă. Am descoperit în acești oameni, a căror activitate pe câmpul de luptă nu-mi prea atrăsese atenția până acum, un fel special de lucrători anonimi în spațiul ucigaș. Pe când oricare altul se grăbea, în genere, să evite zonele de foc, echipa de intervenție tehnică se îndrepta neîntârziat, și din rațiuni profesionale, spre ele. Ziua și noaptea ea căuta craterele încă fierbinți de explozii spre a înnoda capetele a două sârme;

această activitate era pe cât de primejdioasă, pe atât de lipsită de strălucire.

Postul de observație era construit discret în teren. Din afară se vedea numai un șliț îngust, ascuns pe jumătate sub o movilă înierbată. Astfel că în preajmă apăreau proiectile doar din întâmplare, iar eu puteam să urmăresc comod, din ascunzătoarea mea sigură, comportamentul individual al oamenilor și al unor detașamente mici pe care le bagi mai puțin în seamă când traversezi tu însuți spațiul măturat de foc. Regiunea semăna, mai cu seamă în ceasurile amurgului, cu o stepă mare, populată de animale. Comparația cu un peisaj natural malign se impunea mai ales atunci când alți nou-veniți se îndreptau la intervale regulate spre punctele bombardate, pentru ca apoi să se arunce brusc la pământ și să fugă de-acolo cu maximă viteză. Impresia era firește atât de puternică deoarece eu, asemenea unui organ de simț al conducerii, situat în prima linie, contemplam în deplină liniște evenimentele. De altfel, nu aveam nimic de făcut decât să aștept ora atacului.

După douăzeci și patru de ore m-a schimbat un alt ofițer și m-am odihnit în apropiere, la Nurlu, unde într-o cramă mare era instalată o locuință relativ comodă. Îmi amintesc uneori și acum de lungile seri îngândurate de noiembrie, pe care le-am petrecut singur, fumându-mi pipa în fața căminului de sub bolta mică, în formă de butoi, pe când afară, în parcul pustiit, picura ceața din castanii desfrunziți și din când în când o lovitură răsunătoare întrerupea liniștea.

Pe 18 decembrie divizia a fost schimbată și eu am ajuns din nou la regimentul meu care era în refacere în satul Fresnoy-le-Grand. Acolo am preluat, în locul locotenentului Boje, plecat în permisie, conducerea companiei a 2-a. La Fresnoy, regimentul avea la dispoziție patru luni de liniște netulburată și fiecare se străduia să profite pe cât posibil de ea. Crăciunul și Anul Nou au fost sărbătorite prin festivități organizate de companie, la care berea și grogul au curs în valuri. Mai erau exact cinci oameni în compania a 2-a care sărbătoriseră cu mine Crăciunul trecut în tranșeele din Monchy.

Eu, împreună cu sublocotenentul Gornick și cu fratele meu Fritz[138], care venise pentru șase săptămâni la regiment în calitate de cadet, ocupam salonul și două dormitoare ale unui

mic rentier francez[139]. Aici m-am mai înviorat puțin și mă întorceam frecvent acasă abia în zori.

Într-o dimineață, când încă mai dormeam dus, a intrat în odaie un camarad ca să mergem împreună la serviciu. În timp ce tăifăsuiam, jucându-se cu pistolul meu care ca de obicei stătea pe noptieră, camaradul lansă un glonț care trecu razant pe lângă țeasta mea. Am trăit în război să văd o serie de accidente mortale provocate de utilizarea imprudentă a armelor; astfel de întâmplări sunt cu deosebire iritante.

În prima săptămână a avut loc o inspecție a generalului Sonntag, ocazie cu care regimentul a fost lăudat pentru prestația sa în atacul de la pădurea Saint-Pierre-Vaast și onorat cu numeroase distincții. Când am condus în pas de marș cea de a doua companie, am crezut că observ cum colonelul von Oppen îi vorbea generalului despre mine. Câteva ore mai târziu am fost chemat la Statul Major, unde generalul mi-a înmânat Crucea de Fier, clasa întâi. M-am bucurat cu atât mai mult cu cât executasem ordinul așteptând în ascuns o săpuneală pentru un motiv sau altul. „Obișnuiți frecvent să vă răniți”, m-a salutat, în schimb, generalul, „de aceea m-am gândit la un plasture pentru dumneavoastră”.

Pe 17 ianuarie 1917 am fost detașat din Fresnoy pentru patru săptămâni la un curs de comandant de companie în tabăra de instrucție a trupelor din Sissone, lângă Laon. Serviciul a fost foarte plăcut datorită comandantului secției noastre, căpitanul Funk. El avea talentul de a reduce abundența de instrucțiuni la câteva reguli fundamentale; prin această metodă ești întotdeauna ajutat, indiferent de domeniul de aplicare. În schimb, aprovizionarea a fost în acest timp foarte precară. Cartofii deveniseră rari; zi de zi când ridicam capacele castroanelor, în sala uriașă de mese, găseam o mâncare apoasă de napi. În scurt timp abia dacă mai puteam să ne uităm la rădăcinoasele galbene. Și totuși sunt mai bune decât le este faima – presupunând desigur că sunt fierte înăbușit cu o bucată mare de carne de porc și că nici la piper nu se face economie. Dar astea, firește, lipseau.

Capitolul 9

Retragerea de pe Somme

La sfârșitul lui februarie 1917 m-am alăturat din nou regimentului, care de câteva zile stătea în poziție lângă ruinele din Villers-Carbonnel, și am preluat conducerea companiei a 8-a.

Marșul spre tranșeele de luptă[140] șerpuia prin regiunea pustiită, neliniștitoare, din valea râului Somme; un pod vechi, deja grav avariat, ducea peste apă. Alte drumuri de acces fuseseră amenajate ca diguri înguste din bârne peste bazinul mlăștinos care se lărgea în vale; pe ele trebuia să treacă om după om, străpungând brâul lat de trestie foșnitoare și traversând suprafețele silențioase de apă, de un negru lucios. Când cădeau obuze pe aceste tronsoane de drum sau când salve de mitraliere rătăceau pe suprafața mlaștinilor, nu puteai decât să strângi din dinți, căci mergeai ca pe o funie ale cărei laturi nu ofereau niciun adăpost. De aceea câteva locomotive fantastic ciuruite de gloanțe, care rămăseseră pe o linie de cale ferată de pe malul înalt din cealaltă parte și care anunțau sfârșitul drumului, erau salutate de fiecare dată cu un sentiment de ușurare.

În depresiune se întindeau satele Brie și Saint-Christ. Turnuri din care se păstrase doar un singur zid îngust, prin ale cărui ferestre oarbe juca lumina lunii, grămezi întunecate de ruine, dominate de o șarpantă răsucită, câțiva copaci fără crengi pe suprafețele acoperite cu zăpada ornamentată de negrul exploziilor tiveau drumul ca niște culise metalice imobile, dincolo de care spectrele acestui peisaj păreau să stea la pândă.

După o lungă perioadă de noroi, tranșeele de luptă fuseseră cât de cât puse în ordine. Comandanții de plutoane mi-au povestit că o vreme schimbarea gărzii se făcuse doar prin rachete de semnalizare, ca să nu se expună înecării. O rachetă de semnalizare lansată oblic peste tranșee însemna „Ies din gardă!”, iar alta, din direcție opusă, însemna „Am preluat-o!”

Adăpostul meu se afla aproximativ la cincizeci de metri în spatele primei linii, într-o tranșee transversală în care, în afară de mine și de micul meu stat-major, mai locuia un grup care îmi stătea mie personal la dispoziție. Adăpostul era uscat și bine terasat. Lângă cele două ieșiri ale sale, acoperite cu foi de cort, se aflau două sobe de fier cu burlane lungi prin care, în cazul bombardamentelor grele, se rostogoleau frecvent bucăți de pământ cu un vacarm funest. Din galerie se ramificau în unghi

drept coridoare oarbe care alcătuiau un șir de celule minuscule. Într-una din ele m-am instalat eu. În afară de un prici îngust, de o masă și câteva lăzi cu grenade de mână, amenajarea mai număra doar câteva obiecte familiare, cutia cu spirt, sfeșnicul, gamela și echipamentul personal.

Aici, stând fiecare dintre noi pe douăzeci și cinci de obuze cu încărcătură de luptă, petreceam seara un ceas plăcut de taifas. Îmi țineau tovărășie cei doi ofițeri de companie, Hambrock și Eisen, și cred că ședințele subterane ale micului nostru cerc, la trei sute de metri distanță de dușman, erau în sine destul de ciudate.

Hambrock, de profesie astronom, un mare iubitor al lui E. Th. A. Hoffmann, obișnuia să țină lungi discursuri despre cercetarea planetei Venus, despre care afirma că nu putea fi văzută de pe pământ în toată strălucirea ei pură. Era mic de statură, slab ca un țâr, avea părul roșu și fața presărată cu pistrui galbeni și verzui, ceea ce îi atrăsese porecla de „Marquis Gorgonzola”[141]. În cursul războiului își luase niște obișnuințe curioase; astfel, dormea peste zi și începea să fie activ abia seara, când umbla uneori singur ca o nălucă prin fața tranșeelor germane sau engleze. De asemenea, avea mania discutabilă de a se strecura încet pe lângă o santinelă și de a lansa brusc aproape de urechea acestuia o rachetă de semnalizare „ca să-i testeze curajul”. Din păcate avea o sănătate mult prea șubredă pentru război și probabil de aceea a și murit în urma unei răni, în sine ușoare, pe care a căpătat-o în scurt timp la Fresnoy.

Eisen era și el de statură mică, dar corpolent, și deoarece, ca fiu de emigrant, crescuse în clima mai caldă din Lisabona, era chinuit de o eternă senzație de frig. Din acest motiv obișnuia să-și încălzească capul cu o batistă mare în carouri roșii care în partea de sus atârna peste cască, iar jos era înnodată sub bărbie. Pe deasupra, îi plăcea să-și agațe pe el tot felul de arme – în afară de pușcă, pe care o purta permanent, mai avea prinse de centură felurite cuțite, pistoale, grenade de mână, așa încât, când îl întâlneai în tranșee, credeai în primul moment că ai dat peste un soi de armean[142]. O vreme a purtat și câteva grenade de mână în buzunarele pantalonilor, până când acest obicei a dus la o întâmplare foarte neplăcută pe care ne-a oferit-o într-o seară. Scotocise în buzunar ca să scoată pipa care se prinsese în lațul unei grenade ovoide, ceea ce a făcut ca aceasta să se

descarce. Pocnetul surd, inconfundabil, precedând șuierul ușor, de trei secunde, al amorsei care se aprinde, l-a surprins brusc, în efortul lui teribil de a scoate obiectul si a-l arunca dincolo de adăpost s-a încurcat în asemenea măsură în propriul buzunar, încât demult ar fi fost rupt în bucăți dacă nu ar fi avut norocul fabulos ca tocmai acest proiectil să fie un rateu.

Dar n-a obținut astfel decât o scurtă amânare, căci a căzut câteva luni mai târziu în bătălia de la Langemarck. Și în cazul său, corpul trebuia în bună măsură să fie ajutat de voință; era atât miop, cât și surd și, cum s-a văzut cu ocazia unei confruntări mărunte, trebuia să fie întors de oamenii săi pe direcția adversarului ca să poată participa la luptă.

Oricum, oamenii mai firavi sunt mai buni la suflet decât lașii voinici, ceea ce în cele câteva săptămâni pe care le-am petrecut în această poziție s-a adeverit în felurite ocazii.

Chiar dacă această parte a frontului putea fi numită liniștită, totuși rafalele puternice de mitralieră care uneori băteau neașteptat tranșeele arătau că nu duceam lipsă de artilerie. Pe deasupra, englezul era foarte curios și nu trecea o săptămână fără ca mici echipe de recunoaștere să nu afle prin viclenie sau forță ce se petrecea la noi. Se șopteau unele lucruri despre o „super-bătălie a materialelor”, prin care ni se pregăteau în primăvară cu totul altfel de sărbători decât cele cu care ne obișnuise bătălia de pe Somme, din anul trecut. Pentru a atenua forța ciocnirii am pregătit o amplă operație de deminare. Relatez aici câteva întâmplări pe care le-am trăit în acea perioada.

1 martie 1917. După-amiază, din cauza vremii senine, activitate de foc intens. Mai cu seamă o baterie grea, ghidată din aerostat, a nivelat aproape perfect sectorul celui de al treilea pluton. Pentru a-mi completa harta poziției, am pornit după-amiază, pleoscăind prin „tranșeea fără nume”, complet inundată. În timpul acestui drum am văzut în fața noastră un soare galben, uriaș, coborând pe pământ și târând după sine o dâră neagră de fum. Un avion german se apropiase de balonul captiv deranjant și-l incendiase. Urmărit de furia unui foc lansat de apărarea antiaeriană, s-a îndepărtat cu bine în viraje accentuate.

Seara a venit caporalul Schnau și mi-a raportat că în adăpostul grupei sale se aude deja de patru zile un ciocănit. Am

transmis mai departe observația și am primit o echipă de pionieri cu aparate de ascultare, care însă n-au descoperit nimic suspect. Mai târziu s-a spus că atunci întreaga poziție fusese minată.

Pe 5 martie, în primele ore ale dimineții, s-a apropiat de tranșeea noastră o patrulă și s-a apucat să taie rețeaua de sârmă ghimpată. Ca urmare a raportării unei santinele, Eisen s-a dus degrabă într-acolo cu câțiva oameni și a aruncat grenade de mână, după care atacatorii au luat-o la goană, lăsând în urmă doi oameni. Unul, un locotenent tânăr, a murit imediat; celălalt, un sergent, a fost grav rănit la braț și la picior. Din documentele ofițerului a reieșit că se numea Stokes și aparținea regimentului 2 de infanteriști Royal Munster. Era foarte bine îmbrăcat și fața sa, crispată în agonie, era inteligentă și tăiată în linii energice. În caietul său de însemnări am citit o sumedenie de adrese ale unor fete londoneze; acest detaliu m-a emoționat. L-am îngropat în spatele tranșeei noastre și i-am pus o cruce simplă în care i-am scrijelit numele cu ajutorul cuielor de cizmărie. Această experiență mi-a arătat că nu orice patrulă se poate termina la fel de bine precum cele efectuate de mine până acum.

În dimineața următoare, după o scurtă pregătire de artilerie, englezul a atacat cu cincizeci de oameni sectorul companiei vecine, comandate de locotenentul Reinhardt. Atacatorii se strecuraseră până în dreptul sârmei ghimpate și, după ce unul din ei, cu un petec de frecare fixat de mânecă, a dat un semnal luminos pentru a opri tirul mitralierelor engleze, au alergat cu ultimele grenade spre tranșeea noastră. Toți aveau fețele mânjite cu funingine ca să se detașeze cât mai puțin din întuneric.

Oamenii noștri însă i-au primit cu atâta dibăcie, încât doar unul singur a nimerit în tranșee. Acesta a alergat până la linia a doua unde, după ce a ignorat somația de a se preda, a fost împușcat. Au reușit să sară peste sârmă doar un locotenent și un sergent. Locotenentul a căzut, deși purta o cuirasă sub uniformă, căci un glonț de pistol lansat de Reinhardt de la mică distanță i-a înfipt în corp o placă din blindaj. Sergentului i-au fost aproape smulse picioarele de schije de obuze; cu toate astea și-a ținut pipa între dinții strânși, cu o liniște stoică, până a murit. Și aici, ca peste tot unde i-am întâlnit, englezii ne-au lăsat o impresie favorabilă de curaj viril.

Înainte de prânz, în această dimineață încununată de succes, mă preumblam prin tranșeea mea și l-am văzut pe locotenentul Pfaffendorf care dirija cu o lunetă stereoscopică, de pe o platformă de santinelă, tirul aruncătorilor săi de mine. Apropiindu-mă de el, am observat imediat un englez care a trecut peste adăpostul liniei a treia a dușmanului, uniforma lui de culoare kaki decupându-se net la orizont. Am smuls pușca din mâna primei santinele, am fixat vizorul la șase sute de metri, am țintit precis, puțin mai jos de cap, și am tras. A mai făcut trei pași și a căzut pe spate ca și cum i s-ar fi retras picioarele de sub corp, a dat din brațe și s-a rostogolit într-un crater de obuz din care i-am văzut clar prin lunetă încă multă vreme mânecile brune.

Pe 9 martie englezii ne-au pisat iarăși sectorul după toate regulile artei. Încă de dimineață m-a trezit un tir violent, am pus mâna pe pistol și m-am repezit buimac afară. Când am tras foaia de cort de la intrarea în galeria mea, era încă întuneric. Flăcările orbitoare ale proiectilelor și jeturile șuierătoare de noroi m-au trezit imediat. Am alergat prin tranșee fără să întâlnesc niciun suflet de om până ce am ajuns la scara unei galerii pe care un grup fără comandant se ghemuia așa cum se înghesuie pe ploaie găinile unele în altele. I-am luat cu mine și am mobilizat tranșeea. Venind de undeva, am auzit, spre bucuria mea, vocea piuită a micului Hambrock care proceda în același fel.

Plictisit, după ce focul s-a potolit, m-am reîntors în galeria mea, unde un apel de la un eșalon de comandă mi-a accentuat proasta dispoziție: „La naiba, ce se petrece la dumneavoastră? De ce răspundeți abia acum la telefon?”

După masa de dimineață bombardamentul a continuat. De astă dată englezii ne-au ciocănit poziția cu obuze de calibru greu, lent, dar planificat. În fine, devenise plictisitor: trecând printr-un culoar subteran i-am făcut o vizită micului Hambrock, am văzut ce avea de băut și am jucat o partidă de șaptesprezece și patru[143]. La un moment dat, am fost deranjați de un trosnet uriaș; bulgări de pământ s-au rostogolit pe ușă și prin burlanul sobei. Gura galeriei fusese dărâmată, iar cofrajul strivit ca o cutie de chibrituri. Din când în când venea prin puț un miros de migdale amare – să tragă oare băieții cu acid cianhidric? Ehei, Norocel! Într-un rând, a trebuit să ies; fiind

încontinuu întrerupt de proiectilele grele, am fost obligat s-o fac în patru timpi. Imediat după asta a năvălit înăuntru ordonanța, raportând că latrina fusese distrusă de o lovitură în plin și transformată în rumeguș, ceea ce l-a determinat pe Hambrock să facă o observație onorantă despre bafta mea. Am zis: „Dacă aș fi rămas afară, aș fi avut acum poate tot atâția pistrui ca și dumneavoastră”.

Spre seară focul a încetat. Am pornit prin tranșee în acea stare de spirit în care mă aflam întotdeauna după bombardamente grele și pe care o pot compara doar cu sentimentul de relaxare de după furtună. Era haotic; tronsoane întregi erau aplatizate, cinci guri de galerii strivite. Mai mulți oameni erau răniți; m-am dus la ei și am constatat că erau relativ în formă. Un mort zăcea în tranșee acoperit cu o foaie de cort. O schijă lungă îi retezase șoldul stâng pe când se afla jos, pe scara galeriei.

Seara am fost schimbați.

Pe 13 martie am primit din partea colonelului von Oppen misiunea să țin sectorul companiei cu o patrulă formată din două grupe până la retragerea întregului regiment peste Somme[144]. Fiecare din cele patru sectoare din prima linie trebuia să fie ocupat de o astfel de patrulă condusă de ofițeri. Sectoarele erau subordonate, începând dinspre flancul drept, locotenenților Reinhardt, Fischer, Lorek și mie.

Satele pe care le-am traversat în marș luaseră aspectul unor imense case de nebuni. Companii întregi doborau și smulgeau ziduri sau stăteau pe acoperișuri și spărgeau țiglele. Copacii erau tăiați, ferestrele dărâmate; de la grămezile uriașe de moloz se ridicau de jur-împrejur nori de fum și de praf. Se vedeau oameni îmbrăcați în costumele și rochiile lăsate de locuitori, cu jobene pe cap, alergând bezmetic. Cu o agerime distrugătoare descopereau grinzile principale ale caselor, fixau funii de ele și trăgeau cu strigăte ritmice până când totul se prăbușea. Alții ridicau baroase enorme și zdrobeau tot ce le ieșea în cale, de la ghivece de flori de pe pervazul ferestrelor până la construcția artistică din sticlă a unei grădini de iarnă.

Până la poziția Siegfried[145], fiecare sat devenise o grămadă de ruine, fiecare copac era tăiat, fiecare stradă minată, fiecare fântână infectată, fiecare curs de apă zăgăzuit, fiecare beci aruncat în aer sau presărat cu bombe ascunse, fiecare șină

deșurubată, fiecare sârmă de telefon demontată, tot ce era incendiabil fusese ars: pe scurt, am transformat într-o paragină ținutul care îl aștepta pe adversarul ce avansa.

Imaginile aminteau, cum am spus, o casă de nebuni și stârneau un efect similar, pe jumătate comic, pe jumătate respingător. Ele erau, cum s-a observat imediat, defavorabile disciplinei virile. Am văzut aici pentru prima dată distrugerea planificată, pe care mai târziu aveam s-o întâlnesc până la saț; ea este legată funest de gândirea economică a epocii noastre, îi aduce distrugătorului mai mult pagubă decât folos, iar soldatului nu-i face nicio cinste[146].

Printre surprizele pregătite pentru cei care aveau să vină după noi erau unele de o răutate inventivă. Astfel s-au întins la intrările în casă și în galerii sârme aproape invizibile, subțiri ca părul de cal, care la cea mai mică atingere aprindeau încărcături explozive. În unele locuri s-au săpat puțuri pe străzi, în care se scufunda o grenadă; totul era acoperit cu o blană de stejar și apoi cu pământ. În blană era bătut un cui deasupra focosului grenadei. Grosimea blănii era astfel calculată încât sectoarele care mărșăluiau puteau să treacă fără risc, dar de îndată ce un camion sau prima mitralieră se apropia, cuiul se îndoia și grenada sărea în aer. De invențiile ostile țineau și bombele cu explozie întârziată care se îngropau în beciurile unor clădiri neavariate. Ele erau împărțite în două printr-un perete metalic. Una din camere era umplută cu explozibil, cealaltă cu un acid. Odată camuflate aceste ouă diavolești, acidul devora timp de o săptămână peretele metalic și explozibilul lua foc. O astfel de bombă a aruncat în aer primăria din Bapaume, tocmai când vârfurile autorităților se adunaseră să serbeze victoria.

Pe 13 martie deci compania a 2-a a părăsit poziția pe care am preluat-o eu cu ambele grupe. Noaptea s-a adus un om, pe nume Kirchhof, doborât de un glonț în cap. În mod curios, acest proiectil nefericit a fost singurul lansat de adversar în decursul mai multor ore.

Am ordonat tot ce se putea face ca să-l inducem în eroare pe inamic cu privire la forțele noastre. În scurt timp s-au aruncat ici-colo câteva lopeți de pământ deasupra adăpostului, iar unica noastră mitralieră trebuia să lanseze câte o salvă ba din dreapta, ba din stânga. Cu toate astea, când observatori, survolând la mică înălțime, ne intersectau poziția sau o echipă

de genişti traversa spatele frontului inamic, focul nostru se auzea foarte slab. De aceea în fiecare noapte apăreau în diverse puncte din faţa tranşeei noastre patrule care îşi făceau de lucru la sârma ghimpată.

În penultima zi era gata să sfârşesc în mod supărător. Un proiectil de tun antiaerian, neexplodat, s-a prăbuşit ţiuind dintr-un aerostat, de la o înălţime ameţitoare, şi a explodat pe dâmbul de care mă sprijineam nebănuind nimic. Suflul m-a proiectat exact în deschiderea galeriei din faţă, unde m-am regăsit extrem de uluit.

Pe 17, dimineaţa, am observat că se pregătea un atac. În tranşeea din faţă a englezilor, foarte mocirloasă, altminteri neocupată, răsuna plescăitul a numeroase cizme. Râsetele şi strigătele unui detaşament numeros trăda faptul că aceşti oameni se umeziseră bine şi pe dinăuntru. Siluete întunecate s-au apropiat de sârma noastră ghimpată şi au fost alungate cu gloanţe; unul s-a prăbuşit văitându-se şi nu s-a mai ridicat. Eu mi-am scos grupa în poziţie de arici în jurul gurii unei tranşei de legătură şi m-am străduit să luminez cu rachete de semnalizare terenul din faţă care a început să fie brusc bătut de foc de artilerie şi de mine. Deoarece în scurt timp rachetele albe ni s-au terminat, am aruncat în aer un adevărat foc multicolor de artificii. Când la cinci a sosit momentul evacuării, am demolat adăposturile cu grenade de mână, în măsura în care nu le garnisisem dinainte cu maşinile infernale, genial construite, în care transformasem resturile muniţiei noastre. În ultimele ceasuri n-am mai atins nicio ladă, nicio uşă şi nicio căldare cu apă de frică să nu sar în aer.

La timpul stabilit, patrulele angajate parţial în luptă cu grenade de mână s-au retras spre Somme. După ce noi am traversat, ultimii, mlaştina, podurile au fost aruncate în aer de echipe de pionieri. Abia după câteva ceasuri au apărut primele patrule inamice pe Somme. Noi ne-am retras în spatele poziţiei Siegfried, aflate încă în construcţie; batalionul a fost încartiruit în satul Lehaucourt, pe Canal de Saint-Quentin. Eu am ocupat cu ordonanţa mea o căsuţă plăcută în care proviziile erau încă depozitate în lăzi şi dulapuri. Devotatul Knigge n-a putut fi convins, în ciuda tuturor insistenţelor mele, să-şi facă patul în sufrageria caldă, ci a ţinut să doarmă în bucătăria rece – o

trăsătură semnificativă pentru atitudinea rezervată, proprie saxonilor noștri din nord.

În prima seară de refacere mi-am invitat prietenii la un vin fiert, învăpăiat cu toate aromele lăsate de proprietarul casei, căci patrula noastră ne-a adus, în afară de recunoaștere, un concediu de paisprezece zile.

Capitolul 10

În satul Fresnoy

Permisia în care am intrat câteva luni mai târziu nu a fost de data asta întreruptă. În jurnalul meu găsesc această scurtă, dar grăitoare însemnare: „Petrecut foarte bine permisia, după ce-am să mor, n-o să am a-mi face reproșuri”. Pe 9 aprilie am revenit la compania a 2-a care se afla încartiruită în satul Merignies, nu departe de Douai. Bucuria revederii a fost tulburată de o alarmă care mi-a fost deosebit de neplăcută prin aceea că am primit ordinul să conduc coloana de luptă până la Beaumont. Prin averse de ploaie și rafale de zăpadă am mers călare în fruntea coloanei de mașini care se târa pe șosea, până când, la unu noaptea, ne-am atins obiectivul.

După ce oamenii și caii au fost cât de cât adăpostiți, am plecat să-mi caut și eu o încartiruire dar am găsit ocupat până și cel mai mic loc. În cele din urmă, unui funcționar de la intendență i-a venit buna idee să-mi ofere patul său deoarece el trebuia să facă de gardă la telefon. În timp ce eu mă aruncam cu cizmele și pintenii în pat, mi-a relatat că englezii luaseră de la bavarezi înălțimea Vimy și o bucată mare de teren. În ciuda ospitalității lui a trebuit să constat că transformarea sătucului liniștit de etapă într-un loc de întâlnire al trupelor combatante îi era extrem de neplăcută.

În dimineața următoare batalionul s-a deplasat în direcția bubuitului canonadei, spre satul Fresnoy. Acolo am primit ordinul să formez un punct de observație. Împreună cu câțiva oameni, am căutat o căsuță în partea de vest a satului pe al cărei acoperiș am pus să se instaleze punctul de observație. Încăperile de locuit le-am mutat în beci, la curățenia căruia ne-a căzut în mână, adaus plăcut dată fiind aprovizionarea noastră extrem de precară, un sac cu cartofi. Astfel încât pregăteam cu

Knigge, în fiecare seară, cartofi fierți în coajă cu sare. De asemenea, Gornick, care împreună cu o patrulă ocupase satul evacuat Villerval, mi-a trimis ca dar camaraderesc câteva sticle de vin roșu și o conservă mare de lebărvurst din rezervele de alimente părăsite în grabă de localnici. O echipă de captură, pe care o dotasem cu un cărucior de copil și cu alte asemenea vehicule în vederea ascunderii comorilor, s-a reîntors din păcate fără nicio ispravă deoarece englezul ocupase deja marginea satului cu linii compacte de trăgători. Gornick mi-a povestit mai târziu că după descoperirea vinului roșu se organizase în satul aflat deja sub foc un chef fără griji care doar cu greu putuse fi stopat. Ca urmare, în astfel de cazuri am luat obiceiul să spargem cu pistolul baloane de sticlă sau alte asemenea recipiente.

Pe 14 aprilie am primit misiunea de a instala în sat un post avansat de informații. În acest scop mi s-au pus la dispoziție curieri, cicliști, telefoane, stație de semnalizare, stație de telegraf terestru, porumbei călători și un lanț de releuri de semnalizare optică. Seara mi-am căutat un beci potrivit, cu galerie încorporată, și m-am dus pentru ultima dată la locuința mea din partea de vest a satului. Avusesem foarte mult de lucru în ziua aceea și m-am întors înapoi obosit.

Noaptea mi s-a părut că aud de câteva ori un bubuit surd și strigătul lui Knigge, dar eram atât de frânt de oboseală încât am murmurat „n-au decât să tragă!” și m-am întors pe cealaltă parte, deși praful plutea în încăpere ca într-o moară de calcar, în dimineața următoare am fost trezit de nepotul colonelului von Oppen, micul Schultz, care striga: „Măi, omule, nu știți că vă e casa bombardată?” Când m-am sculat și am văzut paguba a trebuit să constat că niște obuze grele explodaseră pe acoperiș și toate încăperile, împreună cu punctul de observație, fuseseră dărâmate. Dacă focosul ar fi fost doar un pic mai puternic, „ar fi trebuit să fim răzuiți cu lingura și înmormântați în gamelă”, cum suna expresia elegantă de pe front. Schultz mi-a povestit că la vederea casei distruse, curierul lui spusese: „Ieri a locuit aici un locotenent, să vedem dacă mai este”. Knigge își ieșise din fire în legătură cu somnul meu incredibil de adânc.

Până la amiază ne-am mutat în noul nostru beci. Pe drumul într-acolo era gata să ne facă praf clopotnița pe care un detașament de pionieri, ca să îngreuneze bombardamentele

artileriei dușmane, o aruncase fără probleme în aer. Într-un sat din apropiere uitaseră chiar să anunțe o patrulă dublă care observa prin lucarna clopotniței. În mod miraculos, oamenii fuseseră scoși teferi din grindiș. În această dimineață au fost aruncate în aer peste o duzină de clopotnițe din împrejurimi.

Ne-am instalat foarte bine în beciul nostru spațios, unde am adunat la întâmplare, cum ne-au căzut în mână, mobile din castel și din colibă. Ceea ce nu ne plăcea a fost pus pe foc.

În timpul acestor zile s-au desfășurat lupte aeriene înverșunate, încheiate de fiecare dată cu înfrângerea englezilor, căci escadrila Richthofen[147] survola regiunea. Adesea, erau doborâte sau incendiate câte șase avioane, unul după altul. Odată l-am văzut pe ocupantul unui avion, proiectat pe o curbă lungă și prăbușindu-se la pământ ca un punct negru despărțit de mașina sa. Dar era riscant și să privești în sus; astfel, un om din compania a 4-a a fost lovit mortal la gât de o schije în cădere.

Pe 18 aprilie am vizitat poziția companiei a 2-a, care se afla într-un arc de front în jurul satului Arleux. Boje mi-a povestit că până de curând nu avusese decât un singur rănit, fiindcă tirul pedant al englezilor permitea de fiecare dată evacuarea sectoarelor lovite.

După ce i-am urat toate cele bune, am părăsit satul în galop din cauza obuzelor grele care îl loveau continuu. La trei sute de metri depărtare de Arleux m-am oprit și am privit norii exploziilor care erau colorați în roșu sau negru, după cum loviturile împroșcau țiglele zdrobite sau azvârleau pământul grădinilor, și erau amestecați cu albul delicat al șrapnelelor plesnite. Când însă câteva grupuri de obuze ușoare au căzut pe potecile care legau Arleux de Fresnoy, am renunțat la alte impresii și m-am evacuat rapid ca să nu „dau ortul popii”, cum suna pe-atunci termenul tehnic curent al companiei a 2-a.

Astfel de plimbări pe care le prelungeam uneori până la orășelul Henin-Liétard făceam destul de des, căci în primele paisprezece zile, în ciuda personalului numeros, n-am avut de expediat niciun singur raport.

Începând din 20 aprilie, Fresnoy a fost bombardat cu un tun naval, ale cărui obuze urlau cu un vâjâit infernal. După fiecare lovitură satul era învăluit într-un nor uriaș de acid picric brun-roșcat care se întindea ca o ciupercă. Chiar și proiectilele neexplodate provocau un mic cutremur. Un om din compania a

9-a, surprins în curtea castelului de un astfel de proiectil, a fost azvârlit peste copacii parcului și în cădere și-a frânt toate oasele.

Într-o seară mă îndreptam cu bicicleta dinspre o înălțime spre sat, când am văzut ridicându-se binecunoscutul nor brun-roșcat. Am coborât și m-am așezat pe un câmp ca să aștept sfârșitul canonadei. Aproximativ trei secunde după fiecare lovitură am auzit un trosnet uriaș, căruia i s-au alăturat un șuier și un ciripit pe mai multe voci ca și cum s-ar fi apropiat un stol de păsări. Apoi au căzut sute de schije care au ridicat de jur-împrejur praful de pe ogorul uscat. Jocul s-a repetat de mai multe ori și am așteptat de fiecare dată apropierea relativ lentă a schijelor cu sentimentul unei curiozități în parte neplăcute, în parte excitante.

După-amiezele, satul se afla sub focul unor proiectile de diverse calibre. În ciuda pericolului, mă despărțeam cu greu de fereastra din mansarda casei, căci era captivant să vezi frecvent cum sectoare și curieri se aruncau precipitat peste terenul bătut de gloanțe, în vreme ce la dreapta și la stânga lor solul se învârtejea. Spionând astfel cărțile destinului, uiți adesea de propria siguranță.

Când, după încheierea unei astfel de probe a focului, căci despre asta era vorba, m-am dus în sat, am văzut că mai fusese lovit un beci. N-am mai scos decât trei cadavre din spațiul care ardea mocnit. La intrare zăcea pe burtă un mort într-o uniformă zdrențuită; capul îi era smuls și sângele curgea formând o băltoacă. Când un infirmier l-a întors ca să-i scoată lucrurile de valoare, am văzut ca într-un coșmar, că degetul mare încă se mai ridica în aer din ciotul brațului.

Din zi în zi, activitatea artileriei devenea tot mai intensă și curând îndoiala privind iminența unui atac a fost exclusă. Pe 27, la miezul nopții, am primit telefonograma: „67 de la 5 a.m.”, ceea ce, potrivit cifrului nostru, însemna „de la cinci dimineața, stare de alarmă sporită”.

M-am întins deci imediat ca să fac față eforturilor ce aveau să vină și tocmai eram pe punctul să adorm, când un obuz a lovit casa, a distrus scara beciului și ne-a aruncat zidăria în încăpere. Am sărit în sus și ne-am grăbit să intrăm în galerie.

Pe când ne ghemuiam abătuți și obosiți pe trepte, la lumina unei lumânări, a năvălit șeful echipei mele de

semnalizatori optici, a căror stație, împreună cu două lămpi de semnalizare prețioase, fusese distrusă, și mi-a raportat: „Domnule locotenent, beciul casei cu nr. 11 a primit o lovitură în plin, mai zac câțiva sub dărâmături!” Deoarece aveam în acea casă doi cicliști și trei telefoniști m-am dus în grabă cu câțiva oameni să-i ajutăm.

Am găsit acolo, în galerie, un caporal și un rănit, și mi s-au relatat următoarele: Când primele împușcături au căzut suspect de aproape, patru din cei cinci locatari au decis să se ducă în galerie. Unul a sărit imediat pe scări în jos, altul a rămas liniștit în pat, în vreme ce ceilalți își trăgeau cizmele. Cel mai prudent și cel mai indiferent au scăpat cel mai ieftin, cum se întâmplă atât de frecvent în război, unul fără să fi fost deloc rănit, celălalt, care dormea, cu o schijă în coapsă. Ceilalți au fost sfârtecați de un obuz care a zburat prin pereții beciului și a explodat în colțul opus.

După această relatare, am aprins pentru orice eventualitate o țigară și am intrat în spațiul plin de fum în centrul căruia se arcuia până aproape de tavan un talmeș-balmeș de saci cu paie, fragmente sparte de pat și de mobilă. După ce am vârât câteva lumânări printre crăpăturile zidului ne-am apucat de acea tristă treabă. Am apucat masa de membre care ieșeau din dărâmături și am tras cadavrele afară. Unuia îi fusese retezat capul, iar gâtul ședea pe trunchi ca un imens burete însângerat. Celui de-al doilea îi ieșea osul fărâmițat din ciotul brațului, iar uniforma îi era năclăită de sângele care țâșnea dintr-o rană în piept. Celui de-al treilea îi curgeau viscerele din trupul sfârtecat. Când l-am tras afară, o scândură sfărâmată s-a proptit cu un zgomot urât în rana înfiorătoare. Una din ordonanțe a făcut o observație în legătură cu asta și Knigge i-a închis gura, spunând: „Taci naibii, în astfel de cazuri, trăncăneala n-are rost!”

Eu am făcut un inventar al obiectelor de valoare pe care le-am găsit la ei. Era o treabă lugubră. Lumânările pâlpâiau roșietic prin ceața deasă, în vreme ce oamenii îmi înmânau portofele și obiecte de argint, era ca și cum am fi săvârșit pe ascuns o faptă urâtă. Pe fețele morților se așternuse praful fin, de culoare galbenă, al cărămizilor, conferindu-le aspectul încremenit al măștilor de ceară. Am aruncat niște pături peste ei și am ieșit din beci după ce l-am înfășurat pe rănitul nostru într-

o foaie de cort. Cu sfatul stoic: „strânge din dinți, camarade!”, l-am târât, printr-un foc violent de șrapnele, până la adăpostul sanitar.

Întors în bârlogul meu, mi-am restabilit mai întâi echilibrul cu un rachiu de cireșe. Curând s-a lansat iarăși asupra noastră un foc și mai intens, așa că ne-am adunat grabnic în galerie, căci aveam cu toții încă limpede în fața ochilor exemplul pe care tocmai îl văzusem al efectelor artileriei în beciuri.

La ora 5.14 focul s-a întețit în câteva secunde, atingând o intensitate nemaipomenită. Serviciul nostru de informații prevăzuse deci corect evenimentele. Galeria se clătina și vibra ca o corabie pe o mare în furtună; de jur-împrejur răsunau bubuiturile provocate de explozia zidăriei și de trosnetul caselor care se prăbușeau lovite de proiectile.

La ora șapte am interceptat un semnal luminos al brigăzii adresat batalionului 2: „Brigada cere imediat informații despre situație". După o oră, un curier sfârșit de epuizare mi-a adus răspunsul: „Inamicul a ocupat Arleux, parcul din Arleux. Lansat contraatac cu compania 8, deocamdată nicio știre. Căpitan Rocholl”.

Aceasta a fost singura știre, ce-i drept, foarte importantă, pe care am transmis-o cu aparatul meu în decursul celor trei săptămâni ale șederii mele la Fresnoy. Acum când activitatea mea era de cea mai mare importanță, artileria îmi scosese din luptă aproape toate aparatele. Eu însumi stăteam sub globul de foc ca un șoarece în capcană. Amenajarea acestui post avansat de informații fusese deci inadecvată; era supercentralizată.

Această surprinzătoare clarificare m-a făcut să înțeleg motivul pentru care de câtăva vreme proiectile de infanterie lansate de la o distanță destul de apropiată pocneau de ziduri.

Abia ne făcusem o idee clară despre pierderile regimentului, că bombardamentul a reînceput cu o energie sporită. Knigge era ultimul care mai stătea încă pe treapta cea mai de sus a galeriei, când un bubuit ca de trăznet ne-a anunțat că englezii izbutiseră în sfârșit să ne dărâme beciul. Bravul Knigge a fost lovit în spinare de o piatră dură, cu muchii, în rest n-a pățit nimic. Sus, totul era praf și pulbere. Lumina zilei se vedea numai printre două biciclete turtite, aflate la intrarea în galerie. Ne-am retras destul de abătuți pe cea din urmă treaptă

a galeriei, în timp ce zguduiturile surde continue și zgomotele de pietre ne convingeau de nesiguranța refugiului nostru.

Ca prin minune telefonul mai avea curent; i-am prezentat situația noastră șefului serviciului de comunicare al diviziei și mi s-a ordonat să ne retragem cu toată echipa în galeria sanitară aflată în apropiere.

Am împachetat strictul necesar și ne-am pregătit să părăsim galeria prin cea de a doua ieșire, încă intactă. Deși n-am economisit ordinele și amenințările, oamenii din compania de telefonie, mai puțin experimentați în luptă, au șovăit atât de mult să părăsească protecția galeriei și să iasă sub foc până când și această intrare s-a prăbușit cu trosnet, sfărâmată de un obuz greu. Din fericire nimeni n-a fost atins, doar cățelandrul nostru a urlat jalnic și din acel moment a dispărut.

Am dat cu forța la o parte bicicletele care blocau ieșirea, am urcat în patru labe peste grămezile de dărâmături și am ieșit la lumină printr-o crăpătură din zid. Fără să ne oprim ca să privim transformarea incredibilă a locului, am luat-o la goană spre ieșirea din sat. Abia a trecut ultimul dintre noi de poarta curții, și casa a primit lovitura de grație pe care i-a dat-o un proiectil greu.

Terenul dintre marginea satului și galeria sanitară era închis de un zăvor de foc. Obuze ușoare și grele, cu focoase percutante, fuzante și cu acțiune întârziată, proiectile neexplodate, cartușe goale și șrapnele se uneau într-o acțiune turbată care buimăcea ochii și urechile. Pe deasupra, unități de sprijin încercau, ferindu-se la stânga și la dreapta de cazanul vrăjitoarelor din sat, să ajungă în prima linie.

În Fresnoy trombe de pământ de înălțimea unor clopotnițe se înlocuiau una pe alta, fiecare secundă părea că vrea să o depășească pe cea anterioară. Ca printr-o putere vrăjitorească, casă după casă erau înghițite de pământ; ziduri se surpau, frontoane se prăbușeau și șarpante dezgolite erau azvârlite în aer, secerând acoperișurile învecinate. Peste aburii groși, alburii, jucau nori de schije. Ochiul și urechea atârnau ca vrăjiți de acest vârtej al nimicirii.

În galeria sanitară am mai stat două zile într-o strâmtorare chinuitoare, căci era ocupată, în afară de oamenii mei, și de conducerea a două batalioane, de detașamentele de schimb și de inevitabilii „rătăciți”. Circulația puternică de la intrări, unde

era o forfotă ca la urdinișul unui stup, n-a rămas desigur neobservată, în scurt timp, pe drumul de țară ce trecea prin fața lor, au început să cadă, la intervale de câte un minut, obuze precis țintite, făcând numeroase victime, așa încât chemările către sanitari nu se mai isprăveau. Împușcăturile neplăcute m-au făcut să-mi pierd patru biciclete pe care le pusesem la intrarea în galerie. Îndoite în chip straniu, au fost azvârlite în toate vânturile.

La intrare zăcea rigid și mut, înfășurat într-o foaie de cort, având încă pe nas ochelarii mari cu ramă de corn, comandantul companiei a 8-a, locotenentul Lemière, pe care oamenii săi îl aduseseră aici. Fusese lovit de un glonț în gură. Fratele său mai tânăr avea să cadă câteva luni mai târziu de pe urma unei lovituri absolut identice.

Pe 30 aprilie succesorul meu din regimentul 23, care ne-a schimbat, a preluat serviciul, iar noi ne-am îndreptat spre Flers, locul de adunare al batalionului 1. În după-amiaza caldă, lăsând la stânga fabrica de var *Ches Bontemps,* lovită de explozii grele, înaintam agale, plini de mulțumire, pe drumul de țară ce ducea spre Beaumont. Ochii se desfătau iarăși cu splendoarea pământului, bucuroși de a fi scăpat de strâmtoarea insuportabilă din galerie, iar plămânii se îmbătau cu aerul blând de primăvară. Cu bubuitul tunului în spate, puteam să ne spunem:

Ein Tag, von Gott, dem hohen Herrn der Welt,
Gemacht zu süßerm Ding als sich zu schlagen[148]*.*

În Flers am găsit încartiruirea ce-mi fusese repartizată ocupată de câțiva sergenți-majori ai etapei, care sub pretextul că trebuie să păzească încăperea pentru un oarecare baron von X refuzau să-mi facă loc, dar fără să țină cont de dispoziția proastă a unui soldat venit de pe front, obosit și iritat. I-am pus pe însoțitorii mei să spargă, fără multă vorbă, ușa și, după o mică încăierare sub ochii locuitorilor speriați ai casei, apăruți în grabă în haine de noapte, domnii au zburat pe trepte în jos. Knigge a împins politețea atât de departe, încât le-a mai azvârlit și cizmele înalte. După acest atac m-am urcat în patul încălzit, a cărui jumătate am oferit-o prietenului Kius ce rătăcea de colo-colo neavând locuință. Somnul în această mobilă care ne-a lipsit

atâta vreme ne-a făcut atât de bine, încât în ziua următoare ne-am trezit „plini de vioiciunea de altădată”.

Deoarece primul batalion suferise puțin în luptele din ultimele zile, atmosfera era de-a dreptul voioasă când am pornit în marș spre gara din Douai. Ținta noastră era satul Sérain, unde urma să ne odihnim câteva zile. Populația prietenoasă ne-a oferit o bună găzduire și chiar din prima seară s-a auzit răsunând în multe case larma voioasă a sărbătorii închinate revederii camaraderești.

O astfel de libație, după o bătălie în care s-a rezistat cu succes, se numără printre cele mai frumoase amintiri ale unui veteran de război. Și chiar dacă zece din doisprezece cad, ultimii doi se întâlnesc cu siguranță în prima seară liniștită la un pahar, închinând tăcut în amintirea camarazilor morți și comentând apoi în glumă experiențele comune. În acești bărbați era viu un element care sublinia brutalitatea războiului și totuși spiritualiza bucuria reală în fața primejdiei, imboldul cavaleresc de a rezista în luptă, în decursul a patru ani, focul a făurit un tip de luptător din ce în ce mai pur, din ce în ce mai curajos.

În dimineața următoare a apărut Knigge și mi-a citit ordinele din care am înțeles spre prânz că urma să preiau conducerea companiei a 4 a. Din această companie, în toamna anului 1914, căzuse în fața orașului Reims poetul Hermann Löns[149], din Saxonia de Jos, voluntar, în vârstă de aproape cincizeci de ani.

Capitolul 11

Împotriva hindușilor

În 6 mai 1917 mărșăluiam din nou spre binecunoscutul nostru Brancourt, iar în ziua următoare ne îndreptam prin Montbréhain, Ramicourt, Joncourt spre poziția Siegfried pe care o părăsisem abia cu o lună în urmă.

Prima seară a fost furtunoasă: ploaia torențială răpăia pe terenul inundat. Dar curând o serie de zile calde, frumoase, ne-a împăcat cu noul nostru loc de staționare. Eu am profitat cu vârf și îndesat de ținutul magnific, fără să-mi mai pese de mingile albe ale șrapnelelor și de conurile împroșcate de obuze, pe care

abia dacă le mai luam în seamă. Cu fiecare primăvară începea un alt an de război; semnele unei mari ofensive erau inseparabile de ea precum ciuboțica-cucului de verdeața tânără.

Sectorul nostru forma o proeminență în formă de semilună în fața canalului din Saint-Quentin, în spate se afla vestita poziție Siegfried. Nu am priceput de ce trebuia să ne așezăm în șanțurile de cretă înguste, neterasate, în vreme ce în spate aveam forța uriașă a bastionului.

Prima linie șerpuia printr-o pajiște umbrită de grupuri mici de copaci, care purta culorile delicate ale începutului de primăvară. Te puteai mișca fără risc înaintea și înapoia tranșeelor, căci numeroase avanposturi asigurau poziția. Aceste posturi erau un spin în ochii inamicului și în unele săptămâni nu trecea nicio noapte în care el să nu încerce prin forță sau viclenie să alunge micile echipe.

Totuși, prima noastră perioadă de ședere în poziție s-a desfășurat într-o liniște agreabilă; vremea era atât de frumoasă, încât petreceam nopțile blânde culcați în iarbă. Pe 14 mai am fost schimbați de compania a 8-a și, lăsând la dreapta Saint-Quentin care era în flăcări, ne-am îndreptat spre locul nostru de refacere, Montebréhain, un sat mare care până acum suferise puțin de pe urma războiului și care oferea încartiruiri cu adevărat plăcute. Pe 20 am ocupat în calitate de companie de rezervă poziția Siegfried. Ne bucuram de prospețimea curată a verii; peste zi stăteam în numeroasele pavilioane construite pe taluz sau ne îmbăiam și vâsleam în canal. În acea perioadă, întins în iarbă, l-am citit cu mare plăcere pe Ariosto[150].

Dezavantajul unor astfel de poziții-model stă în vizitele frecvente ale superiorilor care tocmai în tranșeele de apărare tulbură considerabil atmosfera plăcută. Ce-i drept, flancul meu stâng, vecin cu satul Bellenglise, deja considerabil „zgâriat”, nu se putea plânge de lipsă de foc. Chiar din prima zi unul din oamenii mei a fost lovit de un glonț de șrapnel în partea dreaptă a șezutului. Când am primit știrea și m-am grăbit să ajung la locul accidentului, stătea iarăși foarte mulțumit pe partea stângă, așteptând sanitarul, bând cafea și mâncând un sandviș uriaș cu marmeladă.

Pe 25 mai am schimbat compania a 12-a la ferma din Riqueval. Această fermă, cândva o mare moșie, slujea pe rând fiecăreia dintre cele patru companii din poziție ca loc de

staționare. De-acolo trebuiau ocupate, cu câte o grupă, trei cuiburi de mitraliere risipite pe terenul din spate. Aceste puncte de sprijin, dispuse în spatele poziției sub forma tablei de șah, reprezentau primele încercări de organizare a unei apărări elastice.

Ferma se afla la cel mult cinci sute de metri în spatele primei linii; cu toate astea clădirea, înconjurată de un parc părăginit, era încă neatinsă. Deoarece abia urmau să fie construite galeriile, ea era dens ocupată. Aleile parcului, de-a lungul cărora înflorea păducelul, și împrejurimile fermecătoare dădeau existenței noastre, în ciuda apropierii de front, o idee de acea plăcere voioasă de viață câmpenească pe care francezul se pricepe atât de bine s-o trăiască. În dormitorul meu se cuibărise o pereche de rândunele care începea încă din zori să-și hrănească zgomotos progenitura nesățioasă.

Seara luam bastonul din colț și mă preumblam de-a lungul drumurilor înguste de țară ale căror curbe șerpuiau prin ținutul colinar. Pe câmpurile putrezite creșteau flori cu un miros mai intens și mai sălbatic. Din când în când se iveau pe drum copaci izolați, sub care plugarul se va fi odihnind în timp de pace, inundați de flori albe, roz sau de un roșu întunecat, apariții magice în mijlocul singurătății. Fără să-i distrugă farmecul, războiul așternuse pe chipul acestui peisaj lumini eroice și triste; belșugul înfloritor era mai amețitor și mai plin de strălucire ca de obicei.

E mai ușor să mergi la război pornind din mijlocul unei astfel de naturi decât dintr-un peisaj de iarnă, mort și rece. Aici până și sufletul simplu presimte că viața este adânc înrădăcinată în el și că moartea nu îi este sfârșitul.

Pe 30 mai această idilă s-a terminat pentru mine, căci locotenentul Vogeley, eliberat din spital, a preluat iarăși conducerea companiei a 4-a. Eu am trecut la compania mea, a 2-a, din prima linie.

Sectorul nostru era ocupat, de la drumul roman și până la așa-numita tranșee a artileriei, de două plutoane; comandantul companiei se afla cu cel de al treilea pluton în spatele unei pante mici, cam la două sute de metri. Acolo se ridica și minuscula baracă de scânduri în care m-am instalat cu Kius, încredințați fiind de obtuzitatea artileriei engleze. Una din laturi se sprijinea de o pantă care cobora în direcția liniei de tir,

celelalte trei puteau fi atacate din flancuri de dușman. În fiecare zi, când începea să mănânce artileria în chip de salut matinal, se putea auzi aproximativ următorul dialog care se înfiripa între posesorul priciului de sus și acela al priciului de jos:

— Hei, Ernst?

— Hm?

— Cred că trag!

— Ei, hai să mai stăm puțin culcați; cred că sunt ultimele.

După o jumătate de oră:

— Hei, Oskar!

— Da?

— Azi nu se mai termină; cred că tocmai a zburat un glonț de șrapnel prin perete. Mai bine să ne sculăm. Observatorul artileriei de-alături a șters-o demult.

Ușurateci, ne scoteam întotdeauna cizmele. Când isprăveam cu încălțatul, isprăvea de cele mai multe ori și englezul, și puteam să ne așezăm mulțumiți la masa ridicol de mică, să ne bem cafeaua acrită de arșiță și să ne aprindem țigara de dimineață. După-amiază se făcea, în nasul și în ciuda artileriei engleze, o baie de soare pe foaia de cort.

Și altminteri era extrem de distractiv în baraca noastră. Când leneveam dulce pe priciurile de sârmă, râme uriașe se legănau pe peretele de pământ, și, dacă erau deranjate, se repezeau cu incredibilă viteză în găurile lor. Din când în când, o cârtiță posacă ieșea adulmecând din vizuina ei și contribuia mult la înviorarea siestei noastre prelungite de amiază.

Pe 12 iunie a trebuit să ocup cu douăzeci de oameni avanpostul sectorului companiei. Am părăsit poziția la o oră târzie și în seara încropită ne-am angajat pe o cărare bătută care șerpuia prin terenul ondulat. Amurgul era atât de înaintat, încât macul de pe câmpurile părăginite se contopea într-o nuanță saturată cu verdele deschis al ierbii. În lumina care scădea, se ivea tot mai insistent culoarea mea preferată, roșul aproape negru care predispune la înfocare și melancolie deopotrivă.

Mergând agale, în tăcere, adâncit fiecare în gândurile sale, cu pușca agățată de umăr, am traversat covorul de flori și după douăzeci de minute am ajuns la destinație. Am schimbat parola și garda în șoaptă, am rânduit încet santinelele, după care echipa schimbată a dispărut în întuneric.

Avanpostul se rezema de un mic povârniș abrupt în care erau săpate la repezeală vizuini de vulpe. În spate se pierdea în noapte un petec de pădure încâlcită, despărțită de povârniș printr-o fâșie de pajiște lată cam de o sută de metri. În fața ei și în flancul drept se ridicau două dealuri pe care se desfășura linia engleză. Pe unul se afla o ruină cu numele promițător de „Ferma înălțării Domnului”. Între aceste dealuri, un șleau ducea spre inamic.

Acolo, la plecarea santinelelor mele, am dat de plutonierul Hackmann și de câțiva oameni din compania a 7-a care erau pe punctul să plece în patrulare. Deși, de fapt, nu aveam voie să-mi părăsesc postul, m-am alăturat lor – hoinar prin câmpuri de luptă.

Aplicând o procedură inventată de mine, am trecut peste două baraje de sârmă care blocau drumul și, fără să dăm, în mod ciudat, peste nicio santinelă, am ajuns pe coama dealului, unde am auzit la stânga și la dreapta noastră cum englezii terasau. Mai târziu mi-am dat seama că adversarul își retrăsese santinelele pentru a nu le expune cu prilejul atacului asupra avanpostului nostru, despre care am să relatez imediat.

Amintita procedură consta în aceea că într-un teren în care puteam să dăm în orice clipă peste dușman, îi puneam pe participanții la patrulă să înainteze, târându-se pe burtă cu schimbul. Astfel încât, pe moment, nu se afla în primejdia de a fi împușcat de un trăgător la pândă decât un singur om, pe care soarta și-l putea alege, pe când ceilalți stăteau mult în spate gata să intervină. Nu m-am exclus de la acest serviciu, deși prezența mea ar fi fost mai potrivită la patrulă; dar în război nu decid întotdeauna doar considerentele tactice.

Strecurându-ne, am ocolit mai multe sectoare care terasau și care, din păcate, erau separate de noi prin obstacole etanșe. După ce propunerea plutonierului, un ins cam ciudat, de a se preda ca dezertor și a negocia până ce noi am fi ocolit prima santinelă inamică, a fost respinsă după o scurtă consfătuire, ne-am furișat înapoi la avanpostul nostru.

Astfel de excursii acționează stimulator; sângele circulă mai repede, gândurile se îmbulzesc. Am decis să petrec această noapte blândă visând și mi-am amenajat un culcuș sus pe povârnișul abrupt, în iarba înaltă, căptușindu-l cu haina mea. Apoi mi-am aprins pe cât posibil în ascuns o pipă și m-am lăsat

în voia fanteziei. În mijlocul celui mai frumos castel în Spania, am sărit speriat de un foșnet curios venind dinspre petecul de pădure și dinspre pajiște. În fața inamicului, simțurile sunt întotdeauna la pândă și e curios că în astfel de clipe, chiar și în cazul celor mai obișnuite zgomote, știi imediat cu precizie: acum se întâmplă ceva!

În aceeași clipă a venit, cu sufletul la gură, santinela cea mai apropiată: „Domnule locotenent, tocmai avansează șaptezeci de englezi către marginea pădurii”.

M-am mirat oarecum de indicarea exactă a numărului si, pentru orice eventualitate, m-am ascuns sus pe povârnișul abrupt, în iarba înaltă, alături ce cei patru trăgători ai mei aflați în apropiere, ca să observ evoluția lucrurilor. După câteva secunde am văzut un grup alunecând pe pajiște. În timp ce oamenii mei țineau puștile îndreptate spre ei, am strigat încet: „Cine-i acolo?” Era subofițerul Teilengerdes, un vechi luptător încercat din compania a 2-a, care își aduna grupa agitată.

Și celelalte grupe s-au adunat în grabă. Am pus să se formeze o linie de trăgători ale cărei flancuri se sprijineau pe povârnișul abrupt și pe petecul de pădure. Într-un minut oamenii erau cu baioneta la armă. Nu strica să cercetăm direcția; în astfel de situații nimic nu e prea meticulos. Când am vrut să chem la ordine un om care stătea ceva mai retras, mi-a răspuns: „Eu sunt brancardier”. El avea regulamentul în cap. Liniștit, l-am pus să se alinieze.

În timp ce traversam fâșia de pajiște a trecut o grindină de gloanțe de șrapnel peste capetele noastre. Adversarul ne-a pus astfel deasupra un glob de foc etanș pentru a ne tăia legăturile cu ai noștri. Am trecut instinctiv la pas alergător spre a intra în unghiul mort al dealului din fața noastră.

Deodată, în fața mea, s-a ridicat din iarbă o umbră întunecată. Am desprins grenada de mână și cu un strigăt am azvârlit-o într-acolo. Spre groaza mea, la scânteierea exploziei, l-am recunoscut pe subofițerul Teilengerdes care, neobservat, o luase înainte și se împiedicase de o sârmă. Din fericire a rămas teafăr. Totodată a răsunat lângă noi trosnetul mai ascuțit al grenadelor de mână engleze, iar tirul șrapnelelor s-a întețit în mod neplăcut.

Linia trăgătorilor s-a dislocat, dispărând în direcția povârnișului abrupt care se afla sub foc intens, în vreme ce eu,

Teilengerdes și trei subordonați ne-am păstrat locurile. Deodată, unul m-a tras de mânecă: „Englezii!”

Pe pajiștea luminată doar de scânteile spulberate, mi s-a înșurubat în ochi, ca o imagine de vis, în chiar clipa în care s-a ridicat să înainteze, un șir dublu de siluete îngenuncheate. Am distins cu claritate figura ofițerului care a ordonat în flancul drept această mișcare. Prieten și dușman stăteau ca paralizați de această întâlnire bruscă și neașteptată. Atunci am luat-o la sănătoasa – singurul lucru care ne mai rămăsese – fără ca adversarul înlemnit să apuce să tragă în noi.

Am sărit și am coborât în goană panta. Deși eu m-am împiedicat de o sârmă întinsă perfid prin iarba înaltă și m-am dat peste cap, am ajuns cu bine și, regăsindu-mi oamenii, enervați, i-am dispus cu chiu-cu vai pe o linie de tragere, înghesuiți cot la cot.

Eram astfel în situația în care clopotul de foc ne acoperea ca un coș strâns împletit. După toate aparențele, prin raidul nostru, deranjasem mișcarea amplă a detașamentului care urma să ne înlăture de-acolo. Stăteam la picioarele povârnișului abrupt pe un drum de țară cam desfundat. Adâncitura întinsă de teren, formată de roți, era totuși suficientă ca la nevoie să ne apere de focurile de armă, căci în primejdie te lipești de glie ca de o mamă. Țineam puștile îndreptate spre petecul de pădure, având deci liniile engleze în spate. Această împrejurare mă neliniștea mai mult decât ceea ce se întâmpla în pădure, motiv pentru care în cursul întâmplărilor ce au urmat trimiteam din când în când un cercetaș sus, pe povârniș.

Deodată focul a încetat; trebuia să ne așteptăm la un atac. Abia se obișnuise urechea cu liniștea surprinzătoare, când un trosnet repetat și un foșnet au alunecat prin desișul pădurii.

— Stai! Cine e! Parola?

Am urlat timp de cinci minute, strigând și vechea parolă a primului batalion, „Lüttje Lage” – denumire pentru rachiu și bere, cunoscută fiecărui hanovrez[151]; cu toate astea ni s-a răspuns cu un strigăt ininteligibil. În fine, m-am decis să ordon să se tragă, deși câțiva dintre noi afirmau a fi auzit cuvinte germane. Cele douăzeci de puști ale mele au măturat cu proiectilele lor păduricea, magaziile de gloanțe zăngăneau și, curând, am auzit din desiș gemetele răniților. Aveam totuși un

sentiment vag de nesiguranță, căci nu era imposibil să fi tras asupra unor compatrioți veniți în grabă să ne sprijine.

De aceea m-a liniștit faptul că din când în când flăcărui galbene fulgerau spre noi, dar s-au stins, ce-i drept, curând. Unul din oameni a fost împușcat în umăr și îngrijit de brancardier.

— Opriți!

Încet, ordinul s-a răspândit și focul a încetat. Fapta atenuase tensiunea.

Din nou strigăte de comunicare a parolei. Mi-am scotocit engleza și am lansat într-acolo câteva somații persuasive:

— Come here, you are prisoners, hands up!

La care, dincolo, strigăte pe mai multe voci, despre care ai noștri afirmau că sună ca „Răzbunare, răzbunare!” Un singur trăgător a ieșit la marginea pădurii și s-a îndreptat spre noi. Unul a făcut greșeala să-i strige „Parola!”, la care acela a rămas nehotărât pe loc și apoi s-a întors. Evident, un cercetaș.

— Trageți în el!

O duzină de împușcături; individul a căzut, alunecând în iarba înaltă.

Interludiul ne-a umplut de mulțumire. Dinspre marginea pădurii a răsunat din nou vălmășagul straniu de voci; era ca și cum atacatorii s-ar fi îmbărbătat reciproc să pornească împotriva apărătorilor misterioși.

Tensionați la maximum fixam liziera sumbră. A început să se lase înserarea, o ceață ușoară s-a ridicat de pe pajiște.

Și acum ni s-a oferit o imagine de felul celor care în acest război al armelor cu bătaie lungă abia dacă se mai putea vedea. Din întunericul desișului s-a desprins un șir de umbre care a ieșit în câmp deschis. Cinci, zece, cincisprezece, un lanț întreg. Mâini tremurânde au armat puștile. Se apropiau la cincizeci de metri, la treizeci, la cincisprezece... Foc! Minute întregi au păcănit puștile. Săreau scântei când sâmburii de plumb care țâșneau se pocneau cu violență de arme și căști.

Dintr-odată, un strigăt: „Aaatenție, stânga!” O ceată de atacatori s-a repezit de la stânga spre noi, în față un ins uriaș cu revolverul ațintit asupra noastră și agitând o măciucă albă.

— Grupă la stânga, front la stânga!

Oamenii s-au întors într-o clipă și i-au primit în picioare pe noii veniți. Câțiva adversari, printre care și comandantul lor, s-

au prăbușit sub gloanțele trase în pripă, ceilalți au dispărut la fel de repede precum veniseră.

Acesta era momentul să dăm năvală. Cu baioneta la armă și cu un „urraa” furios am luat cu asalt păduricea. Grenade de mână zburau în hățișul încâlcit și într-o clipă avanpostul era din nou în posesia noastră, ce-i drept fără să fi pus mâna pe adversarul abil.

Ne-am adunat într-un lan de grâu învecinat și ne-am fixat fețele palide, obosite de nesomn. O ciocârlie își luă zborul, iritându-ne cu trilurile ei. Toate astea erau ireale ca după o noapte febrilă petrecută la jocul de cărți.

În timp ce ne ofeream gamelele și ne aprindeam țigările auzeam cum adversarul, cu câțiva răniți care se văitau, se îndepărta pe șleau. Am zărit chiar coloana pentru o clipă, din păcate nu suficient de mult ca să-i mai putem da gata.

Am decis să ne îndepărtăm de locul luptei. Din pajiște se ridicau chemări ciudate și strigăte de durere. Glasurile aminteau de sunetele broaștelor pe care le auzi după ploaie prin fânețe. În iarba înaltă am descoperit o serie de morți și trei răniți care, sprijinindu-se pe brațe, ne implorau să-i cruțăm. Păreau absolut convinși că aveam să-i ucidem.

La întrebarea mea: „Quelle nation?”, unul a răspuns: „Pauvre Radșput!”

Aveam deci în fața noastră hinduși care veniseră de departe, pe mare, pentru ca pe această bucată de pământ părăsită de Dumnezeu să-și spargă capul în luptă cu infanteriștii hanovrezi.

Siluetele delicate erau măcelărite rău. La astfel de distanțe mici, proiectilul de infanterie are o forță explozivă sporită. Unii fuseseră loviți pentru a doua oară după ce căzuseră deja, în așa fel încât traiectoria proiectilului traversa toată lungimea corpului. Niciunul nu avea mai puțin de două plăgi împușcate. I-am luat cu noi și i-am cărat în tranșeea noastră. Deoarece strigau de parcă ar fi fost trași în țeapă, oamenii mei le-au ținut gura închisă și i-au amenințat cu pumnul, ceea ce le-a sporit și mai mult frica. Unul a murit pe drum, dar tot l-am luat deoarece pentru fiecare prins, mort sau viu, se pusese o recompensă. Ceilalți doi încercau să ne câștige bunăvoința, strigând încontinuu: „Anglais pas bon!” De ce acești oameni vorbeau franțuzește, n-am înțeles. Cortegiul în care se

amesteca vaietul prizonierilor și jubilația noastră avea ceva arhaic. Ăsta nu mai era război; era o imagine din adâncul timpurilor.

În tranșee am fost primiți în triumf de companie care auzise larma luptei și avusese parte de un foc de baraj greu, iar captura noastră a fost privită cu mirarea cuvenită. Aici am izbutit să-i liniștesc puțin pe prizonierii noștri cărora se pare că li se spuseseră lucruri foarte rele despre noi. Au început să se dezmorțească și să-mi spună numele lor; pe unul îl chema Amar Singh. Unitatea lor era First Hariana Lancers, un regiment bun[152]. Apoi m-am retras cu Kius, care a făcut jumătate de duzină de fotografii, în coliba noastră și l-am lăsat să mă ospăteze cu două ochiuri în cinstea zilei.

Mica noastră luptă a fost menționată în ordinul de zi al diviziei. Rezistasem victorios cu douăzeci de oameni unui detașament mult mai mare care, pe deasupra, ne sărise și în spate, cu toate că avusesem ordin să ne retragem în caz că suntem atacați cu efective superioare. Dar în timpul plictiselii războiului de poziție jinduisem prea mult după o astfel de ocazie.

S-a dovedit, de altfel, că în afară de rănitul nostru mai pierdusem un om care dispăruse în chip misterios. Era vorba de un soldat care nu mai era apt de serviciu de campanie, căci o rană anterioară îi lăsase o frică bolnăvicioasă. I-am simțit lipsa abia în ziua următoare; am presupus că, mânat de spaimă, fugise în lanul de grâu și acolo fusese culcat la pământ de o lovitură directă.

În seara următoare am primit ordinul să ocup din nou avanpostul. Deoarece era posibil ca dușmanul să se fi cuibărit acolo, am înconjurat, cu două detașamente, în formă de clește dumbrava; pe una o conducea Kius, pe cealaltă eu. Am folosit aici pentru prima dată un mod special de apropiere de un punct primejdios, care consta în a merge în șir indian pe traiectoria unui arc. Dacă se dovedea că locul era ocupat, atunci o simplă întoarcere la stânga sau la dreapta deschidea un front de foc în flancuri. După război am introdus această dispunere în regulamentul luptei de infanterie sub numele de „serie de infanterie”.

Ambele detașamente s-au întâlnit la povârnișul abrupt fără incidente – abstracție făcând de faptul că, încărcându-și pistolul, Kius era gata să mă împuște.

Nu se vedea picior de dușman, doar de pe șleaul pe care l-am cercetat cu plutonierul Hackmann ne-a strigat o santinelă, a lansat o rachetă de semnalizare și a tras. Ni l-am întipărit în minte pe tânărul impertinent pentru a-l avea în vedere la următoarea noastră expediție.

Pe locul în care am respins noaptea trecută atacul în flancuri zăceau trei cadavre. Erau doi hinduși și un ofițer alb cu două stele de aur pe epoleți, deci un locotenent-major. Fusese împușcat în ochi. La ieșire, proiectilul perforase tâmpla și spărsese marginea căștii de oțel pe care am luat-o ca trofeu. În dreapta mai ținea încă măciuca stropită cu propriul său sânge, în stânga un revolver Colt de calibru mare, cu șase gloanțe, armat, în al cărui butoiaș mai erau doar două cartușe. Ne atacase deci puternic din spate.

În zilele următoare s-au mai observat în desișul pădurii un număr de cadavre ascunse – semn că atacatorul avusese pierderi grele, ceea ce făcea locul și mai sinistru. Lucrând odată singur în hățiș, m-a surprins un zgomot ușor de bolboroseală șuierătoare. M-am apropiat și am dat peste două cadavre care, ca urmare a arșiței, păreau să se fi trezit la o viață spectrală. Noaptea era înăbușitoare și liniștită; am stat multă vreme ca vrăjit în fața acestei imagini lugubre.

Pe 18 iunie avanpostul a fost din nou atacat; de astă dată lucrurile nu s-au desfășurat la fel de bine. S-a iscat panică; trupa s-a risipit și nu a mai putut fi adunată. În starea de confuzie creată, subofițerul Erdelt a alergat drept spre povârnișul abrupt, de unde s-a rostogolit în jos și a nimerit în mijlocul unei mase de hinduși care stăteau la pândă. A aruncat în jurul lui cu grenade de mână, dar un ofițer hindus l-a luat de guler și l-a lovit peste față cu un bici de sârmă. I s-a luat apoi ceasul. După care, cu lovituri și înghionteli, a trebuit să pornească în marș; a izbutit totuși să scape când, într-un rând, hindușii s-au aruncat la pământ sub tirul nostru razant. După lungi rătăciri în spatele frontului inamic s-a întors iarăși în linia noastră cu fața brăzdată de dungi groase.

În seara de 19 iunie, din locul devenit treptat foarte apăsă tor am plecat cu micul Schulz, cu zece oameni și cu o mitralieră

ușoară să patrulăm în scopul de a face o vizită santinelei care recent făcuse pe grozavul pe șleau. Schultz cu oamenii săi a luat-o la dreapta, eu la stânga șleaulului, după ce ne-am înțeles să sărim reciproc în ajutor dacă s-ar fi tras într-una din grupe. Ne trudeam târându-ne prin iarbă și hățiș de grozamă și din când în când ascultam pândind.

Deodată a răsunat zgomotul clămpănitor al magaziei de gloanțe a puștii care se deschidea și se reînchidea. Noi zăceam pe jos ca lipiți de pământ. Orice vechi participant la patrulă știe să evalueze șirul de sentimente neplăcute care umplu secundele următoare. Pentru moment ai pierdut libertatea de acțiune și trebuie să aștepți să vezi ce face adversarul.

O împușcătură a sfâșiat liniștea apăsătoare. Eu stăteam în spatele unei tufe de grozamă; la dreapta mea, un om a aruncat pe șleau grenade de mână. Apoi a țâșnit în fața noastră o linie de foc. Pocnitura respingător de ascuțită a împușcăturilor arăta că trăgătorii se aflau la doar câțiva pași de noi. Am văzut că nimerisem într-o capcană urâtă și am ordonat retragerea. Am sărit în picioare și am alergat nebunește înapoi, în vreme ce începuse să se tragă și din stânga noastră. În mijlocul acestui răpăit de salve am pierdut orice speranță de întoarcere cu bine. Conștiința era în așteptarea continuă a unei lovituri directe. Moartea celebra o vânătoare cu hăituială.

Din stânga a năvălit spre noi un detașament, strigând ascuțit Urraa! Micul Schulz mi-a mărturisit mai târziu că i s-a părut că un hindus slab alerga după el, agitând un cuțit și că era gata să-l apuce de guler.

La un moment dat am căzut și peste mine a căzut subofițerul Teilengerdes. Am pierdut casca, pistolul și grenadele de mână. Numai să fugim, tot mai departe! în fine, am ajuns la povârnișul abrupt care ne apăra și am luat-o la goană în jos. În același timp a venit și Schultz cu oamenii săi. Mi-a relatat gâfâind că cel puțin el i-a dat o lecție, cu grenade de mână, santinelei impertinente. Imediat după asta a fost târât un om care fusese împușcat în ambele picioare. Toți ceilalți erau nevătămați. Cea mai mare nenorocire era că omul care cărase mitraliera, un recrut, căzuse peste rănit și lăsase arma de izbelițte.

În timp ce vorbeam însuflețit de una, de alta și plănuiam o a doua apropiere, a izbucnit un foc de artilerie care mi-a amintit

exact de noaptea din 12, între altele și din cauza dezordinii îngrozitoare care s-a instalat imediat. M-am pomenit fără armă pe povârnișul abrupt, singur cu rănitul care se târa în ambele mâini, se agăța de mine și se văita: „Domnule locotenent, nu mă lăsați singur!”

A trebuit să-l las acolo, oricât de rău mi-a părut, și să organizez apărarea avanpostului. Dar a fost adus înainte de a se crăpa de ziuă.

Ne-am adunat într-un singur șir în găurile de santinelă de la marginea pădurii și am fost tare bucuroși când au început să se ivească zorile fără ca să se mai fi produs ceva special.

Seara următoare ne-a găsit în același loc cu intenția de a ne recupera mitraliera, dar niște zgomote suspecte, produse pe când ne strecuram spre ea, ne-au arătat că ne pândea iarăși un detașament masiv.

Ni s-a ordonat în consecință să ne recuperăm cu forța arma, și anume în noaptea următoare, la ora douăsprezece, după o pregătire de artilerie de trei minute, să atacăm posturile inamice și să căutăm mitraliera. Mă temusem că pierderea armei avea să ne aducă belele, dar am făcut haz de necaz și, după masă, am pus și eu în poziție de tragere câteva baterii.

La ora unsprezece mă aflam din nou cu Schultz, camaradul meu de nenorocire, pe bucata funestă de pământ pe care trăisem deja atâtea clipe de violență. Mirosul de putreziciune se intensificase devenind aproape insuportabil. Am stropit pe cei căzuți cu clorură de potasiu pe care o adusesem în saci. Petele albe străluceau în întuneric ca niște giulgiuri.

Operația a început prin aceea că gloanțele din propriile noastre mitraliere ne zburau printre picioare și se pocneau de povârnișul abrupt. Din cauza asta a izbucnit o ceartă violentă între mine și micul Schultz care instalase armele. Ne-am împăcat iarăși când Schultz m-a descoperit în spatele unui tufiș dialogând cu o sticlă de vin de Burgundia pe care o luasem cu mine spre fortificare în vederea problematicei aventuri.

La timpul convenit a șuierat spre noi primul obuz. A lovit la cincizeci de metri în spatele nostru. Înainte de a ne putea mira de această stranie tragere, un al doilea obuz a aterizat lângă noi, pe povârnișul abrupt, revărsând asupra noastră o ploaie de pământ. În acest caz nici n-aveam voie să înjur fiindcă eu declanșasem focul.

După această introducere puțin încurajatoare, am înaintat mai mult din onoare decât din speranța de a avea succes. Am avut norocul că santinelele își părăsiseră probabil locurile, altminteri am fi avut parte de o primire nedelicată. Din păcate, nu am găsit mitraliera, ce-i drept, nici n-am căutat prea mult. Probabil că era demult în posesia englezilor.

Pe drumul de întoarcere Schultz și cu mine ne-am mai spus o dată temeinic părerea, eu lui despre felul în care își instalase mitralierele, el mie despre reglarea tunurilor. Eu trăsesem atât de exact, încât nu pricepeam ce se întâmplase. Abia mai târziu am aflat că noaptea fiecare tun trage mai scurt și că la fiecare reglare de direcție trebuie adăugată o sută de metri în plus. Apoi ne-am sfătuit despre ce era mai important în această întreagă operație: raportul. L-am conceput în așa fel încât fiecare parte a fost mulțumită.

Deoarece în ziua următoare am fost schimbați de trupele unei alte divizii, hărțuiala a luat sfârşit. Pentru moment ne-am reîntors la Montbréhain și de-acolo am mărşăluit spre Cambrai unde am stat la Flers aproape toată luna iulie.

Avanpostul s-a pierdut definitiv în noaptea de după retragerea noastră[153].

Capitolul 12

Langemarck

Cambrai este un orășel visător din Artois de al cărui nume se leagă unele amintiri istorice. Uliţe înguste, străvechi, șerpuiesc în jurul primăriei impunătoare, în jurul porților orașului uzate de vreme și a numeroaselor biserici în care predica marele Fénelon[154]. Turnuri masive se ridică din învălmășeala de frontoane ascuțite. Alei largi duc la parcul îngrijit al orașului, împodobit de un moment închinat aviatorului Blériot[155].

Locuitorii sunt oameni liniștiți, prietenoși, care duc în casele lor mari, simple ca aparență, dar bogat amenajate, o existență tihnită. Mulți rentieri își petrec aici apusul vieții lor. Orășelul poartă pe bună dreptate cognomenul *la ville des millionaires,* căci puțin înainte de război număra peste patruzeci de milionari.

Marele război a smuls târgușorul din somnul său de „frumoasă adormită” și l-a transformat în punctul fierbinte al unor bătălii uriașe. O viață nouă, febrilă, a început să huruie peste caldarâmul plin de hârtoape și să zăngăne la ferestrele mici în spatele cărora pândeau figuri speriate. Străini goleau beciurile umplute cu drag, se aruncau în imensele paturi de mahon și tulburau, printr-un continuu du-te vino, liniștea reculeasă a rentierilor care, în mijlocul ambianței transformate, stăteau pe la colțuri și în pragul caselor, șoptind cu voce scăzută zvonuri de groază și vești sigure despre victoria finală a compatrioților lor.

Trupa a ocupat o cazarmă, ofițerii au fost încartiruiți în Rue des Liniers. Pe durata șederii noastre, această stradă a luat aspectul unui cartier studențesc; convorbiri generale la ferestre, cântece nocturne și mici aventuri erau lucrurile care ne preocupau.

În fiecare dimineață ne deplasam pentru exerciții în piața mare, aproape de satul Fontaine, devenit ulterior celebru. Eu făceam un serviciu după capul meu, căci colonelul von Oppen îmi încredințase formarea și instruirea unei unități de asalt. Se oferiseră în acest scop numeroși voluntari dintre care i-am preferat pe camarazii din patrulare și cercetare. Deoarece era vorba de forme noi, am stabilit eu regulamentul.

Locuința mea era comodă; rareori gazdele, perechea amabilă de bijutieri Plancot-Bourlon, mă lăsau să prânzesc fără să-mi trimită sus ceva bun. Seara stăteam împreună la o ceașcă de ceai, jucam table și tăifăsuiam. Foarte des dezbăteam problema, firește greu de rezolvat, a motivelor pentru care oamenii se războiesc.

În timpul acestor ceasuri, bravul domn Plancot debita tot felul de anecdote despre cetățenii din Cambrai, întotdeauna tihniți și glumeți, care în vremurile de pace umpleau străzile, cârciumile și târgul săptămânal cu hohote răsunătoare de râs, iar mie îmi aminteau în chip viu de savurosul *Onkel Benjamin*[156].

Astfel, odată, un mucalit ceruse tuturor cocoșaților din împrejurimi să se înfățișeze într-o importantă chestiune de moștenire la un anumit notar. Stând, la ora stabilită, în spatele unei ferestre din casa de vizavi, se amuzase, împreună cu câțiva prieteni, de spectacolul oferit de cei șaptesprezece cobolzi care, furioși și gălăgioși, voiau să pătrundă la nefericitul notar.

Bună a fost și povestea unei fete bătrâne și sucite care locuia vizavi și care ieșea în evidență printr-un gât de lebedă straniu arcuit într-o parte. Cu douăzeci de ani în urmă fusese cunoscută ca o fată care voia neapărat să se mărite. Șase tineri se înțeleseseră între ei și fiecare obținuse promisiunea, dată cu plăcere, de a o putea cere de la părinții ei. Duminica următoare apăruse o trăsură uriașă în care stăteau cei șase pretendenți, fiecare cu un buchet de flori în mână. Speriată, frumoasa încuiase casa și se ascunsese, în timp ce pețitorii, spre delectarea vecinilor, se dedaseră în stradă la tot soiul de năzdrăvănii.

Sau următoarea istorioară: la piață vine un tânăr cambresian, rău famat, și întreabă pe o țărancă, arătând o brânză moale, rotundă și ornată apetisant cu usturoi verde:

— Cât costă brânza asta?

— Douăzeci de bani, domnule!

Îi dă douăzeci de bani.

— Deci, brânza acum e a mea?

— Desigur, domnule!

— Deci pot să fac cu brânza asta ce vreau?

— Desigur, domnule!

Poc! îi aruncă brânza în față și o lasă acolo.

Pe 25 iulie ne-am luat rămas bun de la acest orășel încântător și ne-am îndreptat spre nord-vest, spre Flandra. Citisem în ziare că acolo se dezlănțuise de săptămâni de zile un foc de artilerie care îl depășea chiar și pe acela din bătălia de pe Somme, dacă nu în violență absolută, ca la Guillemont și Combles, atunci măcar în întindere. La Staden am fost debarcați în bubuitul îndepărtat al tunurilor și am mărșăluit prin ținutul necunoscut spre „tabăra nemulțumirii”[157]. La dreapta și la stânga șoselei perfect drepte înverzeau câmpurile roditoare, înălțate ca niște straturi de grădină, și pajiști pline de sevă, mărginite de garduri vii. Se risipeau până departe gospodăriile țărănești, cu acoperișuri joase de paie sau șindrilă, de ale căror ziduri erau atârnate spre uscare mănunchiuri de frunze de tutun. Oamenii locului care treceau pe drum erau de viță flamandă și vorbeau un grai aspru, amintindu-l pe cel de-acasă. Am petrecut după-amiaza în grădinile diferitelor gospodării, sustrași vederii avioanelor inamice. Din când în când șuierau peste capetele noastre obuze enorme de tunuri de bord, al căror

gâlgâit le anunțau de departe și care explodau în apropiere. Una a căzut într-unul din numeroasele pârâuri și a omorât câțiva oameni din regimentul 91 care se scăldau acolo.

Spre seară a trebuit să mă deplasez cu un detașament de avangardă spre poziția batalionului de rezervă pentru a pregăti schimbarea lui. Am trecut prin pădurea Houthulst și prin satul Kokuit și, în drum spre batalionul de rezervă, obuze grele ne-au obligat de câteva ori să batem pasul pe loc. În întuneric am auzit vocea unui recrut care încă nu se obișnuise cu obiceiurile noastre:

— Locotenentul nu se lasă niciodată jos!

— El știe ce face, l-a instruit unul din grupa de asalt. Când vine cu adevărat un obuz, el e primul jos.

Ne adăposteam numai când era necesar, și atunci brusc. Gradul de necesitate nu poate fi apreciat, firește, decât de cel experimentat care simte punctul final al traiectoriei proiectilului înainte ca noul venit să perceapă vibrația ușoară, avertizatoare. Spre a auzi mai bine, mi-am schimbat în zona primejdioasă casca de oțel cu boneta de campanie.

Ghizii noștri, care nu erau prea siguri pe treaba lor, ne-au răsucit printr-o tranșee compartimentată, nesfârșit de lungă. Se numesc astfel acele coridoare care, din cauza apei subterane, n-au fost construite adânc, ci ridicate cu saci de nisip și fascine pe pământul virgin. Apoi am umblat printr-o pădure sinistru sfâșiată, din care, cum povesteau ghizii, statul-major al unui regiment fusese cu câteva zile în urmă alungat de bagatela a mii de obuze de calibru douăzeci și patru. „S-ar părea că aici lucrurile merg în stil mare”, mi-am zis.

După ce am rătăcit în toate direcțiile prin crângul des, ne-am oprit descumpăniți, părăsiți de ghizii noștri, pe un petec de pământ acoperit cu papură și înconjurat de smârcuri pe a căror suprafață neagră se răsfrângea lumina lunii. Obuze pătrundeau în pământul moale, iar mocirla azvârlită în sus recădea cu pocnete clipocind. În cele din urmă, nefericitul ghid, asupra căruia se concentrase toată furia noastră, s-a întors și a pretins că găsise drumul. Ne-a încurcat însă în continuare până când am ajuns la un adăpost sanitar deasupra căruia, la intervale regulate, foarte scurte, detunau două șrapnele ale căror gloanțe și carcase trosneau printre crengi. Medicul de serviciu ne-a

prezentat un om cu capul pe umeri care ne-a condus la „Cetatea șoarecilor”, sediul comandantului de rezervă.

Eu m-am dus imediat mai departe la compania regimentului 225, care urma să fie schimbată de compania a 2-a, a noastră, și după multă căutare am găsit într-o zonă de cratere câteva case dărâmate care pe dinăuntru erau căptușite discret cu beton armat. Una dintre ele fusese în ziua precedentă turtită de o lovitură grea, în plin, iar ocupanții striviți ca într-o capcană de șoareci de tavanul prăbușit.

Restul nopții m-am înghesuit în cazemata comandantului companiei, un brav dobitoc de front, care, alături de ordonanța sa, îşi petrecea timpul cu o sticlă de șnaps și o conservă mare de carne în saramură, întrerupându-se frecvent ca să asculte dând din cap focul de artilerie în continuă intensificare. Obișnuia apoi să ofteze după timpurile frumoase din Rusia și înjura epuizarea regimentului său. În fine, mi se închiseră ochii.

Somnul a fost greu și apăsător; proiectilele brizante care în bezna de nepătruns cădeau împrejurul casei stârneau în mijlocul ținutului mort un sentiment indicibil de singurătate și părăsire. Involuntar, m-am strâns lângă un om care era întins lângă mine pe prici. La un moment dat am sărit în sus din cauza unei izbituri puternice. Am luminat pereții ca să cercetăm dacă nu cumva casa fusese găurită. A reieșit că un obuz ușor se spărsese de peretele exterior.

După-amiaza următoare am petrecut-o la comandantul batalionului din „Cetatea șoarecilor”. Într-o succesiune neobosită, obuze de cincisprezece loveau lângă punctul de comandă, în timp ce căpitanul de cavalerie juca împreună cu aghiotantul său și cu ofițerul de ordonanță un scat[158] interminabil, lăsând să circule o sticlă de apă minerală plină cu poșircă. Uneori punea cărțile de-o parte ca să expedieze un curier, sau înnoda o discuție, cu un aer îngrijorat, despre siguranța cazematei noastre. În ciuda zelului cu care contraargumenta, noi l-am convins că nu eram la înălțimea unei lovituri în direct, lansate de sus.

Seara, focul obișnuit a irupt cu o violență turbată. În față se înălțau într-o succesiune neîntreruptă rachete colorate de semnalizare. Curieri plini de praf raportau că inamicul atacă. Lupta de infanterie izbucnea acum după săptămâni de bombardament intens. Venisem deci la timp.

Întors la poziția comandantului de companie, am așteptat sosirea companiei a 2-a care a apărut la patru dimineața sub un ciocan de foc intens. Mi-am preluat plutonul și l-am condus la postul său, o construcție de beton acoperită de dărâmăturile unei case distruse, care zăcea într-un câmp imens de cratere de o dezolantă pustietate.

La șase dimineața ceața flamandă deasă a început să se ridice și lumina ne-a permis să privim împrejurimile sinistre. Imediat și-a făcut apariția, zburând foarte jos, o formație de avioane inamice care cerceta terenul sfârtecat, lansând semnale de sirenă, în vreme ce infanteriști rătăciți încercau să se ascundă în găuri de obuze.

O jumătate de oră mai târziu, în jurul refugiului nostru insular s-a dezlănțuit un ciocan de foc asemenea unei mări biciuite de taifun. Pădurea de explozii din jur s-a îndesit prefăcându-se într-un perete învârtejit. Stăteam ghemuiți unul lângă altul și așteptam în fiecare clipă lovitura nimicitoare trimisă în direct care să ne mătură odată cu cazematele și să ne facă adăpostul una cu pustietatea craterelor.

Cu astfel de rafale uriașe de foc, pentru care ne puteam pregăti în timpul pauzelor mai lungi, a trecut ziua.

Seara a apărut un curier epuizat care mi-a adus un ordin din care rezulta că l-a, a 2-a și a 3-a companie trebuiau să execute un contraatac la 10.50, iar compania a 2-a să aștepte să fie schimbată și să-și desfășoare trăgătorii în prima linie. Pentru a-mi aduna puterile în vederea următoarelor ore, m-am culcat fără să bănuiesc că fratele meu Fritz, pe care îl credeam încă în Hanovra, a trecut în grabă spre front, cu o grupă din compania a 3-a, traversând uraganul de foc foarte aproape de coliba mea.

Somnul mi-a fost multă vreme tulburat de vaietul unui rănit adus la noi de doi saxoni rătăciți în câmpul de cratere, care adormiseră complet epuizați. Când s-au trezit a doua zi de dimineață, camaradul lor era mort. L-au dus în următoarea groapă de obuz, l-au acoperit cu câteva lopeți de pământ și s-au îndepărtat, lăsând în urmă unul din nenumăratele morminte, singure și necunoscute, ale acestui război.

M-am trezit abia la ora unsprezece dintr-un somn adânc, m-am spălat în cască și am trimis după ordine la comandantul companiei care însă, spre uimirea mea, se retrăsese, fără măcar

să ne anunțe. Așa e în război; ai de-a face cu neglijențe la care, pe câmpurile de manevră, nici măcar nu visezi.

Pe când stăteam încă înjurând pe priciul meu și mă gândeam ce trebuie să fac, a apărut curierul batalionului și mi-a adus ordinul să preiau imediat comanda companiei a 8-a.

Am aflat că în noaptea trecută contraatacul batalionului 1 a fost respins cu pierderi grele și că resturile sale se apărau într-o pădurice din fața noastră, pădurea Dobschütz, de asemenea la dreapta și la stânga ei. Compania a 8-a avusese misiunea de a se desfășura cu trăgătorii în pădurice, dar fusese împrăștiată în terenul dintre poziții, cu pierderi mari sub foc de baraj. Deoarece și comandantul ei, locotenent-colonelul Büdingen fusese rănit, trebuia să preiau eu conducerea și s-o duc din nou pe câmpul de bătaie.

După ce mi-am luat rămas-bun de la plutonul meu rămas orfan, am pornit la drum alături de curier prin pustietatea bătută de șrapnele. O voce disperată ne-a oprit pentru o clipă din mersul nostru aplecat și grăbit. În depărtare ne făcea semne o figură cu cioturile însângerate ale mâinilor ieșind pe jumătate dintr-un crater. I-am indicat coliba pe care o părăsisem și ne-am continuat drumul în grabă.

Am găsit compania a 8-a, un grup mic, descurajat, ghemuit în spatele unui șir de cazemate.

— Comandanții de plutoane!

Au apărut trei subofițeri care au explicat că o a doua operație îndreptată împotriva pădurii Dobschütz era imposibilă. Într-adevăr, exploziile grele din fața noastră formau ca un perete de foc. Am ordonat pentru început adunarea plutoanelor în spatele a trei cazemate; fiecare număra aproximativ cincisprezece-douăzeci de oameni. În această clipă, focul s-a întins spre noi. S-a produs o dezordine indescriptibilă. Lângă cazemata din stânga a zburat în aer o grupă întreagă, cea din dreapta a fost lovită din plin și a îngropat sub tonele ei de dărâmături pe locotenent-colonelul Bündingen care, rănit, încă mai zăcea acolo. Eram ca într-o piuliță în care cădeau neîntrerupt lovituri grele. Cu fețele cadaverice ne priveam țintă, strigătele celor loviți răsunau iar și iar.

Acum era totuna dacă rămâneam culcați, fugeam în spate sau alergam în față. Am ordonat deci oamenilor să mă urmeze și am sărit în mijlocul focului. Chiar după primii pași, un obuz m-a

acoperit de pământ și m-a azvârlit înapoi în craterul cel mai apropiat. Era aproape de neînțeles că nu fusesem lovit, căci loviturile plouau atât de des, încât păreau să atingă casca și umerii și scurmau pământul sub picioare ca niște animale mari. Faptul că am străbătut rapid prin ele fără să fiu atins, se explica probabil prin aceea că terenul fiind foarte răscolit înghițea adânc proiectilele înainte ca rezistența lui să le percuteze. Astfel conurile lor se ridicau nu ca niște tufișuri desfășurate, ci abrupt ca niște plopi în formă de lance. Altele nu azvârleau decât un clopot de pământ. Curând am observat și că departe, în față, violența focului se micșora. După ce m-am descurcat cu ce-a fost mai rău, m-am uitat în jur. Terenul era pustiu.

În fine, din norii de fum și praf au apărut doi oameni, apoi încă unul, după care încă doi. Cu aceștia cinci am ajuns cu bine la destinație.

Într-o cazemată pe jumătate distrusă stăteau locotenentul Sandvoß, comandantul companiei a 2-a și micul Schulz cu trei mitraliere. Am fost primit cu un hallo! sonor și cu o înghițitură de coniac, după care mi-au explicat situația care era foarte puțin plăcută. Englezul se afla la doi pași de noi, nu mai aveam legătură nici la stânga, nici la dreapta. Am constatat cu toții că acest colț era bun doar pentru luptători bătrâni, încărunțiți în fum de praf de pușcă.

Sandvoß m-a întrebat direct dacă am auzit ceva de fratele meu. Se poate imagina grija mea, aflând că participase la atacul nocturn și că era dat dispărut. Dintre toți[159], el mi-era cel mai drag; am avut sentimentul unei pierderi irecuperabile.

Imediat după asta a apărut un om care mi-a comunicat că fratele meu zăcea rănit într-un adăpost alăturat. Mi-a indicat o cazemată părăginită, acoperită de copaci dezrădăcinați, care tocmai fusese părăsită de apărători. Am alergat peste un luminiș, aflat sub foc țintit de mitralieră, și am intrat înăuntru. Ce revedere! Fratele meu zăcea într-un spațiu îmbibat de miasme de cadavre, în mijlocul unei mase de răniți grav care gemeau. L-am găsit într-o dispoziție tristă. În timpul asaltului îl loviseră două gloanțe de șrapnel, dintre care unul nimerise plămânul, celălalt îi zdrobise încheietura brațului. Ochii îi străluceau de febră; o mască de gaze deschisă îi zăcea pe piept. Se putea mișca, vorbi și respira doar cu efort. Ne-am strâns mâinile și ne-am informat reciproc.

Îmi era limpede că nu trebuia să rămână în acest loc, căci în fiecare clipă puteau să năvălească englezii sau vreun obuz să dea lovitura de grație cazematei rău avariate. Cel mai bun serviciu fratern pe care i-l puteam face era să-l duc imediat în spate. Deși Sandvoß se opunea oricărei slăbiri a forței noastre combatante, am ordonat celor cinci oameni care au venit cu mine să-l ducă pe Fritz la adăpostul sanitar „Oul lui Columb” și de-acolo să aducă oameni pentru salvarea celorlalți răniți. L-am legat într-o foaie de cort prin care am trecut o bară lungă pe care apoi doi oameni au luat-o pe umăr. Încă o strângere de mână și convoiul trist s-a pus în mișcare.

Am urmărit cu privirea povara care se balansa, șerpuind printr-o pădure de obuze care formau coloane cât clopotnițele de înalte. Am tresărit la fiecare explozie până în clipa în care micul convoi a dispărut în ceața luptei. Mă simțeam reprezentant al mamei și, concomitent, răspunzător în fața ei de soarta fratelui meu.

După ce, din craterele aflate în buza pădurii, i-am mai hărțuit pe englezi, care înaintau încet, am petrecut noaptea printre ruinele cazematei împreună cu trupa mea, care între timp sporise și cu servanții unei mitraliere. În apropiere loveau neîntrerupt, cu o violență ieșită din comun, obuze brizante, dintre care unul fusese cu o seară înainte cât pe ce să mă omoare.

Spre dimineață a început brusc să răpăie mitraliera fiindcă se apropiau niște siluete întunecate. Era o patrulă de legătură a regimentului de infanterie 76, din care un om a fost culcat la pământ. Astfel de greșeli se făceau frecvent în acele zile, fără ca cineva să-și bată mult capul cu ele.

La șase dimineața am fost schimbați de grupe din compania a 9-a care mi-au adus ordinul să ocup poziția de luptă din „Cetatea șobolanilor”. Pe drumul într-acolo, o lovitură de șrapnel mi-a făcut un cadet inapt de luptă.

„Cetatea șobolanilor” ne-a apărut ca o clădire bombardată, zidită din dreptunghiuri de beton, foarte aproape de patul mocirlos al pârâului Steenbach. Numele era bine ales.

Destul de istoviți, am intrat și ne-am aruncat pe priciurile acoperite cu paie până când un prânz copios și apoi pipa cu tutun ne-au mai pus întrucâtva pe picioare.

În primele ore ale după-amiezii a început să se tragă cu calibre mai grele și cu cele foarte grele. Între șase și opt, exploziile zburau una după alta; construcția era frecvent zguduită de izbituri dezgustătoare provocate de proiectile neexplodate, căzute în apropiere, și amenința să se prăbușească. În acest timp s-a discutat ca de obicei despre siguranța încartiruirii noastre. Consideram tavanul de beton destul de fiabil; dar deoarece clădirea era foarte aproape de malul abrupt al pârâului, ne temeam să nu fim subminați de un foc razant și aruncați, împreună cu cazematele de beton, pe fundul apei.

Spre seară, când focul s-a domolit, m-am strecurat, trecând peste o înălțime măturată de o rețea șuierătoare de gloanțe de șrapnel, spre adăpostul sanitar „Oul lui Columb” ca să mă interesez de fratele meu la medicul care tocmai cerceta piciorul barbar mutilat al unui muribund. Plin de bucurie, am aflat că se afla într-o dispoziție relativ bună și că o scosese la capăt.

Târziu au apărut distribuitorii de hrană care au adus micii noastre companii, reduse la doisprezece oameni, supă caldă, carne din conservă, cafea, pâine, tutun și șnaps. Am mâncat zdravăn și am dat din mână în mână sticla cu „nouăzeci și opt la sută”. Apoi ne-am lăsat în voia somnului care ne-a fost din abundență tulburat de roiurile de țânțari veniţi din valea pârâului, de obuze și, din când în când, de atacuri cu gaze.

După această noapte neliniștită am dormit atât de adânc, încât oamenii mei au trebuit să mă trezească când, de dimineață, li s-a părut că întețirea focului începe să devină critică. Mi-au relatat că din față veneau deja soldați rătăciți care spuneau că linia s-a evacuat și inamicul înaintează.

După vechiul principiu al soldatului că „masa bună de dimineața ține trupul și sufletul la un loc” m-am fortificat pentru început, apoi mi-am aprins pipa și m-am uitat să văd ce se întâmplă pe-afară.

Aveam doar o perspectivă modestă deoarece împrejurimile erau învăluite în fum gros. Focul devenea cu fiece minut tot mai violent și curând a atins acel punct culminant în care emoția nu mai poate spori și cedează locul unei indiferențe aproape voioase. O grindină de bulgări de pământ pocnea fără încetare pe acoperișul nostru, casa însăși a fost de două ori

lovită. Obuze incendiare aruncau în sus nori grei, lăptoși, din care șiroiau pe pământ salve de foc. O bucată din această masă fosforescentă s-a pocnit de o piatră la picioarele mele și a ars minute întregi. Am auzit mai târziu că oameni atinși de așa ceva se tăvăliseră pe pământ fără să poată stinge focul. Proiectile cu acțiune întârziată scormoneau solul vâjâind și împingeau afară clopote de pământ. Aburi groși de gaze și ceață se târau greoi peste câmp. În fața noastră, foarte aproape, s-a auzit foc de puști și mitraliere, semn că inamicul era deja la doi pași.

Jos, pe albia apei Steenbach, prin pădurea mișcătoare a gheizerelor de noroi în erupție își croia drum un grup de oameni. L-am recunoscut pe comandantul batalionului, căpitanul von Brixen, care cu brațul bandajat se sprijinea de doi sanitari, și am alegat spre el. Mi-a strigat pripit că inamicul înaintează și m-a avertizat să nu zăbovesc prea mult fără acoperire.

Curând pocneau primele proiectile de infanterie în craterele din jur sau explodau în contact cu resturile de ziduri. Tot mai mulți fugari dispăreau în aburii din spatele nostru, în vreme ce focul turbat al infanteriei dovedea apărarea îndârjită a celor care rezistau în față.

Sosise ceasul. Era vorba de a apăra „Cetatea șobolanilor” și le-am explicat clar oamenilor, dintre care unii își luaseră o expresie sfârșită, că o retragere era de negândit. Trupa a fost repartizată în spatele ambrazurilor și singura noastră mitralieră pusă în deschiderea unei ferestre. Un crater a fost destinat punctului medical și un sanitar, care a găsit imediat din abundență de lucru, a fost instalat înăuntru. Și eu am luat o pușcă a nimănui de pe jos și mi-am atârnat de gât o bandă de cartușe.

Deoarece grupul nostru era minuscul am încercat să-l întăresc cu numeroșii oameni care rătăceau de colo-colo fără comandanți. Cei mai mulți au urmat de bunăvoie chemările noastre, bucuroși să ni se poată alătura, în timp ce alții și-au continuat drumul, după ce s-au oprit o clipă descumpăniți și au văzut că de la noi nu aveau ce lua. În astfel de situații încetează orice scrupul. Am pus să se îndrepte armele spre ei.

Atrași magnetic de orificiile puștilor s-au apropiat lent, deși se vedea pe fețele lor cât de mult le displăcea să ne țină companie. Au fost pretexte, palavre, încercări de convingere mai mult sau mai puțin binevoitoare.

— Dar n-am nicio pușcă!

— Atunci așteptați până ce va fi unul omorât!

În timpul unei întețiri uriașe a focului, când ruinele casei au fost de mai multe ori lovite, iar sfărâmături de țigle au căzut din aer zăngănind pe căștile noastre de oțel, am fost aruncat la pământ de fulgerul unei lovituri teribile. Spre uluirea trupei m-am ridicat nevătămat.

După acest puternic vârtej final, lucrurile s-au mai potolit. Focul a sărit peste noi și s-a oprit pe șoseaua Langemarck-Bixschoote. Nu ne simțeam prea bine în situația asta. Până atunci nu văzusem, cum se spune, pădurea din cauza copacilor; primejdia ne copleșise atât de violent și sub atâtea forme, încât nu ne mai putusem ocupa de ea. După ce însă furtuna încetase să ne mai biciuie, fiecare a găsit timpul să se pregătească pentru ceea ce urma inevitabil să vină.

Și a venit. Puștile din fața noastră au amuțit. Apărătorii erau terminați. Din fum s-a ivit o linie strânsă de trăgători. Oamenii mei trăgeau ghemuiți în spatele ruinelor, mitraliera țăcănea. Atacatorii au dispărut în cratere, ca și cum ar fi fost șterși de pe suprafața pământului, și ne-au prins captivi în focul lor. Dinspre stânga și dreapta înaintau detașamente puternice. În curând eram înconjurați de o coroană de trăgători.

Situația era fără ieșire; nu avea niciun sens să sacrific trupa. Am dat ordinul de retragere. Dar era dificil să-i fac pe oamenii care trăgeau îndârjiți să se ridice.

Folosindu-ne de un nor de fum oprit în vale, am scăpat în anumite momente prin pâraie a căror apă ne ajungea până mai sus de șolduri. Deși sacul părea închis, ne-am strecurat cu grijă. Eu am părăsit mica fortificație ultimul, sprijinindu-l pe locotenentul Höhlemann, care sângera dintr-o rană gravă la cap și care cu câteva glume încerca să treacă peste neajutorarea sa.

Trecând șoseaua, am dat peste compania a 2-a. Kius aflase prin răniți de situația noastră și venise nu doar din proprie decizie, dar și la insistența oamenilor, ca să ne scoată din belea.

Lucrul acesta se întâmplase fără ordin. Ne-a emoționat și a produs o exuberanță voioasă, o stare de spirit în care simți că ai vrea să smulgi copaci din rădăcină.

După o scurtă consfătuire ne-am hotărât să rămânem pe loc pentru a-l lăsa pe adversar să se împotmolească. Și aici erau artileriști, semnalizatori optici, telefoniști și alți asemenea

indivizi izolați care rătăceau prin câmpul de bătălie și care doar prin forță puteau fi convinși că în aceste condiții trebuiau și ei să stea cu o pușcă în mână în linia de trăgători. Cu rugăminți, ordine și lovituri cu patul puștii am creat un nou front de loc.

Apoi ne-am așezat într-un șanț abia schițat să ne luăm micul dejun. Kius și-a scos inevitabilul său aparat și a fotografiat. La stânga noastră, la ieșirea din Langemarck, s-a produs agitație. Oamenii noștri au tras asupra unor inși care alergau de colo-colo, până ce le-am interzis. În scurt timp a apărut un subofițer și a raportat că o companie de infanteriști de gardă s-a instalat de-a lungul șoselei și a avut pierderi din cauza focului tras de-ai noștri. I-am pus atunci pe oamenii noștri să avanseze, sub un tir intens de artilerie inamică, până la nivelul celorlalți. Câțiva au căzut, locotenentul Bartmer de la compania a 2-a a fost grav rănit. Kius a rămas lângă mine, terminându-și pâinea cu unt. Când am ocupat șoseaua al cărei teren cobora spre Steenbach, am văzut că englezii erau pe punctul să facă același lucru. Primele siluete în kaki erau deja la nici douăzeci de metri distanță. Atât cât putea cuprinde ochiul, terenul din față foia de linii de trăgători și de rânduri de coloane. Mișunau deja și în jurul „Cetății șobolanilor”.

Erau nepăsători, cufundați în activitatea lor. Unul ducea în spate o rolă din care se desfășură un cablu. Evident că nu se prea trăsese în ei și înaintau sprinten. Deși se apropiau având o superioritate numerică enormă, le-am blocat imediat înaintarea. S-a tras puternic, dar și țintit. Am văzut un recrut voinic din compania a 8-a punându-și liniștit pușca pe un trunchi sfărâmat de copac; cu fiecare împușcătură cădea un atacator. Ceilalți s-au oprit încremeniți și au început să sară prin foc care încotro ca iepurii, în timp ce printre ei se învolburau norișori de praf. Unii au fost nimeriți, alții s-au târât în cratere de obuze ca să se ascundă acolo până la lăsarea întunericului. Asaltul a eșuat repede; l-au plătit scump.

Către ora unsprezece, avioane împodobite cu cocarde s-au lăsat în jos, spre noi, dar au fost alungate de foc puternic. În mijlocul acestor împușcături bezmetice a trebui să râd de un om care s-a prezentat la mine, cerând să i se certifice că a incendiat cu pușca un avion.

De îndată ce am ocupat șoseaua, am raportat regimentului și am cerut sprijin. După-amiază au sosit plutoane

de infanterie, pionieri și mitraliere spre a ne susține. După tactica Bătrânului Fritz[160], s-au instalat toate în prima linie, deja supraaglomerată. Din când în când englezii culcau la pământ oamenii care treceau neprevăzători șoseaua.

După ora patru a început un foarte neplăcut schimb de focuri cu șrapnele. Încărcăturile erau țintite exact pe șosea. Fără îndoială că aviatorii reperaseră deja noua noastră linie de rezistență și se anunțau ceasuri grele.

Într-adevăr, curând s-a declanșat un bombardament violent cu obuze ușoare și grele. Noi stăteam strânși unul lângă altul în groapa perfect dreaptă și supraaglomerată de pe șosea. Focul juca în fața ochilor noștri, crengi și bulgări de pământ cădeau șuierând peste noi. La stânga mea s-a aprins un fulger de foc, lăsând în urmă un abur alb sufocant. Am înaintat în patru labe spre vecinul meu. Nu mai mișca. Sângele îi șiroia din numeroase răni făcute de schije înguste și zimțate. Și la dreapta s-au înregistrat pierderi grele.

După o jumătate de oră s-a instalat liniștea. Am săpat în grabă găuri adânci în albia plată a șanțului pentru ca, în cazul unui al doilea atac, să fim apărați cel puțin de schije. Lopețile ni s-au lovit de pușți, de fragmente de centiroane și de tuburi de cartușe din 1914 – semn că acest sol nu înghițea sânge pentru prima oară. Aici luptaseră înaintea noastră voluntarii din Langemarck[161].

Pe seară, adversarul și-a amintit încă o dată temeinic de noi. Eu mă ghemuiam lângă Kius într-o groapă care ne costase nu puține bătături. Terenul se balansa asemenea unei punți de vapor sub loviturile apropiate și îndepărtate. Eram pregătiți pentru sfârșit.

Cu casca de oțel trasă pe frunte, îmi frământam în dinți pipa, fixam șoseaua ale cărei pietre aruncau scântei sub loviturile fragmentelor de fier și filosofam, încurajându-mă cu succes. Idei curioase îmi treceau prin cap. Astfel mă preocupa intens un roman de colportaj, *Le vautour de la Sierra*[162], care îmi căzuse în mână la Cambrai. Am murmurat de mai multe ori cuvintele lui Ariosto: „O inimă mare nu simte groază în fața morții, în orice clipă ar veni, doar glorioasă ea de-ar fi”[163]. Ceea ce mi-a produs un soi plăcut de beție, cam ca aceea pe care o simți când te dai cu scrânciobul. Atunci când obuzele nu-mi prea dădeau pace urechilor, auzeam răsunând lângă mine frânturi

din frumosul cântec „La Balena Neagră din Ascalon”[164] și-mi ziceam că prietenul Kius s-a țicnit. Fiecare cu spleenul său.

La sfârșitul bombardamentului, o schijă mare mi-a atins mâna. Kius a aprins lanterna de buzunar. Am descoperit o tăietură superficială.

După miezul nopții a început să picure; patrulele unui regiment desfășurat între timp până la Steenbach n-au găsit decât cratere pline de noroi. Dușmanul se retrăsese în spatele pârâului.

Epuizați după eforturile acestei zile teribile, ne-am așezat în găurile noastre, cu excepția santinelelor repartizate să stea de gardă. Mi-am tras peste cap mantaua vecinului meu mort și am căzut într-un somn agitat. Spre dimineață m-am trezit înfrigurat și am descoperit că mă aflam într-o situație îngrijorătoare. Ploua cu găleata și rigolele șoselei se vărsau în fundul găurii în care ședeam. Am făcut un mic dig și am scos apa din refugiul meu cu capacul gamelei. Cum în rigole apa creștea, am îngrămădit din ce în ce mai mult pământ peste parapetul meu până când construcția slabă a cedat presiunii crescânde și un torent murdar a umplut, gâlgâind, până sus, gaura în care ședeam. În timp ce mă străduiam să-mi pescuiesc pistolul și casca din noroi, tutunul și pâinea mea au luat-o la vale de-a lungul șanțului din șosea, ai cărui ocupanți pățiseră același lucru. Tremurând și înfrigurați, fără nicio fibră uscată în corp, stăteam în noroiul șoselei, conștienți de a fi complet descoperiți la următorul bombardament. Era o dimineață jalnică. Am făcut din nou experiența că niciun foc de artilerie nu e în stare să spargă forța de rezistență atât de radical ca umezeala și frigul.

În cadrul mai larg al bătăliei, această ploaie zonală însemna un dar de la Dumnezeu, căci ea a oprit atacul englez tocmai în primele și cele mai importante zile. Adversarul trebuia să depășească cu artileria zona de cratere mocirloasă, în vreme ce noi ne puteam deplasa muniția pe șoselele intacte.

La unsprezece dimineața, când deznădejdea pusese deja stăpânire pe noi, a apărut un înger salvator sub chipul unui curier care ne aduse ordinul potrivit căruia regimentul trebuia să se adune în Kokuit.

În cursul marșului de întoarcere am văzut cât de dificilă trebuie să fi fost în ziua atacului legătura cu avangarda. Șoselele erau presărate cu oameni și cai. Lângă câteva

chesoane găurite ca niște site, doisprezece cai oribil mutilați ne barau drumul.

Pe o pajiște udă de ploaie, înnorată de mingiile lăptoase ale unor șrapnele izolate, s-au adunat resturile regimentului. Se afla acolo o grămăjoară de mărimea unei companii, câțiva ofițeri în mijloc. Ce pierderi! Aproape toți ofițerii și efectivul a două batalioane. Supraviețuitorii stăteau cu privirile sumbre, sub o ploaie torențială, așteptându-i pe încartiruitori. Apoi ne-am uscat într-o baracă de lemn, în jurul unei sobe incandescente, și după un mic dejun solid am prins din nou putere.

Către seară au căzut obuze în sat. Una din barăci a fost lovită și o serie de oameni din compania a 3-a omorâți. În ciuda bombardamentului, ne-am culcat la scurt timp cu singura speranță de a nu fi din nou aruncați în ploaie pentru un contraatac sau pentru vreo operație defensivă bruscă.

La trei dimineața a venit ordinul de retragere. Am mers pe șoseaua mare, presărată cu cadavre și mașini ciuruite de gloanțe, până la Staden. Focul făcuse ravagii până departe; am dat peste craterul unei singure explozii, înconjurat de doisprezece morți. Staden, care la venirea noastră fusese încă atât de animat, avea acum numeroase case distruse de proiectile. Piața mare, pustie, era acoperită de obiecte domestice făcute praf . O familie a părăsit orășelul odată cu noi, trăgând după ea, ca unică proprietate, o vacă. Erau oameni simpli; bărbatul avea un picior de lemn, femeia ținea de mână copiii care plângeau. Larma confuză din spate nuanța tabloul trist.

Resturile batalionului *2* au fost adăpostite într-o gospodărie izolată, ascunsă în spatele unui gard viu, des, din mijlocul unor câmpuri pline de sevă, cu semănăturile încolțite. Acolo mi s-a dat comanda companiei a 7-a cu care aveam să împart până la sfârșitul războiului bucuriile și suferințele.

Seara stăteam în fața căminului acoperit cu cahle vechi, ne întăream cu un grog tare și ascultam tunetul reînsuflețit al bătăliei. Din comunicatul armatei publicat într-un număr recent de ziar mi-a sărit în ochi propoziția: „Am reușit să ținem dușmanul pe linia Steenbach”.

Era ciudat să afli că actele noastre aparent haotice, desfășurate în bezna nopții, deveniseră publice. Ne adusesem contribuția la oprirea ofensivei începute cu forțe atât de

puternice. Oricât de mari erau masele de oameni și de materiale, până la urmă munca în punctele decisive fusese făcută doar de puțini combatanți.

Curând ne-am dus să ne culcăm în podul cu fân. În ciuda băuturii soporifice generos distribuite, cei mai mulți delirau, se învârteau într-o parte și-n alta ca și cum ar fi trebuit să mai dea încă o dată bătălia din Flandra.

Pe 3 august[165], încărcați cu vite și fructe, am părăsit regiunea, îndreptându-ne spre gara orășelului Gits. În cârciuma gării, batalionul diminuat, într-o dispoziție din nou strălucitoare, și-a băut cafeaua pe care două zdravene chelnerițe flamande au asezonat-o, spre veselia generală, cu expresii foarte îndrăznețe. Pe oameni i-a distrat în special faptul că ele, după obiceiul locului, tutuiau pe oricine, chiar și pe ofițeri.

După câteva zile am primit de la un spital din Gelsenkirche o scrisoare de la Fritz. Mi-a scris că va rămâne cu un braț rigid și un plămân hodorogit.

Preiau din însemnările sale următorul fragment care completează relatarea mea și redă intuitiv impresiile unui novice aruncat în clocotul bătăliei materialelor:

„«Adunare pentru atac!» Comandantul plutonului meu și-a aplecat fața peste mica vizuină. Cei trei oameni de lângă mine și-au isprăvit convorbirea și s-au ridicat în grabă înjurând. M-am sculat și eu, mi-am prins bine casca și am ieșit afară în semiobscuritate.

Vremea era cețoasă și rece; între timp, tabloul se schimbase. Focul de artilerie se mutase, se lăsase acum, bubuind surd, peste alte zone ale uriașului câmp de bătălie. Avioane zbârnâiau în aer și privirea care le urmărea anxios se liniștea la vederea crucilor mari de fier pictate pe partea inferioară a aripilor.

Am mai alergat la o fântână care se păstrase ciudat de limpede printre dărâmături și moloz și mi-am umplut gamela.

Oamenii din companie s-au adunat pe plutoane. Mi-am agățat în grabă patru grenade de mână în centiron și m-am alăturat grupei mele din care lipseau doi oameni. Abia au avut timp să-și însemne numele, și totul s-a pus în mișcare. Plutoanele înaintau în șir indian prin ținutul plin de cratere, ocoleau grinzi, se înghesuiau în garduri vii și se îndreptau șerpuind în zăngănit și zarvă de arme spre inamic.

Atacul a fost executat de două batalioane; un batalion al regimentului vecin a fost introdus în luptă odată cu noi. Ordinul era scurt și concis. Trebuiau respinse detașamentele engleze care pătrunseseră prin canal. În această operație îmi revenea sarcina de a rămâne cu grupa mea în poziția cucerită și de a respinge contraatacul.

Am ajuns în fața ruinelor unui sat. Din câmpia Flandrei, plină de cicatrice oribile, se ridicau, negre și sfărâmate, cioturile unor copaci, rămășițele unei păduri întinse. Dâre uriașe de fum treceau prin aer, acoperind cerul vesperal cu nori grei, sumbri. Peste pământul despuiat, deșirat și redeșirat nemilos, pluteau gaze înăbușitoare care, galbene și brune, rătăceau nonșalant.

S-a ordonat alarmă de gaze. În această clipă s-a declanșat un foc monstruos – englezii reperaseră atacul. Pământul țâșnea în havuzuri șuierătoare și o grindină de schije mătura terenul ca o aversă. O clipă am rămas cu toții încremeniți, apoi ne-am năpustit care încotro. Am auzit încă o dată vocea comandantului batalionului, căpitanul de cavalerie Böckelmann, care a strigat din toate puterile un ordin pe care nu l-am înțeles.

Oamenii mei dispăruseră. M-am trezit într-un pluton străin și m-am îmbulzit cu ceilalți spre ruinele unui sat pe care obuze inexorabile îl răseseră din temelii. Ne-am smuls măștile de gaze.

Toți s-au trântit la pământ. În stânga mea era îngenuncheat locotenentul Ehlert, un ofițer pe care îl cunoșteam dinainte de bătălia de pe Somme. Lângă el stătea întins pe jos, la pândă, un subofițer. Violența focului de baraj era înspăimântătoare; mărturisesc că mi-a depășit așteptările cele mai cutezătoare. În fața noastră flutura galben un perete de foc; o aversă de bulgări de pământ, bucăți de cărămidă și țăndări de fier cădeau ca grindina peste noi și scăpărau scântei luminoase în contact cu căștile de oțel. Aveam senzația că respiram mai greu, ca și cum aerul dintr-o atmosferă saturată de fier masiv nu mai era suficient pentru plămâni.

Am fixat îndelung cazanul incandescent al vrăjitoarelor ale cărui granițe vizibile îl constituia focul arzător țâșnind pe gura mitralierelor englezești. Roiul de albine cu mii de capete ale proiectilelor care se revărsa asupra noastră nu era perceput de auz. Mi-am dat seama că atacul pe care îl pregătisem timp de jumătate de oră printr-un foc concentrat era strivit din față de forța acestui tir de respingere. De două ori, la interval scurt, o

explozie monstruoasă a înghițit vacarmul. Mine de cele mai grele calibre au plesnit. Câmpuri întregi de dărâmături au sărit în aer, s-au învârtejit și s-au prăbușit cu un trosnet infernal.

La un ordin strigat de Ehlert, m-am uitat la dreapta. A ridicat mâna stângă, a făcut un semn spre spate și a sărit în față. M-am ridicat greoi și l-am urmat în fugă. Picioarele continuau să-mi ardă ca focul, dar durerea pătrunzătoare mai cedase.

Nu făcusem nici douăzeci de pași când, la ieșirea dintr-un crater, m-a orbit lumina arzătoare a unui șrapnel care a explodat la o înălțime de trei metri, cam la zece pași de mine. Am simțit două lovituri surde în piept și în umăr. Mi-a alunecat automat pușca din mână, am căzut cu capul pe spate și m-am rostogolit înapoi în crater. Am mai auzit vag vocea lui Ehlert care a strigat din fugă: «S-a zis cu el!».

Ehlert însuși nu avea să vadă ziua următoare. Atacul a fost ratat, iar când s-au retras a fost omorât alături de toţi însoțitorii săi. O împușcătură în ceafă a pus capăt vieții acestui curajos ofițer.

Când m-am trezit după un lung leșin, lucrurile se mai liniștiseră. Am încercat să mă ridic, căci zăceam cu capul în jos, dar am simțit o durere intensă în umăr, pe care orice mișcare o sporea. Respirația era scurtă și sacadată, plămânii nu puteau inspira suficient aer. Ricoșeu în plămân și umăr, mi-am zis, gândindu-mă la cele două lovituri surde, nedureroase pe care le primisem. Am aruncat echipamentul de luptă, centura și, într-o stare de totală indiferență, masca de gaze. Am reținut casca și am agățat gamela de copcile tunicii.

Am izbutit să ies din crater. Dar după cinci pași pe care i-am făcut târându-mă penibil, am rămas nemișcat într-un crater alăturat. După cinci ore am încercat pentru a doua oară să mă târăsc afară, căci câmpul era din nou bătut de grindina unui foc îndesat de calibru mic. Și această încercare a dat greș. Mi-am pierdut gamela plină cu apa prețioasă și m-am cufundat într-o epuizare nesfârșită din care m-a trezit după mult timp senzația de sete arzătoare.

A început să plouă ușor. Am reușit să adun în cască puțină apă murdară. Pierdusem orice simț al orientării și nu-mi puteam face nicio idee clară despre traseul frontului. Se înșira crater după crater, unul mai mare decât altul, iar de pe fundul acestor

gropi adânci nu se puteau vedea decât pereții de pământ și cerul cenușiu. A izbucnit o furtună, bubuiturile tunetului erau acoperite de larma declanșată de un nou foc concentrat. M-am lipit strâns de pereții craterului. Un bulgăr de argilă mi-a nimerit umărul; schije grele îmi zburau pe deasupra capului. Treptat mi-am pierdut și simțul timpului; nu mai știam dacă este dimineață sau seară.

La un moment dat s-au ivit doi oameni care traversau câmpul în sărituri lungi. I-am strigat în germană și engleză; au dispărut ca niște umbre în ceață fără să mă audă. În fine, au venit spre mine alți trei. L-am recunoscut printre ei pe sublocotenentul care cu o zi înainte stătuse lângă mine. M-au luat cu ei și m-au dus într-o colibă mică aflată în apropiere – ticsită de răniți pe care îi îngrijeau doi sanitari. Zăcusem treisprezece ore în crater.

Focul năpraznic al bătăliei continua să lucreze asemenea unor ciocane cu aburi sau laminoare uriașe. Obuzele loveau unul după altul lângă noi, împrăștiind nisip și pământ peste acoperiș. Am fost pansat, mi s-a dat o nouă mască de gaze, pâine cu marmeladă groasă, roșie, și puțină apă. Sanitarul m-a îngrijit ca un tată.

Deja englezii începeau să pătrundă. Se apropiau în salturi și dispăreau în cratere. De-afară răsunau strigăte și somații.

Deodată, împroșcat cu noroi de la picioare până la cască, s-a năpustit înăuntru un tânăr ofițer. Era fratele meu Ernst care cu o zi înainte fusese declarat mort la statul-major al regimentului. Ne-am salutat, zâmbind puțin ciudat și emoționat. S-a uitat în jur și m-a privit plin de îngrijorare. Ochii i s-au umplut de lacrimi. Chiar dacă țineam de același regiment, o astfel de revedere în imensitatea câmpului de bătălie era miraculoasă și zguduitoare, amintirea ei mi-a rămas pentru totdeauna întipărită în minte ca ceva prețios și vrednic de respect. M-a părăsit după câteva minute și a revenit apoi cu ultimii cinci oameni din compania lui. Am fost așezat într-o foaie de cort prin ale cărei șnururi s-a trecut un copac tânăr și am fost scos de pe câmpul de luptă.

Purtătorii se schimbau doi câte doi. Micul transport mergea când la dreapta, când la stânga, evitând în zigzag obuzele care cădeau în masă. Obligați să se adăpostească

repede, m-au aruncat de câteva ori pe jos, ceea ce a făcut să mă lovesc zdravăn de solul craterelor.

Am ajuns în sfârșit la un adăpost îmbrăcat în beton și tablă care purta numele ciudat de «Oul lui Columb». Am fost târât jos și așezat pe un prici de lemn. În această încăpere se aflau doi ofițeri pe care nu-i cunoșteam și care ascultau concertul uraganic al artileriei. Unul era, cum am aflat mai târziu, locotenentul Bartmer, celălalt un felcer militar, pe nume Helms. Niciodată vreo băutură nu mi s-a părut mai delicioasă decât amestecul de apă de ploaie și vin roșu pe care acesta mi l-a turnat pe gât. Febra m-a cuprins ca un foc. Mă înăbușeam, inspiram aerul cu greutate și mă apăsa ca un coșmar ideea că tavanul de beton al adăpostului îmi zace pe piept, iar eu trebuie să-l ridic cu fiecare respirație.

Medicul asistent Köppen a intrat gâfâind. Traversase în goană câmpul de luptă, urmărit de obuze. M-a recunoscut, s-a aplecat asupra mea și am văzut cum fața i s-a contractat într-o grimasă liniștitor zâmbitoare. A fost urmat de comandantul batalionului meu și, deoarece acesta era un bărbat sever, m-a bătut ușor pe umeri, iar eu a trebuit să zâmbesc, gândindu-mă că imediat avea să intre împăratul însuși ca să se intereseze de mine.

Cei patru oameni s-au așezat alături, au băut din gamele și au prins să șușotească. Am observat că au vorbit un moment despre mine și am perceput cuvinte fără șir ca «frate», «plămân», «rănire», la a căror legătură am reflectat mai apoi. Cu glas tare au început să discute despre situația bătăliei.

În starea de istovire mortală în care mă aflam, m-a pătruns conștiința unei fericiri care s-a întețit tot mai mult și s-a menținut săptămâni de-a rândul. Mă gândeam la moarte fără ca ideea să mă neliniștească. Toate legăturile mele mi se păreau de o simplitate uimitoare și având conștiința că «sunt în regulă», am alunecat în somn”.

Capitolul 13

Regniéville

Pe 4 august 1917 am coborât din tren în vestitul Mars-la-Tour[166]. Compania a 7-a și a 8-a au fost încartiruite în Doncourt,

unde am dus câteva zile o viață perfect contemplativă. Doar hrana neîndestulătoare m-a pus în oarecare încurcătură. Era strict interzis să ne luăm hrană de pe câmp; cu toate astea, jandarmii militari îmi raportau aproape în fiecare dimineață numele câtorva oameni pe care îi găsiseră scoțând cartofi din pământ și pe care nu puteam să nu-i pedepsesc – „fiindcă se lăsaseră prinși”, cum suna justificarea mea, desigur neoficială.

În aceste zile a trebuit să constat și eu că bunul pe nedrept dobândit nu prieste. Tebbe și cu mine luasem dintr-un castel flamand părăsit o trăsură princiară închisă și ne-am priceput s-o sustragem pe durata călătoriei privirilor iscoditoare. Plănuiam o excursie magnifică la Metz ca să ne mai bucurăm o dată, din plin, de viață. Într-o după-amiază am înhămat caii și am pornit. Din păcate, trăsura nu avea frână, era făcută pentru câmpia flamandă, nu pentru zona muntoasă din Lorena. Încă din sat am început s-o luăm la vale și în scurt timp ne-am pomenit într-o cursă vâjâitoare care nu se putea sfârși decât rău. Primul a sărit din trăsură vizitiul, apoi Tebbe care, într-o stare jalnică, a aterizat pe un morman de unelte agricole. Am rămas singur pe pernele de mătase și mă simțeam foarte inconfortabil. S-a deschis una din uși care a fost apoi smulsă fără dificultate de un stâlp de telegraf. În cele din urmă, trăsura s-a rostogolit pe un drum povârnit și s-a sfărâmat de zidul unei case. Spre uimirea mea am constatat, în timp ce părăseam printr-o fereastră trăsura sfărâmată, că rămăsesem teafăr.

Pe 9 august compania a fost inspectată de comandantul diviziunii, general maiorul von Busse, care i-a adus elogii pentru buna conduită în luptă. În după-amiaza următoare am fost îmbarcați în tren și duși până aproape de Thiancourt. De-acolo am mărșăluit spre noua noastră poziție care se întindea pe înălțimile bogat împădurite din Côte Lorraine, în fața satului Regniéville, distrus de bombardamente și cunoscut din unele ordine de zi.

În prima dimineață mi-am inspectat sectorul care mi s-a părut foarte lung pentru o companie și care consta dintr-un talmeș-balmeș inextricabil de tranșee, parțial ruinate. Linia din față fusese în multe locuri distrusă de minele tripode cu aripi, curente aici. Galeria mea se afla la o sută de metri în spate, în așa-numita tranșee de comunicație, aproape de șoseaua care

ieșea din Regniéville. Pentru prima oară, după mult timp, ne aflam din nou față în față cu francezii.

În această poziție, un geolog s-ar fi simțit încântat. Tranșeele de apropiere deschideau pe rând o serie de șase straturi, de la calcarul coralin până la „marna de Gravelotte” în care era săpată tranșeea de luptă. Roca de un galben brun mișuna de fosile, mai ales de un soi de arici-de-mare plat, de forma unei chifle, ale cărui margini străpungeau cu miile pereții tranșeei. De fiecare dată când parcurgeam sectorul mă întorceam în adăpost cu buzunarele pline de scoici, arici-de-mare și amoniți. Marna avea și avantajul că rezista mai bine la intemperii decât solul de argilă obișnuit. Din loc în loc tranșeea era chiar zidită cu grijă, iar solul betonat pe lungi porțiuni, în așa fel încât până și cele mai mari cantități de ploaie se scurgeau ușor.

Galeria mea era adâncă și picura. Avea o particularitate care nu mă bucura: în această zonă apăreau în locul obișnuiților purici rude ale acestora, mult mai agile. Aceste două specii se află în aceeași relație de ostilitate ca guzganii cu șobolanii. Nici măcar schimbarea obișnuită a rufelor nu era de niciun folos, căci paraziții sprinteni pândeau viclean în paiele din culcușuri, împins la disperare, insul care dormea arunca păturile de pe el pentru a organiza o vânătoare temeinică.

De altfel, și aprovizionarea lăsa mult de dorit. În afară de supa subțire de la prânz, ni se mai dădea doar o treime de pâine cu un adaus ridicol de mic, constând de cele mai multe ori din marmeladă parțial alterată. Jumătate din ea mi-o mânca de fiecare dată un guzgan gras pe care l-am pândit adesea zadarnic.

Companiile de rezervă și de refacere se aflau în cazemate primitive, ascunse adânc în pădure. Mi-a plăcut în mod special încartiruirea mea în poziția de rezervă, „tabăra buturugii”, lipită în unghiul mort al coastei unei văgăuni împădurite. Locuiam acolo, într-o colibă minusculă, pe jumătate vârâtă în coastă, năpădită de jur-împrejur de aluni și corni. Fereastra oferea priveliștea coamei împădurite a dealului din față, iar în vale pe aceea a unei fâșii înguste de pajiște, traversate de un izvor. Mă mulțumeam aici cu hrănirea a nenumărați păianjeni cu cruce care își țesuseră în tufișuri roțile puternice. O colecție de sticle de toate felurile, stivuită de peretele din spate al cazematei,

arăta că aici mai petrecuseră ceasuri contemplative feluriți pustnici, deci m-am străduit și eu să nu nesocotesc venerabilul obicei al locului. Când negurile se ridicau din vale, contopindu-se cu fumul alb și greu al focului meu de lemne, iar eu, la lăsarea serii, mă ghemuiam, cu ușa deschisă, între aerul proaspăt al toamnei și căldura focului, mi se părea că acestui ceas i se potrivește o băutură pașnică: vin roșu cu coniac de ouă, în părți egale, turnate într-un pahar pântecos. La asta adăugam lectura unei cărți și continuarea însemnărilor zilnice. Aceste sărbători liniștite mă consolau pentru faptul că un domn mai vechi în grad, venit din partea batalionului de rezervă, preluase compania mea, iar eu făceam din nou, în calitate de comandant de pluton, plictisitorul serviciu de tranșee. Încercam, după vechiul obicei, să evit gărzile nesfârșite prin patrule frecvente.

Pe 24 august, curajosul căpitan de cavalerie Böckelmann a fost rănit de o schijă de obuz – cel de-al treilea comandant de batalion pe care regimentul l-a pierdut într-un interval scurt de timp.

În timpul serviciului din tranșee m-am împrietenit cu subofițerul Kloppmann, un bărbat mai în vârstă și căsătorit, care ieșea în evidență printr-o mare ardoare combativă. Aparținea acelor oameni cărora în ce privește curajul nu li se putea găsi niciun punct vulnerabil și pe care îi întâlnești doar unul la o sută. Ne-am înțeles să mergem să aruncăm o privire în tranșeele francezilor, și pe 29 august le-am făcut prima noastră vizită.

Ne-am târât spre o breșă pe care Kloppmann o făcuse cu o seară înainte în obstacolul inamic. Spre surpriza noastră neplăcută, sârma era reparată; dar am tăiat-o din nou, făcând destul zgomot, apoi am intrat în tranșee. După ce am pândit multă vreme în spatele primului dâmb, ne-am strecurat mai departe, urmând un fir telefonic care se termina la o baionetă înfiptă în pământ. Am găsit poziția neocupată, dar închisă prin mai multe baraje de sârmă, iar o dată printr-o ușă cu gratii. După ce am examinat cu atenție totul, ne-am reîntors pe același drum și am închis breșa cu grijă ca să ne disimulăm vizita.

Seara următoare Kloppmann a spionat din nou primprejur, dar a fost primit cu locuri de armă și grenade de mână în formă de lămâi, așa-numitele „ouă de rață”, dintre care una, fără să se aprindă, a căzut chiar lângă capul său, pe care și-l ținea lipit de pământ. A trebuit să dea rapid bir cu fugiții. Seara care a urmat

am pornit împreună și am găsit tranșeea din prima linie ocupată. Am pândit santinelele și le-am reperat pozițiile. Una cânta o melodie simpatică. În fine, au tras și ne-am strecurat înapoi.

Pe când stăteam în tranșee au apărut deodată camarazii mei Voigt și Haverkamp, vizibil bine dispuși, cărora le venise ideea ciudată de a părăsi comoditatea „taberei buturugii” și, trecând prin bezna pădurii, să facă o plimbare în prima linie, ca să patruleze, cum spuneau. Am fost întotdeauna de părere că fiecare e liber să-și riște pielea când îi convine și de aceea i-am lăsat să escaladeze tranșeea, deși inamicul continua să se agite. Patrula lor consta doar în a aduna parașutele de mătase ale rachetelor franceze și a se hăitui reciproc, fluturând pânzele albe prin fața sârmelor inamice. S-a tras, firește, asupra lor, dar la scurt timp s-au reîntors fericiți. Bacchus i-a ținut sub protecția lui adeverită.

Pe 10 septembrie, plecând de la „tabăra buturugii”, m-am dus la punctul de comandă al regimentului să cer o permisie. „M-am gândit deja la dumneavoastră”, mi-a răspuns colonelul, „regimentul trebuie să întreprindă o recunoaștere în forță a cărei execuție vreau să v-o încredințez. Căutați-vă câțiva oameni potriviți și exersați cu ei jos, în tabăra din Sousloeuvre.”

Trebuia să pătrundem în tranșeele inamice prin două locuri și să încercăm să luăm prizonieri. Patrula urma să se divizeze în trei grupuri, două trupe de asalt și un detașament care trebuia să ocupe prima linie inamică și să ne acopere spatele. Eu am preluat, în afară de comanda generală, conducerea trupei din stânga, pe cea din dreapta i-am încredințat-o locotenentului von Kienitz.

Când am cerut voluntari, s-au prezentat, spre uimirea mea – eram totuși la sfârșitul anului 1917 – aproape trei sferturi din efectivul tuturor companiilor batalionului. I-am ales pe participanți după obiceiul meu, mergând de-al lungul frontului și căutând „fețele bune”. Câțiva dintre cei aflați în plus aproape plângeau că au fost respinși.

Trupa mea consta, cu mine inclusiv, din paisprezece oameni, printre care sublocotenentul von Zglinitzky, subofițerii Kloppmann, Mevius, Dujesiefken și doi pionieri. Se adunaseră la un loc cei mai năstrușnici temerari din al doilea batalion.

Am exersat zece zile aruncarea grenadelor de mână și am executat acțiunea prin simularea unui asalt. A fost un miracol că, în condițiile excesului de zel existent, n-am avut înainte de începerea operațiunii decât trei răniți de schije. În rest eram scutiți de orice serviciu, așa încât în după-amiaza zilei de 22 septembrie am pornit, în calitate de maestru al unei bande sălbăticite, dar utilizabile, spre poziția a doua, unde trebuia să fim adăpostiți peste noapte.

Seara, Kienitz și cu mine ne-am preumblat prin pădurea întunecată, îndreptându-ne spre punctul de comandă al batalionului, căci fusesem invitați de căpitanul de cavalerie Schumacher la „ultima masă a condamnatului”. Apoi ne-am culcat în galeria noastră ca să ne mai odihnim câteva ore. E un sentiment curios să știi că a doua zi dimineață trebuie să faci față unui drum pe viață și pe moarte și că înainte de a adormi asculți încă o vreme vocea interioară și îți reglezi conturile cu tine însuti.

Am fost treziți la trei dimineața, ne-am sculat, ne-am spălat și am pus să ni se pregătească micul dejun. Dar m-am supărat imediat strașnic fiindcă ordonanța mea sărase în exces ouăle ochiuri pe care voiam să mi le ofer spre întărire și în onoarea zilei; începea bine.

Am dat farfuriile de-o parte și am trecut în revistă pentru a suta oară detaliile cu care ne puteam confrunta. Din când în când ne oferam cherry-brandy, în timp ce Kienitz debita bancuri străvechi. La cinci fără douăzeci am adunat oamenii și i-am condus în buncărele din prima linie. Erau deja breșe tăiate în sârme, iar săgeți lungi, presărate cu pulbere de var, indicau asemenea unor ace mari de ceas punctele noastre de atac. Ne-am despărțit cu o strângere de mână și ne-am pregătit să așteptăm lucrurile care trebuiau să vină.

Eu îmi pusesem un costum de lucru potrivit cu îndeletnicirea căreia intenționam să ne consacrăm: pe piept, doi saci cu nisip, în fiecare câte patru grenade de mână cu mâner, în stânga cu focos percutant, în dreapta cu focos fuzant; în buzunarul din dreapta al tunicii, un pistol 08 suspendat de o curea lungă; în buzunarul din dreapta al pantalonului, un mic pistol Mauser; în buzunarul din stânga al tunicii, cinci grenade de mână sferice; în buzunarul din stânga al pantalonului, o busolă luminiscentă și un fluier cu sunet strident; la centură, o

carabină pentru dezamorsat grenade de mână, un pumnal și o foarfecă de tăiat sârmă. În buzunarul interior, de la piept, am băgat un portofel doldora și adresa mea de-acasă, în buzunarul din spate al pantalonului o sticlă plată de cherry-brandy. Epoleții și brasarda de Gibraltar au fost descusute ca să nu dăm inamicului nicio informație cu privire la identitatea noastră. Ca semn de recunoaștere purtam pe fiecare braț o banderolă albă.

La cinci fără patru minute divizia vecină din stânga a declanșat un foc de diversiune. La cinci punct, în spatele frontului nostru cerul s-a aprins iar proiectilele și-au arcuit traiectoria vuind deasupra capetelor noastre. Stăteam cu Kloppmann la intrarea în galerie și fumam o ultimă țigară, dar din cauza numeroaselor lovituri scurte a trebuit să ne adăpostim. Cu ceasul în mână număram minutele.

La cinci fix am ieșit din galerie și am traversat obstacolele pe căile pregătite dinainte. Eu alergam în față, ținând ridicată o grenadă de mână, și am văzut trecând la asalt și patrula din dreapta. Rețeaua de sârmă inamică era slabă; am trecut peste ea din două sărituri, m-am împiedecat de o rolă de sârmă trasă prin spatele ei și m-am răsturnat într-un crater din care m-au scos Kloppmann și Mevius.

— Înăuntru!

Am sărit în prima tranșee fără să întâlnim rezistență, în timp ce în dreapta s-a declanșat o luptă bubuitoare cu grenade de mână. Fără să ne pese de ea, am sărit peste un baraj din saci cu nisip, am dispărut, aplecați, în cratere și am reapărut în fața celei de a doua linii, lângă o serie de capre de sârmă. Cum și aceasta era complet distrusă și nu exista speranța de a lua prizonieri, am gonit mai departe, fără să ne oprim, printr-un șanț de comunicație terasat. I-am trimis înainte pe pionieri ca să degajeze drumul; dar fiindcă tempoul lor mi s-a părut prea lent, am preluat eu conducerea. Nu puteam sta în loc cu focuri de artificii.

La intrarea în cea de a treia linie am făcut o descoperire care ne-a tăiat răsuflarea: un muc aprins de țigară care zăcea pe jos anunța apropierea nemijlocită a inamicului. Am făcut un semn oamenilor mei, am apucat mai strâns grenada și m-am strecurat prin tranșeea bine amenajată, de ai cărei pereți se sprijineau nenumărate puști părăsite. În astfel de situații memoria înregistrează fiecare detaliu. Astfel, în acel loc mi s-a

întipărit în minte, ca în vis, imaginea unei marmite în care se afla o lingură. Această observație avea să-mi salveze viața douăzeci de minute mai târziu.

Brusc au alunecat prin fața noastră câteva siluete fantomatice. Am alergat după ele și am nimerit într-o înfundătură în al cărei perete se deschidea intrarea într-o galerie. M-am așezat în față și am strigat: „Montez!” O grenadă de mână azvârlită spre noi a fost răspunsul. Era vizibil vorba de un proiectil cu preamorsare; am auzit un mic pocnet și am avut timpul să sar înapoi. A detonat la înălțimea capului meu în contact cu peretele din față, mi-a zdrențuit boneta de mătase, mi-a rănit în mai multe locuri mâna stângă și mi-a tăiat vârful degetului mic. Ofițerului de pionieri de lângă mine i-a fost străpuns nasul. Ne-am retras câțiva pași și am bombardat locul primejdios cu grenade de mână. Un hiperzelos a azvârlit la intrare o rachetă incendiară, făcând astfel imposibil orice atac. Ne-am întors și am urmat a treia linie în sens invers spre a pune mâna odată pe un adversar. Peste tot erau aruncate arme și piese de echipament. Întrebarea: „Pe unde s-or afla oamenii atâtor puști? Pe unde ne pândesc ei oare?” se ridica tot mai neliniștitor în noi, totuși ne-am înfundat grăbit și decis, cu grenadele de mână pregătite și cu pistoalele gata de tragere, tot mai adânc în tranșeele pustii, învăluite în praf de pulbere.

De-aici încolo drumul nostru mi-a fost clar abia mai târziu când am reflectat la el. Fără să observăm, am cotit într-un al treilea șanț de comunicație și ne-am apropiat deja, în mijlocul propriului foc de baraj, de a patra linie. Din când în când deschideam în grabă una din cutiile încastrate în pereți și băgăm în buzunare, spre amintire, câte o grenadă de mână.

După ce am alergat de câteva ori în sus și-n jos prin tranșee, nu mai știa nimeni unde eram și în ce direcție se afla poziția germană. Treptat toți am început să ne enervăm. Acele compasului luminiscent jucau în mâinile tremurânde și, căutând steaua polară, emoția ne-a spulberat toată învățătura din școală. O învălmășeală de voci în tranșeea apropiată ne-a dezvăluit că inamicul îşi revenise după prima surpriză. Curând avea să ghicească situația noastră.

După ce ne-am întors iarăși, încă o dată, alergând la coada grupului, am văzut deodată pendulând în fața mea gura unei mitraliere deasupra unui dâmb format din saci de nisip. Am

sărit într-acolo peste cadavrul unui francez și i-am zărit pe subofițerul Kloppmann și pe sublocotenentul von Zglinitzky care se ocupau de mitralieră, în timp ce infanteristul Heller căuta actele unui cadavru sfârtecat. Fără să ne preocupe ce se petrecea în jur, trebăluiam în grabă febrilă în jurul mitralierei ca să aducem cel puțin o pradă cu noi. Eu am încercat să desfac șurubul de asamblare; un altul încerca să taie cu foarfeca de sârmă lama de cartușe; în fine, am luat obiectul instalat pe un trepied spre a-l căra cu noi nedemontat. În clipa asta, dintr-o tranșee paralelă cu direcția în care presupuneam că se află propria noastră linie am auzit o voce inamică, foarte enervată, dar amenințătoare, strigând: *„Qu'est-ce qu'il y a?*" și o minge neagră, detașându-se nedeslușit pe cerul clar-obscur, a zburat spre noi, descriind o curbă înaltă: „Atenție!" Între Mevius și mine a fulgerat ceva; o schijă a intrat în mâna lui Mevius. Ne-am dispersat, afundându-ne tot mai adânc în labirintul tranșeei. Cu mine nu mai erau decât subofițerul de pionieri, căruia îi curgea sânge din nas, și Mevius cu mâna rănită. Numai confuzia francezilor, care tot nu se încumetau să iasă din găurile lor, a amânat pieirea noastră. Dar nu putea fi vorba decât de minute până aveam să dăm de un detașament mai puternic care avea să ne sucească gâtul cu plăcere. În aer nu plutea o atmosferă de iertare.

Când renunțasem la orice speranță de a ieși cu bine din acest cuib de viespi, am lansat deodată un strigăt de bucurie. Privirea îmi căzuse pe marmita cu lingura; atunci m-am dumirit. Deoarece se făcuse de-a binelea lumină, nu mai aveam nicio secundă de pierdut. Am sărit peste terenul deschis spre liniile noastre, înconjurați de șuierul primelor gloanțe de mitralieră, în tranșeea din prima linie a francezilor am dat peste patrula locotenentului von Kienitz. Când ne-a întâmpinat strigătul „Lütje Lage!", am știut că am scăpat de ce a fost mai rău. Din păcate, am căzut de sus peste un grav rănit. Kienitz mi-a povestit precipitat că alungase din prima tranșee cu grenade de mână geniști francezi și că înaintând avusese chiar de la început morți și răniți, victime ale propriei noastre artilerii.

După o așteptare mai îndelungată au apărut încă doi din oamenii mei, subofițerul Dujesiefken și infanteristul Haller, care mi-au adus cel puțin o mică consolare. În cursul rătăcirilor sale dăduse, într-o tranșee de legătură izolată, peste trei mitraliere

părăsite, dintre care pe una o deșurubase de pe trepied și o luase cu el. Deoarece se lumina tot mai mult, ne-am grăbit să trecem peste „pământul nimănui” spre prima noastră linie.

Din cei paisprezece oameni care plecaseră cu mine s-au întors doar patru. Descurajarea mea s-a mai înseninat ceva la auzul cuvintelor rostite de bravul Dujesiefken din Oldenburg, care, atunci când mi se pansa mâna în galerie, relata la intrare camarazilor săi evenimentele, încheind: „Dar pe locotenentul Jünger îl respect acum; măi, băiete, ăsta te făcea să zbori, uite-așa, peste baricade!”

După care, aproape toți cu mâinile și capetele pansate, ne-am îndreptat prin pădure spre punctul de comandă al regimentului. Ne-a salutat colonelul von Oppen și ne-a oferit cafea. Era foarte dezamăgit de insuccesul nostru, dar și-a exprimat totuși aprecierea față de noi. Ceea ce ne-a consolat. Apoi am urcat într-o mașină și am pornit spre divizie, care voia să aibă un raport exact. În timp ce în urechi mai îmi zbârnâiau încă exploziile devastatoare ale grenadelor de mână, gustam din plin binefacerea de a sta rezemat și a înainta vâjâind cu toată viteza pe șosea.

Ofițerul de la statul-major al diviziei m-a primit în biroul său. A fost foarte veninos și am observat, spre supărarea mea, că voia să mă facă pe mine răspunzător de rezultatul acțiunii. Când punea degetul pe hartă și întreba de pildă: „De ce n-ați cotit la dreapta în această tranșee de legătură?”, mi-am dat seama că nu-și reprezenta haosul în care nu mai există noțiuni ca dreapta și stânga. Pentru el totul era un plan, pentru noi, realitate trăită cu pasiune.

Comandantul diviziei m-a salutat prietenos, risipindu-mi rapid proasta dispoziție. La masa de prânz am stat lângă el, cu tunica mea uzată și mâna pansată, și m-am străduit, fără falsă modestie, să așez faptele noastre de dimineață în adevărata lor lumină, ceea ce am și reușit.

În ziua următoare, colonelul von Oppen a mai venit o dată să vadă patrula, a distribuit Crucea de Fier și a dat fiecărui participant paisprezece zile de permisie. După-masă cei căzuți, care au putut fi recuperați, au fost înmormântați în cimitirul militar din Thiaucourt. Printre victimele acestui război se odihnesc acolo și luptători de la 1870-1871[167]. Unul din aceste vechi morminte era împodobit cu o piatră plină de mușchi,

purtând inscripția: „Departe de ochi, etern aproape de inimă”. Pe o dală mare de piatră erau săpate cuvintele:

Heldentaten, Heldengräber reihen neu sich an die alten,
Künden wie das Reich erstanden, künden wie das Reich erhalten[168]

Seara am citit în comunicatul de front francez: „O acțiune germană la Regniéville a eșuat; am luat prizonieri”. Fuseseră lupi aceia care la invazie se rătăciseră într-un țarc de oi. Din acest raport laconic am aflat, spre bucuria mea, că printre camarazii pe care îi pierdusem se aflau și supraviețuitori.

Câteva luni mai târziu am primit o scrisoare de la unul din acei dispăruți, infanteristul Meyer, care în lupta cu grenadele pierduse acolo un picior; rătăcise îndelung, apoi se amestecase cu trei camarazi într-o luptă și, greu rănit, fusese luat prizonier, după ce ceilalți, printre care și subofițerul Kloppmann, căzuseră. Kloppmann aparținea, ce-i drept, acelor bărbați pe care nu ți-i poți închipui prizonieri.

Am trecut în război prin multe aventuri, dar niciuna n-a fost mai înspăimântătoare. Și acum, când mă gândesc la rătăcirea noastră prin tranșeele necunoscute, sub lumina rece a zorilor, mi se strânge inima.

Câteva zile mai târziu, locotenenții Domeyer și Zürn, cu mai mulți însoțitori, au sărit, după câteva tiruri de șrapnele, în prima linie inamică. Domeyer s-a lovit de un om din armata teritorială franceză cu barbă mare, căruia, atunci când i-a strigat „Rendez-vous!”, i-a răspuns furios cu „Ah, non!” și s-a aruncat asupra lui. În cursul unei lupte înverșunate corp la corp, Domeyer l-a împușcat cu pistolul în gât și a trebuit să se întoarcă, la fel ca mine, fără să fi luat prizonieri. Numai că în cazul acțiunii mele s-a irosit muniție care în 1870 ar fi fost suficientă pentru o întreagă bătălie.

Capitolul 14

Din nou Flandra

În aceeași zi în care m-am întors din permisie am fost schimbați de trupele bavareze și cazați în orașul Labry din apropiere.

Pe 17 octombrie 1917 am fost îmbarcați și după o călătorie de o zi și jumătate am călcat din nou pe pământul Flandrei, pe care îl părăsisem abia cu două luni în urmă. Am înnoptat în orășelul Iseghem și în dimineața următoare am mărșăluit spre Roulers sau, cum i se spune în flamandă, Roeselaere. Orașul se afla în stadiul incipient al distrugerii. Încă se mai vindeau mărfuri în prăvălii, dar populația locuia deja în beciuri și legăturile vieții burgheze erau dezarticulate de bombardamentele frecvente. O vitrină cu pălării de damă, vizavi de locuința mea, oferea în vâltoarea războiului imaginea unei lipse fantomatice de relaționare. Noaptea, locuințele părăsite erau sparte de jefuitori.

În locuința mea, situată în Ooststraat, eram singurul ocupant al încăperilor superioare. Casa aparținea unui postăvar care fugise la începutul războiului și-și lăsase gospodăria în paza unei bătrâne menajere și a fetei ei. Amândouă se îngrijeau de o micuță orfană pe care o găsiseră rătăcind pe străzi în timpul înaintării noastre și căreia nu-i știau nici măcar vârsta și numele. Le era o frică grozavă de bombe și mă conjuraseră, aproape în genunchi, să nu aprind sus lumina pentru a nu-i atrage pe aviatorii cei răi. Ce-i drept, mi-a trecut și mie râsul când, stând la fereastră alături de prietenul meu Reinhardt, am observat în lumina proiectoarelor un englez care, zburând aproape de buza acoperișurilor, a lansat o bombă uriașă în apropierea casei, iar suflul ne-a azvârlit pe lângă urechi țăndări de geamuri.

În vederea luptelor care se apropiau am fost numit ofițer de cercetare și repartizat statului major al regimentului. Ca să mă pun la curent cu situația m-am dus, înainte de acțiunea operativă, la punctul de comandă al regimentului de rezervă 10 din Bavaria pe care îl schimbam. Am găsit în persoana comandantului un domn prietenos, deși, când m-a primit a mormăit ceva despre „panglica roșie de la cascheta” mea, nereglementară, căci trebuia de fapt să fie cenușie, cusută pe dedesubt, ca să nu atragă gloanțele funeste spre cap.

Doi curieri m-au dus la postul avansat de informații care urma să ofere o bună privire de ansamblu. Abia părăsisem punctul de comandă, când un obuz a aruncat în aer solul pajiștii.

Dar traversând terenul mascat de numeroși plopi mărunței, călăuzele mele s-au priceput să evite cu multă dibăcie focul care spre prânz s-a transformat într-un bubuit continuu. În peisajul de toamnă, cu lumini aurii, ei funcționau mânați de instinctul vechiului luptător din războiul materialelor, care știe să găsească până și sub tirul cel mai intens o cărare aproape sigură.

Pe pragul unei gospodării izolate care prezenta urme de lovituri proaspete, am zărit un mort cu fața în jos. „S-a zis cu ăsta!" a remarcat bravul Bayer. „Aer greu", a zis celălalt, a privit în jur adulmecând și a pornit repede mai departe. Postul avansat de informații se afla dincolo de șoseaua Passchendaele-Westroosbeke, puternic bombardată, și s-a dovedit a fi un punct de adunare a informațiilor asemănător cu cel pe care îl comandasem eu la Fresnoy. Era instalat lângă o casă transformată de gloanțe într-un morman de dărâmături și avea atât de puțină acoperire, încât prima lovitură mai zdravănă lansată în direct trebuia să-l facă praf. Cei trei ofițeri care duceau acolo o existență distractivă de cavernă și erau foarte bucuroși că urma să fie schimbați, m-au instruit cu privire la inamic, la poziție și la căile de acces, după care m-am reîntors, prin Roodkruis-Oostnieuwkerke, la Roulers unde am dat raportul colonelului.

Mergând pe străzile orașului am studiat numele îmbietoare ale numeroaselor cârciumi mărunte, care reprezintă atât de potrivit tihna flamandă. Cine nu s-ar simți atras de un birt cu o firmă ca *De Zalm* (Somonul), *De Reeper* (Bâtlanul), *De Nieuwe Trompette* (Trompeta nouă), *De drie Koningen* (Cei trei regi) sau *Den Olifant* (Elefantul)? Chiar și modul cu care ești întâmpinat în această limbă viguroasă, cu tutuirea ei familiară, te transpune într-o stare de spirit tihnită. Să dea Dumnezeu ca această admirabilă țară, care a fost de atâtea ori teatrul unor lupte armate, să renască și din acest război sub vechea ei înfățișare.

Seara orașul a fost din nou acoperit de bombe. Am coborât în beciul în care femeile se ghemuiseră tremurând într-un colț și am aprins lanterna de buzunar ca s-o liniștesc pe fetița care striga fiindcă o explozie stinsese lumina. Și în acest caz se vede din nou cât de strâns legat este omul de locul său de baștină, în ciuda spaimei teribile pe care aceste femei o aveau

în fața primejdiei, se agățau puternic de glia natală care putea în orice clipă să se transforme în mormânt.

În dimineața de 22 octombrie am pornit cu trupa mea de cercetare, formată din patru oameni, spre Kalve, unde statul-major al regimentului urma să fie schimbat în cursul amiezii. Pe front bubuia un foc violent ale cărui fulgere colorau ceața într-un roșu sângeriu. La intrarea în Oostineuwkerke, o casă lovită de un obuz greu s-a prăbușit trosnind lângă noi. Bucăți de pietre se rostogoleau pe stradă. Am încercat să ocolim locul, dar a trebuit să-l traversăm fiindcă nu știam care era direcția Roodkruis-Kalve. Din mers, am întrebat de drum un ofițer străin care stătea la intrarea într-un beci. În loc să-mi răspundă, și-a băgat mâinile în buzunar și a ridicat din umeri. Deoarece n-aveam timp de pierdut în mijlocul gloanțelor, am sărit la el și l-am forțat cu pistolul la nas să-mi dea informația necesară.

A fost pentru prima oară când am întâlnit pe front un om care făcea dificultăți nu din lașitate, ci vizibil din proastă dispoziție. Deși această proastă dispoziție a sporit, firește, în ultimii ani, generalizându-se, manifestarea ei în plină operațiune era totuși ceva extrem de neobișnuit, căci bătălia unește, în timp ce inactivitatea dispersează. În luptă ne aflăm sub constrângere obiectivă. În schimb, în coloanele care se retrăgeau în marș din bătălia materialelor se putea observa în modul cel mai net cum disciplina militară se dezagrega.

În Roodkruis, o gospodărie mică situată la o răspântie de drumuri, situația devenise critică. Antetrenurile alergau nebunește pe șoseaua bombardată, trupe de infanterie șerpuiau pe ambele laturi ale terenului și nenumărați răniți se târau către spatele frontului. Am întâlnit un tânăr artilerist căruia îi era înfiptă în spate o schijă lungă, dințată ca un vârf de lance rupt. A trecut pe lângă noi fără să ne privească, asemenea unui somnambul.

Am cotit pe șosea la dreapta spre punctul de comandă al regimentului care era înconjurat de o coroană de foc. În apropiere, doi telefoniști își desfășurau cablurile pe un câmp de conopidă. Chiar lângă unul dintre ei a căzut un obuz; l-am văzut prăbuşindu-se și l-am crezut terminat. Dar s-a ridicat imediat și a continuat flegmatic să-și întindă sârmele. Deoarece punctul de comandă consta dintr-o singură cazemată minusculă de beton care abia oferea adăpost comandantului, aghiotantului său și

ofițerului de ordonanță, mi-am căutat adăpost în apropiere. M-am instalat cu ofițerii de transmisiuni, de apărare contra gazelor și cu cei de lansatoare de mine într-o baracă ușoară de lemn care nu era tocmai un model de adăpost sigur în fața bombelor.

După-amiază m-am dus până la poziție, căci se raportase că inamicul ne atacase de dimineață compania a 5-a. Drumul meu ducea, prin postul avansat de informații, la Ferma din Nord, o gospodărie bombardată și devenită de nerecunoscut, sub ale cărei dărâmături locuia comandantul batalionului de rezervă. De-acolo pornea o cărare, ce-i drept, abia vizibilă care ducea la comandatul trupelor combatante. Căderile masive de ploaie din ultimele zile transformaseră câmpul de cratere într-un deșert mocirlos care, mai ales în valea Paddebach-ului, avea o adâncime primejdioasă. În rătăcirile mele am trecut pe lângă morți care zăceau singuri și părăsiți; adesea se înălța peste oglinda murdară a craterului câte un cap sau câte o mână. Mii de soldați dorm astfel fără ca mormântul să le fie împodobit de o piatră comemorativă, ridicată de mâna unui prieten.

După traversarea extrem de obositoare a Padebach-ului, care a reușit doar datorită câtorva plopi aruncați de obuze peste el, am descoperit într-un crater uriaș pe comandantul companiei a 5-a, locotenentul Heins, în mijlocul unui grup mic de fideli. Poziția craterului se afla pe un povârniș și, nefiind complet inundată, putea fi considerată locuibilă de soldați nepretențioși. Heins mi-a povestit că de dimineață apăruse o linie de trăgători englezi care dispăruseră când se trăsese asupra lor. Aceștia, în schimb, împușcaseră câțiva soldați rătăciți din regimentul 164 care, la apropierea lor, o luaseră la goană; m-am întors de aceea la punctul de comandă unde am dat raport colonelului.

În ziua următoare[169], prânzul ne-a fost întrerupt în modul cel mai brutal posibil de câteva obuze, căzute chiar lângă peretele de lemn, ale căror jeturi de noroi tamburinau într-un vârtej lent pe acoperișul de carton gudronat. Toată lumea s-a năpustit pe ușă; eu m-am refugiat într-o gospodărie vecină, în care am intrat din cauza ploii. Seara s-a repetat întâmplarea, doar că am rămas afară, căci vremea era uscată. Următorul obuz a lovit în plin clădirea pe cale de a se nărui. Așa își face hazardul jocurile în război. Mai mult ca oriunde aici e valabil adevărul: cauze mici, efecte mari.

Pe 25 octombrie am fost alungați încă de la ora opt din barăci, dintre care cea situată în fața noastră a fost atinsă la a doua tragere de o lovitură în plin. Alte proiectile s-au înfundat în pajiștile ude de ploaie. Păreau că se sting acolo, dar smulgeau pământul, deschizând niște cratere de mari dimensiuni. Învăţat minte fiind de experiențele zilei precedente, mi-am căutat în câmpul întins de conopidă, din spatele punctului de comandă al regimentului, un crater solitar, demn de încredere, de care m-am despărțit de fiecare dată abia după un interval de securitate suficient de lung. În cursul acelei zile am primit vestea morții locotenentului Brecht care, ca ofițer de cercetare al diviziei, căzuse în câmpul de cratere situat la dreapta Fermei din Nord. El era dintre puținii combatanți înconjurat, chiar și în acest război al materialelor, de un nimb special și îl consideram invulnerabil. Pe oameni ca el îi recunoșteai întotdeauna dintr-o mie – râdeau când sosea ordinul de atac. La primirea unor astfel de vești ți se strecura fără voie în suflet gândul că poate nici tu nu mai aveai mult.

Orele dimineții de 26 octombrie au fost pline de intensitatea neobișnuită a unui foc concentrat. Și artileria noastră și-a dublat violența, văzând semnalele care urcau din față, cerând foc de baraj. Fiecare petec de pădure și fiecare gard viu erau ticsite de tunuri în spatele cărora artileriști pe jumătate surzi își făceau datoria.

Deoarece răniţii care se reîntorceau dădeau informații neclare și exagerate despre un atac englez, la ora unsprezece am fost trimis în prima linie, cu patru oameni de-ai mei, să aflu de-acolo lucruri mai precise. Drumul nostru a trecut prin foc violent. Am întâlnit nenumărați răniți, printre care pe locotenentul Spitz, comandantul companiei a 12-a, cu o împușcătură în bărbie. Încă înainte de galeria comandatului trupelor operative, am nimerit într-un foc de artilerie țintit, semn că inamicul va fi forţat liniile noastre. Această bănuială mi-a fost confirmată de comandantul batalionului 3. L-am găsit pe bătrânul domn ocupat să se târască afară din cazemata lui de beton, aflată pe trei sferturi în apă și să-și pescuiască pipa din piatră ponce căzută în noroi.

Englezul pătrunsese în prima linie și ocupase o colină de pe care putea să ia sub foc valea Paddebach-ului în care se afla comandantul trupelor operative. După ce am notat această

schimbare de situație cu câteva linii roșii pe hartă, mi-am îndemnat oamenii la o nouă cursă prin smârcuri. Am pornit în pas alergător peste suprafața descoperită până la următoarea ondulație a terenului și de-acolo am luat-o mai încet spre Ferma din Nord. La stânga și la dreapta cădeau în mlaștină obuze și azvârleau în înălțime conuri uriașe de nămol, înconjurate de nenumărate împroșcături de noroi. Ferma din Nord se afla sub foc de obuze brizante și trebuia depășită în salturi. Aceste proiectile explodau cu o detunătură deosebit de virulentă și de asurzitoare. Cădeau în grupuri, la scurte intervale. Trebuia de fiecare dată să câștigăm teren printr-o săritură rapidă și apoi să așteptăm într-un crater următoarele explozii, în intervalul dintre primul urlet îndepărtat și explozia foarte apropiată, voința de viață se concentra neobișnuit de dureros, căci corpul trebuia să-și aștepte soarta, neprotejat și nemișcat.

Printre proiectilele de calibru greu se amestecau și șrapnele, iar unul dintre acestea și-a proiectat încărcătura de gloanțe printre noi cu un trăznet repetat. Unuia dintre însoțitorii mei i-a fost nimerită bordura din spate a căștii și a fost aruncat la pământ. După ce a zăcut o vreme amețit, s-a ridicat și și-a continuat cursa. Terenul din jurul Fermei din Nord era acoperit de o mulțime de cadavre oribil mutilate.

Fiindcă ne îndeplineam cu zel misiunea de cercetași, am ajuns frecvent în locuri care o clipă mai înainte erau inaccesibile. Astfel am putut arunca o privire în zonele ascunse ale câmpului de bătaie. Peste tot ne întâmpinau urmele morții; era aproape ca și cum niciun suflet n-ar fi locuit în această pustietate. Aici, în spatele unor tufișuri smulse zăcea un grup, corpurile erau acoperite încă de pământul proaspăt care, după explozie, se prelinsese peste ele; dincolo erau întinși la pământ, lângă un crater din care se ridica încă fumul înăbușitor al gazului de la explozie, doi curieri. Ceva mai încolo, o mulțime de cadavre risipite pe o suprafață mică: o unitate de brancardieri nimerită în vârtejul unui foc sau un pluton de rezervă rătăcit care și-a găsit aici sfârșitul. Noi ne-am făcut apariția, am îmbrățișat cu privirea tainele acestor cotloane ale morții și am dispărut iarăși în fum.

După ce am traversat cu bine terenul violent bombardat din spatele șoselei Passchendaele-Westroosebeke, am putut să dau raportul colonelului von Oppen.

În dimineața următoare[170], încă de la șase, am fost trimis în prima linie cu misiunea de a constata dacă și unde regimentul ar putea să stabilească o legătură. Pe drum m-am întâlnit cu plutonier-majorul Ferchland care trebuia să transmită companiei ordinul de a înainta spre Goudberg și de a închide, dacă ar fi fost cazul, breșa dintre noi și regimentul din vecinătatea noastră stângă. Spre a-mi îndeplini misiunea cât mai repede posibil, nu aveam nimic mai bun de făcut decât să-l însoțesc. După multă căutare l-am găsit pe comandantul companiei a 8-a, pe prietenul meu Tebbe, într-un sector inospitalier din câmpul de cratere, aproape de postul avansat de informații. S-a arătat foarte puțin încântat de misiunea de a executa o mișcare atât de vizibilă în plină zi. În timpul conversației noastre laconice, apăsate de ariditatea indicibilă a câmpului de cratere în lumina dimineții, ne-am aprins o țigară, așteptând să se adune compania.

Chiar de la primii pași, artileria de pe înălțimile din față a lansat foc țintit asupra noastră, așa că am fost obligați să sărim dintr-un crater în altul. La trecerea peste următorul povârniș, focul s-a întețit atât de tare, încât Tebbe a ordonat să se ocupe o linie de cratere în care să se aștepte protecția nopții. Fumându-și țigara, a trecut sectorul în revistă și a împărțit grupele.

Eu am decis să merg mai departe, ca să constat cât de mare este breșa, și în acest scop m-am odihnit puțin în craterul lui Tebbe. Ca pedeapsă pentru demersul cutezător al companiei, artileria începuse deja să tragă pe fâșia noastră de teren. Un fragment de obuz atingând violent marginea locului nostru de refugiu și împroșcându-mi harta și ochii cu pământ m-a determinat să plec. Mi-am luat rămas bun de la Tebbe și i-am urat mult noroc în următoarele ore. Mi-a strigat din urmă: „Doamne, fă să vină seara, dimineața vine de la sine!”[171]

Am înaintat prudent prin valea Paddebach-ului, ascunzându-ne în spatele unor plopi negri, înconjurați de coroane dese de frunziș, și folosindu-le trunchiurile în chip de poduri. Din când în când câte unul dintre noi dispărea până la șold în mlaștină și fără paturile puștilor care ni se întindeau în ajutor ne-am fi înecat negreșit. Eu am ales ca punct de direcție al marșului o cazemată de beton în jurul căreia stătea un grup de soldați. În fața noastră se deplasa în aceeași direcție cu noi o

targă cărată de patru brancardieri. Surprins să observ că un rănit era dus în prima linie, m-am uitat prin binoclu și am zărit o serie de siluete în uniforme kaki cu căști plate, în aceeași clipă au pocnit primele împușcături. A ne adăposti era imposibil, am alergat înapoi, în vreme ce exploziile împroșcau cu noroi în jurul nostru. Hărțuiala prin mlaștină era extrem de obositoare; când însă, cu sufletul la gură, ne-am oferit pentru o clipă englezilor drept țintă, un grup de obuze brizante ne-a redat vioiciunea de la început. Ele au avut cel puțin avantajul că prin fum ne-au sustras vizibilității inamicului. În această cursă, lucrul cel mai neplăcut era perspectiva de a deveni în mod cert, dacă eram răniți, cadavre în smârcuri. Am alergat pe vârfurile craterelor ca pe pereții înguști ai unui stup. Firișoare însângerate dezvăluiau că aici dispăruseră deja oameni.

Istoviți de moarte am ajuns la punctul de comandă al regimentului, unde mi-am predat schițele și am raportat situația. Noi efectuasem recunoașterea breșei. Tebbe urma peste noapte să înainteze și s-o astupe.

Pe 28 octombrie am fost schimbați iarăși de regimentul 10 de rezervă din Bavaria și cantonați în satele din spatele frontului, pregătiți să intervenim la nevoie. Statul-major s-a instalat la Most.

Noaptea am stat în încăperea unei cârciumi părăsite și am sărbătorit avansarea și logodna locotenentului Zürn care tocmai se întorsese din permisie. Ca pedeapsă că fusesem ușuratici, în dimineața următoare am fost treziți de un foc concentrat care, în ciuda distanței uriașe, mi-a spart geamurile. Imediat după asta s-a dat alarma. Probabil că breșa mai produsese surprize. Se zvonea că acolo englezii pătrunseseră în poziția regimentului. Mi-am petrecut ziua așteptând ordine la punctul de observaţie al Statului Major al Armatei, ale cărui vecinătăți se aflau sub un foc dispersat slab. Un obuz ușor a trecut prin fereastra unei căsuțe, din care s-au năpustit trei artileriști răniți, acoperiți de praf de cărămidă. Alți trei zăceau morţi sub dărâmături. Dimineața următoare am primit de la comandantul bavarez următoarea misiune de luptă: „Prin atacul repetat al inamicului, poziția regimentului din stânga noastră a fost împinsă și mai mult înapoi și breșa dintre cele două regimente s-a lărgit foarte mult. Deoarece există riscul ca poziția regimentului să fie înconjurată prin flancul stâng, primul

batalion al regimentului 73 de infanteriști a trecut ieri seara la contraofensivă, dar se pare că a fost dispersat de un foc de baraj și n-a ajuns la inamic. Azi dimineață s-a trimis al doilea batalion contra breșei. Până acum n-a sosit nicio veste. Trebuie făcută o recunoaştere privind poziția batalioanelor 1 și 2”.

Am pornit la drum și chiar la Ferma din Nord l-am întâlnit pe căpitanul von Brixen, comandantul Batalionului 1, care avea în buzunar schița poziției. Am copiat-o și astfel mi-am îndeplinit de fapt misiunea, dar m-am dus totuși la cazemata de beton a comandantului trupelor operative ca să-mi fac o idee personală asupra situației. Pe drum zăceau soldați morți, ale căror fețe palide se ridicau din craterele pline de apă sau care erau deja acoperiți de mocirlă, în așa fel încât formele omenești se puteau doar ghici. Brasarda albastră de Gibraltar strălucea pe cele mai multe mâneci.

Comandantul trupelor operative era căpitanul bavarez. Radlmaier. Acest ofițer extrem de activ mi-a descris în detaliu ceea ce căpitanul von Brixen îmi relatase la repezeală. Batalionul 2 al nostru suferise multe pierderi; printre mulți alții, căzuseră aghiotantul batalionului și comandantul companiei a 7-a. Aghiotantul, Lemière, era fratele comandantului companiei a 8-a, căzut în aprilie la Fresnoy. Amândoi frații erau din Liechtenstein și luptau ca voluntari de partea germană. Amândoi au căzut în același fel, printr-o împușcătură în gură.

Căpitanul mi-a arătat o cazemată, la două sute de metri de noi, care fusese apărată ieri cu o încrâncenare ieșită din comun. Scurt timp după atac, comandantul micului fort, un plutonier, a văzut un englez care ducea în spatele frontului trei germani. L-a împușcat pe englez și și-a întărit efectivul cu cei trei. După ce și-au isprăvit muniția, au așezat în fața ușii un englez pansat ca să împiedice alte canonade și la lăsarea întunericului au putut să se retragă neobservați.

O altă cazemată de beton, comandată de un locotenent, a fost somată de un ofițer englez să se predea; în loc de răspuns, germanul a sărit afară, a pus mâna pe englez și, sub ochii stupefiați ai oamenilor săi, l-a târât înăuntru.

În ziua aceea am văzut echipe mici de brancardieri cu steagurile ridicate, mișcându-se liber în zona focului de infanterie, fără ca vreo împușcătură să fi fost trasă împotriva lor.

În acest război subteran astfel de imagini puteau fi văzute de combatant doar atunci când suferința atingea insuportabilul.

Întoarcerea mi-a fost îngreunată de un gaz iritant, neplăcut, mirosind a mere putrede, care provenea de la obuzele englezești și se absorbise în pământ. îngreuna respirația și mă făcea să lăcrimez. După ce mi-am dat raportul la punctul de comandă, am întâlnit, puțin înainte de postul de prim-ajutor, tărgile cu doi ofițeri grav răniți cu care eram prieten. Unul era locotenentul Zürn pe care, cu două seri înainte, îl sărbătorisem într-un cerc plin de voioșie. Acum zăcea pe o ușă smulsă din țâțâni, pe jumătate dezbrăcat, cu acea culoare de ceară așternută pe față care este un semn sigur al morții și, când am intrat ca să-i mângâi mâna, s-a uitat la mine cu o privire rătăcită. Celuilalt, locotenentului Haverkamp, oasele brațului și ale piciorului îi erau atât de zdrobite de schije de obuze, încât era probabilă o amputație. Zăcea pe brancarda sa, palid ca un mort, cu trăsături împietrite și fuma țigările pe care brancardierii i le aprindeau și i le băgau în gură.

În aceste zile am avut din nou pierderi îngrozitoare în rândul tinerilor ofițeri. Această a doua bătălie din Flandra a fost monotonă; s-a desfășurat într-un element vâscos, mâlos, dar uzura a fost foarte mare.

Pe 3 noiembrie am fost îmbarcați în gara din Gits pe care o cunoșteam bine din primele noastre zile în Flandra. Le-am revăzut acolo și pe cele două flamande; dar nu mai aveau prospețimea de altădată. Și ele păreau să fi trecut între timp prin mari bătălii.

Am ajuns pentru câteva zile la Tourcoing, o localitate impunătoare, soră cu Lille. Aici fiecare om din compania a 7-a a dormit pentru prima și ultima dată într-un pat cu pilotă. Eu am locuit în Rue de Lille, într-o cameră luxoasă din casa unui magnat al industriei. Cu mare plăcere m-am desfătat din prima seară, așezat într-un fotoliu-club, in fața tocului din căminul de marmură.

Cele câteva zile le-am folosit cu toții ca să ne bucurăm de existența din greu cucerită. Încă nu ne venea să credem ca scăpasem de moarte, dar, savurând viața sub toate formele ei, ne-am încredințat că o redobândisem.

Capitolul 15

Dubla bătălie de la Cambrai

Zilele frumoase din Tourcoing s-au scurs repede. Am mai stat puțin în Villers-au-Tertre, unde am primit trupe de rezervă, și pe 15 noiembrie 1917 am pornit spre Lécluse, locul de ședere al oricărui batalion în refacere din sectorul în care eram repartizați. Lécluse era un sat mai mare din Artois, înconjurat de lacuri. Suprafețele întinse de stuf ascundeau rațe și lișițe, apele mișunau de pești. Deși pescuitul era strict interzis, noaptea se auzeau zgomote ciudate. Într-o zi am primit de la comandamentul zonei câteva livrete militare ale unor oameni din compania mea care au fost prinși pescuind cu grenade de mână. N-am făcut multă zarvă pe tema asta, căci țineam mai mult la buna dispoziție a trupei decât la cruțarea vânatului francezilor și la masa potentaților locali. De-atunci aproape în fiecare seară o mână necunoscută depunea în fața ușii mele o știucă uriașă. Caz în care ofeream la prânz celor doi ofițeri ai mei o masă în care felul principal era „Știucă à la Lohengrin”[172].

Pe 19 noiembrie am inspectat cu comandanții mei de plutoane poziția pe care urma s-o ocupăm în zilele următoare. Ea se situa în fața satului Vis-en-Artois. Dar n-am ajuns atât de repede în tranșee, cum credeam, căci în fiecare noapte s-a dat alarma și am fost puși alternativ la dispoziția sectorului Wotan[173], acoperirii artileriei și satului Dury. Pentru combatanții experimentați era clar că lucrurile n-aveau cum să meargămultaă vreme bine.

Într-adevăr, pe 29 noiembrie am aflat prin căpitanul von Brixen că trebuia să participăm la o contraofensivă de anvergură îndreptată asupra arcului creat de bătălia cu tancuri de la Cambrai, unde frontul nostru fusese spart. Deși eram bucuroși să putem schimba odată rolul nicovalei cu acela al ciocanului, ne întrebam dacă trupa epuizată de bătăliile din Flandra va face față acestei probe. Mi-am pus totuși încrederea în compania mea; ea nu dăduse niciodată greș.

În noaptea de 30 noiembrie spre 1 decembrie[174] am fost îmbarcați în camioane. Împrejurare în care am avut primele pierderi prin aceea că unui om i-a căzut din mână grenada care în mod de neînțeles a explodat și l-a rănit atât pe el, cât și pe camaradul său. Un altul a încercat să facă pe nebunul ca să

scape de bătălie. După discuții în sus și-n jos, a fost adus la ordine de un ghiont puternic în coaste pe care i l-a dat un subofițer, și am putut să urcăm. Am văzut cu acest prilej că un astfel de rol poate fi cu greu menținut până la capăt.

Înghesuiți ca sardelele, am înaintat până la Baralle unde am stat ore întregi în tranșee pe șosea, așteptând ordinele. În ciuda frigului, m-am întins pe o pajiște și am dormit până în zori. Deoarece ne pregătisem pentru atac, am aflat cu oarecare dezamăgire că regimentul 225, căruia îi eram subordonați, renunțase la noi în vederea asaltului. Trebuia să stăm pregătiți în parcul castelului din Baralle.

La ora 9, artileria noastră a declanșat o serie de rafale violente care între 11.45-11.50 s-au întețit în foc concentrat. Pădurea Bourlon, care din cauza fortificațiilor sale nu a fost atacată frontal, ci lăsată de-o parte, a dispărut în nori galben-verzui de gaze. La 11.50 am văzut prin binocluri linii de trăgători ivindu-se din câmpul pustiu de cratere, în vreme ce, în spate, baterii înhămau și goneau spre altă poziție. Un avion german a incendiat un balon captiv, ai căror observatori au sărit cu parașuta. Faptul că a mai dat încă o dată ocol celor care pluteau în aer si a tras în ei cu muniție trasantă era semn că violența neîndurătoare a războiului se amplifica.

După ce am urmărit cu încordare atacul de la înălțimea parcului castelului, am golit o marmită cu paste și ne-am întins pentru un somn de după-amiază pe pământul înghețat. La trei am primit ordinul să înaintăm până la punctul de comandă al regimentului, care era ascuns în ecluza albiei unui canal secat. Am parcurs acest drum, în plutoane, sub un foc dispersat slab. De-acolo companiile a 7-a și a 8-a au fost trimise la comandamentul de rezervă pentru a schimba două companii ale regimentului 225. Cei cinci sute de metri care trebuiau parcurși în albia canalului se aflau sub foc de baraj îndesat. Adunați la un loc, în grup compact, am alergat fără pierderi până la țintă. Nenumărați morți trădau faptul că aici multe companii își plătiseră tributul. Forțe de întărire, lipite de taluz, săpau în grabă febrilă găuri de adăpost în pereții zidiți ai canalului. Deoarece toate spațiile erau ocupate și locul ca semn distinctiv al zonei atrăgea focul, mi-am dus compania într-un câmp de cratere de-alături și i-am lăsat fiecăruia libertatea de a se instala acolo. O schijă a zburat zăngănind la atingere de baioneta mea.

Împreună cu Tebbe, care cu compania a 8-a ne-a urmat exemplul, ne-am căutat un crater acceptabil pe care l-am acoperit cu o foaie de cort. Am aprins o lumânare, am mâncat de seară, ne-am fumat pipele și am stat de vorbă, tremurând de frig. Tebbe, care și în această ambianță părăginită își păstra ceva dintr-un dandy, mi-a povestit o istorie lungă despre o fată care îi pozase la Roma.

La unsprezece am primit ordin să mă deplasez către prima linie veche și să mă prezint la comandantul trupelor de luptă. Am adunat oamenii și m-am așezat în fruntea lor. Doar izolat mai cădeau obuze mari, dintre care unul, ca un salut venit din infern, a explodat în fața noastră și a umplut de fum negru albia canalului. Oamenii au amuțit, ca și cum un pumn de fier i-ar fi prins de ceafă, și m-au urmat în grabă, împiedecându-se în sârmă ghimpată și în pietre sfărâmate. Un sentiment neliniștitor ți se strecoară în suflet când traversezi noaptea o poziție necunoscută, chiar dacă nu se trage deosebit de intens; ochiul și urechea sunt excitate de iluzii din cele mai ciudate. Totul este rece și straniu ca într-o lume vrăjită.

În fine, am găsit gura îngustă prin care prima linie dădea în canal și ne-am strecurat prin tranșeele supraîncărcate de oameni spre punctul de comandă al batalionului. Am intrat înăuntru și am găsit o grămadă de ofițeri și curieri într-o atmosferă pe care puteai s-o tai cu cuțitul. Acolo am aflat că atacul în acel sector nu dusese departe și că în dimineața următoare trebuia continuat. Starea de spirit din încăpere nu era prea încrezătoare. Doi comandanți de batalioane au început o lungă dezbatere cu aghiotanții lor. Din când în când ofițeri de la armele speciale aruncau în discuție câteva frânturi de idei de la înălțimea priciurilor lor aglomerate precum cotețele de găini. Fumul de țigară era sufocant. În îmbulzeala aceea, ordonanțele încercau să taie pâine pentru ofițerii lor, un rănit care s-a năpustit înăuntru a provocat alarmă anunțând că inamicul atacă cu grenade de mână.

În fine, am izbutit să-mi notez ordinul meu de atac. Trebuia ca mâine la șase compania mea să lovească în flancuri „Calea Dragonului” și, de-acolo, linia Siegfried, cât mai departe posibil. Cele două batalioane ale regimentului din poziție urmau să atace în dreapta noastră la ora șapte. Acest decalaj de timp mi-a trezit bănuiala că cei de sus erau sceptici cu privire la

reușita loviturii și voiau să ne folosească pe post de cobai. Am protestat contra atacului dispersat și am obținut să pornim și noi abia la șapte. În dimineața următoare s-a văzut că schimbarea era de mare importanță. Deoarece nu-mi era clar unde se afla „Calea Dragonului”, am rugat la plecare să mi se dea o hartă, aceasta părea să fie însă indisponibilă. Știam eu ce știam, și am ieșit afară să iau o gură de aer proaspăt. Ordinele străine nu te răsfață.

După ce am rătăcit multă vreme prin poziție alături de oamenii mei încărcați cu greutăți, un soldat a descoperit lângă o tranșee mică, bifurcată în față, închisă de o capră de sârmă, o placă purtând o inscripție pe jumătate ștearsă, „Calea Dragonului”. Intrând înăuntru am auzit după câțiva pași un zgomot confuz și straniu de voci. M-am strecurat ușor înapoi. Dădusem peste vârful unghiului de atac al englezilor, care, fie din confuzie, fie din lipsă de grijă, era imprudent descoperit. Am pus o grupă să blocheze imediat tranșeea.

Foarte aproape de „Calea Dragonului” se afla o groapă uriașă în pământ, probabil o capcană pentru tancuri, în care am strâns toată compania pentru a explica misiunea de luptă și a împărți plutoanele în vederea atacului. Cuvintele mele au fost întrerupte de mai multe ori de obuze ușoare. La un moment dat a șuierat chiar un proiectil neexplodat, înfigându-se în peretele din spate. Stăteam sus pe margine și vedeam sub mine cum, la fiecare lovitură, căștile strălucind în lumina lunii se înclinau adânc și uniform.

De teama unei nenorociri pe care o putea provoca o lovitură puternică în direct, am trimis primul și al doilea pluton înapoi în poziție și m-am instalat cu cel de-al treilea în șanț. Efectivul unei detașament care cu o zi înainte fusese respins pe „Calea Dragonului” îi băgase în sperieți pe oamenii mei, relatându-le că cincizeci de pași mai încolo un tun englezesc barează tranșeea, fiind un obstacol de netrecut. Am hotărât ca la primul semn de rezistență să ne adăpostim rapid la stânga și la dreapta și apoi să executăm un atac radial cu grenade de mână.

Am petrecut aceste ceasuri nesfârșit de lungi strâns ghemuit lângă locotenentul Hopf într-o gaură în pământ. La șase m-am ridicat și am dat ultimele ordine în acea stare de spirit specială care precedă fiecare atac. Ai o senzație de slăbiciune în

stomac, vorbești cu conducătorii de plutoane, încerci să faci glume, alergi de colo-colo ca înaintea unei parade prin fața celor mai mari comandanți; pe scurt, încerci să te ocupi cât mai mult posibil ca să scapi de gândurile sfredelitoare. Un om mi-a oferit un pahar cu cafea încălzită la flacăra unor pastile de spirit, care mi-a insuflat, ca prin minune, până-n adâncul ființei viață și încredere.

La șapte punct ne-am pus în mișcare într-un șir lung, în ordinea stabilită. Am găsit „Calea Dragonului" neocupată; o serie de încărcătoare goale arătau că mitraliera rău famată fusese retrasă. Ceea ce ne-a binedispus. Ne-am angajat pe un șleau după ce, postând un pichet, am închis o tranșee bine amenajată care se bifurca la dreapta. Șleaul se făcea tot mai plat și, în cele din urmă, ne-am trezit, în lumina dimineții, în plin câmp. Ne-am reîntors și am intrat în tranșeea din dreapta, în care atacul eșuat lăsase urme. Solul era acoperit de englezi morți și de piese de echipament. Era poziția Siegfried. Deodată comandantul grupelor de asalt, locotenentul Hoppenrath, a smuls pușca din mâna unui om și a tras. Nimerise peste o santinelă engleză care după ce a aruncat câteva grenade de mână a luat-o la goană. Am continuat să înaintăm până când, la scurt timp, a apărut o nouă rezistentă. Grenade de mână zburau din ambele sensuri și explodau cu trosnete repetate. Detașamentele de asalt au intrat în acțiune. Proiectilele erau date din om în om prin lanțul de mâini; trăgătorii de elită s-au cuibărit în spatele dâmbului pentru a-i lua la țintă pe aruncătorii inamici, șefii de plutoane cercetau împrejurimile pentru a repera la timp un contraatac și servanții mitralierelor ușoare își instalau armele în locuri favorabile. Am dărâmat tranșeea din față cu grenade de mână și am luat-o, pe lungime, în bătaia puștilor. De jur-împrejur s-a iscat agitație și roiuri de proiectile s-au încrucișat deasupra capetelor noastre.

După o luptă scurtă au răsunat dincolo voci excitate și, înainte de a înțelege bine ce se întâmplă, au apărut primii englezi cu mâinile ridicate. Unul după altul au ocolit dâmbul și și-au scos centiroanele, în vreme ce noi îndreptam puștile și pistoalele amenințător spre ei. Erau numai băieți tineri, voinici, îmbrăcați în uniforme noi. I-am pus să treacă prin fața mea, ordonând *„hands down!"* și am însărcinat o grupă să-i ducă de-acolo. Cei mai mulți arătau prin zâmbetul lor încrezător că nu se

așteptau din partea noastră la atrocități. Alții căutau să ne stimuleze bunăvoința oferindu-ne pachete de țigări și tablete de ciocolată. Odată cu bucuria din ce în ce mai mare a vânătorului, am văzut că făcusem o mare captură; convoiul părea să nu se mai sfârșească. Numărasem deja o sută cincizeci de oameni, și tot mai apăreau alții cu brațele ridicate. Am oprit un ofițer și l-am întrebat despre traseul în continuare al poziției și efectivul ei. Mi-a răspuns foarte politicos; faptul că în acest timp stătea în poziție de drepți nu era necesar. Apoi m-a condus la comandantul companiei, un căpitan rănit, aflat într-un adăpost apropiat. Am găsit un bărbat tânăr cam de douăzeci și șase de ani, cu trăsăturile feței fin decupate, care se sprijinea de cadrul galeriei, împușcat în gambă. Când m-am prezentat, și-a dus la chipiu mâna la care strălucea un lanț de aur și mi-a predat pistolul. Primele sale cuvinte mi-au arătat că aveam în fată un bărbat: *„We were surrounded about”.* Ținea să explice dușmanului său de ce compania lui se predase atât de repede. Am discutat în franceză despre diferite lucruri. Mi-a relatat că o serie de răniți germani au fost pansați și îngrijiți de oamenii lui într-un adăpost apropiat. Când m-am interesat cât de mare era mai departe forța apărătorilor poziției Siegfried a refuzat să mă informeze. După ce i-am promis că el și ceilalți răniți vor fi duși în spatele frontului, ne-am strâns mâinile și ne-am luat rămas bun.

Hoppenrath se afla în fața galeriei și mi-a raportat că făcusem cam două sute de prizonieri. Pentru o companie de optzeci de oameni era ceva. După ce am postat santinelele, am explorat tranșeea cucerită care era ticsită de arme și piese de echipament. Pe platformele santinelelor se aflau mitraliere, aruncătoare de mine, grenade de mână și de pușcă, gamele, veste de blană, haine de cauciuc, foi de cort, cutii pline cu carne, marmeladă, ceai, cafea, cacao și tutun, sticle cu coniac, ustensile, pistoale, pistoale de semnalizare, rufe, mănuși, pe scurt tot ce se poate imagina. Ca un bătrân șef de lanscheneți, am dat un mic răgaz de pradă ca oamenii să aibă timp să-și tragă sufletul și să se uite mai îndeaproape la atâtea bunătăți. Nici eu n-am rezistat tentației de a pune să mi se pregătească un mic dejun la intrarea într-o galerie și de a-mi înfunda pipa cu excelentul tutun *navy cut,* în timp ce îmi mâzgăleam raportul

pentru comandantul trupelor de luptă. Ca om prudent, am trimis o copie și comandantului batalionului meu.

După o jumătate de oră, într-o dispoziție euforică – nu neg că va fi contribuit la asta și coniacul englezesc – ne-am adunat din nou și am pornit de-a lungul poziției Siegfried, strecurându-ne de la un dâmb la altul.

Dintr-o cazemată încastrată în tranșee a început să se tragă asupra noastră și, ca să vedem despre ce e vorba, am urcat pe următoarea platformă de santinelă. În timp ce schimbam câteva gloanțe cu locatarii, un om a fost trântit la pământ ca și cum ar fi fost lovit de un pumn invizibil. Un proiectil îi străpunsese creștetul căștii și trasase o brazdă în cutia cranianã. Creierul se ridica și cobora în rană cu fiecare pulsație a sângelui, totuși a putut să se întoarcă singur înapoi. A trebuit chiar să-i ordon să-și lase rănița pe care voia s-o ia neapărat și l-am implorat să meargă foarte încet și prudent.

Am chemat voluntari ca să spargem rezistența printr-un atac în câmp deschis. Oamenii s-au privit ezitant; doar un polonez neajutorat, pe care l-am crezut întotdeauna idiot, s-a cățărat afară din tranșee și s-a îndreptat cu pas apăsat spre cazemată. Din păcate, am uitat numele acestui om simplu care m-a învățat că nu cunoști pe nimeni până nu-l vezi cum se comportă în situații primejdioase. După el a sărit peste adăpost și sublocotenentul Neupert cu grupa lui, în vreme ce noi înaintam în tranșee. Englezii au tras câteva focuri și au luat-o la goană, lăsând cazemata de izbeliște. Unul dintre atacatori se prăbușise în plin avânt și zăcea la câțiva pași de țintă cu fața la pământ. Fusese împușcat în inimă cu unul din acele gloanțe care te face să te întinzi într-o poziție similară cu aceea a somnului.

Înaintând, am dat peste rezistența acerbă a unui aruncător invizibil de mine și, în cursul unui măcel, am fost respinși până la cazemată. Acolo ne-am baricadat. Atât noi, cât și englezii am lăsat în tronsonul de tranșee disputat un anumit număr de morți. Din păcate, printre ei se afla și subofițerul Mevius pe care în noaptea din Regniéville învățasem să-l prețuiesc ca pe un luptător curajos. Zăcea cu fața într-o băltoacă de sânge. Întorcându-l, am văzut după o gaură mare în frunte că nu mai era nimic de făcut. Tocmai schimbasem câteva cuvinte cu el; brusc n-am mai primit răspuns la o întrebare.

Când, după câteva secunde, am înconjurat dâmbul, în spatele căruia dispăruse, l-am găsit deja mort. Era ceva ireal.

După ce dușmanul se mai repliase și el, s-a declanșat o canonadă îndârjită în timpul căreia o mitralieră Lewis postată la cincizeci de metri ne forța să ne plecăm capetele. O mitralieră ușoară din partea noastră a ridicat mănușa. Jumătate de minut, împroșcate de gloanțe, ambele arme au răpăit una împotriva celeilalte. Apoi s-a prăbușit, lovit în cap, ochitorul nostru, caporalul Motullo. Cu toate că i se prelingea creierul până la bărbie, când l-am dus în galeria cea mai apropiată încă mai era conștient. Motullo, un bărbat mai în vârstă, aparținea acelor oameni care nu s-ar fi prezentat niciodată ca voluntar; dar când stătea în spatele mitralierei sale observam, fixându-i fața, că în ciuda salvei care îl împroșca nu lăsa capul nici cu un țol în jos. Când l-am întrebat cum îi merge, a fost în stare să-mi răspundă în propoziții coerente. Aveam impresia că rana mortală nu-i pricinuia dureri, ba chiar că poate nici nu-și dădea seama că o are.

Treptat lucrurile s-au mai potolit, fiindcă și englezii lucrau la o baricadă. La douăsprezece au apărut căpitanul von Brixen, locotenentul Tebbe și locotenentul Voigt; m-au felicitat pentru succesul companiei. Ne-am așezat în cazemată, am dejunat cu proviziile englezești și am discutat situația. Între timp am negociat, strigând, cu aproximativ douăzeci și cinci de englezi, ale căror capete se iveau din tranșee, la o sută de metri de noi și care păreau că vor să se predea. Dar cum m-am ridicat din adăpost, s-a tras în mine de la distanță.

Deodată s-a produs mișcare la baricadă. Zburau grenade de mână, detunau puști, huruiau mitraliere. „Vin! Vin!” Am sărit în spatele sacilor cu nisip și am tras. În ardoarea luptei, unul din oamenii mei, caporalul Kimpenhaus, a sărit sus pe baricadă și a tras în tranșee până când două împușcături grele în braț l-au măturat. Mi l-am întipărit în minte pe acest erou al clipei și am avut bucuria, paisprezece zile mai târziu, să-l pot felicita pentru primirea Crucii de Fier, clasa întâi.

Abia ne întorsesem la micul dejun după acest interludiu, când a izbucnit din nou un vacarm infernal. S-a produs unul din acele curioase incidente care schimbă brusc și imprevizibil o situație. Strigătul provenea de la un aghiotant din regimentul vecin, situat în stânga noastră, care voia să ne contacteze și

care era plin de agresivitate. Beția părea să-i fi dezlănțuit până la nebunie curajul înnăscut. „Unde e Tommy? Să-i atacăm pe câini! Dați-i drumul, cine vine cu mine?” În furia lui ne-a dărâmat frumoasa noastră baricadă și s-a năpustit în față, croindu-și drum cu grenade bubuitoare de mână. Ordonanța lui se furișa înainte și culca la pământ, împușcându-i pe cei care scăpaseră de explozie.

Curajul, implicarea temerară a propriei persoane acționează întotdeauna entuziasmant. Și noi am fost cuprinși de *furor* și, strângând câteva grenade de mână, ne-am luat la întrecere în a participa la această acțiune de bersekeri[175]. Curând m-am alăturat și eu turbatului care se dezlănțuise în poziție, iar ceilalți ofițeri, urmați de trăgătorii companiei mele, nu s-au lăsat așteptați. Chiar și căpitanul von Brixen, comandantul batalionului, era cu pușca în mână printre cei dintâi și a culcat la pământ, peste capetele noastre, mai mulți aruncători de mine inamici.

Englezii s-au apărat curajos. S-a luptat pentru fiecare dâmb. Mingile negre ale grenadelor de mână Mill se încrucișau în aer cu grenadele noastre cu mâner. În spatele fiecărui dâmb cucerit găseam cadavre sau corpuri încă palpitând. Ne ucideam fără să ne privim. Și noi aveam pierderi. Lângă curier a căzut o bucată de fier pe care omul n-a putut s-o evite; s-a prăbușit, în timp ce sângele, curgându-i din multe răni, se prelingea pe pământ.

Am continuat să avansăm, sărind peste corpul lui. Drumul era marcat de bubuituri de tunet. Sute de ochi pândeau terenul pustiu din spatele dâmburilor și al mitralierelor îndreptate spre țintă. Din toate părțile, șuierau proiectile în jurul căștilor noastre și se sfărâmau cu trosnet dur de marginea tranșeei. De fiecare dată când un bulgăre de fier oval apărea la orizont era înregistrat de ochi cu acea clarviziune de care omul e capabil doar în clipele în care i se decide moartea sau viața. În timpul acestor clipe de așteptare trebuia să încerci să găsești un loc din care să se vadă cât mai mult cer, căci numai pe fundalul său palid se decupa suficient de clar fierul negru canelat al mingilor ucigașe. Atunci îți aruncai și tu grenada și săreai în față. Abia dacă aruncai o privire corpului prăbușit al adversarului; acela era scos din joc, un nou duel începea. Schimbul de grenade amintește de scrima cu floretă; în plus, trebuie să faci sărituri ca

la balet. Este cel mai ucigaș duel care se încheie doar atunci când unul din cei doi adversari este aruncat în aer. Se poate întâmpla ca amândoi să cadă.

În aceste clipe puteam să mă uit fără să mă înfior la morții peste care săream de fiecare dată. Zăceau toți în acea atitudine de relaxare și abandon, proprie momentelor în care viața se stinge. În timpul acestor sărituri, am avut o altercație cu aghiotantul care era într-adevăr un ins turbat. Revendica primul loc și-mi cerea să nu arunc proiectile, ci doar să i le dau lui în mână. Printre strigătele scurte, teribile, destinate să regleze activitatea și să atragă atenția asupra mișcărilor adversarului, auzeam din când în când vocea lui: „Doar *unul* aruncă! Am fost instructor de batalioane de șoc!”

O tranșee care se bifurca la dreapta a fost curățată de oamenii regimentului 225 care ne urmau. Englezii care nimeriseră în această morișcă au încercat să fugă peste câmp descoperit și au intrat sub focul care s-a concentrat imediat din toate părțile asupra lor.

Și ceilalți, pe care continuam să-i urmărim strâns, au început să considere poziția Siegfried funestă. Au încercat să scape printr-o tranșee de legătură care cotea la dreapta. Am sărit acolo pe postamentele santinelelor și am văzut un spectacol care ne-a smuls un strigăt sălbatic de jubilație: tranșeea prin care voiau să scape se reîntorcea ca aripa recurbată a unei lire spre tranșeea noastră, iar în punctele cele mai înguste erau la nici zece pași distanță de noi. Trebuiau deci să mai treacă încă o dată prin fața noastră. Din poziția înălțată în care ne aflam puteam să vedem căștile englezilor care, de grabă și emoție, mergeau împiedecându-se. Am aruncat la picioarele celor din față o grenadă, așa că s-au oprit buimăciți, blocându-i pe cei care veneau după ei. S-au pomenit astfel într-un teribil impas; grenade de mână zburau prin aer ca bulgării de zăpadă, învăluind totul într-un fum alb ca laptele. De jos ni se întindeau mereu alte proiectile. Printre englezii îngrămădiți zvâcneau fulgere, aruncând în aer zdrențe și căști. Se amestecau strigăte de furie și spaimă. Cu focul în față, am sărit peste marginea tranșeei. Puștile din tot sectorul se îndreptau spre noi.

În mijlocul acestui vârtej am fost aruncat la pământ ca izbit de o lovitură de ciocan. Dezmeticit, mi-am smuls casca și,

spre groaza mea, am văzut două găuri în metalul ei. Cadetul Mohrmann care a alergat la mine m-a liniștit asigurându-mă că pe occiputul meu nu se vedea decât o fisură sângerândă. Proiectilul unui trăgător îndepărtat îmi perforase casca și-mi atinsese craniul. Pe jumătate amețit, cu un pansament pus la repezeală, m-am întors înapoi, clătinându-mă, ca să ies din acest focar de luptă. Abia trecusem de ultimul dâmb, când un om s-a repezit după mine și m-a anunțat cu voce întretăiată că Tebbe tocmai căzuse în același loc, împușcat în cap.

Această veste m-a terminat. Un prieten plin de mari însușiri cu care împărțisem ani de zile bucuria, suferința și primejdia și care, cu numai câteva minute în urmă, îmi strigase o glumă, să-și fi găsit sfârșitul datorită unei minuscule bucățele de plumb! Refuzam să înțeleg; și totuși, din păcate, era adevărat.

Totodată în acest tronson ucigaș de tranșee toți subofițerii și o treime din compania mea își pierduseră viața prin hemoragie. Ploua cu împușcături în cap. Și locotenentul Hopf, un bărbat mai în vârstă, învățător de profesie, un institutor german în cel mai bun sens al cuvântului, a căzut. Amândoi sublocotenenții mei și mulți alții au fost răniți. Cu toate astea, compania a 7-a a păstrat, până la a fi schimbată, poziția ocupată sub comanda locotenentului Hoppenrath, ultimul ofițer al companiei.

Dintre toate momentele emoționante ale războiului niciunul nu este atât de puternic ca întâlnirea a doi comandanți de trupe de șoc în spațiul îngust dintre pereții de pământ ai poziției de luptă. Acolo nu există niciun pas îndărăt și nicio îndurare. Asta știe oricine care i-a văzut, în imperiul lor, pe prinții tranșeei cu fețele dure, hotărâte, temerari, sărind elastic înainte și-napoi, cu privirea ascuțită, crudă, bărbați la înălțimea ceasului lor, pe care nu-i pomenește niciun raport.

La întoarcere, am rămas lângă căpitanul von Brixen care era angajat, cu câțiva oameni, într-un tir îndreptat împotriva unui șir de capete care se ridicau din marginea unei tranșee apropiate, paralele cu a noastră. M-am așezat între el și un alt trăgător și am urmărit explozia gloanțelor. În starea de absență onirică, ce urmează șocului propriu-zis al rănirii, nu mă gândeam că pansamentul meu ca un turban alb strălucea până departe.

Deodată, o nouă izbitură în frunte m-a aruncat pe fundul tranșeei în timp ce șiroaie de sânge mă orbeau. Omul de lângă mine s-a prăbușit de asemenea și a început să geamă. Împușcătură în cap, între tâmplă și marginea căștii. Căpitanul se temea că și-a pierdut în această zi al doilea comandant de companie, dar examinându-mă mai îndeaproape a observat doar două găuri superficiale la limita părului. Proveneau desigur de la proiectilul explodat sau de la țăndările căștii rănitului. Acest om care avea în corp metalul aceluiași proiectil ca și mine m-a vizitat după război; era muncitor într-o fabrică de țigări și după această lovitură a rămas bolnăvicios și bizar.

Slăbit din pricina noii pierderi de sânge, m-am alăturat căpitanului care se întorcea la comandamentul său. Depășind în pas alergător marginea puternic bombardată a satului din Mœuvres, am ajuns la adăpostul din albia canalului, unde am fost pansat și mi s-a făcut o injecție antitetanică.

După-amiază am urcat într-un camion și am pornit spre Lécluse unde, la cină, am dat raportul colonelului von Oppen. După ce, pe jumătate în somn, dar într-o dispoziție excelentă, am golit cu el o sticlă de vin, mi-am luat rămas bun și, după această zi extraordinară, m-am aruncat cu un sentiment de ușurare în patul pregătit de credinciosul meu Vinke.

După două zile batalionul a fost cantonat în Lécluse. Pe 4 decembrie comandantul diviziei, generalul von Busse, a ținut un discurs batalioanelor participante, în care compania a 7-a a fost amintită în mod special. Am defilat în fruntea ei cu capul bandajat.

Pe bună dreptate, puteam să fiu mândru de oamenii mei. Nefiind nici optzeci, cuceriseră un tronson lung de tranșee, capturaseră o mulțime de mitraliere, aruncătoare de mină și material, făcuseră două sute de prizonieri. Am avut bucuria să pot anunța o serie de avansări și distincții. Astfel și-au putut prinde la piept binemeritata Cruce de Fier, clasa întâi, locotenentul Hoppenrath, comandantul grupelor de șoc, sublocotenentul Neupart, care luase cu asalt cazemata, și Kimpenhaus, curajosul apărător al baricadei.

Nu m-am grăbit să incomodez spitalele cu cea de a cincea rană dublă a mea, ci am lăsat-o să se vindece în timpul unei permisii de Crăciun. Fisura occipitală s-a închis repede, așchia din frunte a intrat în carne, ținând companie celorlalte două,

care, încă de la Regniéville, erau înfipte una în mâna stângă, cealaltă în lobul urechii. În acest timp am avut surpriza să primesc Crucea de Cavaler al Ordinului princiar al Casei de Hohenzollern[176] care mi-a fost expediată de pe front.

Această cruce cu marginile de aur și un pocal de argint purtând inscripția „învingătorului de la Mœuvres”, pe care mi l-au oferit ceilalți trei comandanți ai batalionului, sunt semne ale amintirii mele legate de dubla luptă de la Cambrai, care va intra în istorie ca o primă încercare de a depăși prin noi metode gravitația ucigașă a războiului de poziție.

Am adus înapoi și casca ciuruită pe care o păstrez ca o replică la aceea pe care o purtase locotenentul major al lăncierilor hinduși atunci când îşi condusese oamenii împotriva noastră.

Capitolul 16

La malul pârâului Cojeul

Încă înainte de permisia mea din 9 decembrie 1917, schimbasem în prima linie, după câteva zile de refacere, compania a 10-a. După cum am relatat deja, poziția se afla în fața satului Vis-en-Artois. Sectorul meu era limitat la dreapta de șoseaua Arras-Cambrai, în stânga pârâului Cojeul, peste care țineam legătura cu compania vecină prin patrule nocturne care pendulau între un loc și altul. Poziția inamică era sustrasă privirii de o ridicătură a terenului, situată între tranșee. În afară de câteva patrule care își făceau de lucru noaptea la sârmele noastre si de zbârnâitul unui dinam aflat la ferma Hubertus din vecinătate, infanteria inamică nu dădea niciun semn de viață. Neplăcute erau, în schimb, frecventele atacuri cu gaze care făceau numeroase victime. Se produceau cu ajutorul mai multor sute de tuburi de fier îngropate în pământ care se descărcau printr-o comandă electrică într-o salvă de flăcări. De îndată ce se vedea lumina focului, se dădea alarmă de gaze și cine nu avea masca pe față înainte de explozie era vai de capul lui. În unele locuri gazul atingea o densitate aproape absolută, așa încât nici masca nu mai era de niciun folos, căci nu mai rămânea pic de oxigen pentru respirație. Am avut astfel numeroase pierderi.

Adăpostul meu era vârât în peretele abrupt al unei cariere de pietriș, căscate în spatele poziției noastre și supuse aproape în fiecare zi unui tir puternic. Dincolo de ea se ridica în contururi negre scheletul de fier al unei fabrici de zahăr distruse.

Cariera era un loc neliniștitor. Printre craterele pline de materiale de război uzat erau înfipte crucile strâmbe ale unor morminte prăbușite. Noaptea nu-ți puteai vedea mâna din fața ochilor și când se stingea o rachetă de semnalizare trebuia s-aștepți până ce se aprindea alta pentru a nu nimeri de pe drumul sigur al grătarelor de lemn în mlaștina din albia pârâului Cojeul.

Dacă nu aveam de lucru la tranșeea santinelelor aflate în construcție, îmi petreceam zilele în galeria înghețată, citind o carte și bătând cu picioarele în rama galeriei ca să mă încălzesc. Aceluiași scop îi slujea și o sticlă de lichior de mentă verde, ascunsă într-o nișă a stâncii de calcar, din care ordonanțele mele si cu mine beam zdravăn.

Înghețam de-a binelea; dacă însă am fi lăsat să se ridice din cariera de pietriș spre cerul posomorât de decembrie fumul unui focșor, atunci spațiul ar fi devenit treptat nelocuibil, căci deocamdată inamicul părea să creadă că sediul punctului de comandă se afla în fabrica de zahăr și-și irosea cea mai mare parte a proiectilelor pe această grămadă de fier vechi. Astfel încât, abia în ceasul înserării membrele noastre înțepenite prindeau viață. Soba mică era aprinsă și răspândea, pe lângă un fum dens, și o căldură plăcută. În scurt timp, pe treptele galeriei clămpăneau marmitele pe care distribuitorii de hrană le aduceau din Vis și care erau așteptate cu jind. Când seria eternă de napi, arpacaș și legume uscate era întreruptă de mazăre sau paste, starea noastră de spirit nu mai lăsa nimic de dorit. Stând la masa mea mică mă bucuram uneori să ascult convorbirea naivă dintre ordonanțe care, învăluite în nori de tutun, se ghemuiau lângă soba de pe care o gamelă plină cu grog emana miresme intense. Războiul și pacea, lupta și țara, locul de refacere și permisia toate erau discutate în amănunt, dar chiar și altminteri prindeam din zbor câte o formulare plină de miez. Astfel, plecând în permisie, o ordonanță își luă rămas bun, zicând: „Băiete, e așa de bine să fii în prima noapte iar acasă, în patul tău, și femeia ta să se lipească de tine!”

Pe 19 ianuarie, la patru dimineața, am fost din nou schimbați și am mărșăluit printr-o furtună puternică de zăpadă spre Gouy, unde trebuia să ne pregătim pentru sarcinile marii ofensive. Din ordinele de instrucție ale lui Luddendorff[177], care au fost difuzate până la comandații companiilor, am aflat că în viitorul apropiat avea să se facă încercarea de a se decide asupra războiului printr-o mare lovitură[178].

S-au exersat formele aproape uitate ale luptei de infanterie și ale războiului de mișcare, de asemenea s-a tras zelos cu pușca și cu mitraliera. Deoarece toate satele din spatele frontului, până la ultima mansardă, erau ocupate, s-a folosit fiecare taluz drept suport pentru țintă, așa încât uneori proiectilele vibrau pe deasupra terenului ca în lupta adevărată. Un trăgător din compania mea a tras cu o mitralieră ușoară asupra comandantului altui regiment, azvârlindu-l din șa, în timp ce acesta comenta manevra. Din fericire, cel atins s-a ales doar cu o împușcătură ușoară în picior.

De câteva ori, pentru a valorifica experiențele bătăliei din Cambrai, am exersat cu compania atacuri asupra unor sisteme complexe de tranșee, folosind grenade de mână cu încărcătură de luptă. Și în acest caz au fost răniți.

Pe 24 ianuarie colonelul von Oppen și-a luat rămas bun, căci urma să preia o brigadă în Palestina. Din toamna anului 1914, el comandase neîntrerupt regimentul a cărui istorie de război este strâns împletită cu numele său. Colonelul von Oppen era un exemplu viu de om născut să comande. Era întotdeauna înconjurat de o aură de ordine și încredere. Regimentul este ultima formație în care oamenii se mai cunosc personal; este în oarecare măsură cea mai mare familie militară, iar amprenta unui astfel de om se repercutează invizibil asupra a mii de oameni. Din păcate, cuvintele sale de rămas bun „La revedere, în Hanovra!” nu aveau să se împlinească; a murit la scurtă vreme de holeră asiatică. Când am primit vestea morții sale, țineam în mână o scrisoare de la el. Îi datorez mult.

Pe 6 februarie ne-am mutat din nou în Lécluse și pe 22 februarie am fost instalați pentru patru zile în câmpul de cratere de pe șoseaua Dury-Hendecourt, pentru a executa noaptea lucrări genistice în prima linie. Ținând seama de poziție, situată în fața grămezii de ruine a fostului sat Bullecourt, mi-am dat limpede seama că o parte a atacului uriaș despre care se șoptea

cu încordare de-a lungul întregului front de vest urma să aibă loc aici.

Peste tot se construia febril, se săpau galerii și se deschideau drumuri noi. Câmpul de cratere era presărat cu inscripții mici, înfipte începând din mijlocul terenului gol, pe care se aflau hieroglife ce marcau, pesemne, poziția viitoare a bateriilor și a posturilor de comandă. Avioanele noastre zburau neîncetat formând un baraj destinat să sustragă avioanelor inamice observarea solului. Pentru a da trupei un reper temporal exact, la zece fix, în fiecare zi, baloane captive lăsau o minge neagră în jos care dispărea la 12.10.

Către sfârșitul lunii am pornit din nou spre Gouy, în vechile noastre încartiruiri. După mai multe exerciții în cadrul batalionului și regimentului, am repetat de două ori o străpungere efectuată de întreaga divizie asupra unei poziții marcate de benzi albe. După care comandantul a ținut un discurs din care a reieșit clar pentru toată lumea că asaltul avea să se producă în următoarele zile.

Îmi amintesc cu plăcere de ultima seară, în care stăteam la masa rotundă și ne întrețineam cu mințile înfierbântate despre războiul de mișcare apropiat. În entuziasmul nostru schimbam ultimul taler pe vin, căci la ce ne-ar mai fi folosit banii? Aveam să ne aflăm fie dincolo de liniile inamice, fie în cealaltă lume, mai bună. Doar atrăgându-ne atenția că și cei din etapă trebuiau să trăiască a putut căpitanul să ne oprească să mai dăm de perete cu pahare, sticle și porțelanuri.

Nu ne îndoiam că marele plan avea să reușească. În tot cazul, nu noi aveam să-l îngropăm! Și trupa era în formă bună. Dacă îi auzeai pe oameni vorbind în felul lor sec, propriu saxonilor din nord, despre „cursa de plat tip Hindenburg”, știai că ei aveau să atace ca întotdeauna: tenace, sigur și fără strigăte inutile.

Pe 17 martie, am pornit după apusul soarelui din încartiruirile noastre îndrăgite spre Brunemont. Toate șoselele erau supraaglomerate de coloane în marș care înaintau neîncetat, de nenumărate tunuri și de nesfârșite vehicole de aprovizionare. Totuși, domnea o ordine precisă după un plan de mobilizare stabilit cu grijă. Vai de unitatea care nu rezista la drumul penibil și la timpul de marș; era împinsă în tranșeele de pe șosea și trebuia să aștepte ore întregi înainte de a se putea

insera într-o breșă. O singură dată am nimerit și noi în îmbulzeală, când calul căpitanului von Brixen s-a înțepat într-o oiște ferecată și s-a prăpădit.

Capitolul 17

Marea bătălie[179]

Batalionul a fost adăpostit în castelul din Brunemont. Am aflat că urma să înaintăm către prima linie în noaptea de 19 martie, spre a ne ocupa pozițiile de pornire în galeriile din câmpul de cratere aflat în apropiere de Cagnicourt, și că marele atac avea să înceapă în dimineața din 21 martie 1918. Regimentul avea misiunea să străpungă zona dintre satele Ecoust-Saint-Mein și Noreuil și să ajungă în primele zile la Mory. În timpul luptelor de poziție din fața localității Monchy zona fusese etapa noastră; ne era binecunoscută.

L-am trimis înainte pe locotenentul Schmidt, pe care datorită gentileței lui nu-l puteam numi decât „Schmidtchen”[180], spre a asigura adăpostirea companiei. La ora hotărâtă am pornit din Brunemont. La o intersecție, companiile s-au despărțit înaintând radial către primele linii. Când am ajuns la nivelul celei de a doua linii, unde trebuia să ne instalăm, a reieșit că ghizii noștri încurcaseră drumul. Am început atunci să rătăcim prin zona slab luminată a craterelor, pe solul înmuiat de ploaie, și să chestionăm alte trupe la fel de puțin informate ca și noi. Pentru a nu-i epuiza complet pe oameni, i-am pus să rămână pe loc și i-am trimis pe ghizi în diferite direcții.

Grupele au așezat puștile la un loc și s-au îngrămădit într-un crater imens, în vreme ce eu stăteam cu locotenentul Sprenger la marginea unuia mai mic, de unde se vedea în jos, în craterul mare, ca de la un balcon. De câtăva vreme flăcări de explozii izbucniseră deja cam la o sută de pași înaintea noastră. Un nou proiectil a căzut la mică distanță: schijele au pocnit de pereții de pământ. Un om a strigat susținând că e rănit la picior. În timp ce-i cercetam cu mâinile cizmele înnoroiate, căutând gaura pe care o făcuse proiectilul, am cerut grupelor să se distribuie în craterele din jur.

Iată că o nouă șuierătură a răsunat în aer. Fiecăruia i se strângea inima: asta vine-ncoace! Apoi un trăsnet monstruos, asurzitor – obuzul s-a prăbușit în mijlocul nostru.

M-am ridicat pe jumătate amețit. Din craterul mare, benzi de cartușe de mitralieră aprinse de explozie lansau o lumină de un roz strident. Ea lumina fumul gros în care se tăvăleau corpuri înnegrite și umbrele supraviețuitorilor care zburau în toate direcțiile. Totodată au răsunat nenumărate și înfricoșătoare vaiete și strigăte de ajutor. Mișcarea rostogolită a masei întunecate din adâncul cazanului fumegând și încins a deschis pentru o secundă, ca într-un coșmar demonic, abisul extrem al groazei.

După o clipă de paralizie, de oroare încremenită, am sărit și am început să alerg orbește în noapte ca toți ceilalți. Abia într-o groapă de obuz în care am căzut, dându-mă peste cap, mi-am dat seama ce se întâmplase. Să nu mai aud și să nu mai văd, departe de aici, departe în bezna adâncă! Dar oamenii! Trebuia să văd de ei, îmi fuseseră încredințați. M-am silit să mă reîntorc la locul înspăimântător. Pe drum m-am întâlnit cu infanteristul Haller, care capturase la Regniéville mitraliera, și l-am luat cu mine.

Răniții continuau să-și lanseze strigătele teribile. Unii, când mi-au auzit vocea, s-au târât spre mine, văitându-se: „Domnule locotenent, domnule locotenent!” Unul dintre cei mai dragi recruți ai mei, Jasinski, căruia o schijă îi zdrobise femurul, se agăța de picioarele mele. Blestemându-mi neputința, l-am bătut pe umeri încurcat. Astfel de clipe ți se întipăresc în minte.

Trebuia să-i las pe acei nefericiți în grija singurului brancardier rămas în viață pentru ca să conduc dincolo de zona primejdioasă micul grup al celor rămași teferi, care se strânseseră în jurul meu. Aflat cu numai o jumătate de oră înainte în fruntea unei companii gata de luptă, rătăceam acum cu câțiva oameni total abătuți prin labirintul tranșeelor. Un chip de copil care cu câteva zile în urmă plânsese, luat în râs de camarazii săi la exercițiile cu lăzi grele de muniție, târa acum conștiincios, pe drumurile noastre anevoioase, o asemenea povară pe care o salvase în urma incidentului teribil. Această împrejurare m-a dat gata. M-am aruncat la pământ, izbucnind în hohote convulsive de plâns, pe când oamenii stăteau posomorâți împrejurul meu.

După ce, amenințați de obuze care explodau frecvent, parcursesem în grabă, zadarnic, timp de câteva ceasuri, tranșeele în care apa și noroiul urcau până la coapse, ne-am cățărat morți de oboseală în câteva nișe de muniții tăiate în pereți. Vinke m-a învelit cu pătura lui, totuși n-am putut să închid ochii, fumam așteptând ivirea zorilor cu un sentiment de totală nepăsare.

Primele raze de lumină ne-au dezvăluit o viață incredibilă în câmpul de cratere. Nenumărate detașamente își căutau încă adăposturile. Artileriștii cărau muniție, aruncătorii de mine își trăgeau vehiculele; telefoniștii și semnalizatorii optici își ridicau releele. Era o veritabilă forfotă de iarmaroc, la o mie de metri de inamic, pe care acesta, în mod neverosimil, părea să nu o observe.

Am dat, în fine, peste comandantul companiei de mitraliori, locotenentul Fallenstein, un vechi ofițer de front, care a putut să-mi arate adăpostul nostru. Primele sale cuvinte au fost: „Omule, cum arătați? Sunteți galben de tot la față”. Ne-a indicat o galerie mare pe lângă care trecusem de zeci de ori în timpul nopții și unde l-am întâlnit pe Schmidtchen, care nu știa încă nimic de nenorocirea noastră. Chiar și pe oamenii care trebuiau să ne ghideze i-am regăsit aici. Din acea zi, de câte ori trebuia să ocupăm o nouă poziție, alegeam eu însumi, și cu maximă grijă, ghizii. În război înveți temeinic, dar lecțiile se plătesc scump.

După ce mi-am adăpostit însoțitorii, m-am îndreptat spre zona de groază din noaptea trecută. Locul arăta înfiorător. De jur-împrejurul locului calcinat al impactului zăceau peste douăzeci de cadavre înnegrite, sfârtecate aproape toate până la a nu mai putea fi identificate. Pe câțiva dintre cei căzuți a trebuit să-i declarăm dispăruți, deoarece nu rămăsese nimic din ei.

Căutând pradă, soldați din tronsoane de tranșee învecinate se îndeletniceau să scoată din vălmășagul oribil lucrurile mânjite de sânge ale morților. I-am alungat și l-am însărcinat pe curierul meu să ia la el portofelele și lucrurile de valoare spre a le salva pentru familii. Ce-i drept, a trebuit să le abandonăm a doua zi în momentul atacului.

Spre bucuria mea, dintr-o galerie alăturată a venit Sprenger cu un grup de oameni care își petrecuseră noaptea

acolo. I-am pus pe comandanții de grupe să dea raportul și am aflat că mai număram încă șaizeci și trei de oameni. Cu o seară înainte plecasem, în cea mai bună stare de spirit, cu peste o sută cincizeci! Am izbutit să identific peste douăzeci de morți și peste șaizeci de răniți, dintre care ulterior mulți au murit de pe urma rănilor. Cercetările pe care am fost obligat să le fac au însemnat multe drumuri în tranșee și cratere, dar mi-au și abătut atenția de la imaginile de coșmar.

Singura consolare, slabă, a fost că s-ar fi putut întâmpla și mai rău. Astfel, infanteristul Rust s-a aflat atât de aproape de impact, încât curelele lăzilor sale de muniție au luat foc. Subofițerul Peggau, care a doua zi avea să cadă, a rămas teafăr, fără o julitură, între doi camarazi complet sfârtecați.

Am petrecut restul zilei într-o stare de spirit apăsătoare, mai mult dormind. Trebuia să mă duc frecvent la comandantul batalionului căci era mereu ceva de discutat în legătură cu atacul. Altminteri, lungit pe prici, vorbeam cu cei doi ofițeri ai mei despre cele mai nesemnificative lucruri ca să scap de gândurile torturante. Refrenul permanent era: „Mai rău decât să fim împușcați, slavă Domnului, n-are ce să ni se întâmple!” Câteva cuvinte prin care am încercat să-i încurajez pe oamenii mei ce stăteau ghemuiți la un loc, pe scara galeriei, n-au părut să aibă efect. De altfel, nici eu nu eram într-o stare prielnică pentru a-i încuraja pe alții.

La zece seara, un curier a adus ordinul de a ne pune în mișcare spre prima linie. Atunci când un animal sălbatic este scos din bârlogul său ori un marinar simte cum i se scufundă sub picioare scândura salvatoare, ei pot trece prin ceva similar cu ceea ce am simțit noi când a trebuit să ne despărțim de galeria caldă și să ieșim în noaptea inospitalieră.

Afară domnea agitația. Am alergat sub foc intens de șrapnele prin tranșeea Felix și am ajuns fără pierderi în prima linie, în timp ce șerpuiam jos prin tranșee, pe pasarelele de deasupra capetelor noastre trecea deja artileria ca să se instaleze în avanposturi. Regimentului al cărui batalion de vârf urma să fim îi era repartizat un sector foarte îngust. Toate galeriile erau ocupate până la refuz. Cei rămași afară și-au săpat găuri în pereții tranșeelor pentru ca în așteptarea focului de artilerie de dinaintea atacului să fie cât de cât la adăpost. După nesfârșite discuții și-a găsit fiecare o groapă. Încă o dată,

căpitanul von Brixen i-a convocat pe comandanții companiilor pentru o discuție. Pentru ultima dată s-au comparat ceasurile, apoi ne-am despărțit cu o strângere de mână.

Eu m-am așezat alături de cei doi ofițeri ai mei pe o treaptă a galeriei spre a aștepta ora 5.05, când trebuia să înceapă pregătirea artileriei. Starea de spirit se mai înseninase, căci nu mai ploua, iar noaptea clară, cu stele, anunța o dimineață uscată. Am petrecut timpul fumând și tăifăsuind. La trei ne-am luat micul dejun și gamela a trecut din mână în mână. În primele ore ale dimineții artileria inamică a devenit atât de intensă încât ne-am temut că englezii mirosiseră ceva. Câteva din maldărele de muniție dispersate pe teren au sărit în aer.

Peste puțin timp s-a transmis prin radio următoarea informație: „Maiestatea sa împăratul și Hindenburg s-au deplasat în teatrul de operațiuni”. Ea a fost salutată cu entuziasm.

Limba ceasului avansa mai departe; număram ultimele minute. În fine, s-a oprit la ora 5.05. Uraganul a izbucnit.

O cortină de foc s-a ridicat în aer, urmată de un urlet brusc, nemaiauzit. O detunătură turbată al cărui bubuit, mistuind loviturile pieselor de calibru maxim, a făcut să se cutremure pământul. Mugetul uriaș de distrugere al nenumăratelor proiectile din spatele nostru era atât de îngrozitor încât până și cele mai mari bătălii pe care le-am dus până acum păreau, prin comparație, ca un joc de copii. Ceea ce n-am îndrăznit să sperăm s-a produs: artileria inamică a amuțit; cu o lovitură de uriaș fusese trântită la pământ. Nu mai răbdam să rămânem în galerie. Stând sub acoperire, urmăream uimiți peretele de foc, de înălțimea unui turn, ale cărui flăcări se ridicau deasupra tranșeelor engleze și care se ascundea în spatele unor nori unduitori, roșii ca focul.

Spectacolul ne era tulburat de lăcrimare și de o senzație de arsură a mucoaselor. Aburii obuzelor noastre cu gaze, împinși înapoi de un vânt contrar, ne-au învăluit într-un miros puternic de migdale amare. Urmăream îngrijorat cum unii oameni începuseră să tușească și să se înece și, în cele din urmă, să-și smulgă măștile de pe față. De aceea m-am străduit să-mi reprim prima tuse și să-mi țin respirația. Treptat aburul s-a risipit și după o oră am putut să ne scoatem măștile.

Se luminase de ziuă. În spate, vuietul uriaș a continuat să crească, deși o intensificare aproape că nu mai era posibilă. În fața noastră apăruse un perete de fum, praf și gaze, aproape de nepătruns cu privirea. Cei care treceau prin fața tranșeelor ne urlau în urechi exclamații bucuroase. Infanteriști și artileriști, pionieri și telefoniști, prusaci și bavarezi, ofițeri și soldați, toți erau subjugați de violența elementară a furtunii de foc și ardeau să intre în luptă la 9.40. La 8.25 au intervenit aruncătorii de mine grele care se masau în spatele tranșeei din prima linie. Am văzut minele enorme, de două chintale, care zburau prin aer descriind arcuri înalte și se prăbușeau dincolo cu explozii vulcanice. Impactul lor forma un lanț de cratere care împroșcau foc.

Până și legile naturii păreau să-și fi pierdut valabilitatea. Aerul vibra ca în zilele fierbinți de vară și densitatea lui schimbătoare făcea ca obiecte solide să joace în sus și-n jos. Linii de umbră alunecau prin norii de fum. Vacarmul devenise absolut, nu se mai auzea nimic. Doar vag se observa că mii de mitraliere din spatele nostru își lansau roiurile de plumb, măturând cerul.

Ultima oră a pregătirii a fost mai primejdioasă decât celelalte patru în timpul cărora ne-am mișcat fără grija de a ne adăposti. Inamicul a pus în acțiune o baterie grea care lansa în tranșeea noastră suprapopulată lovitură peste lovitură. Spre a le evita m-am deplasat la stânga și l-am întâlnit pe aghiotant, locotenent Heins, care m-a întrebat de locotenentul von Solemacher: „El trebuie să preia imediat conducerea batalionului, căpitanul von Brixen tocmai a căzut”. Zguduit de această veste groaznică m-am reîntors și m-am așezat într-o groapă adâncă. Pe drumul scurt până acolo, uitasem deja de cele întâmplate. Umblam prin furtună ca un somnambul, ca și cum as fi fost cufundat într-un vis adânc.

În fața gropii mele stătea subofițerul Dujesiefken, însoțitorul meu din Regniéville, care m-a rugat să intru în tranșee, căci la cea mai mică lovitură masele de pământ aveau să se prăbușească peste mine. O explozie i-a retezat cuvintele: s-a prăbușit la pământ cu un picior smuls. Am sărit peste el și m-am precipitat spre dreapta, unde m-am vârât într-o vizuină de vulpe, în care doi pionieri căutaseră și ei adăpost. În cercul îngust din jur proiectilele grele continuau să se dezlănțuie. Brusc

s-au văzut bulgări negri de pământ țâșnind în vârtej dintr-un nor alb; lovitura a fost înghițită de vacarmul general. Într-un mic tronson de tranșee din stânga noastră au fost sfârtecați trei oameni din compania mea. Una din ultimele lovituri în direct, un proiectul neexplodat l-a ucis pe bietul Schmidtchen care mai stătea încă pe treapta galeriei.

Eu mă aflam alături de Sprenger, cu ceasul în mână, în fața văgăunii mele de vulpe și așteptam clipa cea mare. În jurul nostru se adunaseră resturile companiei. Am izbutit să-i înseninăm și să-i distragem prin glume groase, de o robustețe primitivă. Locotenentul Mayer, care ne-a observat o clipă după dâmb, mi-a spus mai târziu că ne-a crezut nebuni.

La 9.10 patrulele ofițerilor care trebuiau să asigure dispozitivul nostru au părăsit tranşeea. Deoarece ambele poziții erau la peste opt sute de metri distanță una de cealaltă, trebuia ca încă din timpul bombardamentului să ne aliniem și să fim gata pregătiți în zona dintre fronturi, în așa fel încât la 9.40 să putem sări în prima linie inamică. Sprenger și cu mine am escaladat deci după câteva minute dâmbul, urmați de companie.

— O să arătăm acum ce poate a 7-a!

— Acum totul mi-e egal!

— Răzbunare pentru compania a 7-a!

— Răzbunare pentru căpitanul von Brixen!

Am tras pistoalele și am depășit sârmele prin care deja primii răniți se târau spre spate.

M-am uitat la dreapta și la stânga. Linia de despărțire dintre popoare oferea o imagine stranie. În craterele din fața tranșeei inamice, care în viforul focului era mereu și mereu răscolită, batalioanele de șoc, masate pe companii, așteptau pe un front de necuprins cu privirea. La vederea acestor mase adunate, străpungerea frontului inamic mi s-a părut sigură. Dar aveam oare și forța de a risipi rezervele dușmanului și de a le separa nimicindu-le? Eram sigur de asta. Lupta finală, ultimul asalt părea să fi venit. Aici se decidea soarta popoarelor, era vorba de viitorul lumii. Eram pătruns de importanța ceasului și cred că fiecare simțea atunci că elementele personale se destrămau și că spaima îl părăsea.

Atmosfera era stranie, supraîncinsă de o tensiune maximă. Ofițerii stăteau în picioare și schimbau glume

emoționați. L-am văzut pe Solemacher în mijlocul statului său major, în manta, ca un vânător care așteaptă hăituiala vânatului într-o zi rece, în mână cu o pipă semilungă cu cap verde. Ne-am salutat frățește. Din când în când, câte o mină grea cădea prea scurt și azvârlea un gheizer cât o clopotniță de înalt, acoperind de pământ pe cei care așteptau, fără ca vreunul dintre aceștia să-și aplece măcar capul. Bubuitul bătăliei devenise atât de înspăimântător, încât nimeni nu mai era pe de-a-ntregul lucid.

Trei minute înainte de atac, Vinke mi-a făcut un semn cu gamela plină. Am băut o înghițitură bună. Era ca și cum aș fi dat apă pe gât. Nu mai lipsea decât țigara ofensivei. Suflul a stins de trei ori chibritul.

Clipa cea mare sosise. Tăvălugul focului s-a rostogolit peste primele tranșee. Am intrat în luptă.

Furia se ridica asemenea unei furtuni. Mii de oameni trebuie să fi căzut deja. Se simțea asta; deși focul continua, s-ar fi zis că s-a potolit ca și cum și-ar fi pierdut forța poruncitoare.

Terenul dintre fronturi era plin de atacatorii care se îndreptau individual, în grupuri mici sau mase mari spre cortina de foc. Nu alergau, nici nu se adăposteau când se ridicau printre ei trâmbele cât turnul de înalte. Greoi, dar de neoprit, înaintau spre linia inamică. Părea că vulnerabilitatea li s-ar fi suspendat.

În mijlocul maselor care se ridicaseră, erai totodată singur; formațiile se amestecaseră. Eu îi pierdusem pe ai mei din vedere; se topiseră ca un val în resac. Numai Vinke și un soldat angajat pe un an[181], pe nume Haake, erau lângă mine. În mâna dreaptă țineam strâns patul pistolului, în stânga, o vargă de călărie din bambus. Deși mi-era foarte cald, continuam să fiu îmbrăcat reglementar cu mantaua lungă și cu mănuși. Pe drum am fost cuprinși de o furie de bersekeri. Dorința covârșitoare de a ucide mi-a înaripat picioarele. Furia mi-a stors lacrimi amare.

Voința uriașă de distrugere care apăsa pe câmpul de bătaie se concentra în creiere, cufundându-le într-o pâclă roșie. Ne strigam plângând și bolborosind propoziții frânte, iar un spectator neutru ar fi putut să creadă că suntem cuprinși de un exces de fericire.

Am traversat fără dificultate o învălmășeală zdrențuită de sârme și dintr-o săritură am trecut de prima tranșee care abia dacă mai era recognoscibilă. Valul asaltatorilor dansa ca un șir

de fantome prin aburii albi care unduiau deasupra scobiturii aplatizate. Aici nu mai era niciun inamic.

Împotriva așteptărilor, dinspre linia a doua ne-a întâmpinat răpăit de mitraliere. Am sărit cu însoțitorii mei într-un crater. O secundă mai târziu s-a auzit un trosnet înspăimântător și m-am prăbușit în față. Vinke m-a luat de guler și m-a întors pe spate.

— Sunteţi rănit, domnule locotenent?

Nu s-a găsit nimic. Haake însă avea o gaură în partea de sus a brațului și ne-a asigurat gemând că un glonț îl lovise în spate. I-am smuls uniforma și l-am pansat. O brazdă netedă arăta că un șrapnel lovise marginea craterului la nivelul fețelor noastre. Un miracol că încă mai trăiam. Cei de dincolo erau mai puternici decât ne închipuiserăm.

Între timp, ceilalți au trecut de noi. Ne-am repezit după ei, lăsându-l pe rănit în seama sorții sale, după ce am înfipt în pământ o bucată de lemn cu o zdreanță de tifon ca semn pentru brancardierii care aveau să însoțească următorul val de atacatori. La stânga noastră, ieșind pe jumătate din fum, s-a ivit terasamentul puternic al căii ferate Ecoust-Croisilles, pe care trebuia să-l traversăm. Din ambrazurile și ferestrele amenajate în galerii focul puștilor și al mitralierelor păcănea atât de îndesat de parcă s-ar fi scuturat un sac cu mazăre. Se trăgea țintit.

Și Vinke a dispărut. Am urmat un șleau pe al cărui taluz se căscau adăposturi strivite. Furios, am continuat să traversez terenul negru, răscolit, pe care se mai târau gazele asfixiante ale obuzelor noastre. Eram absolut singur.

Atunci am zărit primul inamic. O siluetă în uniformă brună, aparent rănită, stătea chircită, sprijinindu-se în mâini, la douăzeci de pași înaintea mea, în mijlocul scobiturii bătute de gloanțe. Ne-am observat atunci când eu am dat un colț. L-am văzut tresărind și fixându-mă cu ochii mari, lărgiți, în vreme ce eu, ascunzându-mi fața în spatele pistolului, mă apropiam încet și răutăcios. Se pregătea o scenă sângeroasă fără martori. Era o salvare să-l văd, în fine, concret pe adversar. Mi-am înfipt cealaltă mână în tunica uniformei care purta semnele decorațiilor și ale rangului lui. Un ofițer; comandase pesemne în aceste tranșee. Cu un geamăt și-a dus mâna la buzunar, dar n-a scos o armă, ci o fotografie pe care mi-a pus-o sub ochi. L-am

văzut pe el, stând pe o terasă, înconjurat de o familie numeroasă.

Era o implorare venind dintr-o lume scufundată, incredibil de îndepărtată. Mai târziu am considerat că a fost o mare fericire că l-am lăsat în pace și am plecat în goană mai departe. Tocmai el mi-a apărut adesea în vis. Ceea ce m-a făcut să sper că și-a revăzut țara.

De sus, oameni din compania mea săreau pe șleau. Mie mi-era teribil de cald. Mi-am smuls mantaua și am aruncat-o. Îmi amintesc că am strigat de câteva ori energic: „Acum locotenentul Jünger își scoate mantaua”, iar infanteriștii râdeau de parcă făcusem cea mai hazoasă glumă. Sus, toți alergau fără să se adăpostească, nedând atenție mitralierelor aflate la cel mult patru sute de pași. Alergam orbește și eu spre terasamentul care scuipa foc. Am sărit într-un crater în care o siluetă într-un manchester brun trăgea cu pistolul. Era Kius care se afla într-o stare de spirit asemănătoare și care mi-a întins în semn de salut o mână de muniții.

Deduc de aici că pătrunderea în linia de cratere a întâmpinat rezistență, căci înainte de asalt îmi îndesasem buzunarele cu o provizie bună de gloanțe de pistol. Probabil că aici se cuibăriseră resturile efectivelor refulate ale tranșeelor din față și apăreau ici-colo printre atacatori. Pentru acest interval de timp îmi lipsesc însă amintirile personale. Dar l-am traversat fără să fiu rănit, deși nu doar tirurile din cratere se intersectau, ci și proiectilele de pe terasament se revărsau ca un roi de albine atât pe prieten, cât și pe dușman. Pesemne că acolo aveau rezerve aproape inepuizabile de muniții.

Atenția ni s-a concentrat pe acest terasament care se ridica în fața noastră ca un perete amenințător. Câmpul plin de cicatrice care îl separa de noi era populat de sute de englezi rătăciți. Unii căutau s-ajungă la terasamentul de cale ferată, alții se amestecau în încăierări.

Kius mi-a povestit mai târziu tot soiul de amănunte pe care le-am ascultat cu sentimentul pe care îl ai atunci când cineva relatează acte nebunești pe care le-ai făcut la beție. Astfel, el alergase un englez, cu grenade de mână, printr-un tronson de tranșee. Când i s-au terminat proiectilele, ca să-și țină adversarul în tensiune, a continuat urmărirea cu bulgări de

pământ, în vreme ce eu stăteam sus, sub acoperire, și mă tăvăleam de râs.

Cu astfel de aventuri am ajuns, fără să ne dăm seama, la terasamentul de cale ferată care scuipa neîntrerupt foc ca o mare mașină. Aici amintirea îmi revine și anume cu înregistrarea unei situații extrem de favorabile. Nu eram răniți și deoarece acum stăteam chiar lângă panta terasamentului, acesta se transformase pentru noi din obstacol în adăpost. Vedeam, ca trezit dintr-un vis adânc, cum căștile de oțel germane se apropiau prin câmpul de cratere. Creșteau ca o semănătură de fier pe un sol arat cu foc. Totodată, am înregistrat că foarte aproape de piciorul meu țeava unei mitraliere grele ieșea din fereastra unei galerii camuflate de o pânză de sac. Vacarmul era atât de puternic încât am recunoscut doar după vibrațiile țevii că arma trăgea. Apărătorul se afla la numai un braț distanță de noi. În această apropiere de dușman stătea siguranța noastră. Tot în ea stătea și pieirea lui. Un abur fierbinte s-a ridicat dinspre armă. Trebuie să-i fi nimerit pe mulți, iar acum continua să secere. Țeava se mișca doar puțin; focul era țintit.

Fixam fascinat bucata fierbinte, vibrantă de fier, care semăna moarte și care aproape îmi atingea piciorul. Apoi am tras prin bucata de pânză. Un om, ivit lângă mine, a smuls-o și a aruncat prin deschidere o grenadă de mână. Un șoc și norul albicios care a țâșnit ne-au arătat efectul. Procedeul era brutal, dar verificat. Gura mitralierei nu se mai mișca, arma tăcea. Am alergat de-a lungul taluzului spre a trata în același fel și următoarele lucarne și am provocat astfel oarecare agitație în coloana vertebrală a apărării. Am ridicat mâna să-i înștiințez pe oamenii noștri, ale căror proiectile lansate din apropiere ne sunau în jurul urechilor. Ne-au răspuns bucuroși prin semne. Am escaladat terasamentul de cale ferată concomitent cu alţi o sută. Pentru prima oară în război am văzut ciocnindu-se mase de oameni. În spatele taluzului, englezii ocupau două tranșee săpate în terase. Lovituri de foc s-au schimbat la distantă de câțiva metri. Grenade de mână zburau în arc.

Am sărit în prima tranșee; năpustindu-mă în spatele următorului dâmb, m-am izbit de un ofițer englez, cu tunica descheiată și cu cravata atârnându-i afară; am pus mâna pe el și l-am azvârlit de dâmbul de saci cu nisip. În spatele meu s-a ivit capul alb al unui maior care mi-a strigat:

— Omoară câinele!

Nu era necesar. M-am întors spre tranșeea de jos care mișuna de englezi. Era ca la scufundarea unui vapor. Unii aruncau cu „ouă de rață”, alții trăgeau cu revolvere Colt, cei mai mulți fugeau. Aveam acum supremația. Apăsam ca în vis pistolul, deși nu mai aveam de mult gloanțe pe țeavă. Un om lângă mine a aruncat grenade de mână printre fugari. O cască de oțel de forma unei farfurii s-a ridicat învârtindu-se în aer.

Într-un minut, lupta s-a decis. Englezii săreau din tranșee și fugeau peste câmpul deschis. De pe vârful terasamentului a izbucnit un foc furios de urmărire. Fugarii se răsturnau din goană și în câteva secunde terenul a fost acoperit de cei căzuți. Aceasta era cealaltă față a terasamentului de cale ferată.

Și germanii se aflau deja pe terenul de dinaintea pozițiilor. Lângă mine stătea un subofițer și se uita cu gura căscată la luptă. I-am luat pușca și am tras asupra unui englez angajat într-o luptă corp la corp cu doi germani. Cei doi au rămas o clipă uluiți de acest ajutor invizibil, ca apoi să plece imediat mai departe.

Succesul a avut un efect magic. Deși de mult nu mai putea fi vorba de o conducere unitară a formațiilor, pentru fiecare dintre noi exista o singură direcție: Înainte! Fiecare alerga drept în față.

Am ales ca reper o mică înălțime de pe care se puteau vedea ruinele unei căsuțe, o cruce de mormânt și un avion distrus. Mai erau și alții cu mine; am alcătuit o ceată și am pătruns cu avânt în peretele de foc al propriului baraj de artilerie. A trebui să ne aruncăm în cratere și să așteptăm ca focul să-și continue înaintarea. Am descoperit lângă mine un tânăr ofițer din alt regiment, care se bucura ca și mine de reușita acestui prim asalt. Entuziasmul comun ne-a apropiat în câteva clipe atât de mult de parcă ne-am fi cunoscut de ani de zile. Următorul salt ne-a despărțit pentru totdeauna.

Chiar și în clipele cele mai teribile se întâmpla ceva comic. Un om de lângă mine și-a pus pușca la umăr, ca la vânătoarea de hăituială, ca să tragă asupra unui iepure care sărise brusc printre liniile noastre. Ideea era așa de stupefiantă, că a trebuit să râd. Căci nimic nu poate fi suficient de îngrozitor încât un oarecare temerar să nu-și pună la bătaie și atuul personal.

Lângă casa în ruină se afla un tronson de tranșee care era pieptănat de mitralierele de pe cealaltă vale. Dintr-o săritură am fost înăuntru și am găsit locul neocupat. La scurt timp au apărut Oskar Kius și von Wedelstädt. Un curier al lui Wedelstädt, care a venit ultimul, s-a prăbușit când a sărit și a rămas mort, lovit de un glonț în ochi. Când Wedelstädt a văzut prăbușindu-se ultimul om din compania sa, s-a izbit cu capul de peretele tranșeei și a plâns. Nici el nu avea să supraviețuiască zilei.

În vale, pe un șleau, se afla o poziție puternic întărită, în fața căreia, de ambele margini ridicate al unei adâncituri, erau două cuiburi de mitralieră. Valul de foc depășise deja această poziție; inamicul părea să-și fi revenit și trăgea din plin. Eram separați de el printr-o fâșie de teren lată de cinci sute de metri peste care snopii de proiectile zumzăiau ca roiurile de albine.

După o scurtă pauză, ca să ne tragem răsuflarea, am ieșit cu câțiva oameni din tranșeea noastră și ne-am năpustit asupra dușmanului. Era pe viață și pe moarte. După câteva salturi mă aflam doar cu un însoțitor în fața cuibului de mitraliere din stânga. Vedeam limpede în spatele micii ridicături de teren un cap sub o cască plată, lângă o coloană fină de aburi care se ridica în aer. M-am apropiat în salturi foarte scurte spre a nu-i lăsa timp să țintească și am alergat în zigzag pentru ca puștile să nu poată fixa tirul. Ori de câte ori mă culcam la pământ, omul meu îmi azvârlea cartușe cu care conduceam duelul.

— Cartușe, cartușe!

M-am întors și l-am văzut zvâcnind, culcat într-o rână.

Din stânga, de unde rezistența nu era atât de puternică, au apărut câțiva oameni care aproape puteau să-i ajungă pe apărători cu grenade de mână. Mi-am luat avânt pentru o ultimă săritură și, împiedicându-mă în obstacolul de sârmă ghimpată, am căzut într-un tronson de tranșee. Englezii asupra cărora se trăgea din toate părțile alergau spre cuibul din dreapta, părăsindu-și armele. Mitraliera era pe jumătate ascunsă sub o grămadă de tuburi de alamă ale cartușelor trase. Fumega și era încă fierbinte. În fața ei se afla adversarul meu, un englez atletic, căruia o împușcătură în cap îi scosese un ochi. Uriașul, cu globul ocular mare și alb atârnând de craniul înnegrit de fum arăta înfiorător. Deoarece eram aproape mort de sete nu m-am oprit, ci am mers mai departe să caut apă. Mi-a atras atenția intrarea într-o galerie. M-am uitat înăuntru și am văzut un om

așezat care își trăgea cartușiera pe genunchi și o punea în ordine. După toate probabilitățile, nu avea idee că situația se schimbase. L-am luat liniștit în vizorul pistolului și, în loc să trag cum mi-ar fi ordonat prudența, am strigat: „Come here, hands up!” A sărit în sus, m-a fixat stupefiat și a dispărut în întunericul galeriei. Am aruncat o grenadă de mână după el. Probabil că galeria mai avea și o a doua ieșire, căci din spatele dâmbului a apărut un necunoscut care a anunțat laconic: „Cei care au tras sunt lichidați”.

În fine, am descoperit o ladă de tablă plină cu apă rece. Am dat pe gât în înghițituri lungi lichidul uleios, mi-am umplut o gamelă englezească și am dat să bea și altora care umpluseră brusc tronsonul de tranșee.

Ca o curiozitate aș vrea să mai amintesc că primul gând care mi-a venit după ce am pătruns în acest cuib de mitraliere s-a legat de o răceală de care tocmai sufeream. Amigdalele inflamate mi-au făcut dintotdeauna griji; mi-am pipăit gâtul și am constatat, spre satisfacția mea, că baia de aburi de prima mână pe care o făcusem mă vindecase.

În acest timp cuibul de mitraliere din dreapta și efectivul militar de pe șleau, la șaizeci de metri de noi, continuau să opună o rezistență îndârjită. Băieții se apărau într-adevăr strălucit. Am încercat să dirijăm spre ei mitraliera engleză, dar n-am avut succes cu ea, ba chiar în cursul acestei tentative un proiectil mi-a trecut fluierând pe lângă cap, a atins un locotenent de vânători din spatele meu și a rănit rău un om în coapsă. Mai mult noroc au avut servanții unei mitraliere ușoare care și-au instalat arma la marginea tranșeei noastre în semilună și au lansat o serie de salve în flancul englezilor.

Această clipă de surpriză a fost folosită de atacatori din dreapta care au alergat frontal pe șleau, având în cap compania a 9-a încă absolut întreagă, sub conducerea locotenentului Gipkens. Din toate craterele au ieșit figuri cu puștile ridicate, strigând un ura teribil și năpustindu-se spre poziția inamică din care ieșeau apărătorii în număr mare. Aceștia se grăbeau cu brațele ridicate să ajungă în spate pentru a scăpa de furia primului val de atacatori, mai ales aceea a ordonanței lui Gipkens care delira ca un berseker. Am asistat cu o atenție încremenită la ciocnirea care a avut loc la marginea micii noastre fortificații de pământ. Aici am văzut că un apărător

care-și lansează proiectilele asupra atacatorului de la o distanță de până la cinci pași nu poate conta pe îndurare. Luptătorul, căruia în timpul atacului îi freamătă în fața ochilor un văl însângerat, nu vrea să ia prizonieri; vrea să ucidă.

Șleaul asaltat era presărat cu arme, piese de echipament și provizii. Printre acestea zăceau morți în uniforme cenușii și brune, răniți care gemeau. Soldați din cele mai diferite regimente veneau puhoi și se îmbulzeau formând o masă compactă care lansa un talmeș-balmeș de strigăte. Ofițerii le-au indicat cu bastoane de promenadă prelungirea terenului adâncit și, cu o uimitoare indiferență, corpul de luptă s-a pus greoi în mișcare. Terenul adâncit se pierdea pe o înălțime pe care și-au făcut apariția coloane inamice. Am înaintat, oprindu-ne din când în când și trăgând în ele până ce am fost opriți de un foc violent. Era o senzație neplăcută să auzi cum gloanțele treceau pe lângă urechi și pocneau pe sol. Kius, care se reîntorsese, a ridicat un proiectil turtit care se oprise la nasul lui. În această clipă, unui om, la stânga noastră, departe, i-a fost lovită casca în așa fel încât întreg terenul adâncit a răsunat. Am profitat de o întrerupere a tirului ca să ajungem la unul din craterele care pe-aici deveniseră rare. Acolo s-au regăsit ofițerii supraviețuitori ai batalionului nostru, conduși acum de locotenentul Lindenberg, căci și locotenentul von Solemacher căzuse la terasamentul de cale ferată, împușcat în abdomen. Pe panta din dreapta a râpei, locotenentul Breyer, mutat la noi de la compania a 10-a de vânători, se plimba prin foc, spre veselia generală, cu bastonul de promenadă în mână, cu o pipă semilungă de vânători în gură și cu carabina în bandulieră de parcă ar fi mers la vânătoare de iepuri.

Ne-am povestit în puține cuvinte aventurile noastre și ne-am oferit gamelele și ciocolata, apoi, „la dorința generală”, am reluat înaintarea. Mitralierele, ce păreau amenințate în flanc, dispăruseră. Până în momentul de față trebuie să fi câștigat trei sau patru kilometri. Terenul adâncit mișuna acum de atacatori. Aceștia veneau din spate, cât putea cuprinde ochiul, în linii de trăgători, în șiruri și grupuri de coloane. Eram, din păcate, prea înghesuiți; în acest asalt nu ne-am dat seama, din fericire, câți au căzut.

Fără a întâmpina rezistență am ajuns pe înălțime. La dreapta noastră săreau dintr-un tronson de tranșee siluete în

kaki. Am urmat exemplul lui Breyer care, fără să lase pipa din gură, se oprea o clipă ca să țintească, apoi își continua marșul.

Înălțimea era fortificată printr-o serie de adăposturi repartizate neregulat pe ea. Nu erau apărate; probabil că înăuntru nu se observase încă apropierea noastră. Pe de-o parte, norii de vapori care se ridicau ne arătau că ele erau afumate în trecere, pe de alta, ocupanții ieșeau cu fețele palide și brațele ridicate. Trebuiau să-și lase gamelele și țigările și apoi li se arăta direcția către spatele frontului, spre care o luau în mare viteză. Un tânăr englez mi s-a predat, apoi s-a întors brusc și a dispărut din nou în adăpost. Deoarece, în ciuda somației mele de a ieși, a rămas ascuns, am pus capăt ezitării sale cu câteva grenade de mână și am plecat mai departe. O cărare îngustă dispărea dincolo de înălțime. Un indicator de drum arăta că ducea la Vraucourt. În timp ce ceilalți întârziau pe lângă adăposturi, eu împreună cu Heinz am trecut dincolo de vârf.

De cealaltă parte a văii se aflau ruinele satului Vraucourt. În fața lui fulgerau proiectilele unei baterii ce trăgea, ai cărei servanți, la apropierea și sub focul valului de atacatori, s-au refugiat în sat. Și ocupanții unei serii de adăposturi amenajate pe un șleau s-au năpustit afară. Am nimerit pe unul în clipa în care a sărit din primul adăpost. Împreună cu doi oameni din compania mea, care între timp s-au prezentat la mine, am înaintat pe șleau. La dreapta se afla o poziție dinspre care s-a tras puternic în noi. Ne-am retras în primul adăpost deasupra căruia s-au încrucișat proiectile din ambele părți. După toate probabilitățile, servise de adăpost curierilor și cicliștilor bateriei. În față zăcea englezul meu, un băiețandru foarte tânăr căruia glonțul îi traversase craniul. Zăcea aici cu figura relaxată. Mi-am impus să-l privesc, să mă uit în ochii lui. Acum nu mai spunea „tu sau eu”. M-am gândit adesea la el, iar cu timpul din ce în ce mai des. Statul care ne absolvă de răspundere nu ne poate elibera de jale; trebuie s-o îndurăm. Ea coboară adânc în vise.

Nu ne-am lăsat deranjați de tirul tot mai intens, ci ne-am instalat în adăpost și ne-am înfruptat din proviziile abandonate, căci stomacul ne-a amintit că pe întreaga durată a atacului nu mâncasem nimic. Am găsit șuncă, pâine albă, marmeladă și un ulcior de piatră plin cu lichior de ghimbir. După ce m-am fortificat, m-am așezat pe o conservă goală de biscuiți și am citit câteva ziare englezești care mișunau de insulte la adresa „the

Huns”[182]. Treptat ne-a cuprins plictiseala și ne-am întors în salturi la intrarea pe șleau, unde se adunase o mulțime de oameni. De-acolo am văzut un batalion al regimentului 164 care ajunsese deja la stânga de Vraucourt. Am decis să luăm satul cu asalt și am pornit iarăși în goană pe șleau. Puțin înainte de marginea satului ne-a oprit propria artilerie care continua să tragă stupid pe același petec de pământ. Un obuz greu a căzut în mijlocul drumului și a sfârtecat patru dintre oamenii noștri. Ceilalți au fugit înapoi.

Așa cum am aflat mai târziu, artileria avea ordin să-și continue tirul de la distanța maximă. Ordinul ininteligibil ne-a smuls din mână fructele victoriei. Scrâșnind din dinți, a trebuit să ne oprim în fața peretelui de foc.

Spre a găsi o breșă, am luat-o spre dreapta, unde un comandant de companie din regimentul hanseatic 76 tocmai se pregătea să atace poziția Vraucourt. Ne-am alăturat lor cu urale, dar abia izbutisem o străpungere când iarăși propria artilerie ne-a gonit. De trei ori am pornit la atac și de trei ori am renunțat. Înjurând, am ocupat câteva cratere în care incendiul dintr-o pajiște, provocat de obuze și în care au murit nenumărați răniți, ne-a creat un puternic disconfort. Și gloanțe de pușcă englezești au omorât câțiva oameni, printre care și pe caporalul Grützmacher din compania mea.

Amurgul s-a lăsat încet. Focul a mai izbucnit ici-colo cu violență pentru a se stinge apoi treptat. Luptătorii epuizați își căutau un loc unde să poată petrece noaptea. Ofițerii le strigau numele până ce răgușeau ca să adune companiile risipite.

Doisprezece oameni din compania a 7-a s-au strâns în ultima oră în jurul meu. Deoarece începea să se lase frigul, i-am condus la micul adăpost în fața căruia zăcea englezul meu și i-am trimis s-aducă pături și haine de la cei căzuți. După ce i-am cazat pe toți, am cedat curiozității care m-a mânat în adâncitura de teren din fața noastră în care se afla artileria inamică. Era vorba de o distracție privată; l-am luat de aceea cu mine pe infanteristul Haller care poseda și el înclinații aventuroase. Am înaintat cu pușca armată spre terenul adâncit, asupra căruia focul artileriei noastre continua să bată cu furie, și am cercetat pentru început un adăpost care părea să fi fost de curând părăsit de ofițeri de artilerie englezi. Pe o masă se afla un gramofon uriaș, pe care Haller l-a pus imediat în funcțiune.

Melodia veselă care zbârnâia de pe cilindru ne-a făcut o impresie fantomatică. Am aruncat cutia pe jos, de unde a mai lansat câteva sunete hârâitoare și apoi a amuțit. Adăpostul era foarte comod amenajat; nu lipsea nici un mic cămin, înconjurat de fotolii, pe al cărui pervaz se aflau pipe și tutun. *Merry old England!* Nu ne-am impus, firește, nicio constrângere ci am luat ce ne-a plăcut. Eu mi-am ales un sac de merinde, rufărie, o sticlă mică de metal plină cu whisky, un porthart, câteva lucrușoare de la Roger și Gallet, probabil amintiri tandre dintr-o permisie la Paris. Se vedea că locatarii părăsiseră în mare grabă adăpostul.

Într-un spațiu alăturat se afla bucătăria ale cărei provizii le-am privit cu venerație. Era acolo o ladă plină cu ouă proaspete, din care am sorbit imediat un număr considerabil, căci abia dacă mi le mai aminteam. Pe etajerele de perete erau stivuite conserve de carne, doze cu o delicioasă marmeladă concentrată, apoi sticle pline cu esență de cafea, tomate și ceapă; pe scurt, tot ceea ce își poate dori un fin degustător.

Mai târziu, când săptămâni de-a rândul aveam să stăm în tranșee, hrăniți cu o rație mică de pâine, cu supe apoase și marmeladă subțire, aveam să-mi reamintesc frecvent imaginile de acum.

După această privire aruncată asupra condițiilor economice de invidiat ale inamicului, am părăsit adăpostul și am cercetat terenul adâncit în care am găsit două mitraliere nou-nouțe, abandonate. Grămezi mari de cartușe strălucitoare, proaspăt vidate, arătau că își spuseseră cuvântul în timpul atacului. Am luat o bucată de cretă și le-am marcat cu numărul companiei mele. Dar a trebuit să constat că dreptul învingătorului a fost puțin respectat de detașamentele care ne-au urmat; fiecare a șters marcajul precedent, înlocuindu-l cu al său, până ce a rămas ultimul, al companiei de terasare.

Apoi ne-am întors la ceilalți deoarece propria artilerie ne arunca necontenit plumbi în jurul urechilor. Prima noastră linie, formată între timp de trupele de întărire, se afla la două sute de metri de noi. Am postat două santinele în fața adăpostului și le-am ordonat celorlalți să stea cu arma în mână. După ce am stabilit schimbul, am mâncat ceva și am notat telegrafic întâmplările zilei, am adormit.

La ora unu am fost treziți de urale și de un foc intens lansat din dreapta. Am pus mâna pe arme, ne-am năpustit afară și ne-am postat într-un crater mare de obuze. Din față se întorceau câțiva germani rătăciți asupra cărora s-a tras din linia noastră. Doi dintre ei au rămas culcați la pământ. Învățați minte de acest incident, am așteptat până ce s-a potolit agitația în spate, ne-am făcut înțeleși prin strigăte și apoi ne-am reîntors la propria linie. Acolo l-am găsit, împreună cu aproximativ șaizeci de oameni din compania 73, pe comandantul companiei a 2-a, locotenentul Kosik care, din cauza răcelii, nu putea rosti niciun cuvânt și era rănit la braț. Deoarece el trebuia să se ducă în spate, la punctul sanitar, am preluat eu comanda trupei sale în care se aflau trei ofițeri. Afară de asta mai rămăseseră din regiment și cele două detașamente, tot așa de amestecate, ale lui Gipkens și Vorbeck.

Restul nopții l-am petrecut cu câțiva subofițeri din compania a 2-a într-o mică gaură în pământ, în care am înțepenit de frig. De dimineață am dejunat cu proviziile capturate și am trimis curieri la Quéant ca să aducă de la bucătărie cafea și mâncare. Propria noastră artilerie a reînceput cu tirul ei blestemat și ne-a trimis în semn de salut matinal o lovitură în plin într-un crater care adăpostea patru oameni de la compania de mitraliori. În zori, plutonierul Kumpart a venit cu câțiva oameni să ne întărească trupa.

Abia ne mai scuturasem întrucâtva frigul nopții din oase, când am primit ordinul de a ataca la dreapta, împreună cu resturile regimentului 76, poziția Vraucourt pe care noi o și cucerisem în parte. Am pornit în ceața deasă a dimineții către zona de grupare a trupei, situată pe o înălțime, la sud de Ecoust, pe care zăceau numeroși morți din ziua precedentă. Ca de atâtea ori în cazul ordinelor de atac gândite confuz, și de astă dată comandanții asaltului au tot pălăvrăgit până când i-a oprit o salvă de mitralieră care ne-a fluierat printre picioare. Toți am sărit în craterele alăturate, în afară de plutonierul Kumpart care a rămas pe loc gemând. Împreună cu un sanitar, am alergat spre el ca să-l pansez. Avea o împușcătură urâtă în genunchi. Am îndepărtat cu o pensetă curbată câteva fragmente de oase din rană. A murit câteva zile mai târziu. Cazul m-a afectat în mod deosebit, căci, în urmă cu trei ani, Kumpart fusese la Recouvrence instructorul meu.

Într-o discuție cu căpitanul Ledebur, care preluase comanda superioară a detașamentelor noastre amestecate, i-am explicat acestuia absurditatea unui asalt frontal, de vreme ce o parte a poziției Vraucourt se afla deja în mâinile noastre, iar restul putea fi atacat din flancul stâng, cu pierderi minime. Am decis să-i scutim pe oameni de atac, iar rezultatele ne-au dat dreptate.

Pentru moment ne-am instalat în craterele de pe înălțime. Treptat, soarele a străpuns norii și au apărut avioanele englezești ale căror mitraliere ne-au bătut gropile, dar au fost curând alungate de ale noastre. În valea din Ecoust o baterie a ocupat poziția de tragere, o imagine neobișnuită pentru vechii luptători de tranșee; a fost repede distrusă de gloanțe. Un singur cal s-a smuls din hamuri și a pornit în galop prin teren; șargul gonea fantomatic pe întinderea vastă, pustie, peste care planau norii schimbători ai proiectilelor. Nici nu dispăruseră bine avioanele inamice, când s-a tras primul foc asupra noastră. Mai întâi au plesnit câteva șrapnele, apoi au explodat numeroase obuze, ușoare și grele. Stăteam ca pe un platou de prezentare. Unele suflete mai temătoare au sporit focul, alergând zăpăcite încoace și-ncolo în loc să stea ghemuite în craterele lor și să lase să treacă binecuvântarea peste ele. În astfel de situații trebuie să fii fatalist. Am luat în seamă acest principiu, consumând conținutul delicios al unei cutii pline cu marmeladă de agrișe, pe care o capturasem. De asemenea, mi-am pus o pereche de ciorapi din lână scoțiană pe care îi găsisem în adăpost. Soarele se ridica încet pe cer.

De câtăva vreme se observa deja mișcare la stânga poziției Vraucourt. Acum vedeam în fața noastră traiectoria arcuită de zbor și fumul alb de la explozia grenadelor de mână cu mâner. Aceasta era clipa.

Am dat ordinul de înaintare sau, mai exact spus, am pornit pur și simplu spre poziție, ridicând brațul drept. Fără să întâmpinăm foc puternic am ajuns în tranșeele inamice și am sărit în ele, salutați cu bucurie de o unitate de asalt a regimentului 76. Desfășurarea atacului cu grenade de mână a mers lent, la fel ca la Cambrai. Din păcate, artileria inamică n-a ignorat multă vreme faptul că noi le rontăiam cu îndărătnicie liniile. Un atac violent cu șrapnele și obuze ușoare ne-a lovit pe noi, cei din față, dar în principal întăririle care afluau în câmp

deschis din spate spre tranșee. Am băgat de seamă că tunarii ne țineau sub tir direct. Ceea ce era o puternică lovitură de bici, căci noi ne străduiam să terminăm pe cât posibil mai repede cu dușmanul ca să ne sustragem focului.

Poziția Vraucourt părea să se afle încă în construcție, căci unele tronsoane de tranșee erau abia schițate prin îndepărtarea stratului înierbat. Dacă săream peste un astfel de tronson tirul întregului sector se concentra asupra noastră. La rândul nostru, și noi am luat sub tir dușmanul pe când se grăbea să traverseze aceste traiectorii ale morţii, aşa încât tronsoanele schițate au ajuns curând să fie presărate cu cei loviți. Era o vânătoare cu hăituială sălbatică sub nori de șrapnele. Treceam în grabă pe lângă trupuri calde încă, robuste, de sub ale căror kilturi scurte străluceau genunchi voinici, sau ne cățăram peste ele. Erau scoțieni și felul rezistenței lor ne arăta că avusesem de-a face cu adevăraţi bărbați.

După ce am izbutit să câștigăm câteva sute de metri, ploaia tot mai deasă de grenade de mână și de pușcă ne-a obligat să ne oprim. Foaia amenința să se întoarcă. Începea să miroasă urât; am auzit strigăte nervoase.

— Tommy contraatacă!

— Stai pe loc!

— Vreau doar să stabilesc legătura!

— Grenade de mână, în față; grenade de mână, grenade de mână!

— Atenţie, domnule locotenent!

Tocmai în luptele de tranșee astfel de răsturnări sunt funeste. O mică trupă de șoc se lansează în frunte, împușcând și aruncând grenade. Dacă aruncătorii sar înainte și înapoi spre a scăpa de proiectilele nimicitoare, se lovesc de cei care se îmbulzesc din spate, care au afluit prea compact. În aceste condiții se instalează lesne confuzia. Poate unii încearcă să sară înapoi, peste adăpost, și cad astfel pradă trăgătorilor de elită, fapt ce încurajează considerabil adversarul.

Am izbutit să adun o mână de oameni cu care am format în spatele unui dâmb larg un cuib de rezistență. Tranșeea a rămas deschisă, culoar comun pentru noi și pentru scoțieni. Schimbam proiectile la distanță de câțiva metri cu un adversar invizibil. Era nevoie de curaj să ții capul sus când gloanțele explodau și nisipul dâmbului era biciuit. Un om din compania 76

de lângă mine, un hamburghez herculean, muncitor în port, a tras cu o expresie fioroasă cartuș după cartuș, fără a se gândi să se adăpostească, până în clipa în care s-a prăvălit inundat de sânge. Un proiectil îi străpunsese fruntea cu un pocnet de parcă ar fi fost lovit de o scândură. S-a frânt, prăbușindu-se în colțul său din tranșee, și a rămas sprijinit de perete în poziție ghemuită. Sângele îi curgea pe fundul tranșeei ca vărsat dintr-o găleată. Horcăitul său hârâitor a răsunat la intervale tot mai rare până a amuțit de tot. I-am luat pușca și am continuat să trag. În fine, a intervenit o pauză. Doi oameni pe care îi văzusem culcați în fața noastră au încercat să fugă în spate, fără să se adăpostească. Unul a căzut în tranșee cu un glonț în cap, celălalt n-a putut să ajungă acolo decât târându-se, din cauza unei lovituri în abdomen.

Ne-am așezat pe fundul tranșeei așteptând și fumând țigări englezești. Din când în când țâșneau spre noi grenade de pușcă bine țintite. Puteam să le vedem si să le evităm sărind. Rănitul cu lovitura în abdomen, un om foarte tânăr, zăcea între noi și se întindea confortabil aproape ca o pisică în razele calde ale soarelui în asfințit. Dormea cu un zâmbet copilăresc, coborând în moarte. Nu era o priveliște apăsătoare, ci emoționantă, căci aveam un sentiment fratern de afecțiune pentru muribund. Și gemetele camaradului său s-au stins treptat. A murit în mijlocul nostru scuturat de friguri.

Am încercat de mai multe ori, aplecați adânc în față, să înaintăm prin tronsoanele abia schițate, cățărându-ne peste corpurile scoțienilor, dar am fost de fiecare dată respinși de focul lansat de trăgătorii de elită și de aruncătorii de grenade de pușcă. Aproape fiecare lovitură directă pe care am văzut-o era ucigașă. Așa încât partea din față a tranșeei s-a umplut treptat de răniți și de morți; în schimb, din spate soseau continuu întăriri. Curând în spatele fiecărui dâmb se afla o mitralieră, ușoară sau grea. Cu ele am ținut sectorul englezesc al tranșeei, pe lungime, sub o presiune din ce în ce mai puternică. Și eu m-am postat în spatele uneia dintre aceste împroșcătoare de gloanțe și am tras până când arătătorul mi s-a înnegrit de fum. Aici îl voi fi înhățat pe scoțianul care după război mi-a scris o scrisoare drăguță din Glasgow, în care descria exact locul unde fusese rănit. Când apa pentru manșoanele de răcire se evapora, treceam recipientele din mână în mână și le umpleam prin cel

mai natural procedeu, debitând glume mai puțin fine. Curând armele au devenit incandescente.

Soarele se afla jos, la orizont. Cea de a doua zi de lupte părea să fi trecut. Am privit pentru prima dată atent împrejurimile și am trimis în spate un raport și o schiță. Tranșeea noastră tăia, la cinci sute de metri distanță, șoseaua Vraucourt-Morry, ascunsă de pânze de camuflaj. De-a lungul unei pante, în spate, trupe inamice se grăbeau să treacă peste câmpul presărat cu proiectile. Cerul vesperal fără nori era tăiat de o escadrilă cu fanioane în negru-alb-roșu. Ultimele raze de soare, coborât deja sub orizont, îl scăldau într-un roz delicat, asemenea unui șir de flamingi. Ne-am desfășurat hărțile de poziție și le-am întins cu partea albă pe sol pentru a arăta cât de mult pătrunsesem în dispozitivul inamic.

Un vânt de seară rece anunța o noapte aspră. Învelit într-o manta caldă, englezească, m-am sprijinit de peretele tranșeei și m-am întreținut cu micul Schultz, însoțitorul meu din patrula contra hindușilor, care apăruse cu patru mitraliere acolo unde, după vechiul obicei camaraderesc, lucrurile se încingeau. De pe postamentele santinelelor, oameni din toate companiile, cu trăsăturile acuzate ale chipurilor tinere, umbrite de căștile de oțel, observau pozițiile inamice. Îi vedeam din clarobscurul tranșeei stând nemișcați ca înainte de iureșul luptei. Comandanții lor căzuseră; ei se aflau din proprie inițiativă la locul potrivit.

Ne-am pregătit deja pentru o defensivă nocturnă. Eu mi-am pus alături pistolul și o duzină de „ouă de rață” englezești și mă simțeam la înălțimea oricărui intrus, fie el și scoțianul cu capul cel mai gros.

Atunci au început din nou să plesnească în dreapta grenade de mână, iar în stânga să se înalțe semnale luminoase germane. Din adâncul crepusculului, vântul ne-a fluturat urale subțiri, lansate de mai multe voci. Ceea ce a aprins scânteia.

— Sunt încercuiţi, sunt încercuiţi!

Într-una din acele clipe de entuziasm care preced marile fapte, au pus toți mâna pe armă și au atacat tranșeea din fața noastră. După un scurt schimb de grenade de mână, o unitate de scoțieni a fugit pe șosea. Acum nimic nu mai putea fi ținut în frâu. În ciuda strigătelor de avertizare: „Atenție, mitraliera din stânga încă mai trage!”, am sărit din tranșee și într-o clipă am

ajuns pe șoseaua care mișuna de scoțieni buimăciți. Au evitat ciocnirea teribilă, dar din fugă au nimerit în propriul lor baraj de sârmă. Au șovăit, apoi s-au lansat de-a lungul lui. În urale bubuitoare, au fost siliți să se angajeze sub foc intens în această cursă ucigașă. În această clipă a sosit și micul Schultz cu mitralierele sale.

Șoseaua oferea o imagine apocaliptică. Moartea culegea rod bogat. Strigătul războinic răsunând până departe, focul intens al armelor de mână, violența surdă a proiectilelor lansate îi înaripau pe agresori și-i paralizau pe apărători. În timpul acelei zile lungi lupta mocnise ca un incendiu; în fine, aerul o întețise. Superioritatea noastră creștea cu fiecare clipă, căci trupei de șoc, al cărei asalt fusese mult lungit, îi urmau întăririle, asemenea unui ic lat.

Când am ajuns la șosea, m-am uitat în jos de pe înălțimea unui taluz. Poziția scoțiană se întindea în tranșeea adâncită de cealaltă parte a șoselei, deci se afla sub noi. În aceste secunde însă privirile ne-au fost deturnate de la ea; vederea scoțienilor năpustindu-se peste barajul de sârmă a șters toate celelalte detalii. Ne-am aruncat jos, la marginea superioară a taluzului, și am tras. Era una din rarele clipe în care vezi adversarul strâns tare cu ușa și simți dorința arzătoare să te multiplici.

Înjurând, ocupat cu o chiulasă blocată care mă împiedica să trag, am simțit că cineva m-a lovit cu putere în umeri. M-am întors și am văzut fața schimonosită a micului Schultz.

— Tot mai trag, porcii blestemați!

I-am urmărit mâna și am observat mai întâi în micul vălmășag de tranșee, de care ne despărțea doar șoseaua, un șir de siluete pradă unei activități febrile, fie încărcând armele, fie ținând pușca la ochi. Deja zburau din dreapta primele grenade de mână, azvârlind în aer trunchiul unui scoțian.

Rațiunea cerea să rămânem pe loc și adversarul să fie scos din luptă trăgându-se asupra lui de sus. El oferea o țintă ușoară, în loc de asta, mi-am aruncat pușca și m-am năpustit cu pumnii strânși între cele două tabere. Din nefericire, mai purtam încă mantaua englezească și șapca mea de campanie cu panglică roșie. Mă găseam deci în tabăra inamică și, pe deasupra, în uniforma inamică! În mijlocul beției victoriei am simțit o lovitură ascuțită în partea stângă a pieptului; în jurul meu s-a făcut noapte. S-a sfârșit.

Credeam că am fost lovit în inimă, dar așteptând moartea nu simțeam nici durere, nici frică. Căzând, am văzut pietricelele albe, polisate, din pământul de pe șosea; ordonarea lor era plină de sens, necesară ca aceea a stelelor, și anunța mari mistere. Asta îmi era familiar și mai important decât măcelul care mă înconjura. Am căzut la pământ, dar, spre uimirea mea, m-am ridicat imediat. Deoarece nu descoperisem nicio gaură în cămașă, m-am reîntors la dușman. Un om din compania mea s-a repezit la mine:

— Domnule locotenent, mantaua jos! și mi-a smuls de pe umeri haina primejdioasă.

Noi urale au sfâșiat aerul. Dinspre partea dreaptă, unde deja toată după-amiaza se acționase cu grenade de mână, un număr de germani a traversat șoseaua ca să ne vină în ajutor, în față un tânăr ofițer într-un manchester brun. Era Kius. Avusese norocul să se împiedice de o sârmă camuflată în clipa în care o mitralieră engleză își trimitea ultima salvă. Astfel, snopul de explozibile a țâșnit pe deasupra lui – dar atât de violent, încât un glonț i-a spintecat portofelul pe care îl purta în pantalon. Cu scoțienii s-a isprăvit în câteva clipe. Împrejurimile șoselei erau acoperite cu morți, în timp ce se trăgea asupra celor câțiva ssupraviețuitori.

În secundele leșinului meu, l-a ajuns destinul din urmă și pe micul Schultz. Cum am aflat ulterior, în nebunia lui, de care mă molipsise și pe mine, sărise în tranșee ca să-și manifesteze acolo furia. Când un scoțian care tocmai își lepădase armele l-a văzut năpustindu-se în această stare asupra lui, a ridicat de jos o pușcă a nimănui și l-a trântit la pământ cu o împușcătură.

Stăteam cu Kius de vorbă în tronsonul de tranșee cucerit, umplut de fumul grenadelor de mână. Ne sfătuiam cum să intrăm în posesia tunurilor care se aflau în imediata noastră vecinătate. Deodată m-a întrerupt:

— Ești rănit? Îți curge sânge de sub tunică.

Într-adevăr, mă simțeam curios de ușor și aveam o senzație de umezeală pe piept. Am smuls cămașa și am văzut că un glonț îmi traversase pieptul deasupra inimii, exact sub Crucea de Fier. Se vedea limpede orificiul mic de intrare a glonțului pe dreapta și cel mai mare, de ieșire a lui, pe stânga. Deoarece sărisem pe șosea în unghi ascuțit de la stânga la dreapta, fără îndoială că unul de-ai noștri mă luase drept un

englez și trăsese de la o distanță de câțiva pași. Nutream o bănuială puternică la adresa celui care îmi smulsese mantaua, dar avusese, dacă pot să spun așa, intenții bune și vina era a mea.

Kius m-a pansat și n-a putut decât cu multă osteneală să mă determine să părăsesc în acea clipă câmpul de bătălie. Ne-am despărțit cu un: „La revedere, la Hanovra!”

Mi-am ales un însoțitor și m-am mai întors o dată pe șoseaua atât de intens bombardată ca să-mi caut porthartul pe care necunoscutul care mă ajutase mi-l smulsese odată cu mantaua. În el era și jurnalul meu. Apoi ne-am întors în prima tranșee pe care o cucerisem.

Strigătul nostru de luptă fusese atât de violent, încât artileria inamică deschisese focul aproape instantaneu. Terenul din spatele șoselei și mai cu seamă tranșeea însăși se aflau sub un tir de baraj de o densitate rară. Deoarece îmi era suficientă o rană, m-am îndreptat spre spatele frontului, sărind din dâmb în dâmb.

Deodată, la marginea tranșeei s-a produs o bubuitură asurzitoare. Am primit o lovitură în cap și am căzut în față năucit. Când m-am trezit, atârnam cu capul în jos peste sania unei mitraliere grele și fixam pe fundul tranșeei o baltă roșie care se mărea îngrijorător de repede. Sângele țâșnea atât de nestăvilit, încât am pierdut orice speranță. Dar fiindcă însoțitorul meu susținea că nu se vede creierul, am prins din nou curaj, m-am ridicat și am pornit mai departe. Aici am plătit pentru ușurința de a merge să lupt fără cască.

În ciuda pierderii duble de sânge eram teribil de excitat și îi imploram pe toți pe care îi întâlneam în tranșee să se grăbească s-ajungă în față și să participe la bătălie. În curând am ieșit din zona artileriei ușoare și am încetinit pasul, căci proiectilele de artilerie grea care mai cădeau ici-colo puteau să nimerească doar un ghinionist.

Pe șleaul din Noreuil am ajuns la punctul de comandă al brigăzii, m-am dus să raportez general-maiorului Höbel despre succesul nostru și l-am rugat să trimită întăriri trupelor de asalt. Generalul mi-a relatat că la punctele de comandă fusesem de ieri declarat mort. Poate mă văzuse cineva prăbușindu-mă la asaltul primei tranșee, lângă șrapnelul care îl rănise pe Haake.

Am aflat că ocupasem mai puțin teren decât fusese prevăzut. Era clar că avusesem de-a face cu elite engleze; asaltul nostru trecuse prin poziții-cheie. Terasamentul de cale ferată abia dacă fusese atins de focul nostru de calibru greu; noi îl asaltasem după toate regulile artei. La Mory nu se ajunsese. Poate l-am fi putut lua în prima seară dacă artileria noastră nu ne-ar fi barat drumul. Peste noapte adversarul se întărise. În orice caz, se făcuse tot ce era omenește posibil, și aproape mai mult decât atât; generalul recunoștea asta.

În Noreuil se afla chiar lângă drum o stivă de lăzi cu grenade de mână în flăcări. Am trecut pe lângă ea cu sentimente foarte amestecate. În spatele satului, un șofer m-a luat în camionul său de muniții gol. Am avut o ceartă violentă cu șeful serviciilor auxiliare care voia să arunce din mașină doi englezi răniți care în ultima parte a drumului mă sprijiniseră. Pe șoseaua Noreuil-Quéant era o circulație incredibilă. Cine nu a văzut așa ceva nu-și poate face o idee de șirul nesfârșit al camioanelor care aprovizionează cu hrană un mare atac. Dincolo de Quéant aglomerația a devenit fabuloasă. O clipă de melancolie a fost când am trecut pe lângă căsuța micuței Jeanne, din care se mai vedea doar fundația.

M-am adresat unuia din ofițerii de circulație, identificabili după brasarda albă, care mi-a făcut rost de un loc într-un autoturism ca să mă ducă la spitalul de campanie din Sauchy-Cauchy. Frecvent trebuia să așteptăm jumătăți de oră atunci când camioane și automobile se îngrămădeau unele într-altele, blocând drumul. Deși în sala de operații medicii spitalului de campanie erau febril ocupați, chirurgul s-a minunat de natura fericită a rănilor mele. Și rana de la cap avea o intrare și o ieșire fără să fi fost spartă calota cranianã. Mai dureros decât rănile pe care le simțisem doar ca pe niște lovituri surde, a fost de altfel tratamentul la care m-a supus un infirmier, după ce medicul a umblat cu o sondă, manevrată cu eleganță jucăușă, prin ambele canale făcute de glonț. Tratamentul infirmierului a constat în raderea energică a marginilor rănii de la cap, executată fără săpun și cu o lamă boantă.

După ce în timpul nopții am dormit excelent, am fost dus dimineața la Cantin, locul de adunare al bolnavilor unde, spre bucuria mea, l-am întâlnit pe prietenul Sprenger, pe care nu-l mai văzusem de la începutul atacului. Fusese rănit la coapsă de

un proiectil de infanterie. Aici mi-am găsit și bagajul – o nouă dovadă de faptul că mă puteam baza pe Vinke. După ce mă pierduse din vedere, fusese rănit la terasamentul de cale ferată. Înainte de a ajunge la spital și de-acolo la gospodăria lui din Westfalia nu avusese liniște până ce nu știuse că lucrurile pe care i le încredințasem se aflau din nou în mâinile mele. După asta îl recunoșteam; el era nu atât ordonanța mea, cât camaradul meu mai în vârstă. De suficient de multe ori, când hrana era pe sponci, găseam pe masa mea puțin unt „din partea unui om din companie care nu voia să fie numit” și care nu era greu de ghicit cine era. Nu avea ca Haller simțul aventurii, dar mă urma în luptă ca un bătrân vasal, văzându-și misiunea în grija față de persoana mea. Mult timp după război m-a rugat să-i dau o fotografie ca „să poată povesti nepoților despre locotenentul său”. Îi datorez faptul de a fi putut să arunc o privire în energiile calme pe care poporul le pune la dispoziția luptei în persoana rezervistului.

După o scurtă ședere în spitalul de campanie bavarez din Montigny, am fost îmbarcat într-un tren sanitar și dus la Berlin. Acolo, în cursul a două săptămâni de îngrijire, s-a vindecat această a șasea rană dublă tot atât de bine ca și celelalte. Neplăcută era doar o sonerie stridentă și neîntreruptă care părea să-mi țiuie în urechi. În câteva săptămâni a devenit tot mai slabă până a încetat cu desăvârșire.

Abia în Hanovra am aflat, după cum am relatat deja, că, alături de mulți alți cunoscuți, căzuse și micul Schultz în timpul luptei corp la corp. Kius scăpase cu o rană în abdomen, lipsită de gravitate. Cu această ocazie se spărsese și camera care conținea o serie de fotografii ale asaltului nostru la terasamentul de cale ferată.

Cine ar fi observat sărbătoarea revederii noastre într-un mic bar din Hanovra, la care au participat și fratele meu cu brațul său anchilozat, precum și Bachmann cu genunchiul său rigid, cu greu și-ar fi imaginat că ne despărțisem abia de paisprezece zile în sunetele altei muzici decât aceea veselă a dopurilor care pocneau.

Totuși, zilele au rămas umbrite, căci curând s-a putut conchide din comunicate că asaltul se împotmolise și că, strategic, fusese un eșec. Ceea ce confirmau ziarele engleze și franceze pe care le frunzăream într-o cafenea din Berlin.

Marea bătălie a reprezentat și în sufletul meu o cotitură, și nu doar pentru că din acel moment am considerat posibilă pierderea războiului.

Formidabila concentrare de forțe din acel ceas al destinului, în care se angaja lupta pentru un viitor îndepărtat, și dezlănțuirea care i-a urmat atât de uluitor, atât de bulversant, m-au condus pentru prima dată în adâncimile zonei suprapersonale. Lucrul acesta s-a deosebit de tot ceea ce trăisem până atunci, era ca o inițiere care nu doar deschidea cămările incandescente ale groazei, dar ducea și dincolo de ele.

Capitolul 18

Înaintări engleze

Pe 4 iunie 1918 m-am reîntors la regimentul aflat în refacere foarte aproape de satul Vraucourt, care acum era departe în spatele frontului. Noul comandant, maiorul von Lüttichau, mi-a predat conducerea vechii mele companii a 7-a.

Când m-am apropiat de încartiruiri, oamenii mi-au ieșit în întâmpinare, mi-au luat lucrurile și m-au primit în triumf. Era ca și cum m-aș fi reîntors în cercul unei familii.

Locuiam într-un cătun de barăci din tablă ondulată în mijlocul unui peisaj de pajiști părăginite, pe al cărui fond verde licăreau nenumărate floricele galbene. Acest ținut sălbatic, pe care l-am botezat „Valahia”, era însuflețit de mulțime de cai care păștеau. Dacă ieșeai în pragul colibelor aveai acea senzație neliniștitoare de gol, de care sunt cuprinși uneori cowboy-ul, beduinul și oricare alt locuitor din pustietate. Seara făceam lungi plimbări în jurul barăcilor și căutam ouă de potârniche sau arme ascunse în iarbă, fragmente de amintiri din marea bătălie. Într-o după-amiază am plecat călare spre șleaul din Vraucourt în jurul căruia, cu două luni în urmă, ne bătusem atât de dur și ale cărui margini erau tivite cu morminte pe ale căror cruci am găsit atâtea nume cunoscute.

Curând regimentul a primit ordinul să ocupe prima linie a poziției care apăra satul Puisieux-au-Mont. Am făcut noaptea un drum cu camioanele până la Achiet-le-Grand. Adesea trebuia să ne oprim când conurile luminoase ale rachetelor parașutate noaptea de bombardiere scoteau din întuneric panglica albă a

șoselei. Aproape și departe, șuierele multiple ale torpilelor aeriene grele erau mistuite de șocurile repercutate ale exploziilor. Reflectoare tatonau atunci cerul întunecat, căutând păsările de noapte perfide, șrapnele zburau în toate direcțiile ca niște jucării delicate și proiectile luminoase alergau unele după altele, formând un lanț lung asemenea unor lupi de foc.

O miasmă persistentă de cadavru zăcea peste ținutul cucerit, când mai mult, când mai puțin insistent, dar întotdeauna iritând simțurile ca un mesaj venit dintr-o țară funestă. „Parfum de ofensivă”, a răsunat lângă mine vocea unui luptător bătrân când, timp de câteva minute, s-ar fi zis că trecem printr-o alee de gropi comune.

De la Achiet-le-Grand am mers de-a lungul terasamentului de cale ferată spre Bapaume, apoi, direct peste câmp, spre poziție. Focul era destul de intens. Pe când ne odihneam puțin, două obuze de calibru mediu au căzut lângă noi. Amintirea de neuitat a nopții de groază din 19 martie[183] ne-a ridicat în picioare. Chiar în spatele primei linii se afla o companie gălăgioasă, care fusese schimbată, pe lângă care ne-a purtat hazardul tocmai când gura i-a fost astupată de câteva duzini de șrapnele. Cu o grindină de înjurături, oamenii mei s-au năpustit val-vârtej în tranșeele apropiate. Doi dintre ei au trebuit să se reîntoarcă sângerând la adăpostul sanitar.

La trei m-am întors epuizat în adăpostul meu, a cărui îngustime apăsătoare îmi deschidea perspectiva unor zile puțin plăcute.

Lumina roșietică a unei lumânări ardea în mijlocul unui nor dens de vapori. M-am împiedicat de o îngrămădeală de picioare și cu formula magică „Schimbul” am readus dugheana la viață. Dintr-o gaură de forma unei sobe s-a lansat un lanț de înjurături, apoi au apărut treptat o față nerasă, o pereche de epoleți mâncați de cocleală, o uniformă uzată și doi butuci de pământ în care presupuneam că sunt cizmele. Ne-am așezat împreună la masa fragilă și am reglat formalitățile de predare, la care fiecare a încercat să-l pungășească pe celălalt cu o duzină de rații de rezervă și câteva pistoale de semnalizare. După care predecesorul meu s-a chinuit să iasă prin gâtul îngust al galeriei, profetizând că gaura de rahat n-avea să mai reziste nici trei zile. Am rămas noul căpitan al sectorului A.

Poziția pe care am inspectat-o dimineața următoare oferea puține lucruri îmbucurătoare. Chiar înaintea adăpostului m-au întâmpinat doi distribuitori de cafea, plini de sânge, care, trecând prin șanțul de comunicație, fuseseră loviți de o șarjă de șrapnele. Câțiva pași mai încolo, infanteristul Ahrens mi-a raportat că fusese lovit de un ricoșet.

În fața noastră se afla satul Bucquoy și în spate Puisieux-au-Mont. Compania stătea neeșalonată pe prima linie îngustă, fiind separată, la dreapta, printr-o mare breșă neocupată, de regimentul de infanterie 76. Aripa stângă a sectorului regimentului era închisă de un crâng tocat de obuze, Păduricea 125[184]. Potrivit ordinului, nu fuseseră săpate galerii. Nu trebuia să ne ascundem, ci să rămânem ofensivi. De aceea nici nu aveam baraje de sârmă în fața pozițiilor. Oamenii locuiau câte doi în niște găuri în pământ, susținute de tablă ondulată, așa-numita tablă Siegfried, îndoită în segmente ovale, înalte cam de un metru, cu care căptușeam adăposturile înguste, de forma unor cuptoare de pâine.

Deoarece adăpostul meu se afla în spatele unui sector străin, am început prin a căuta un nou lăcaș. O formă de colibă situată într-un tronson dărâmat de tranșee mi s-a părut potrivită după ce am pus-o în stare defensivă cărând în ea tot felul de instrumente ucigașe. Împreună cu ordonanțele mele, am dus acolo o viață de pustnic în plină natură, tulburată uneori de curierii care aduceau, până și în această peșteră îndepărtată, birocrația complicată a hârtiilor. Între două lovituri de obuze, puteai citi dând din cap, pe lângă alte lucruri importante, noutatea că unui comandant local von X i-a fugit foxterierul cu pete negre, care răspunde la numele de Zippi; dacă nu cumva te cufundai în lectura procesului pentru pensie alimentară intentat de slujnica Makeben caporalului Meyer. Desene și nenumărate anunțuri privitoare la termene asigurau variația.

Dar să ne întoarcem la adăpostul meu, pe care îl botezasem „Casa Wahnfried”[185]. Singura grijă mi-o făceam din cauza acoperișului care putea fi considerat doar relativ sigur față de bombe, adică atât timp cât nu cădea niciun explozibil pe el. Dar mă consolam cu gândul că nu eram într-o situaţie mai bună decât oamenii mei. În fiecare zi, la prânz, Haller îmi punea o pătură într-un crater uriaș, spre care săpasem un coridor, pentru a-l amenaja ca solariu. Uneori, ce-i drept, bronzarea mea

era tulburată de obuze care loveau în apropiere sau de bucăți de explozibil care cădeau zumzăind.

Noaptea se revărsau peste noi exploziile bombardamentelor de calibru greu ca niște scurte, pustiitoare furtuni de vară. Atunci, întins pe priciul capitonat cu iarbă proaspătă, aveam un sentiment special și nemotivat de siguranță, ascultând loviturile din jur, de ale căror zguduituri nisipul se prelingea pe pereți. Sau ieșeam afară și priveam de pe postamentul santinelei peisajul nocturn, melancolic, în contrast fantomatic cu arătările de foc al căror ring de dans era.

În astfel de clipe mă cuprindea o stare de spirit care până atunci îmi fusese străină. Se anunța o restratificare profundă care urma duratei nebănuite a vieții potențate în buza prăpastiei. Anotimpurile se succedau, era iarnă și iarăși vară, și noi ne aflam tot în luptă. Obosisem și ne obișnuisem cu chipul războiului, dar tocmai din lăuntrul acestei obișnuințe vedeam evenimentele într-o altă lumină, atenuată. Nu mai eram atât de orbiți de violența fenomenelor. Simțeam de asemenea că sensul cu care plecasem se consumase și nu mai era suficient. Războiul își lansa enigmele sale mai profunde. Era un timp ciudat.

Prima linie avea relativ puțin de suferit din cauza focului inamic, altminteri curând n-ar mai fi putut să fie susținută, în principal, Puisieux și adânciturile de teren vecine se aflau sub un bombardament care în ceasurile serii se intensifica prin atacuri-surpriză de o densitate extraordinară. Aducerea hranei și schimbarea unităților erau astfel mult îngreunate. Când aici, când dincolo, lovituri întâmplătoare făceau să sară câte o verigă din lanțul nostru.

Pe 14 iunie, la ora două dimineața, am fost schimbați de Kius care se reîntorsese și el și preluase compania a 2-a. Ne-am petrecut timpul de refacere de-a lungul terasamentului de cale ferată de lângă Achet-le-Grand, sub a cărui umbră de foc se aflau barăcile și adăposturile noastre. Englezul ne trimitea frecvent proiectile cu traiectorie razantă, cărora le-a căzut victimă și plutonierul Rackebrand din compania a 3-a. A fost omorât de o schijă care a pătruns peretele subțire al barăcii pe care și-o amenajase ca birou pe vârful terasamentului. Cu câteva zile în urmă avusese loc o mare nenorocire. Un aviator își lansase bomba în mijlocul unei capele a regimentului de

infanterie 76, înconjurate de un cerc de ascultători. Printre cei loviți au fost și oameni din regimentul nostru.

În vecinătatea imediată a terasamentului, amintind de vase eșuate, se aflau numeroase tancuri ciuruite de gloanțe pe care le inspectam atent în cursul plimbărilor mele. De asemenea, uneori îmi adunam compania în jurul lor ca să instruiesc oamenii în legătură cu defensiva, cu tactica și cu locurile vulnerabile ale acestor elefanți de război ai bătăliei tehnice care apăreau tot mai frecvent. Ei purtau nume parțial hazlii, amenințătoare sau aducătoare de noroc, nume care erau simboluri sau tablouri de război; nu lipsea trifoiul, nici porcul port-bonheur, nici capul alb de mort. Unul ieșea în evidență și printr-o spânzurătoare de care atârna un lat deschis; acesta era botezat „Judge Jeffries”[186]. Dar toate erau rău avariate. Șederea în turela îngustă cu vălmășagul ei de tuburi, tije și sârme trebuie să fi fost extrem de inconfortabilă în cazul atacurilor, când pentru a scăpa de loviturile de foc ale artileriei coloșii se rostogoleau în curbe peste câmpul de luptă, asemenea unor uriași gândaci neajutorați. Mă gândeam intens la oamenii din cuptorul încins[187]. În afară de asta, terenul era acoperit de numeroase schelete de avioane arse, semn că mașinile își făceau tot mai intens apariția pe câmpul de bătălie. Într-o după-amiază, s-a lăsat în apropierea noastră clopotul alb, gigantic al unei parașute cu care un aviator sărise din aparatul său în flăcări.

Din pricina situației nesigure, în dimineața de 18 iunie, compania a 7-a a trebuit să se întoarcă din nou la Puisieux spre a fi acolo la dispoziția comandantului trupelor operative pentru transportul de materiale și misiuni tactice. La ieșirea din sat ne-am instalat în beciurile și galeriile dinspre Bucquoy. Chiar când am ajuns acolo, un grup de obuze grele a căzut în grădinile din jur. Cu toate astea nu am renunțat la micul dejun pe care l-am luat într-un mic chioșc de la intrarea în galeria mea. După puțin timp a început din nou să vuiască. M-am aruncat la pământ. Lângă mine au țâșnit flăcări. Un sanitar din compania mea, pe nume Kenziora, care tocmai trecea ducând câteva marmite pline cu apă, s-a prăbușit, lovit în abdomen. Am alergat spre el și, cu ajutorul unei santinele, mânuitoare de rachete de semnalizare, l-am târât în galeria sanitară, a cărei intrare se afla din fericire alături de punctul de impact.

— Ei, ați apucat și dumneavoastră să vă luați un mic dejun consistent? l-a întrebat doctorul Köppen, tipul medicului militar din alte vremuri, sub degetele căruia mă aflasem și eu cu diferite ocazii, pe când îi cosea rana mare din abdomen.

— Da, o marmită mare plină de paste, a gemut nefericitul care credea că zărește aici un licăr de speranță.

— Ei, vedeți, a încercat Köppen să-l consoleze, dând din cap cu o expresie de extremă îndoială.

Oamenii grav răniți au însă o percepție foarte fină. Deodată a spus gemând, cu fruntea îmbrobonată de sudoare:

— Lovitura e mortală, simt asta precis.

În ciuda acestei presimțiri, i-am putut strânge mâna jumătate de an mai târziu, când ne-am făcut intrarea în Hanovra.

După-amiază am pornit într-o plimbare solitară prin satul Puisieux, complet distrus. Așezarea fusese încă din timpul bătăliei de pe Somme tocată de obuze și transformată într-o grămadă de ruine. Cratere și rămășițe de ziduri erau acoperite de verdeață deasă, în care străluceau peste tot discurile albe ale socului, prietenul ruinelor. Nenumărate explozii proaspete sfâșiaseră țesătura învăluitoare și dezgoliseră din nou pământul de atâtea ori răscolit al grădinilor.

Strada satului era tivită cu deșeuri de război, rămase de la înaintarea stopată. Mașini ciuruite de gloanțe, muniție aruncată, arme de mână ruginite și contururile unor cai pe jumătate putreziți, înconjurate de licărul norilor de muște, proclamau nimicnicia tuturor lucrurilor angrenate în luptă. Biserica ridicată pe cel mai înalt punct se desena doar ca o grămadă haotică de pietre. În timp ce culegeam un buchet de trandafiri sălbăticiți, exploziile de obuze mă îndemnau la prudență pe acest ring de dans al morții.

După câteva zile, am schimbat compania a 9-a pe linia principală de rezistență, care se afla la aproximativ cinci sute de pași în spatele primei linii. Cu acest prilej trei oameni din compania mea, a 7-a, au fost răniți. În dimineața următoare, în apropierea adăpostului meu, a fost rănit căpitanul Ledebur de un glonț de șrapnel. Simțea că vocația lui este lupta, deși era grav bolnav de plămâni. Așa se face că a fost doborât de o rană neînsemnată. A murit în scurt timp la spital. Pe 28, sergentul Gruner, șeful distribuitorilor mei de hrană, a fost lovit de o schijă

de obuz. El a fost a noua pierdere a companiei în acest scurt interval.

După ce am stat o săptămână în prima linie, a trebuit să ocupăm din nou linia principală de rezistență, căci batalionul care trebuia să ne schimbe fusese aproape decimat de boala spaniolă[188]. Și dintre oamenii noștri, mulți raportau zilnic că se îmbolnăviseră. În cadrul diviziei vecine gripa bântuia atât de tare, încât un avion inamic a aruncat bilete pe care stătea scris că dacă trupele nu erau imediat retrase, atunci englezii aveau să preia schimbul. Dar am aflat că molima se întindea tot mai mult și de partea inamică; oricum, din cauza proastei aprovizionări eram mai predispuși la boală. Tocmai tinerii erau aceia care mureau, adesea într-o singură noapte. Pe lângă asta eram continuu în stare de pregătire a luptei, căci peste Pădurica 125 plutea neîncetat un nor de fum ca la o malefică oală cu capac. Bombardamentul era acolo atât de dens, încât într-o după-amiază fără vânt gazele de explozie au otrăvit o parte din compania a 6-a. Trebuia să intrăm în galerii ca scufundătorii cu aparate de oxigen ca să-i scoatem afară pe cei leșinați. Aveau fețele roșii ca cireașa și respirau greu ca într-un coșmar.

Într-o după-amiază, pe când îmi parcurgeam sectorul, am găsit mai multe lăzi îngropate cu muniții engleze. Spre a studia construcția unei grenade, am deșurubat una și i-am scos capsula explozivă. A rămas un rest pe care l-am considerat a fi amorsa. Când am încercat să-l descarc cu un ac, obiectul s-a dovedit a fi o a doua capsulă explozivă care a zburat cu detunătură puternică, rupându-mi vârful arătătorului mâinii stângi și facându-mi câteva răni sângerânde pe față.

În aceeași seară, pe când stăteam cu Sprenger adăpostiți în buncărul meu, a explodat un obuz în apropiere. Ne-am certat în legătură cu distanța pe care Sprenger o aprecia la zece metri, iar eu la treizeci. Ca să văd cât puteam să contez în această privință pe aprecierile mele, am măsurat mai apoi și am găsit că groapa de obuz, al cărei aspect trimitea la un proiectil destul de rău, se afla la o distanță de douăzeci și cinci de metri de locul nostru.

În 20 iulie mă aflam cu compania mea din nou la Puisieux. Toată după-amiaza am stat pe un rest de zid, observând

spectacolul luptei care lăsa o impresie extrem de suspectă. Uneori notam detaliile în caietul meu de însemnări.

Salvele de foc violent învăluiau adesea Păduricea 125 într-un fum gros, în vreme ce rachete de semnalizare verzi și roșii urcau și coborau. Din când în când artileria amuțea, atunci se auzeau țăcănitul câtorva mitraliere și pocnetul surd al unor grenade de mână îndepărtate. Din locul în care stăteam, totul se vedea aproape ca un joc gracil. Lipsea grandoarea marii lupte, și totuși se simțea încleștarea îndârjită.

Păduricea era ca o rană incandescentă asupra căreia se îndrepta atenția trupelor ascunse. Cele două artilerii se jucau cu ea ca două sălbăticiuni care își dispută prada; îi sfâșiau trunchiurile ale căror zdrențe le azvârleau în aer. Era ocupată întotdeauna doar de câțiva oameni, dar a rezistat mult și astfel era vizibilă până departe în ținutul mort, o pildă a faptului că până și cea mai uriașă confruntare între instrumente ale puterii nu este decât cântarul pe care astăzi, ca în toate timpurile, este măsurată greutatea omului.

Către seară am fost chemat la comandantul trupelor de rezervă, unde am aflat că inamicul pătrunsese rețeaua tranșeelor noastre din flancul stâng. Pentru a ne procura iarăși puțin spațiu de manevră, s-a ordonat ca locotenentul Petersen să curețe cu compania de asalt tranșeea cu gard viu, iar eu, cu oamenii mei, să fac același lucru pe drumul de apropiere care mergea paralel cu ea printr-o adâncitură de teren.

Am pornit în zori, dar s-a lansat împotriva noastră încă din poziția de plecare un foc de infanterie atât de puternic, încât pentru moment am renunțat să executăm ordinul. Am pus să se ocupe drumul Elbing și mi-am recuperat somnul de noapte într-o uriașă galerie-grotă. La unsprezece dimineața m-a trezit o bubuitură de grenade de mână dinspre flancul stâng, unde ocupasem o baricadă. M-am grăbit într-acolo și am dat peste obișnuitul spectacol al luptei pentru baricadă, în dreptul fortificației se învârtejeau nori albi de grenade de mână, câteva dâmburi mai în spate răpăia o mitralieră. Printre astea, oameni aplecați, sărind înainte și-napoi. Atacul mic, prin surprindere, al englezilor era deja respins, dar ne costase un om, care zăcea la baricadă sfâșiat de grenade de mână.

Seara am primit ordinul să duc compania din nou la Puisieux, unde la sosire am găsit indicația de a participa a doua

zi de dimineață, cu două grupe, la o mică operație. Era vorba ca la 3.40, după o pregătire de cinci minute, executată de artilerie și de aruncătoare de mine, să atacăm flancul inamicului pe așa-numita tranșee din adâncitura de teren de la punctul roșu K până la punctul roșu Z_1. În această tranșee de apropiere, ca și în altele, inamicul se instalase și se retrăsese în spatele baricadelor. Din păcate, operația pentru care locotenentul Voigt de la compania de asalt, cu o trupă de șoc, și eu cu două grupe eram pregătiți pentru luptă fusese în mod evident ordonată după hartă, căci tranșeea din adâncitura de teren care șerpuia de-a lungul unei văi era văzută până la fund din multe puncte. Eu nu eram de acord cu toată această treabă, cel puțin găsesc în jurnalul meu[189], după notarea ordinului, următoarele propoziții: „Ei bine, să sperăm că mâine o să descriem toate astea. Din lipsă de timp, îmi rezerv pentru mai târziu critica defavorabilă a felului în care se dau ordinele – stau aici, anume în buncăr, în sectorul F, e ora douăsprezece și la trei am să fiu trezit”[190].

Oricum, ordinul e ordin, și astfel Voigt și cu mine, împreună cu oamenii noștri, ne aflam la 3.40, în zori, în apropierea drumului Elbing, gata de atac. Ocupam o tranșee adâncă până la genunchi, de unde priveam în jos, ca dintr-o galerie îngustă, în adâncitura de teren care în secunda stabilită a început să se umple de fum și de foc. Una din schijele mari, care zumzăiau pornind din acest clocot și până la poziția noastră, i-a rănit mâna infanteristului Klaves. Se oferea și aici aceeași priveliște pe care o înregistrasem atât de des înaintea ofensivelor: imaginea unei cete care stă în așteptare în clipele în care ziua se îngână cu noaptea și care, la împușcături scurte, execută aplecări uniforme sau se aruncă la pământ, în vreme ce tensiunea sporește – o imagine care captivează spiritul ca un ceremonial teribil și tăcut prin care se anunță jertfa de sânge.

Ne-am pus în mișcare fix la ora stabilită și am fost favorizați de împrejurarea că bombardamentul întinsese un văl dens peste tranșeea din adâncitura de teren. Puțin înainte de Z_1 am întâlnit rezistență, dar am spart-o cu grenade de mână. De vreme ce ne atinsesem țelul și nu jinduiam la alte lupte, am construit o baricadă și am lăsat în spate o grupă cu o mitralieră.

Singura mulțumire în această istorie mi-a procurat-o comportamentul oamenilor din trupa de șoc, care mi-au amintit

viu de bătrânul Simplizissimus[191]. Am cunoscut aici un nou tip de combatanți – voluntarii de la 1918, după toate aparențele puțin atrași de disciplină, dar curajoși din instinct. Acești tineri temerari, cu chică mare si moletiere, s-au luat violent la ceartă, la douăzeci de metri de inamic, fiindcă unul îl făcuse pe celălalt „boașe fleșcăite”, se înjurau ca lanscheneții si se lăudau cu mare fală. „Băi, mai rar rahat ca al tău!” strigă la sfârșit unul și mai curățâ singur cincizeci de metri de tranșee.

Încă din timpul după-amiezii s-a reîntors grupa de la baricadă. Avusese pierderi și nu putuse rezista mai mult. Eu renunțasem demult la ea și m-am minunat că cineva putuse să treacă, pe lumină, de-a lungul drumului strâmt care era tranșeea din adâncitura de teren.

În ciuda acestui contraatac și a multor altora, dușmanul se afla în flancul stâng al primei noastre linii și pe căile de legătură pe care le baricadase, amenințându-ne linia principală de rezistență. Această vecinătate, de care nu mai eram despărțiți prin teritoriul nimănui, devenise în timp inconfortabilă; simțeai limpede că nu mai erai în siguranță nici în propriile tranșee.

În 24 iulie am plecat în recunoaştere în noul sector C al liniei principale de rezistență, pe care trebuia să-l preiau a doua zi. L-am rugat pe comandantul companiei, locotenentul Gipkens, să-mi arate baricada de la tranșeea cu gard viu, care avea particularitatea că în partea engleză era constituită dintr-un tanc ce eșuase în foc și fusese lăsat în poziție ca un fort de oțel. Spre a observa detaliile, ne-am așezat pe o bancă mică, săpată într-un dâmb. În mijlocul conversației am simțit brusc că sunt apucat și tras într-o parte. În clipa următoare a explodat cu împroșcături un proiectil pe nisipul locului în care șezusem. Printr-o întâmplare fericită, Gipkens observase cum o pușcă lungă ieșise încet printr-o ambrazură a baricadei inamice, aflate la patruzeci de pași distanță de noi, și astfel cu ochii săi ageri de pictor îmi salvase viața, căci la această distanță m-ar fi nimerit și un măgar. Ne așezasem cu candoare pe terenul mort dintre cele două baricade și de aceea puteam fi văzuți de santinela engleză la fel de bine ca atunci când am fi stat la o masă vizavi de el. Gipkens procedase repede și corect. Când ulterior mi-am reprezentat situația, m-am întrebat dacă la vederea puștii, nu fusesem cumva paralizat pentru o clipă. După cum mi s-a povestit, în locul acela care arăta atât de inofensiv căzuseră

deja trei oameni din compania a 9-a, împușcați în cap; acolo era deci un spațiu funest.

După-amiază un răpăit de arme nu deosebit de puternic m-a ademenit să ies din buncărul meu, unde tocmai citeam comod sorbindu-mi cafeaua. Din prima linie urcau în succesiune monotonă, precum perlele unui colier, semnale cerând foc de baraj. Niște răniți care se retrăgeau șchiopătând în spatele frontului relatau că englezii forțaseră linia principală de rezistență în sectoarele B și C, iar în A pătrunseseră în terenul din fața primei linii. Imediat apoi a sosit vestea funestă a morții locotenenților Vorbeck și Grieshaber. Căzuseră apărând sectoarele lor, în vreme ce locotenentul Kastner era grav rănit. Pe el îl nimerise cu câteva zile în urmă un glonț curios care, fără să-l rănească, s-ar fi zis că-i tăiase cu un cuțit fin sfârcul pieptului. La opt a sosit în adăpostul meu, cu o schijă în spate, și Sprenger care condusese provizoriu compania a 5-a, s-a reconfortat cu „o privire aruncată pe țeavă”, numită și „periscop”, și s-a îndreptat spre centrul de pansament, citând *„Rückwärts, rückwärts, stolzer Cid!”*[192]. A fost urmat de prietenul său Domeyer, cu mâna însângerată. El și-a luat rămas bun cu un citat semnificativ mai scurt.

În dimineața următoare am ocupat sectorul C care între timp fusese curățat de dușmani. I-am găsit acolo pe pionieri, pe Boje și Kius cu o parte din compania a 2-a, Gipkens cu resturi din a 9-a. În tranșee zăceau opt germani și doi englezi morți, pe ale căror caschete figurau ecusoane cu „South-Africa – Otago-Rifles”. Toți erau rău mutilați de lovituri de grenade de mână. Figurile lor schimonosite arătau că suferiseră răni urâte.

Am ordonat să se ocupe baricada și să se curețe tranșeea. La 11.45 artileria noastră a deschis un foc sălbatic asupra pozițiilor din față, prilej cu care am primit mai multe lovituri în direct decât englezii. Nenorocirea nu s-a lăsat mult timp așteptată. Strigătul „Sanitar” a zburat prin tranșee pornind dinspre stânga. Alergând într-acolo am descoperit în tranșeea cu gard viu din fața baricadei resturile informe ale celui mai bun comandant de pluton al meu. Primise în șale lovitura în direct a unuia dintre obuzele noastre. Zdrențe de uniformă și de rufărie pe care explozia i le smulsese de pe trup atârnau de crengile tocate ale gardului viu de păducel care dădea numele acestei tranșee. Am pus să se arunce peste el o foaie de cort pentru a

ne cruța de această priveliște. Imediat după asta au mai fost răniți în același loc încă trei oameni. Fruntașul Ehlers, buimăcit de suflu, se contorsiona pe jos. Altuia i-au fost străpunse încheieturile mâinilor. Stropit de sânge, a plecat clătinându-se către spatele frontului, cu brațele puse pe umerii unui brancardier. Micul convoi avea ceva de relief eroic, căci salvatorul mergea aplecat, în vreme ce rănitul se ținea cu dificultate drept – un băiat tânăr cu păr negru și o față frumoasă, hotărâtă, acum albă ca marmura.

Am trimis curier după curier la postul de comandă, cerând urgent oprirea focului sau prezența ofițerilor de artilerie în tranșee. În loc de răspuns a fost pus în funcțiune un aruncător de mine grele care a transformat tranșeea într-un abator.

La 7.15 am primit un ordin foarte întârziat, din care am aflat că la 7.30 urma să se lanseze un foc puternic de artilerie și că la 8 două grupe ale companiei de șoc, sub conducerea locotenentului Voigt, urmau să forțeze baricada tranșeei cu gard viu. Ei trebuiau să împingă adversarul până la punctul roșu A și să stabilească legătura la dreapta cu o altă grupă de șoc acționând în paralel. Două grupe din compania mea trebuiau să ocupe tronsonul de tranșee cucerit.

Am dat în mare grabă dispozițiile necesare în timp ce focul de artilerie se și lansase, mi-am ales cele două grupe și am avut o scurtă conversație cu Voigt care a pornit câteva minute mai târziu la atac, potrivit ordinului. Deoarece consideram acțiunea mai mult ca o plimbare vesperală, care nu putea duce departe, hoinăream cu șapca pe cap, în spatele grupelor mele, ținând la subțioară o grenadă cu mâner. În clipa atacului, anunțat de nori de exploziv, toate puștile din zonă s-au îndreptat spre tranșeea cu gard viu. Am sărit, aplecați, din dâmb în dâmb. Am înaintat bine, englezii au luat-o la goană, lăsând în urmă un mort pe o linie din spate.

Pentru a explica incidentul care a urmat, amintesc că noi nu înaintam de-a lungul unei poziții, ci pe unul din multele drumuri de apropiere pe care se infiltrase englezul sau mai degrabă neozeelandezul – căci luptam aici, așa cum aveam să aflu după război din scrisori venite din țări aflate la antipozi, împotriva unui contingent neozeelandez. Acest drum de apropiere, respectiv tranșeea cu gard viu, mergea de-a lungul unei creste pe care, la stânga, în vale, o însoțea tranșeea din

adâncitura de teren. Aceasta din urmă, pe care eu și Voigt o curățasem pe 22 iulie, fusese, cum am relatat, evacuată de grupa pe care o lăsasem acolo; acum era ocupată, sau cel puțin controlată, de neozeelandezi. Ambele drumuri erau legate prin șanțuri transversale, dar din adâncimea tranșeei cu gard viu nu se vedea adâncitura de teren.

Mergeam deci în coada detașamentului și eram bine dispus căci până atunci din inamic nu văzusem decât câteva siluete fugind fără să se adăpostească. În fața mea se afla subofițerul Meier care încheia grupa lui, iar în fața acestuia îl vedeam în șerpuirile tranșeei pe micul Wilzek din compania mea. În această ordine am trecut printr-un șanț de legătură îngust care, ridicându-se din adâncitura de teren, se termina sub formă de furcă în tranșeea cu gard viu. Între cele două guri ale șanțului era, ca un delta, un bloc mare de pământ, având o grosime poate de cinci pași. Tocmai trecusem de prima gură, în vreme ce Meier se afla deja în fața celei de a doua.

La acest fel de intersecție se obișnuiește în cazul luptelor de tranșee să se trimită două santinele care să răspundă de dispozitivul de siguranță. Voigt fie a uitat asta, fie din grabă a trecut cu vederea șanțul. În orice caz, l-am auzit pe subofițerul de dinaintea mea dând un strigăt sub impulsul unei emoții puternice și am văzut cum și-a smuls pușca și a tras pe lângă capul meu un glonț în cea de a doua gură a șanțului îngust.

Deoarece blocul de pământ îmi obtura vederea, incidentul mi s-a părut complet de neînțeles, dar nu aveam de făcut decât un singur pas în spate ca să văd prima gură. Aici mi s-a oferit o priveliște care m-a încremenit, căci în imediata mea apropiere se afla statura atletică a unui neozeelandez. Totodată, din fund răsuna strigătul unor atacatori încă invizibili care se grăbeau spre locul deschis ca să ne taie retragerea. Neozeelandezul care apăruse aproape magic în spatele nostru și în fața căruia stăteam ca fascinat era, din nefericire, orb la prezența mea. Întreaga lui atenție s-a îndreptat spre subofițerul la a cărui împușcătură a răspuns cu o grenadă de mână. Am văzut cum și-a smuls din partea stângă a pieptului un explozibil de forma unei lămâi spre a-l azvârli după Maier care încerca să scape de moarte, năpustindu-se în față. În același timp, am scos și eu grenada cu mâner, singura armă pe care o aveam la mine și pe care mai degrabă am împins-o printr-o traiectorie scurtă în fața

picioarelor neozeelandezului decât am aruncat-o asupra lui. Nu i-am mai putut observa înălțarea la cer, căci era ultima clipă în care puteam spera că voi ajunge din nou la poziția de plecare. Am sărit deci rapid înapoi și am mai apucat să-l văd ivindu-se în spatele meu pe micul Wilzek, care a avut chibzuință să se strecoare pe lângă grenada neozeelandezului, să treacă pe lângă mine și să-l devanseze pe Maier. Un ou de fier aruncat după noi i-a rupt centironul și fundul pantalonului, dar fără să-l rănească. Atât de strâns era zăvorul care a fost tras în spatele nostru, în vreme ce Voigt și ceilalți patruzeci de atacatori au fost înconjurați și pierduți. Fără să bănuiască incidentul straniu la care fusesem martor, se simțeau împinși din spate în moarte. Strigăte de luptă și numeroase explozii arătau că își vindeau scump viața.

Spre a le veni în ajutor, am condus grupa cadetului Mohrmann prin tranșeea cu gard viu. A trebuit să ne oprim însă în fața unui baraj de mine în formă de sticlă care băteau ca grindina. O schijă mi-a zburat spre piept și s-a oprit în catarama bretelelor de la pantaloni.

Acum a izbucnit un foc de artilerie de o violență extremă. De jur-împrejur țâșneau jeturi de pământ din vapori colorați, iar bubuitul surd al proiectilelor explodând în pământ se împletea cu un scrâșnet clar și metalic amintind de sunetul cu care fierăstrăul circular taie butucii de lemn. Bulgări de fier veneau bubuind în traiectorii de o tot mai neliniștitoare scurtime, în timp ce nori de schije cântau și zbârnâiau. Deoarece era de așteptat un atac, mi-am pus pe cap o cască din cele care zăceau primprejur și m-am grăbit să ajung cu câțiva dintre însoțitorii mei înapoi în tranșeea de luptă.

Dincolo s-au ivit siluete. Ne-am așezat pe peretele frământat al tranșeei și am tras. Lângă mine, un foarte tânăr luptător tot umbla cu degetele pe levierul de armare al mitralierei lui fără să poată scoate pe țeavă niciun singur glonț până ce i-am smuls arma din mâini. Au ieșit câteva gloanțe, apoi arma s-a blocat din nou ca într-un coșmar, dar atacatorii au dispărut în tranșee și cratere în timp ce focul se întețea. Artileria nu mai făcea distincție între tabere.

Când, urmat de un curier, m-am dus la buncărul meu, ceva a căzut între noi și perete, mi-a smuls cu o neobișnuită violență casca, aruncând-o departe. Cred că am primit o

întreagă încărcătură de șrapnele și de aceea, pe jumătate năucit, m-am așezat în vizuina mea de vulpe, pe a cărei margine câteva secunde mai târziu a căzut un obuz. El a umplut spațiul mic cu fum dens și un șrapnel lung a spart o cutie cu castraveți care zăcea lângă picioarele mele. Ca să nu fiu îngropat m-am târât din nou în tranșee și mi-am îndemnat de jos cei doi curieri și ordonanța să fie vigilenți.

A fost o jumătate de oră penibilă; compania deja redusă a fost încă o dată cernută de moarte. După ce valul de foc s-a retras, am pornit prin tranșee, am examinat pagubele și am constatat că mai eram în putere doar cincisprezece oameni. Cu ei nu se putea apăra poziția întinsă. Am lăsat atunci în seama lui Mohrmann să apere baricada cu trei oameni, iar cu ceilalți am format într-un crater profund, în spatele parapetului, o poziție de apărare în arici. De-acolo puteam să intervenim atât în lupta pentru baricadă, cât și, dacă inamicul pătrundea în tranșee, să-l încolțim de sus cu grenade de mână. Dar operația militară ulterioară s-a limitat la o hărțuială prelungită cu mine ușoare și cu grenade de pușcă.

Pe 27 iulie am fost schimbați de o companie a regimentului 164. Eram epuizați. Comandantul acestei companii fusese deja rănit încă din timpul marșului de apropiere de prima linie; câteva zile mai târziu, buncărul meu a fost bombardat și succesorul meu a fost îngropat. Am respirat toți ușurați când am întors spatele localității Puisieux în jurul căreia bubuiau, urcând spre cer, furtunile de oțel ale marii bătălii finale.

Aceste asalturi au arătat cât de mult crescuse puterea adversarilor care se revărsau încoace din cele mai îndepărtate colțuri ale lumii. Noi aveam tot mai puțini oameni cu care să ne opunem, adesea aproape copii, de asemenea ne lipseau echipamentul și instrucția. Cu cea mai mare bunăvoință, precum în condițiile unui potop în creștere, nu puteam decât să astupăm ici-colo brețele, aruncându-ne în ele. Pentru contraatacuri mari, precum cele de la Cambrai, forțele nu mai erau suficiente. Mai târziu, când am reflectat la felul în care neozeelandezii au apărut triumfător, în loc deschis, împingându-i pe ai noștri în defileul mortal, m-a izbit faptul că ei au intrat astfel exact în rolul care nouă ne adusese în 2 decembrie 1917 la Cambrai acel mare succes. Privisem o imagine în oglindă.

Capitolul 19

Ultimul meu asalt

Pe 30 iulie 1918 am fost cantonați pentru refacere în Sauchy-Léstrée, o perlă aureolată de ape a regiunii Artois. După câteva zile am mărșăluit mai departe spre Escaudœuvres, o mică periferie muncitorească, searbădă, pe care distinsul oraș Cambrai a exclus-o oarecum din sânul său.

Eu ocupam camera de gală a unei familii de muncitori nord-francezi din Rue-des-Bouchers. Obișnuitul pat uriaș, drept mobilă principală, un cămin cu vase de sticlă roșii și albastre pe cornișă, o masă rotundă, scaune, pe pereți cromolitografii de familistere[193]: „Vive la classe”, „Souvenir de première communion”, apoi cărți poștale și altele asemenea făceau parte din mobilier. Fereastra dădea spre un cimitir.

Nopțile clare cu lună plină favorizau vizitele avioanelor dușmane care ne dădeau o idee despre superioritatea materială a părții adverse. Noapte de noapte mai multe formații survolau zona și lansau asupra orașului și a periferiilor bombe cu o putere explozivă funestă. Eu eram deranjat nu atât de zumzetul fin, ca de țânțari, al motoarelor și de exploziile în serie, îndelung prelungite în ecou, cât de năpustirile înspăimântate în beci ale gazdelor mele. Ce-i drept, cu o zi înainte de venirea mea, o bombă nimerise în fața ferestrei, îl azvârlise în cameră pe stăpânul casei, năucit, care dormea în pat, smulsese un stâlp al patului și ciuruise pereții. Dar tocmai această împrejurare mi-a dat un sentiment de siguranță, căci împărtășeam în oarecare măsură superstiția vechilor luptători, după care ești cel mai bine apărat în craterul proaspăt deschis.

După o zi de odihnă a reînceput flașneta instrucției. Exerciții, teorie, apeluri, discuții și inspecții umpleau cea mai mare parte a zilei. Am petrecut o întreagă după-amiază să dăm un verdict într-o chestiune de onoare. Hrana era din nou pe sponci și proastă. O vreme, cina o constituia doar o porție de castraveți pe care umorul sec al oamenilor i-a poreclit nimerit „cârnații grădinarului”.

M-am consacrat mai cu seamă instrucției unui mic grup de asalt, căci în cursul ultimelor lupte mi-am dat seama tot mai clar că se producea o restratificare a forței noastre de luptă. Pentru

asaltul propriu-zis se putea conta doar pe puțini oameni dintre care, totuși, se formase un tip de luptător de o duritate deosebită, în vreme ce masa participanților intra în discuție cel mult ca forță de tragere. În aceste condiții, mai bine erai comandantul unei grupe hotărâte decât al unei companii șovăitoare.

Timpul liber l-am petrecut cu lecturi, baie, trageri și echitație. Adesea, în câte o după-amiază, trăgeam peste o sută de gloanțe, țintind sticle sau cutii de conserve. Când ieșeam călare găseam mulțime de foi volante pe care serviciul inamic de informații începuse să le răspândească în tiraje tot mai mari, ca proiectile morale. Conțineau de cele mai multe ori, în afară de insinuări politice și militare, descrieri ale vieții splendide din lagărele engleze de prizonieri. „Și încă un cuvânt confidențial”, se spunea într-una din ele, „ce ușor este să te rătăcești când te întorci pe întuneric după ce ai adus mâncarea sau ai făcut lucrări de terasare!” Pe alta era imprimată chiar poezia lui Schiller despre Britania liberă[194]. Aceste foi, aruncate de mici aerostate libere, erau purtate de vântul favorabil peste front; legate cu fire în teancuri, erau, după un anumit timp de plutire, detașate de un șnur inflamabil. O primă de treizeci de pfenigi pentru fiecare bucată găsită trăda că efectul lor era considerat primejdios de conducerea armatei. Aceste costuri erau puse în seama populației din zonele ocupate.

Într-o după-amiază m-am suit pe bicicletă și am pornit spre Cambrai. Vechiul orășel fermecător era părăginit și pustiu. Magazinele și cafenelele erau închise; străzile păreau moarte, în ciuda valului de uniforme cenușii care se revărsau. I-am găsit pe domnul și pe doamna Plancot, care cu un an în urmă îmi oferiseră o locuință atât de frumoasă, foarte bucuroși de vizita mea. Mi-au povestit că în Cambrai situația se înrăutățise în toate privințele. Mai cu seamă se plângeau de vizitele frecvente ale avioanelor care îi obligau de mai multe ori pe noapte să urce și să coboare în goană treptele, tot discutând dacă e mai bine să piară în primul beci din cauza bombei, sau în al doilea sub dărâmături. Aceste persoane în vârstă, de bună condiție, cu figurile îngrijorate m-au umplut de compasiune. Câteva săptămâni mai târziu, când tunurile au început să-și spună cuvântul, au fost siliți să-și părăsească în goană casa în care își petrecuseră întreaga viață.

Pe 23 august, spre unsprezece noaptea, am sărit în sus din cauza unor bătăi violente în ușă, tocmai când aținisem dulce. Un curier aducea ordinul de marș. Chiar cu o zi înainte vuiseră dinspre front rostogolirea monotonă și bubuitul îndesat al unui foc violent de artilerie care ne făcuseră în timpul serviciului, la masă și la jocul de cărți să renunțăm la orice speranță într-o durată mai lungă a perioadei de refacere. Pentru acest clocot îndepărtat al bubuitului canonadei găsisem expresia sonoră de front „duduie”[195].

Ne-am împachetat repede lucrurile și am pornit, pe o furtună cu rupere de nori, pe șoseaua spre Cambrai. Ținta marșului nostru era Marquion, unde am ajuns spre cinci dimineața. Companiei i s-a repartizat o curte mare, închisă de o serie de grajduri părăginite, în care s-a instalat fiecare cum s-a putut mai bine. Eu m-am strecurat împreună cu unicul meu ofițer de companie, locotenentul Schrader, într-un mic adăpost de cărămizi care, după cum indica un miros aspru de țap, va fi slujit în vremuri pașnice de grajd pentru capre, acum locuit doar de câțiva guzgani mari.

După-amiază a avut loc o consfătuire între ofițeri, la care am aflat că la noapte trebuia să fim gata pregătiți de intrare în luptă la dreapta marii șosele Cambrai-Baupame, nu departe de Beugny. Am fost avertizați de posibilitatea unui atac lansat de noile tancuri rapide și foarte mobile[196].

Într-o mică livadă, mi-am organizat compania de luptă. Sub un măr am spus câteva cuvinte oamenilor care mă înconjurau în semicerc. Fețele lor erau grave și bărbătești. Era puțin de spus. În aceste zile ne formasem cu toții convingerea, cu acea uniformitate explicabilă doar prin faptul că în fiecare armată, pe lângă unitatea de arme există și una de natură morală, că ne aflam pe un drum descendent. Cu fiecare atac, dușmanul punea la bătaie arme tot mai puternice; loviturile sale deveneau tot mai rapide și mai dure. Fiecare dintre noi știam că nu mai puteam învinge. Dar că aveam să ținem piept.

Am cinat cu Schrader la masa noastră din curte, constituită dintr-o cotigă și o ușă, și am băut o sticlă de vin. Apoi ne-am tolănit în grajdul de capre până când la două, spre ziuă, santinela ne-a anunțat că în piață camioanele așteptau deja.

Într-o lumină spectrală am traversat ținutul răscolit de lupte al bătăliei de anul trecut din Cambrai și am înaintat șerpuit

pe ulițele, mărginite de ruine în rambleu, ale unor târguri ciuruite fantastic de gloanțe. Foarte aproape de Beugny am fost debarcați și conduși la poziția noastră de luptă. Batalionul ocupa un șleau pe șoseaua Beugny-Vaux. În orele dimineții, un curier a adus ordinul de înaintare al companiei pe șoseaua Frémicourt-Vaux. Această înaintare eșalonată mi-a dat certitudinea că până seara aveau să ne mai aștepte scene sângeroase.

Mi-am condus cele trei plutoane șerpuit, în coloane, pe terenul pe care avioane inamice îl survolau în cerc, presărându-l cu bombe și explozibile. Ajunși la țintă ne-am împărțit în cratere și gropi în pământ, căci pe șosea cădeau obuze răzlețe.

În ziua aceea mă simțeam atât de rău, încât m-am așezat imediat într-un mic tronson de tranșee și am adormit. După ce m-am trezit, am citit din *Tristram Shandy*[197], pe care îl duceam în porthartul meu, și am petrecut astfel după-amiaza, cu indiferenta unui bolnav, zăcând sub soarele cald.

La 6.15 un curier i-a chemat pe comandanții de companii la căpitanul von Weyhe.

— Am să vă fac o comunicare gravă, și anume, că atacăm. Batalionul dă asaltul la ora șapte, după o pregătire de jumătate de oră de artilerie, pornind de la marginea de vest a localității Favreuil[198]. Punctul de reper al marșului, clopotnița din Sapignies.

După o scurtă dezbatere și o puternică strângere de mâini am alergat la companiile noastre, căci focul avea să fie deschis în zece minute si mai aveam de mers o bună bucată de drum. Mi-am anunțat comandanții de pluton și am ordonat adunarea.

— Grupele în șir câte unul, eșalonate la o distanță de douăzeci de metri. Direcția de marș, oblic la stânga, coroanele copacilor din Favreuil!

Un semn bun pentru spiritul care încă domnea la noi a fost că a trebuit să numesc un om care să rămână în urmă spre a anunța bucătăria de campanie. Nimeni nu s-a oferit voluntar.

Mergeam mult înaintea companiei, însoțit de ordonanțele mele și de plutonierul Reinecke, care cunoștea bine ținutul. În spatele gardului viu și al ruinelor explodau loviturile tunurilor noastre. Focul semăna mai degrabă cu un lătrat furios decât cu talazul unei furtuni nimicitoare. Vedeam cum în spate grupele mele înaintau într-o ordine exemplară. Pe lângă ele se împrăștiau norișorii bombelor lansate de avioane; încărcături de

gloanțe, tuburi de cartușe și aripioare de șrapnele treceau cu un fâlfâit infernal printre intervalele dintre benzile înguste de oameni. La dreapta noastră se afla localitatea Beugnâtre intens bombardată, dinspre care bucăți zimțate de fier veneau bâzâind greoi spre noi și se înfigeau cu lovituri scurte în terenul argilos.

Și mai neplăcut a fost marșul din spatele șoselei Beugnâtre-Bapaume. Deodată, o serie de obuze brizante a explodat în fața noastră, între noi și în spatele nostru. Ne-am risipit și ne-am aruncat în cratere. Eu am căzut cu un genunchi în produsul fricii unui predecesor și mi-am pus ordonanța să mă curețe, la repezeală, cât de cât, cu cuțitul.

În jurul lizierei satului Favreuil se strângeau norii a numeroase explozii, printre care urcau și coborau, într-o alternanță rapidă, coloane brune de pământ. Spre a găsi o poziție m-am îndreptat către primele ruine și am dat apoi un semn cu bastonul să fiu urmat.

Satul era de jur-împrejur tivit de barăci ciuruite, în spatele cărora se adunau treptat părți din primul și din al doilea batalion. Pe parcursul ultimei porțiuni de drum o mitralieră a făcut diferite victime. Am observat din postul meu șnurul fin al norișorilor care se împrăștiau și în care se prindea uneori ca într-o plasă câte unul din cei care soseau. Printre alții, sergentul-major Balg din compania mea a fost împușcat în picior.

O siluetă într-un manchester brun a traversat flegmatic terenul bombardat și mi-a strâns mâna. Kius și Boje, căpitanul Junker și Schaper, Schrader, Schläger, Heins, Findeisen, Höhlemann și Hoppenrath stăteau în spatele unui gard viu, măturat de plumb și fier, și țineau marele sfat despre atac. În câte o zi a mâniei[199] luptasem pe *aceleași* câmp de bătaie, dar și de astă dată soarele coborât deja adânc la orizont avea să mai strălucească peste sângele nostru, aproape al tuturor.

Unități ale primului batalion au ocupat parcul castelului. Din al doilea batalion, doar compania mea și a cincea traversaseră aproape intacte perdeaua de flăcări. Ne-am croit drum printre cratere și ruine de case spre un șleau aflat la marginea de vest a satului. Pe drum, am pus mâna pe o cască pentru a mi-o îndesa pe cap – ceea ce obișnuiam să fac doar în situații foarte critice. Spre uimirea mea, Favreuil era complet mort. După toate aparențele, efectivul de militari își părăsise sectorul pe care îl apăra, căci dintre ruine se simțea deja

ridicându-se o stare de spirit tensionată, proprie în asemenea clipe spațiului de nimeni stăpânit și care conferă ochiului o extremă acuitate.

Căpitanul von Weyhe care, fără ca noi să știm, zăcea singur și grav rănit într-un crater al satului, ordonase ca în prima linie să atace companiile a 5-a și a 8-a, în linia a doua compania a 6-a, iar în linia a treia, compania a 7-a. Deoarece din companiile a 6-a și a 8-a nu se vedea nimeni, am hotărât să atac eu, fără să-mi mai pese de eșalonări.

Se făcuse deja șapte. Printre decorul resturilor de case și cioturile de copaci, am văzut la focul slab al infanteriei o linie de trăgători intrând în câmp deschis. Era probabil compania a 5-a.

Am așezat oamenii gata de atac sub acoperirea șleaului și am ordonat să se pornească în două valuri.

— Distanță o sută de metri. Eu însumi mă aflu între primul si al doilea val!

Porneam la ultimul asalt. De câte ori în anii care s-au scurs nu înaintasem noi în aceeași stare de spirit către soare-apune! Les Eparges, Guillemont, St. Pierre-Vaast, Langemarck, Passchendaele, Mœuvres, Vraucourt, Mory! Din nou ne făcea semn o sărbătoare însângerată.

Am părăsit șleaul ca pe câmpul de manevră, abstracție făcând de faptul că „eu însumi”, cum suna formula elegantă a ordinului dat de mine, m-am trezit deodată alături de locotenentul Schrader înaintea primului val, în câmp deschis.

Starea mea se mai îmbunătățise, dar tot nu eram în apele mele. După cum mi-a povestit mai târziu Haller, atunci când și-a luat rămas bun de la mine înainte de a pleca în America de Sud, vecinul lui îi spusese: „Măi, eu cred că locotenentul nu se mai întoarce azi!” Acest om ciudat, al cărui spirit nedomolit și nimicitor îmi plăcea, mi-a descoperit atunci lucruri din care, spre uimirea mea, am aflat că omul simplu cântărește inima comandantului pe un cântar de aur. Într-adevăr, mă simțeam atunci epuizat și consideram atacul de la bun început ratat. Și totuși de acest atac îmi place să-mi amintesc cel mai mult. Îi lipsea talazul puternic al marii bătălii, vioiciunea clocotitoare; în schimb, aveam un sentiment foarte impersonal, de parcă m-aș fi observat eu însumi cu o lunetă. Pentru prima oară în acest război puteam să aud șuierul micilor proiectile ca și cum ar fi

trecut fluierând pe lângă un obiect. Peisajul era de o transparență sticloasă.

Încă mai erau proiectile care explodau în fața noastră; poate că zidurile satului din fundal ne apărau să nu fim văzuți cu prea multă claritate. Cu bastonul în mâna dreaptă, cu pistolul în stânga, înaintam călcând apăsat, fără să-mi dau seama că lăsam în urmă, parțial la dreapta mea, linia de apărare a companiei a 5-a. În timpul mersului, am simțit că Crucea de Fier se desprinsese de la piept și-mi căzuse pe jos. Schrader, ordonanța mea și cu mine am început, toți trei, să căutăm cu zel, deși trăgători ascunși ne luaseră în vizor, în fine, Schrader a scos-o dintr-un smoc de iarbă și mi-am prins-o strâns la loc.

Terenul cobora. Siluete indistincte se mișcau pe un fundal de pământ de un roșu-brun. O mitralieră ne toca cu snopuri de proiectile. Senzația de lipsă de perspective se accentua. Totuși am început să alergăm în vreme ce tirul se exersa asupra noastră.

Am sărit peste câteva gropi de trăgători. Tocmai când săream peste o tranșee mai îngrijit săpată, o lovitură pătrunzătoare în piept m-a smuls din aer ca pe o pasăre sălbatică. Cu un țipăt pătrunzător prin a cărui stridență părea să se reverse tot aerul vital, m-am învârtit în jurul meu și am căzut cu un clinchet la pământ.

Acum, în fine, s-a zis cu mine. Concomitent cu perceperea loviturii, am avut senzația că proiectilul îmi tăia firul vieții. Simțisem deja mâna morții pe șoseaua spre Mory – de astă dată însă m-a strâns mai tare și mai net. Când am căzut greoi pe fundul tranșeei am fost convins că de astă dată s-a terminat definitiv. Și în mod ciudat această clipă ține de acelea puține despre care pot să spun că au fost într-adevăr fericite. Prin ea mi-am înțeles, ca la lumina unui fulger, întreaga viață în forma ei cea mai adâncă. Trăiam o uimire incredibilă că ea avea să se încheie tocmai aici, dar această uimire era de o natură plină de voioșie. Apoi am auzit tirul tot mai slab ca și cum m-aș fi scufundat ca o piatră în adânc, dincolo de suprafața unei ape vuinde. Acolo nu mai era nici război, nici adversitate.

Capitolul 20

Răzbim

Am văzut de suficient de multe ori visători pierduți în paturile lor de răniți care nu mai participau la vuietul luptei, la exaltarea supremă a pasiunilor omenești din jur; și pot să spun că tainele lor nu mi-au rămas complet străine.

Timpul în care am zăcut complet inconștient nu va fi fost foarte lung după ceas – el corespunde aproximativ cu intervalul în care primul nostru val a ajuns la tranșee și eu am căzut. M-am trezit cu sentimentul unei mari nenorociri, prins între pereții strâmți de pământ, în vreme ce strigătul „Sanitar! Comandantul companiei e rănit!” aluneca de-a lungul unui șir de oameni aplecați.

Un om mai în vârstă din altă companie, cu o figură blajină, s-a aplecat asupra mea, mi-a desfăcut centironul și mi-a descheiat tunica. A văzut două pete rotunde sângerând – una în mijlocul pectoralului drept, cealaltă la spate. O senzație de paralizie mă înlănțuia de pământ și aerul încins al tranșeei înguste mă scălda într-o sudoare chinuitoare. Îngrijitorul meu plin de compasiune mă înviora facându-mi vânt cu porthartul meu. În timp ce mă sufocam, speram să se întunece.

Deodată s-a declanșat din Sapignies un uragan de foc. Fără îndoială că acest bubuit neîntrerupt, acest muget și acest tăvălug însemnau mai mult decât respingerea atacului nostru atât de rău pornit. Vedeam deasupra mea figura împietrită sub cască a locotenentului Schrader care trăgea și reîncărca asemenea unei mașini. Între noi s-a înfiripat o convorbire care amintea de scena turnului din *Fecioara din Orléans*[200]*.* Firește, nu-mi ardea de glumă, căci aveam certitudinea clară că eram pierdut.

Schrader avea rareori timp să-mi arunce câteva frânturi de cuvinte, căci eu deja nu mai contam. Având sentimentul neputinței mele, încercam să-i citesc pe chip ce se întâmpla sus. După toate probabilitățile, atacatorii câștigau teren, căci auzeam tot mai des și mai agitat cum vecinii lui arătau spre ținte care trebuie să se fi mișcat foarte aproape de noi.

Deodată a izbucnit, transmis din gură în gură, un strigăt de groază ca atunci când se rupe un dig în condiții de maree înaltă: „Au pătruns la stânga! Suntem încercuiți!” în acest moment îngrozitor am simțit că forța vitală începe să se aprindă în mine ca o scânteie. Am izbutit să-mi vâr două degete, la

înălțimea brațului, într-o gaură pe care un șoarece sau o cârtiță o săpaseră în peretele tranșeei. M-am ridicat încet, în timp ce sângele acumulat în plămân șiroia din răni. În măsura în care curgea, mă simțeam ușurat. Cu capul gol și tunica descheiată, ținând pistolul în mână mă uitam țintă la luptă.

Prin aburii albicioși de fum s-a năpustit drept în față un lanț de oameni împovărați greu cu echipament. Unii cădeau și rămâneau acolo, alții făceau tumbe ca iepurii nimeriți. Ultimii au fost înghițiți de câmpul de cratere la o sută de metri de noi. Probabil că aparțineau unei trupe tinere care încă nu trecuse prin botezul focului, căci manifestau curajul total al lipsei de experiență.

Ca trase de un șnur, patru tancuri s-au cățărat peste creasta unui val de teren. În câteva minute au fost făcute una cu pământul. Unul s-a desfăcut în două jumătăți ca o jucărie de tablă. La dreapta, s-a prăbușit bravul cadet Mohrmann cu un strigăt de moarte. Era curajos ca un leu tânăr; ceea ce văzusem deja la Cambrai. A fost nimerit de o lovitură drept în frunte, mai precis țintită decât aceea pe care mi-o pansase el mie atunci.

S-ar fi zis că încă nu eram pierduți. I-am șoptit sublocotenentului Wilsky să se cațăre la stânga și să măture breșa cu mitraliera lui. S-a reîntors imediat și mi-a raportat că douăzeci de metri mai departe toți se predaseră. Erau acolo fracțiuni din alt regiment. Până atunci mă ținusem cu mâna stângă de un smoc de iarbă ca de un volan. Acum am izbutit să mă întorc și am văzut o imagine ciudată. Englezii pătrunseseră în parte în tronsoanele de tranșee care se învecinau la stânga cu ale noastre, în parte mergeau de-a lungul lor cu baionetele la armă. Înainte de a fi priceput apropierea primejdiei am fost distras de o surpriză și mai mare: în spatele nostru se deplasau alți atacatori care, conducând prizonieri cu mâinile ridicate, veneau spre noi! Probabil că dușmanul pătrunsese imediat în satul pe care îl părăsisem ca să dăm atacul. În acest moment se strângea sacul; ni se tăiaseră legăturile.

Imaginea se însufleța tot mai mult. Un cerc de englezi și de germani ne-au înconjurat, cerându-ne să aruncăm armele. Era confuzie ca pe o corabie care se scufunda. Eu îi îndemnam cu glas stins pe cei de lângă mine să continue lupta. Ei trăgeau asupra dușmanului și a prietenului. O ghirlandă de oameni muți și de alții care răcneau au încercuit micul nostru grup.

Și printre noi se auziră tare glasuri stridente: „Nu mai are niciun rost! Jos armele! Nu trageți, camarazi!”

M-am uitat către cei doi ofițeri care stăteau cu mine în tranșee. Zâmbeau, ridicând din umeri și lăsându-și în jos centiroanele.

Nu mai rămânea decât alegerea între prizonierat și un glonț. M-am târât din tranșee și m-am îndreptat clătinându-mă către Favreuil. Era ca într-un coșmar în care îți simți picioarele înțepenite în pământ. Singura împrejurare favorabilă a fost poate confuzia în care unii schimbau deja țigări între ei, alții continuau să se măcelărească. Doi englezi care duceau spre liniile lor un grup de prizonieri din compania a 99-a mi-au barat drumul. Am întins pistolul spre cel mai apropiat și am apăsat pe trăgaci. Celălalt și-a descărcat pușca spre mine, fără să mă nimerească. Mișcările violente mi-au împins sângele afară din plămâni în spasme clare. Puteam să respir mai în voie și am început să alerg de-a lungul tronsonului de tranșee. În spatele unui dâmb, locotenentul Schläger stătea ghemuit în mijlocul unui grup de trăgători. Mi s-au alăturat. Câțiva englezi care traversau terenul s-au oprit, au pus jos o pușcă Lewis și au tras în noi. În afară de mine, de Schläger și de doi însoțitori, toți ceilalți au fost nimeriți. Schläger, care era foarte miop și-și pierduse ochelarii, mi-a povestit mai târziu că nu văzuse nimic în afară de porthartul meu care se ridica și cobora. Era semnul lui călăuzitor. Pierderea mare de sânge mi-a dat libertatea și ușurința beției, mă neliniștea doar gândul de a nu mă prăbuși prea devreme.

În fine, am ajuns la o ridicătură de pământ în formă de semilună, la dreapta de Favreuil, de unde o jumătate de duzină de mitraliere grele scuipa foc asupra prietenilor și dușmanilor. Aici era deci încă o breșă sau cel puțin o insulă de rezistență în sac; norocul nostru ne adusese aici. Proiectile inamice împroșcau nisipul terasamentului, ofițerii strigau, oameni agitați alergau de colo-colo. Un subofițer de infirmerie din compania a 6-a mi-a smuls tunica și m-a sfătuit să mă întind imediat căci riscam să-mi pierd tot sângele în câteva minute.

Am fost înfășurat într-o foaie de cort și târât de-a lungul lizierei satului Favreuil. Câțiva oameni din compania mea și dintr-a 6-a m-au însoțit. Satul mișuna de englezi și astfel nu se putea să nu fim curând luați la ochi de la mică distanță.

Gloanțele pătrundeau pocnind în trupurile omenești. Sanitarul companiei a 6-a, care apucase capătul din spate al foii mele de cort, a fost culcat la pământ de un glonț în cap; m-am prăbușit odată cu el.

Grupul mic s-a culcat la pământ și biciuit de gloanțe s-a târât până la următoarea pantă.

Eu am rămas singur pe câmp, legat în foaia mea de cort, așteptând aproape indiferent lovitura care să pună capăt acestei odisei.

Totuși, nici în această situație fără speranță n-am fost părăsit și în curând s-au făcut noi eforturi ca să fiu salvat. Lângă mine a răsunat vocea caporalului Hengstmann, un saxon din nord, înalt și blond: „îl iau pe domnul locotenent în spinare, fie răzbatem, fie suntem culcați la pământ”.

Din păcate, nu am răzbit; prea multe pușți stăteau gata să tragă la marginea satului. Hengstmann și-a început cursa, în timp ce eu mă țineam cu brațele de gâtul lui. Imediat s-a declanșat un pocnet sec, așa cum se aude pe poligonul de tir atunci când tragi la țintă de la o distanță de o sută de metri. După câteva sărituri, un zumzăit metalic fin a anunțat o lovitură în direct care l-a făcut pe Hengstmann, sub mine, să se lase foarte ușor în jos. A căzut fără zgomot, dar simțeam cum înainte de a atinge pământul moartea punea stăpânire pe el. M-am desprins din brațele lui care încă mă înlănțuiau strâns și am văzut că un glonț îi străpunsese casca și tâmplele. Bravul era fiul unui învățător din Letter, de lângă Hanovra. De îndată ce am putut să merg, i-am căutat părinții și le-am raportat ce se întâmplase.

Acest exemplu rău nu l-a speriat pe un alt salvator să facă o nouă încercare de a mă ajuta. Era sergentul sanitar Strichalsky. M-a luat în spate și m-a dus cu succes, în timp ce o grindină de proiectile ne fluiera pe la urechi, în unghiul mort al celei mai apropiate ondulații de teren.

Se lăsa seara. Camarazii au căutat foaia de cort a unui mort și m-au purtat peste un ținut pustiu pe deasupra căruia razele unor stele zimțate scăpărau în apropiere și în depărtare. Am cunoscut senzația teribilă care te chinuie când simți că n-ai aer. Parfumul unei țigări pe care un om o fuma la zece pași de mine era gata să mă sufoce.

În fine, am ajuns la un adăpost de prim-ajutor în care doctorul Key, prietenul meu, își desfășură activitatea. Mi-a preparat o delicioasă limonadă și mi-a făcut o injecție cu morfină care m-a scufundat într-un somn înviorător.

În ziua următoare, cursa furioasă cu mașina la spitalul militar a constituit ultima probă dură adresată forței mele vitale. Apoi am ajuns pe mâna surorilor și mi-am continuat lectura din *Tristram Shandy,* de-acolo de unde o întrerupsesem din cauza ordinului de atac.

Dovezi de solicitudine prietenoasă mi-au ușurat perioadele de reșută proprii împușcăturilor în plămâni. M-au vizitat soldați și ofițeri din divizie. Participanții la asaltul din Sapignies fie căzuseră, fie precum Kius, erau prizonieri la englezi. Perechea Plancot îmi trimisese, încă de când căzuseră în Cambrai primele obuze ale inamicului ce câștiga încet teren, o scrisoare plină de amabilitate, o conservă cu lapte pe care o economisiseră pentru mine și singurul pepene pe care îl produsese grădina. Zile amare îi mai așteptau. Nici ultima mea ordonanță n-a constituit o excepție în lungul șir al predecesorilor săi; a rămas lângă mine, deși în spital nu avea drept la aprovizionare și trebuia să-și cerșească la bucătărie hrana.

În timpul plictiselii statului culcat încerci să te distrezi în felurite chipuri; odată mi-am omorât timpul numărându-mi rănile. Abstracție făcând de mărunțișuri ca ricoșeuri și julituri, am recoltat cu totul cel puțin paisprezece lovituri, anume cinci gloanțe de pușcă, două schije de obuze, un glonț de șrapnel, patru schije de grenade de mână și două schije de gloanțe de pușcă, care împreună cu rănile de la intrarea și ieșirea gloanțelor, mi-au lăsat exact douăzeci de cicatrice. În acest război în care focul s-a concentrat mai mult pe spații decât pe oameni, izbutisem totuși ca unsprezece din aceste proiectile să fie țintite asupra mea personal. Mi-am prins de aceea pe bună dreptate la piept „Medalia de aur a răniților” ce mi-a fost decernată în aceste zile.

După paisprezece zile mă aflam în patul pe arcuri al unui tren-spital. Peisajul german era cufundat deja în licărul timpuriu al toamnei. Am avut norocul să fiu debarcat în Hanovra și am fost dus la mănăstirea Clementinelor. Printre vizitatorii care n-au întârziat să se înfățișeze, fratele meu a fost acela pe care l-am revăzut cu deosebită bucurie; de când fusese rănit se mai

înălțase, oricum însă partea dreaptă, greu lovită, nu participase la această creștere.

Îmi împărțeam camera cu un tânăr aviator din escadrila Richthofen, pe nume Wenzel, una din acele siluete înalte și temerare pe care țara noastră le produce mereu. Făcea cinste devizei escadrilei sale, „implacabil, dar țicnit”, și lichidase în luptă aeriană doisprezece inamici, dintre care ultimul îi sfărâmase cu un glonț oasele umărului.

Prima mea ieșire am sărbătorit-o cu fratele meu și câțiva camarazi, ce-și așteptau trenurile, în spațiile vechiului regiment de Gibraltar din Hanovra. Deoarece aptitudinea noastră de luptă era pusă la îndoială, simțeam nevoia imperioasă să escaladăm în fel și chip un fotoliu uriaș. Dar nu ne-a priit; Wenzel și-a rupt din nou mâna, iar eu zăceam a doua zi în pat cu 40 de grade, ba chiar curba înainta suspect spre acea linie roșie dincolo de care arta medicului eșuează; în vreme ce surorile se luptau pentru mine, eram cufundat în acele vise febrile care sunt adesea pline de veselie.

Într-una din acele zile, era în 22 septembrie 1918, am primit următoarea telegramă de la generalul von Busse:

„Maiestatea sa împăratul v-a decernat ordinul *Pour le mérite*[201]. Vă felicit în numele întregii divizii”.

Ernst Jünger în uniformă militară, purtând decorațiile care i-au fost acordate în timpul Primului Război Mondial - Pour le Mérite, Ordinul Casei de Hohenzollern, Crucea de Fier si Ordinul celor Răniți.

Un ofițer al armatei germane anunță ordinul de mobilizare generală, Berlin, 1 august 1914.

Schulter an Schulter,
Hand in Hand,
Für Gott, Kaiser
und Vaterland.
Heil dir im Siegerkranz
Gott erhalte, Gott beschütze

Afiș de propagandă din timpul Primului Război Mondial, cinstind alianța austro-germană: „Umăr la umăr,/Mână în mână,/ Pentru Dumnezeu, Kaizer și Patrie”

Ernst Jünger (al treilea de la stânga la dreapta) împreună cu ofițerul de campanie Heinrich Hambrock (al doilea de la stânga la dreapta). Hambrock, astronom, un mare iubitor al lui E. Th. A. Hoffmann, este des menționat în volumul *În furtuni de oțel.*

Atac al infanteriștilor germani pe frontul de Vest, 7 august 1914.

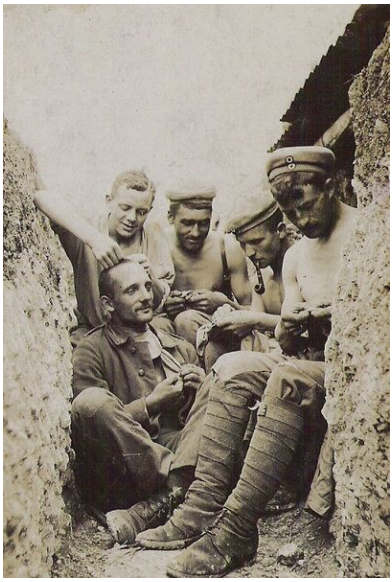

Soldați germani in tranșee.

Pregătirea unui atac la baionetă al trupelor germane - Bătălia de pe Marna, septembrie 1914.

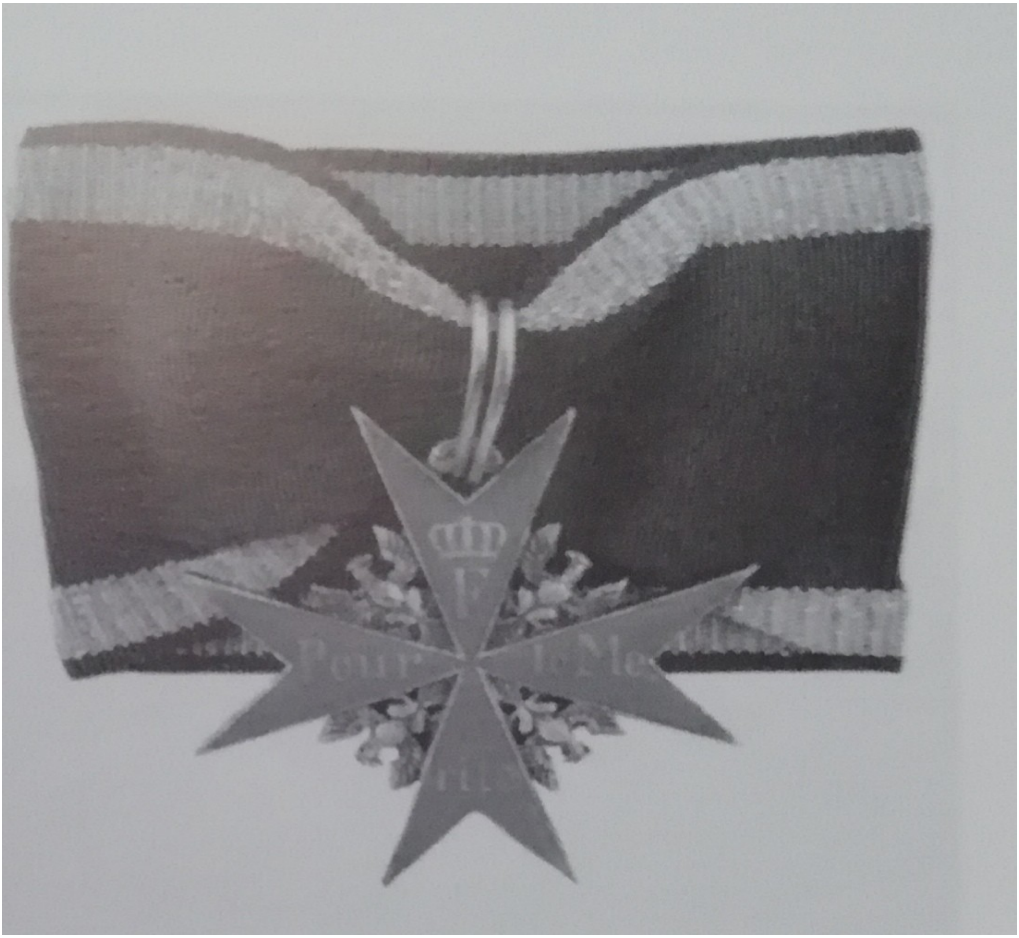

Medalia „Pour le Mérite”.

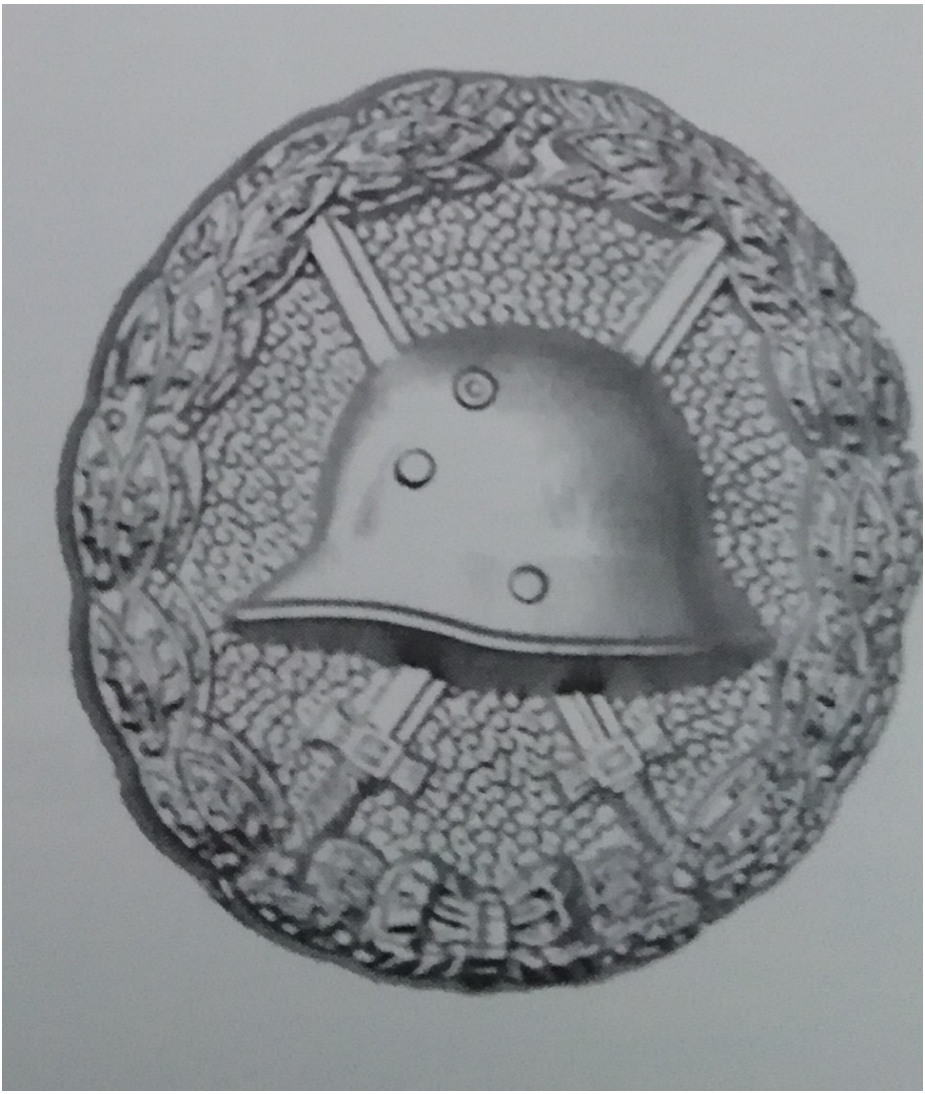

Ordinul celor Răniți.

Infanteriști germani în tranșee, Aisne, 1914/1915.

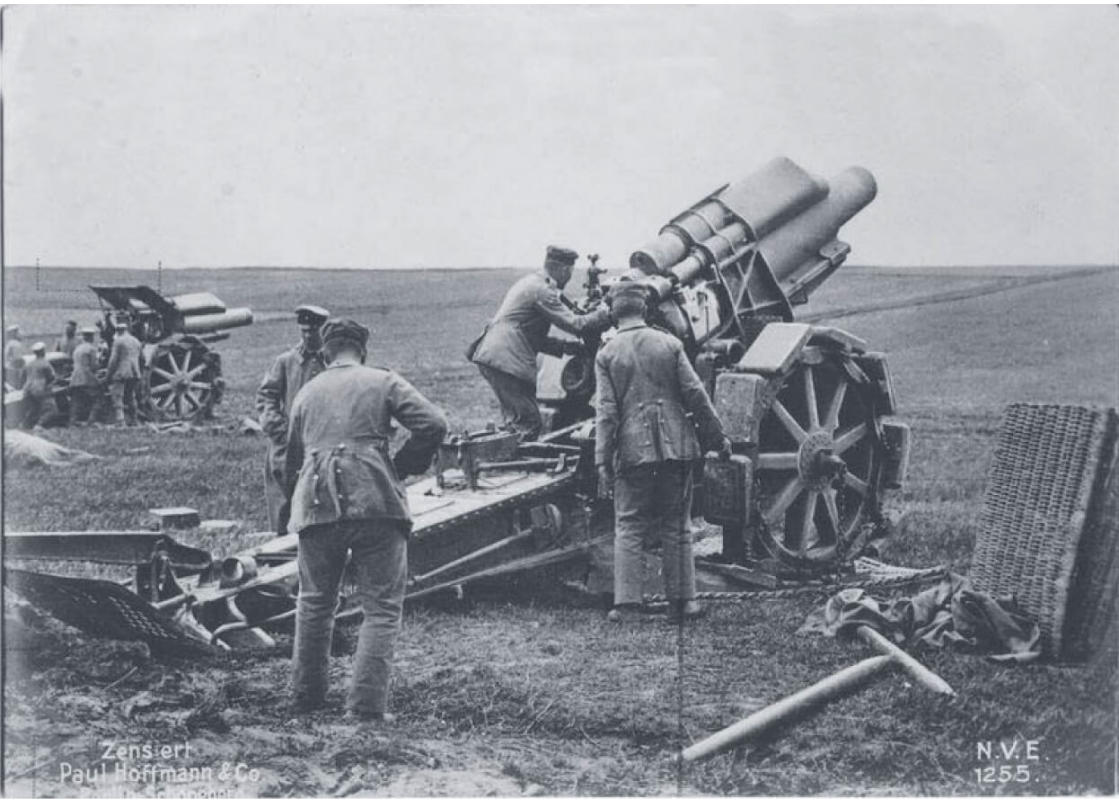

Artileriști germani cu un tun Mörser, Przemysl, 1915.

Doi soldați britanici trecând pe lângă un buncăr ocupat de soldați germani. Sunt vizibile cadavrele inamicilor.

Mitraliere și alte „trofee” germane capturate de Aliați la începutul Bătăliei de pe Somme, iulie 1916.

De la stânga la dreapta: generalul Paul von Hindenburg, kaizerul Wilhelm al II-lea și generalul Erich Ludendorff, 8 ianuarie 1917.

Reședința lui Ernst Jünger în Wilflingen, un sătuc situat în Baden-Württemberg, a fost transformată ulterior în casă memorială, respectiv muzeu.

Aspect din camera de zi.

Mașina de scris marca „Erika”, folosită de scriitor.

Contents

Prefață
Capitolul 1
Capitolul 2
Capitolul 3
Capitolul 4
Capitolul 5
Capitolul 6
Capitolul 7
Capitolul 8
Capitolul 9
Capitolul 10

Capitolul 11
Capitolul 12
Langemarck
Capitolul 13
Capitolul 14
Capitolul 15
Capitolul 16
Capitolul 17
Capitolul 18
Capitolul 19
Capitolul 20

Observații

[←1]

Euforia produsă de declararea mobilizării generale, înflăcărarea cu care aceasta a fost întâmpinată, cel puțin în Prusia (demonstrații, marșuri, discursuri de adeziune, însoțite de urale, cântece patriotice, atmosferă jubilantă etc.), nu s-a extins și la pătura de jos a societății, care a răspuns mai degrabă cu îngrijorare și scepticism. Dar în rândul opiniei publice, printre orășeni, studenți, ziariști de orientare conservatoare (social-democrații chemau, dimpotrivă, la manifestații pentru pace), care sperau că războiul avea să insufle o vitalitate nouă și proaspătă în existența sălcie, stătută, a Germaniei wilhelmiene, domnea o atmosferă de entuziasm. (Cf. Wilhelm Krull, „Im Foyer des Todes", în Text + Kritik, nr. 105-106, ian. 1990.) Iată o mărturie elocventă a unui congener al lui Jünger, e vorba de scriitorul Carl Zuckmayer, care în autobiografia *Als wär's ein Stück von mir* (*Ca și cum ar fi o bucată din mine*), 1966, povestea: „Ici-colo [după decretarea mobilizării] întâlneam colegi de școală sau prieteni din vecinătate, și era de neînțeles: abia dacă ne vorbeam, nu ne sfătuiam, ne priveam doar, dădeam din cap, zâmbeam: nu era nimic de discutat. Era de la sine înțeles, nu exista nicio problemă, nicio îndoială: aveam să mergem împreună, toți. Și nu era - pot să certific - vreo constrângere interioară, nu era ceva de genul că ne-am fi jenat de ceilalți să rămânem acasă. Se poate spune că era un fel de hipnoză, o decizie în masă, dar nicio presiune, nicio forțare a conștiinței" (apud Helmuth Kiesel, „Einleitung", în Ernst Jünger, *In Stahlgewittern*, Historisch-kritische Ausgabe, edit. de Helmuth Kiesel, Klett-Cotta, Stutgart, 2014, vol. 2, p. 22).

[←2]

Acesta se înscria într-o tradiție glorioasă de luptă, începând cu apărarea în 1775 a fortului din Gibraltar împotriva spaniolilor și a francezilor și terminând cu războiul franco-german din 1870; în 1889 a primit numele de „Regimentul hanovrez de pușcași Prințul Albrecht von Preußen", iar membrilor săi li s-a acordat dreptul de a purta pe mâneca tunicii o bentiță albastră cu inscripția „Gibraltar" (Helmuth Kiesel, „Ernst Jünger im Ersten Weltkrieg, Übersicht und Dokumentation", în Ernst Jünger, *Kriegstagebuch* 1914-1918, edit. de Helmuth Kiesel, Klett-Cotta, Stuttgart, 2010, pp. 607-608).

[←3]
Cf. „Kriegsausbruch 1914 (Izbucnirea războiului 1914)”, în *Tagebücher I. Der Erste Weltkrieg*, vol. I, Klett-Cotta, Stuttgart, 1978, pp. 541-545.
[←4]
„Durează mult până îți identifici misiunea, până îți găsești stilul, mai ales în epoca noastră. Pentru mine a durat peste zece ani până ce am mistuit Primul Război Mondial. S-ar putea spune și așa, anume că tatăl trebuie învins. Învins, firește, prin muncă, nu prin critică. Și întotdeauna cu respect.” (Dintr-o convorbire cu Curt Hohoff transmisă de Deutschlandfunk - unul din posturile naționale de radio - în martie 1965, cu ocazia aniversării de 70 de ani a scriitorului; reprodusă de Heinz Ludwig Arnold în *Krieger, Waldgänger, Anarch. Versuch über Ernst Jünger*, Wallstein Verlag, Göttingen, 1990, p. 17.)
[←5]
In Stahlgewittem. Aus dem Tagebuch eines Stroßtruppführers [*În furtuni de oțel. Din jurnalul unui comandant de trupă de șoc*], 1920, *Der Kampf als inneres Erlebnis* [*Lupta ca trăire interioară*], 1922, *Sturm*, 1922, *Das Wäldchen 125* [*Pădăricea 125*], 1925, Feuer und Blut [Foc și sânge], 1925, Feuer und Bewegung [Foc și mișcare], 1930, Die totale Mobilmachung [Mobilizarea totală], 1930, *Der Arbeiter* [*Muncitorul*], 1932. Deoarece aceste scrieri evoluează în orbita aceleiași experiențe fundamentale, deoarece între ele există numeroase suprapuneri de conținut, de idei, de viziune și de ordin retoric, și deoarece se completează reciproc, mă voi referi în cele ce urmează, după caz, și la ele.
[←6]
Acestea formează conținutul a cincisprezece caiete de însemnări publicate în 2010, într-o excelentă ediție critică, de Helmuth Kiesel, sub titlul *Kriegstagebuch 1914-1918*. [*Jurnal de război 1914-1918*] (v. *supra* n. 2). S-a remarcat nu o dată că ținerea de jurnale intime nu era ceva neobișnuit pe front. Nenumărați soldați, din ambele tabere, și-au notat experiențele trăite în război, fie din rațiuni mnemonice, fie documentare sau psihoterapeutice. Mai mult, o comparație între însemnările zilnice ale lui Jünger cu cele, adesea fragmentare, ale altor combatanți sau cu celebrele scrisori trimise acasă de studenții ulterior căzuți pe front (*Kriegsbriefe gefallener Studenten*, ed. de Philipp Witkop, 1915,1928) arată că poziția scriitorului nu era

una singulară; atitudinea lui față de război, față de participarea la diferite operații militare, curajul în luptă, disprețul față de moarte, entuziasmul pentru manevre ofensive își găsesc o multitudine de corespondențe în aceste documente. Lipsesc, în schimb, la el patosul religios și exaltarea naționalistă. „Comparate cu *Kriegsbriefe gefallene Studenten*, însemnările lui Jünger sunt de o uimitoare abstinență ideologică și lipsă de frazeologie” (Helmut Kiesel, „Einleitung”, în ed. cit., vol. II, p. 42).

[←7]

Prefața la prima ediție a cărții, în In *Stahlgewittern. Historisch-kritische Ausgabe*, ed. cit., vol. I, p. 20.

[←8]

De fapt, la inițiativa tatălui său, care a avut curiozitatea s-o citească, i-a intuit valoarea și i-a tipărit-o în regie proprie, drept nume al „editorului” figurând acela al grădinarului său, Robert Maier.

[←9]

S-a tradus în spaniolă (1922), engleză (1929), franceză (1930), polonă (1935), română (1936), letonă (1937), suedeză (1964), italiană (1966), olandeză (1995), rusă (2000), finlandeză (2008), norvegiană (2010), daneză (2012), portugheză (2013) - Helmut Kiesel, „Nachwort”, în Ernst Jünger, *In Stahlgewittern*, Klett-Cotta, Stuttgart, 2014, p. 295.

[←10]

De reamintit că războiul a costat viața a 10 milioane de oameni (soldați și civili), a rănit și mutilat 18 milioane; germanii au pierdut două milioane de soldați dintre care 60% tineri între 19 și 29 de ani.

[←11]

Cf. și Volker Katzmann, *Ernst Jünger magischer Realismus*, Georg Olms Verlag, Hildesheim, New York, 1974, p. 24.

[←12]

Kriegsausbruch 1914, ed. cit., p. 544.

[←13]

Cf. și Gerhard Nebel, *Ernst Jünger*, Marées Verlag, Wupertal, 1949, p. 297.

[←14]

Apare un fel de reducție a temporalității cu deosebire izbitoare atunci când se compară *În furtuni de oțel* cu *Păduricea 125* și *cu*

Foc și sânge care toate istorisesc cam aceleași evenimente din Marele Război, în aproape aceiași termeni, dar în vreme ce în prima scriere ele se întind pe patru ani, în a doua pe câteva săptămâni, iar în ultima pe câteva zile. Reducției temporale îi corespunde astfel o schimbare de optică, de la planul general, în datele asumate, la gros-planuri în care detaliile sunt mărite, dilatate progresiv de la o scriere la alta. Este ca și cum în volumul *În furtuni de oțel* realul ar fi văzut cu ochiul liber, pe când în celelalte scrieri el ar fi mărit cu ajutorul unui microscop cu o putere crescândă care ar permite privirii să coboare tot mai mult în adânc.

[←15]

Cf. și Martin Meyer, *Ernst Jünger*, Carl Hanser Verlag, München, 1990, p. 23. Nu întâmplător, infinitul mic al insectelor l-a fascinat într-atât pe Jünger, încât până și în rarele momente de răgaz, când vehemența atacurilor inamice se mai domolea, pornea la vânătoare de insecte, dotat fiind cu tot echipamentul necesar. Entomologia (posesor al unei colecții de aprox. 40 000 de insecte adunate de el din toate colțurile lumii, a publicat articole în reviste de specialitate, a descoperit opt varietăți de insecte numite după numele său, iar în 1985 a instituit premiul ce-i poartă numele pentru performanțe deosebite în domeniu), călătoriile, lecturile și scrisul au reprezentat, cum se știe, direcțiile fundamentale pe care și-a ordonat întreaga existență

[←16]

Cronologia este întreruptă doar în capitolul „Douchy și Monchy”, în care ni se ține o „lecție” despre felul în care este construită și organizată substructura de apărare a poziției germane.

[←17]

„Am observat aici și, de fapt, pe tot timpul războiului doar în această bătălie, că există un fel de groază, stranie ca o țară necercetată. Astfel, în aceste clipe, nu simțeam niciun fel de spaimă, ci o dezinvoltură superioară și aproape demonică; și accese surprinzătoare de râs, imposibil de stăpânit.” Karl Heinz Bohrer (*Die Ästhetik des Schreckens. Die pessimistische Romantik und Ernst Jüngers Früwerk*, Ullstein, Frankfurt/M, Berlin, Viena, 1983, pp. 473 și urm.) e de părere că alături de *oroare*, *subit* și *spaimă*, *dezinvoltura* este un concept-cheie, în descendența decadentismului *fin de siècle* care definește

estetica operei de tinerețe a lui Jünger, în special a *Inimii aventuroase* (*Das Abenteurliche Herz*, 1929, ed. a II-a modificată substanțial în 1938). Un citat din această scriere (colecție de proze scurte ale căror teme sunt timpul, moartea, tainele și visul, mizând pe efectele unei retorici a aluziei și absenței, în care insolitul alternează cu enigmaticul, diafanul cu macabrul și coșmarescul) poate fi în bună măsură lămuritor și pentru *În furtuni de oțel*: „*Désinvolture* ca grație irezistibilă a puterii este o formă specială a voioșiei - firește și acest cuvânt ca atâtea altele din limba noastră are nevoie să fie restaurat. Voioșia aparține celor mai teribile arme de care dispune omul - el o poartă ca pe o armură divină prin care poate rezista spaimelor distrugerii" („Das Abenteuerliche Herz", ed. II-a, în *Sämtliche Werke*, ed. cit., vol. IX, p. 261).

[←18]

Frédéric de Towarnicki, *Ernst Jünger*, *Récits d'un passeur de siècle*, Éditions du Rocher, Paris, 2000, p. 76.

[←19]

Uneori, precum în cazul *Păduricii 125*, în amintirea combatanților va rămâne, crede autorul, nu petecul de pământ din calcar și nisip, ci valoarea lui simbolică, faptul că în el este adunată nesfârșita osteneală a luptătorilor pe front: toate marșurile grele, toate săptămânile de muncă, toate nopțile nedormite, tot zbuciumul îndurat. „Pădurica nu poate fi un loc ca oricare altul deoarece fiecare pas făcut în ea a trebuit plătit cu viața și deoarece aici destinul mare al popoarelor a fost trăit și suferit prin destinul individului." („Das Wäldchen 125", în *Sämtliche Werke*, vol. I, ed. cit., p. 420.)

[←20]

Ideea prezentului infinit revine sub diverse forme și în *Păduricea 125* ca, de pildă, în această mărturisire directă în care se simte, în ciuda formulării rezervate, o anume melancolie a inaccesibilității: „Uneori mă gândesc că odată cu marșul nostru a început un război de o sută de ani; imaginea păcii pare îndepărtată și ireală ca un vis sau ca o țară de dincolo" *(Sämtliche Werke,* vol. I, ed. cit., p. 380).

[←21]

E. R. Curtius, *Literatura europeană și Evul Mediu latin*, traducere de Adolf Armbruster, introducere de Alexandru Duțu, Editura Univers, București, 1970, p. 115 și urm.

[←22]
Niels Penke, *Ernst Jünger und der Norden*, Winter, Heidelberg, 2012, apud. Helmuth Kiesel, *Einleitung*, ed. cit., vol. II, p. 67.
[←23]
Comentatori sârguincioși au observat totuși câteva abateri, de altfel absolut minore, de la dezinteresul constant al autorului pentru zona politică. Astfel este scena în care el amintește în treacăt de uralele și cheful soldaților prilejuite de ziua de naștere a împăratului - aș zice mai degrabă manifestări de bună dispoziție și veselie, în tradiția petrecerilor studențești, decât atitudine neapărat promonarhică; și câteva pagini din Jurnal, care nu mai apar în volumul *În furtuni de oțel*, în care Jünger își exprimă nemulțumirea pentru propunerea de pace avansată Antantei de Tripla Alianță (decembrie 1916 - cf. nota 68 la traducerea de față a lucrării *În furtuni de oțel*); după cum tot în Jurnalul de război mai apar ici, colo momente de exaltare legate de „manifestarea elementară a forței germane” (ed. cit., p. 376) sau în martie 1918, exclamația „Laudă, de trei ori laudă soldatului german. Cine altminteri ar fi ținut piept în asemenea condiții unei lumi pline de dușmani?” (ed. cit., p. 386.), ceea ce din partea unui ofițer german combatant era, s-o recunoaștem, perfect de înțeles.
[←24]
Comentariile de față au precumpănitor în vedere această ultimă variantă.
[←25]
Cf. analiza lui Ulrich Böhme (*Fassungen bei Ernst Jünger*, Anton Hain, Meisenheim am Glan, 1972, pp. 105-126) aplicată jurnalelor din cel de-al Doilea Război Mondial. Jünger era de părere că nicio operă nu este decât relativ terminată, că, recitită după o vreme, ea se dovedește perfectibilă, că forma nu se mai acoperă perfect cu conținutul: „Cuvântul trebuie să nimerească asemenea unei lame bine ascuțite” („Auf eigenen Spuren. Anlässlich der ersten Gesamtausgabe”, în *Sämtliche Werke,* vol. XVIII, ed. cit., p. 468).
[←26]
„Când m-am întors din război și mi-a fost servită Convenția de la Versailles, mi-am zis că e o chestie canibalică ce trebuie schimbată neapărat” (Dintr-un interviu dat de scriitor revistei *Spiegel* din 16. VIII. 1982).

[←27]
Imposibilitatea de a plăti asemenea aberante reparații de război a dus finalmente, cum se știe, la moratoriul Hoover din 1931, care a micșorat drastic datoria Republicii de la Weimar. Pentru lipsa de pragmatism și viziune a acestui Tratat de pace, ca și pentru punerea sub interogație a unor „mituri" istoriografice privind vocația agresiunii, totalitarismului, antisemitismului exclusiv a Germaniei, ca și pentru responsabilitatea doar a acesteia în declanșarea Primului Război Mondial, cf. Lucian Boia, *Tragedia Germaniei* 1914-1945, Editura Humanitas, București, 2010, 2015.
[←28]
Cf. *Politische Publizistik* 1919 bis 1933, Sven Olaf Berggötz (editor), Klett-Cotta, Stuttgart, 2001, volum comentat nu o dată cu acrimonie și rea credință. De pildă, Steffen Martus, „Kriegerische Leistung an der Nähmaschine", în *Berliner Zeitung* din 16-17 februarie 2002.
[←29]
Cf. H. Kiesel, „Nachwort", ed. cit., p. 305.
[←30]
H. Kiesel, „Einleitung", ed. cit., pp. 116-117.
[←31]
Ibidem, ed. cit., p. 120.
[←32]
A se vedea mărturiile locotenentului Rudolf Spohr în Karl O. Paetel, *Ernst Jünger*. *Weg und Wirkung*, Klett-Cotta, Stuttgart, 1949, pp. 136-140. Citate de mine integral în prefața la traducerea *Grădini și drumuri. Însemnări caucaziene*, Editura Polirom, București, 2002, p. 21.
[←33]
Elogiul adus curajului și performanței militare a luptătorilor apare subliniat energic, într-un registru al eroismului patetic, doar în „Cuvântul introductiv" al primei variante, din 1920, a cărții: „ ... pe acest fundal întunecat se înalță cu atât mai strălucitor bărbatul adevărat, luptătorul modest, autentic, împins de spirit, care și-a făcut datoria până în ultima zi la fel ca în prima. În schimb, ce a fost beția din 1914? O sugestie în masă! Și totuși câți oameni n-am cunoscut care sub pânza cenușie a tunicii ascundeau o inimă de aur și o voință de oțel, o selecție a celor mai destoinici care s-au aruncat în brațele morții

- cu aceeași bucurie statornică. [...] Fie ca această carte să dea o idee de ceea ce ați realizat. Noi am pierdut mult, poate totul, chiar și onoarea. Dar un lucru rămâne: amintirea voastră glorioasă, amintirea celei mai superbe armate care a purtat vreodată armele și amintirea celei mai formidabile lupte ce s-a dat vreodată" (*In Stahlgewittern. Historisch-kritische Ausgabe*, vol. I, p. 21).

[←34]

Poate fi aici și un reflex al eticii militare prusiene, al tradiției epocii bismarckiene, potrivit căreia patria era pentru generația tânără a acelor ani o noțiune vie, Kaiserul un simbol puternic, iar eroismul, demnitatea, onoarea norme etice superioare.

[←35]

Ideea după care războiul nu este pus la cale de politicieni ori diplomați, ci zace adânc în sufletul omului străbate ca un fir roșu eseul *Lupta ca trăire interioară*. De unde, „justificarea ontologică a condiției de războinic" (H. L. Arnold, op. cit., p. 41). Scris cu o forță de expresie incandescentă, eseul este, pe de-o parte, rememorare a acelorași evenimente trăite pe front în anii războiului, alese anume pentru caracterul lor pilduitor mai cu seamă în zona coșmarescului; pe de alta, o suită de analize percutante de stări lăuntrice proprii luptătorului, precum setea de sânge, groaza, suferința, curajul, potențarea vitalității sub semnul erosului ș.a. Tot ceea ce n-a intrat în volumul *În furtuni de oțel* ca introspecție, confesiune, reflecție filosofică pe marginea celor trăite formează conținutul acestui remarcabil eseu.

[←36]

K. H. Bohrer, op. cit., p. 115.

[←37]

Acest nou tip uman făurit de război și apariția noii tehnici moderne de luptă l-au impresionant profund pe Jünger și i-au inspirat eseul *Muncitorul*, scriere cu ecouri nietzscheene, al cărui vizionarism este astăzi de o evidență tulburătoare și care conturează liniile de forță ale unei noi lumi dominate de materialism, de tehnică și de nihilism. Este foarte probabil că aici trebuie văzut răspunsul la interogația privind sensul major al războiului și pierderea lui de către germani, interogație care traversează de o manieră sau alta toate scrierile sale legate de conflagrația mondială. Ulterior avea să mărturisească: „în 1917,

apariția pe front a tancurilor și a aviației, creșterea bruscă a puterii tehnicii mi-au ridicat multe întrebări. Sub ochii noștri se contura Primul Război Mondial al mașinilor și aveam impresia că acest război ne antrenează în vârtejurile nihilismului. M-am întrebat dacă omul modern are capacitatea să depășească nihilismul european anunțat de Nietzsche și caracterizat de prăbușirea vechilor valori. [...] în 1932 mă gândeam într-adevăr la apariția unui nou tip de om planetar, purtător al unei noi structuri în care diferențele să fie abolite (...) «Muncitorul» este figura centrală a unui nou materialism, stadiul ultim al voinței de putere. (...) Mii de lucruri depun mărturie despre un nou mod de viață pe cale de a se naște și despre un spirit nou. Iar sistemul care subînțelege toate astea este tehnica modernă cu multiplele ei rețele." (Frédéric de Towarnicki, op. cit., pp. 50-51.)
[←38]
„Der Kampf als inneres Erlebnis", în *Sämtliche Werke*, vol. VII, ed. cit., p. 37.
[←39]
Ibidem, p. 49.
[←40]
Ibidem.
[←41]
Ibidem, p. 22.
[←42]
O explicație psihologică a acestui mod general detașat de a scrie a încercat s-o dea prietenul său Ernst Niekisch, unul din conducătorii național-bolșevicilor din Republica de la Weimar: „Jünger vrea să vadă, vrea să penetreze lucrurile până la ultima lor adâncime; el refuză să primească imaginea distorsionată, urâțită sau înfrumusețată, formată prin influența simțurilor indiferent de natura lor. Este motivul pentru care evită din instinct orice fel de angajare. Omul angajat nu poate fi obiectiv, el se pune în serviciul unei cauze, simpatia îi este cumpărată. El își extrage din ea maniera de a gândi, o preferă, devine partizanul ei. Ceea ce Jünger nu vrea sub niciun motiv. Astfel se explică atitudinea distanțată pe care o stabilește între el, persoane și lucruri." (*Antaios*, martie 1965, citat după Banine, *Portraits d'Ernst Jünger*, La Table Ronde, Paris, 1971, p. 247.)
[←43]

H. Kiesel, „Einleitung”, în *In Stahlgewitter*, Historisch-kritische Ausgabe, ed. cit., vol. II, p. 469.
[←44]

Din arhiva scriitorului publicată de Karl O. Paetel, în *Ernst Jünger in Selbstzeugnissen und Bilddokumenten*, Rowohlt, Hamburg, 1963, p. 70. „Cât de rare sau de frecvente vor fi fost asemenea practici în armata germană e greu de spus. Mai ales că dezvăluit, difuzat pe scară larg și comentat în fel și chip a fost aproape numai reversul lor, atrocitățile săvârșite asupra populației civile și a prizonierilor de război, iar mediile, literatura și arta cinematografică postbelică s-au complăcut în a forja stereotipul grotesc al ofițerului «fascist» (curios, nu «nazist»!), înțepenit în glacialitate inumană și rigidități de automat, sluțit de ură, mai degrabă lătrând decât vorbind, sadic, feroce, uneori psihopat sau imbecil. Un șablon passe-partout cultivat atât de energic și înrădăcinat cu atâta vigoare în mentalul colectiv, încât azi, inclusiv la noi, «fascist» (întotdeauna imaginat în uniformă germană) a devenit cuvânt de ocară (de ce nu și «bolșevic»?), sinonim cu «brută sinistră»” (din prefața la *Grădini și drumuri*, ed. cit., p. 18).
[←45]

Helmut Lethen, „Neue Sachlichkeit”, în Deutsche Literatur. Eine Sozialgeschichte, vol. 9, Weimarer Republik - Drittes Reich. Avangardismus. Parteilichkeit. Exil, 1918-1945, ed. de H. A. Glaeser, Rowohlt Verlag, Hamburg, 1983.
[←46]

Vezi mai sus, nota 2 de la p. 12.
[←47]

Bohrer, op. cit., pp. 107 și urm.
[←48]

„Cuvintele lui, rimele lui [din *Orlando furioso*], citite în răgazurile dintre o luptă și alta m-au motivat. Și nu retorica și ideologia războinică dezvoltate după victoria din războiul franco-prusac de la 1870-1871, a cărei importanță a fost supraestimată de părinții noștri.” (Ernst Jünger avec Antonio Gnoli et Franco Volpi, *Les prochains titans*, trad. de Myriam Bouxaher, Grasset, Paris, 1998, pp. 19-20.)
[←49]

Ne-o spune autorul însuși în prefața la prima ediție a volumului *În furtuni de oțel*: „Scopul acestei cărți este de a descrie concret

pentru cititor ceea ce a trăit un infanterist, ca pușcaș și conducător, în mijlocul unui regiment vestit, în timpul Marelui Război și ce a înțeles el despre lucrurile astea. [...] Mi-am păstrat prospețimea trăirilor. Omul înclină spre idealizarea realizărilor sale, spre escamotarea a ceea ce e urât, meschin și cotidian. Pe nesimțite își pune pecetea de «erou». Eu nu sunt reporter de război, eu nu prezint o colecție de eroi. Eu nu vreau să descriu cum ar fi putut să fie, ci cum a fost. Gradul de concretețe al unei asemenea cărți dă măsura valorii ei lăuntrice. Războiul se compune ca toate actele omenești din bine și din rău. Doar că aici, unde forța popoarelor se intensifică la extrem, contrariile apar mai strident. Alături de valori eminente se cască abisuri din cele mai întunecate etc." (*In Stahlgewittern*, Historisch-kritische Ausgabe, ed. cit., vol. I., p. 20).
[←50]
Deziluzia s-a instalat neașteptat de repede, chiar dacă ulterior, în focul luptelor, ea avea să fie depășită. La 8 ianuarie 1915, Jünger nota în jurnalul său de război: „Peste zi am făcut din nou de gardă în tranșee, slavă Domnului că azi vom fi schimbați. 60 de ore fără somn, în umezeală și frig, sunt nesfârșite. Încep să am ca odinioară în Algeria [e vorba de ședederea, în cadrul Legiunii Străine, la Sidi Bel Abbès, între 8 noiembrie și 20 decembrie 1913, n. tr.] cu totul altfel de idealuri. O viață studențească temeinică, cu jilț și pat moale, un mic cerc de prieteni, fără legături prostești, excursii frumoase și cărți bune. Și o colecție de coleoptere." (*Kriegstagebuch*, ed. cit., p. 12.)
[←51]
Les Éditions de Minuit, Paris, 2013.
[←52]
In Stahlgewittern, Historisch-kritische Ausgabe, vol. I, ed. cit., p. 68.
[←53]
Gerhard Loose, *Ernst Jünger. Gestalt und Werk*, Vittorio Klostermann, Frankkfurt/M., 1957 admite doar varianta deformării.
[←54]
Prima, în 1942, odată cu apariția cărții *Grădini și drumuri*.
[←55]
Această din urmă acuză este poate singura care l-a afectat profund prin falsitatea, grosolănia și reaua ei credință. Mai ales

că era bun prieten cu evreul de origine română Valeriu Marcu, autor al unei cărți despre Lenin și participant la revoluția lui Bela Kun (profesorul Andrei Corbea a scris în mai multe rânduri despre acest personaj interesant, de o inteligență sclipitoare), și pe care, atunci când s-a dezlănțuit prigoana împotriva evreilor, l-a invitat să locuiască la el. Acesta i-a dat un răspuns emoționant: „Tot ce poate fi împărțit, tot ce-mi aparține este de aici încolo pe jumătate al tău.” (*Ernst Jünger avec Antonio Gnoli et Franco Volpi*, ed. cit., pp. 46-47.)
[←56]

Ernst Jünger, *Politische Publizistik*. 1919 bis 1933, Editat, comentat și cu o postfață de Sven Olaf Berggötz, Klett-Cotta, Stuttgart, 2001.
[←57]

Ernst Jünger und die „Konservative Revolution”. Überlegungen aus Anlaß der Edition seiner politischen Schriften, IASL, la https://www.academia.edu/25914898/Ernst_J%C3%BCnger_und_die_Konservative_Revolution_._%C3%9Cberlegungen_aus_Anla%C3%9F_der_Edipolitischen_Schriften.
[←58]

„Pentru mine e o diferență fundamentală între Primul și al Doilea Război Mondial: primul a fost un război între națiuni, al doilea a fost unul cosmopolit. De asemenea raportul meu cu experiența conflictului a fost diferită: în prima m-am identificat cu idealurile care l-au dezlănțuit, eroismul și apărarea patriei fiind încă, într-un anume sens, valori; în timpul celui de-al doilea, în schimb, realitatea care conta pentru mine era alta față de evenimente. Se crease o distanță, o fractură care nu putea fi de nimic astupată. De unde întoarcerea asupra mea însumi, asupra lumii mele interioare, asupra realității cărților și a literaturii. Ca și cum actorul de altădată ar fi dispărut, lăsând locul doar spectatorului.” (*Ernst Jünger avec Antonio Gnoli et Franco Volpi*, ed. cit., pp. 81-82.) „Nu mai sunt de mult un om al războiului, ci doar un om gata să se bată fără greș împotriva oricărei violențe sau injustiții.” (Frédéric de Towarnicki, op. cit., p. 78.)
[←59]

Se procedează uneori cu atâta rea credință, încât un autor ca Wolfgang Kaempfer (1923-2009), scriitor și eseist cunoscut, vorbind, între altele, despre aceleași scrieri de tinerețe ale lui

Jünger afirma că acesta a aureolat evenimentele șocante, transformându-le în trăiri, și că despre mizeria, absurditatea și groaza războiului nu aflăm decât indirect, că până și titluri ca *În furtuni de oțel*, *Foc și sânge*, ș.a. trădează o intenție eroică ce indispune. („Traditionalismus”, în *Deutsche Literatur. Eine Sozialgeschichte*, Ed. de A. Glaeser, vol. 9, Rowohlt Verlag, 1983, p. 191.)
[←60]

„Toate astea”, avea să declare scriitorul, „le privesc cu o anumită distanță. Acești detractori sunt mereu aceiași. Sunt cei care nu mă iubesc, și e dreptul lor; cei care au pierdut războiul, războiul lor ideologic, care se află într-o situație inconfortabilă, dezorientați, și care mă dușmănesc poate fiindcă n-am fost un scriitor angajat, respectiv executat. Angajamentul unui scriitor e întotdeauna o capcană în care el se pomenește mai devreme sau mai târziu captiv. Alții mă dușmănesc pur și simplu fiindcă mi-am apărat țara. Ceea ce francezii, destul de uimitor, înțeleg mai bine decât unii dintre compatrioții mei.” (Frédéric de Towarnicki, op. cit., p. 18.)
[←61]

Am prezentat pe scurt receptarea negativă în Germania a operei lui Ernst Jünger în prefața la traducerea *Jurnalelor pariziene*, Editura Humanitas, București, 1997, p. 8 și urm. O analiză amănunțită a fazelor acestei receptări în Norbert Dietka, *Ernst Jünger-Bild der bundesdeutschen Kritik* (1945-1985), Peter Lang, Frankfurt/M. 1987, iar mai recent la Lothar Blum, *Ernst Jünger im 20. Jahrhundert*, Wilhelm Fink, München, 1995.
[←62]

Norbert Frei, „Von deutscher Erfindungkskraft oder: Die Kollektivschuldthese in der Nachkriegszeit”, în *Rechtshistorisches Journal*, 16 (1997), pp. 621-634.
[←63]

Ernst Nolte, „Die Vergangenheit, die nicht vergehen will. Eine Rede, die geschrieben, aber nicht gehalten werden konnte”, în *Frankfurter Allegemeine Zeitung* din 6 iunie 1986.
[←64]

„Jünger este prin natură incoruptibil: chiar dacă ar vrea să se schimbe în acest punct, n-ar putea, cu riscul chiar de a se pierde, risc la care n-a încetat niciodată să se expună în timpul

nazismului și de care a scăpat pentru că se întâmplă ca Providența să-i apere și pe cei drepți” (Banine, op. cit., p. 80).
[←65]

Și asta în virtutea unei legi (217/2015) nu doar grosolan concepute, profund nedrepte și fără obiect în realitatea societății românești de azi, ci și perverse căci aplicarea ei riscă să obțină efectul invers decât cel scontat.
[←66]

„Kein schönerer Tod ist auf der Welt”: primul vers dintr-un cântec soldățesc foarte popular, inspirat de o compoziție a meistersingerilor din secolul al XVI-lea, în versiunea remodelată a lui Karl Wilhem Göttling (1793-1869), clasicist și specialist în literatura germană veche.
[←67]

Această comparație dezvoltată, aglutinată cu un simbol, care contrastează singular și imprevizibil cu discursul „nud”, direct, în stil de cronică al restului cărții ar reprezenta o influență a imaginilor expresionist simbolice ale lui Alfred Kubin (1877-1954: ilustrator de carte, gravor, scriitor austriac), frecventat de Jünger și pomenit de el nu o dată în jurnalele sale (Martin Meyer, *Ernst Jünger*, Carl Hanser Verlag, München, Viena, 1990, p. 23).
[←68]

De reamintit că războiul de poziție sau războiul de tranșee, spre deosebire de războiul de manevră, era acela a cărui strategie consta în protejarea propriei poziții și în încercarea repetată de străpungere a liniilor inamice. Combatanții se adăposteau într-un sistem complicat de tranșee bine consolidate și șanțuri de comunicație, construite de-a lungul liniilor de front și protejate de rețele de sârmă ghimpată. Războiul de acest tip, favorizat de progresul tehnic al armamentului militar (mitraliere, tunuri, obuziere, tancuri, avioane), era mai mult defensiv și ducea frecvent la o înghețare a conflictului și la epuizarea reciprocă a adversarilor. Marele Război a fost, până în primăvara lui 1918, război de tranșee. În cazul asalturilor, pierderile erau enorme. Numai în bătălia pentru Verdun (21 februarie-19 decembrie 1916), considerată un simbol pentru lipsa tragică de rezultate a războiului de poziție, au pierit, au fost răniți și dați dispăruți în jur de șapte sute de mii de oameni. Iar în cea de pe Somme (1 iulie-18 noiembrie 1916) un milion de oameni.
[←69]

În germană, *Kriegsmutwillige* (*Krieg*, război + *mutwillig*, zburdalnic, neastâmpărat, îndrăzneț, voios), formație ad-hoc cu sens sarcastic, pornind de la *Kriegsfreiwillige* (voluntari de război). Observația îi aparține lui Henri Plard, traducătorul în franceză al cărții lui Ernst Jünger; cf. Ernst Jünger, *Orages d'Acier. Journal de guerre*, Christian Bourgois (edit.), Paris, 1970, nota 1, p. 17.
[←70]

E vorba de *Kriegstagebuch* 1914-1918 (*Jurnal de război 1914-1918*), Helmuth Kiesel (edit.), Klett-Cotta, Stuttgart, 2010.
[←71]

Deziluzia s-a instalat neașteptat de repede, chiar dacă ulterior, în focul luptelor, ea avea să fie depășită. La 8 ianuarie 1915, Jünger nota în jurnalul său de război: „Peste zi am făcut din nou de gardă în tranșee, slavă Domnului că azi vom fi schimbați. 60 de ore fără somn, în umezeală și frig, sunt nesfârșite. Încep să am ca odinioară în Algeria [e vorba de șederea, în cadrul Legiunii Străine, la Sidi Bel Abbès, între 8 noiembrie și 20 decembrie 1913, n.tr.] cu totul altfel de idealuri. O viață studențească temeinică, cu jilț și pat moale, un mic cerc de prieteni, fără legături prostești, excursii frumoase și cărți bune. Și o colecție de coleoptere." (*Kriegstagebuch*, ed. cit., p. 12.)
[←72]

Heil Dir im Siegerkranz; textul a fost compus în 1790 de Heinrich Harries în onoarea regelui Danemarcei, apoi prelucrat (1793) de Balthasar Gerhard Schumacher în onoarea regelui Friedrich Wilhelm al II-lea, devenind între 1795-1871 imnul popular al Prusiei, iar între 1871-1918, imnul imperial și un fel de imn național german. Se cânta pe melodia lui *God save the King*. Încercări făcute în cursul Primului Război Mondial de schimbare a melodiei au eșuat.
[←73]

De fapt, era vorba de un curs care permitea absolvenților (gradați) să aspire la gradul de ofițer (*Kriegstagebuch*, ed. cit., p. 16).
[←74]

Friedrich Christian Laukhard (1757-1822), scriitor german, autor de romane și scrieri autobiografice. A participat ca voluntar în armata prusacă în primul război al coaliției statelor germane și Austriei împotriva Franței (1792-1807), calitate în

care va fi de față și la celebra bătălie de la Valmy. A avut o viață aventuroasă și din cauza patimei beției n-a avansat în ierarhia militară.
[←75]
„Hei, taie-i beregata cu aia!” (în lb. fr. în original).
[←76]
„În ce mă privește, eu aș prefera să mi-o păstrez” (în lb. fr. în original).
[←77]
E vorba de un atac al francezilor asupra poziției germane de la Perthes (40 km sud-est de Reims) în care germanii au fost masiv bombardați, între 23 februarie și 1 martie 1915, suferind pierderi grele (cam o treime din compania lui Jünger a fost decimată).
[←78]
„Estaminet”, în original.
[←79]
Aluzie la romanul picaresc și de „formare”, al lui H. J. Chr. von Grimmelshausen (1622-1676), inspirat din Războiul de Treizeci de ani, *Der abenteuerliche Simplicissimus Teutsch* (*Aventurosul Simplicius Simplicissimus*), 1668, al cărui erou omonim în cel de-al XXVIII-lea capitol al cărții se adâncește într-o vânătoare acerbă de păduchi, amintindu-și totodată versurile unui cântec soldățesc pe aceeași temă. Romanul va fi citat de Jünger și în jurnalele din al Doilea Război Mondial, intitulate *Pagini din Kirchhorst*; înfățișând realist samavolniciile săvârșite de trupe străine asupra populației rurale, *Aventurosul Simplicius* i-a apărut autorului ca o anticipare a „dezastrelor războiului” din Germania anilor 1944-1948 (cf. V. Nișcov, „Agonie și sfârșit”, prefață la trad. vol. *Pagini din Kirchhorst*. *Coliba din vie. Ani de ocupație*, Editura Polirom, Iași, 2004, p. 33).
[←80]
În apropierea localităților Mars-la-Tour și Gravelotte au avut loc în august 1870 lupte grele în războiul franco-prusac, când două corpuri prusiene de armată, după o serie de episoade cu final incert, au învins mult mai puternica armată franceză de pe Rin, obligând-o să se retragă în fortăreața din Metz.
[←81]
E vorba de Grande Tranchée de Colonne, drum forestier care leagă Hattonchâtel de Verdun pe o distanță de 25 km. A fost

trasat în 1786 de Ch. Alexander Calonne, ministru sub Ludovic al XVI-lea și la ordinele acestuia. În timpul Primului Război Mondial a fost teatrul unor lupte crâncene.
[←82]
Lupta de la Les Eparges din aprilie 1915 urmărea cucerirea înălțimilor de la Combres și Maas în vederea pregătirii ofensivei de la Verdun.
[←83]
Asupra acestui moment Jünger avea să revină mult mai târziu. În scrierea memorialistică *Siebzig verweht* (*Șaptezeci spulberați*) IV, relatând o preumblare prin cimitirul Montparnasse, notează în 26 iunie 1987: „Cu deosebire m-a tulburat inscripția de pe o piatră funerară, pe care erau intercalate sub formă de mozaic câteva ordine: «Ferdinand Melin. Lieutenant au 67. Reg. d'Inf. Mort pour la France aux Eparges. Le 20. Fevrier 1915.» Mi-a dat de gândit. Camaradul va fi căzut în bătălia în care mi-am primit botezul focului. Atunci când am înaintat sub tir de șrapnele, m-a izbit un tânăr soldat. I-am văzut fața - am notat și atunci -, era a unui ofițer muribund care și-a tras haina peste el cu o mișcare obosită. De atunci au trecut șaptezeci de ani; am să verific data la Wilflingen" (*Kriegstagebuch*, ed. cit., nota lui H. Kiesel, p. 484).
[←84]
În ediția din 1924 a cărții, acest pasaj care marchează un moment de răscruce existențială este pe larg comentat din nevoia irepresibilă de a-i fixa sensul și de a schița resorturile unei schimbări lăuntrice, curente în viața de front: „Deși mi-am propus ca în această carte să-mi reprim introspecția, vreau totuși să mă refer în treacăt la acest moment, atât de important pentru experiența războiului, al primei întâlniri cu oroarea. Și oroarea ținea de acele lucruri care ne atrăseseră atât de irezistibil în război. O perioadă lungă de ordine și de lege, ca aceea care se afla în spatele generației noastre, scoate la iveală o adevărată foame, avidă de extraordinar, potențată și de literatură. Între alte nenumărate întrebări, ne preocupase și aceasta: Oare cum arată un peisaj în care morții zac neîngropați? Și încă nu bănuiam că în acest război cadavrele aveau să fie lăsate adesea luni de zile în vânt și vijelie, precum odinioară corpurile spânzuraților pe eșafod. Iar acum, văzând pentru prima oară oroarea, am avut un sentiment greu de

descris. Deoarece vederea și recunoașterea obiectelor se bazează pe exercițiu, ceva complet necunoscut se lasă greu descifrat de privire. Astfel trebuia iar și iar să fixăm aceste lucruri pe care nu le mai văzusem și al căror sens nu-l puteam pricepe - erau pentru noi complet neobișnuite. Ca într-un vis, ca într-o grădină plină de plante stranii pășeam pe acest pământ pe care zăceau pretutindeni morți cu membre dislocate, cu chipuri schimonosite și culorile îngrozitoare ale putreziciunii. Abia mai târziu ne-am dat seama clar de ceea ce ne înconjura. Iar în cele din urmă ne-am obișnuit într-atâta cu oroarea, încât atunci când dădeam de un mort în spatele unui dâmb sau pe un șleau, imaginea lui nu ne declanșa în minte decât acest gând trecător: «un cadavru», ca și cum am fi gândit: «o piatră» sau «o floare».” (*In Stahlgewittern*, Historisch-kritische Ausgabe, vol. I, ed. de Helmuth Kiesel, Klett-Cotta, Stuttgart, 2014, p. 68).
[←85]
Germ. „Salonschuss” și „Kavalierschuss”, expresii argotice pentru lovituri ușoare, în special la față.
[←86]
Germ. „Kohlenkäste”, expresie argotică, desemnând obuzele de calibru mare, eventual obuze antitanc.
[←87]
În *Jurnal*, pasajul continuă cu o mică scenă de gen, abia schițată, în care simplitatea unor gesturi mărunte confirmă un adevăr universal: suferința are uneori puterea de a umaniza, în cazul de față măturând adversitățile dintre combatanții inamici, manifestate furibund pe câmpul de bătaie: „Zăceam lângă un student persan care a vrut să-și împartă cu mine țigara. Era acolo și un francez cu medalii din Maroc, Sahara etc., care fusese și el în Sidi-Bel-Abbès. În biserică se dădea o supă bună, la dorința francezului, i-am făcut rost de o oală bună. Mirat, mi-a zis: «Credeam că aici se suferă de foame, *mais il ya du tout par ici* [dar sunt de toate pe-aici]»!” (*Kriegstagebuch*, ed. cit., p. 39.)
[←88]
Conferențiar universitare cu drept de a preda, fără a fi însă; profesor universitar netitularizat.
[←89]
Aluzie metonimică la uniforma de culoare cenușie a militarilor germani din epocă.
[←90]

E vorba de o piață din Hanovra numită astfel după generalul Otto von Emmich (1848-1915), participant cu importante funcții de decizie în războiul franco-prusac de la 1870 și apoi în Primul Război Mondial.
[←91]
În original, „Schangels”, formă dialectală coruptă din Jean, datând din timpul în care orașul Coblenz aparținuse Franței (1794-1814). Denumea copiii nelegitimi născuți din mame germane și tați francezi, prin extensie bastarzi. Ulterior cuvântul și-a pierdut sensul peiorativ, denumindu-i pe tinerii din Coblenz (https://de.wikipedia. org/wilki/Schängel).
[←92]
În 4 octombrie 1915, Jünger îi scria fratelui său Friedrich (Fritz) Georg: „Comand acum o grupă ca să mă obișnuiesc din nou cu tranșeele și mă aflu, aici în mijlocul unor vechi luptători, într-un adăpost adânc, aproape de grămada de ruine a satului Monchy de trei ori asaltat. Câteva gloanțe mi-au răsunat iarăși pe lângă urechi. Și azi am avut pierderi. Marea ofensivă s-a năruit. În pozițiile vecine atârnă cu sutele de sârmă. Au fost salutați cu cazmale și grenade de mână. În acele zile au fost niște detunături sălbatice, cum ți-am scris, era s-o încasez și eu. Englezii stau cam la șaizeci de metri în fața noastră. Tranșeea este amenajată minerește, adăposturile sunt realizate ca niște galerii. Când se îngroașă gluma, ne facem nevăzuți în găuri, ca nevăstuicile, căci în tranșee nu rămâne nici o palmă neatinsă. Apoi suprafața pământului este observată cu periscoape. Nu mai putem fixa obstacole, căci Tommy locuiește prea aproape. De aceea sunt înfipte în drugi role de sârmă ghimpată, așa numiții arici, și aruncate peste parapet. Aici se trage cu puștile direcționate spre ambrazuri și fante de observare, de asta în ultima vreme am avut aproape numai împușcături în cap. În micul nostru cimitir apar cruci după cruci” (*Kriegstagebuch*, ed. cit., p. 490).
[←93]
Ulterior, când conducerea armatei germane a înțeles dezavantajele războiului de poziție și, consecutiv, ale construirii unei rețele atât de complicate de adăposturi subterane s-a trecut la o strategie mai mobilă a războiului și s-a renunțat la acest sistem defensiv elaborat, devenit în noile condiții inutil sau chiar obstaculant. În 1918, însă, Jünger avea să-și amintească

nostalgic: „Ce poziții grozave erau acelea, cu galerii lungi și plăcute ca un roman de Dickens, din care se deschideau la stânga și la dreapta spații de locuit și de dormit, cămări cu muniție, ieșiri și legături transversale prin care te puteai mișca în tot sectorul fără să ieși la lumină. În Moncy, în afară de un adăpost comod pentru clipe liniștite, în care un puț luminător larg îmi arunca lumină pe masa de scris, aveam o locuință subterană la care duceau patruzeci de trepte tăiate în peretele calcaros, în așa fel încât, atunci când ne adunam la câte o partidă de jocuri de noroc, până și cele mai grele obuze se simțeau la această adâncime doar ca niște zguduituri plăcute. Într-un perete pusesem să mi se facă un culcuș mare precum paturile cu lăzi din casele țărănești westfaliene, în care dormeam, înconjurat de grinzi grele de stejar, în mijlocul rocii moi și uscate de calcar. Un bec electric atârna deasupra capului, așa că puteam să citesc comod până ce oboseam [...] Pe atunci, asigurat de rețelele de sârmă ghimpată late de cincizeci de pași, puteai să îndrăznești să dormi în pijama, iar pistolul, care stătea pregătit lângă cutia de țigări, era folosit doar când voiai să întrerupi plictiseala cu vreun tur pe-afară. Erau niște timpuri grozave!” („Das Wäldchen 125”, în E. Jünger, *Sämtliche Werke*, I, Klett-Cotta, Stuttgart, 1978, p. 315).
[←94]
Germ., „Dicke Luft”, aer dens, atmosferă apăsătoare; primejdie; în jargonul militar al Primului Război Mondial însemna foc intens.
[←95]
În *Jurnal* mai apar, fie și răzleț, dovezi ale existenței în timpul Primului Război Mondial, cel puțin pe acest front și în acest sector, a unor relații interumane normale, pașnice, între adversarii aflați în beligeranță. E ca și cum pe durate limitate, resimțite adesea benefic, oamenii și-ar fi lepădat haina militară și ar fi revenit la condiția lor de civili, cu reflexe de comunicare cvasiamicală. De pildă, în 19 octombrie 1915 o notiță care, pe de-o parte, dă seama de încredințarea oamenilor din ambele tabere că războiul avea să se termine curând, pe de alta de luciditatea comentatorului: „În orele de dimineață un om stătea de vorbă cu un englez care vorbea foarte bine germana. Acela zicea că războiul avea să se termine în două luni. S-o creadă el!” în 15 noiembrie 1915: „Noaptea asta ne-am întreținut aproape o oră cu englezii. A fost foarte interesant”. În 21 noiembrie 1915,

un om din rezerva armatei teritoriale este împușcat, prilej cu care Jünger notează: „Diener era translatorul meu când vorbeam cu englezii. Prietenul său cu care stătea mereu de vorbă era William”. (Vezi și mai jos scena desfășurată în 11 decembrie 1915, care în *Jurnal* este datată 12 decembrie.)
[←96]

Germ., „Dunsf”, abur, ceață, pâclă; foc de artilerie (în registru glumeț).
[←97]

Germ., „Schweinfront”, compus din *Schwein* (porc) + *Front*; în argoul militar îl desemnează pe soldatul combatant care îndură toată povara și toate privațiunile războiului.
[←98]

Fragmentele care urmează sunt doar parțial *citate*; în cea mai mare parte sunt parafraze, fie amplificări, completări ori aglutinări, fie rezumate ale însemnărilor din *Jurnalul de război*.
[←99]

Germ., „Latrinenparolen”, compus din „Latrine”, al cărui sens argotic este de zvon, știre, și „Parolen” .
[←100]

E vorba de încercarea eșuată a britanicilor, din mai 1917, de a sparge liniile germane pe frontul de la Arras, între Achevile și Quéant, prin desfășurarea unui atac de artilerie nimicitor.
[←101]

O însemnare confesivă din ziua următoare, în același *Jurnal*, situată între melancolie și durere învolburată, cu accente de exasperare, se află într-un surprinzător contrast, nu doar prin tonalitatea ei patetică, ci mai ales prin idee, cu sobrietatea discursului și sensul general al *Furtunilor de oțel*, motiv pentru care merită a fi citată: „În timpul unei astfel de gărzi, stând la foc, cazi pe gânduri. Te uiți pe fereastră și te întristezi văzând ce a devenit nordul Franței. Cât de diferit era acum cinci ani! Unde a rămas cultura tihnită a plăcerii vieții, acea curgere generoasă a vieții care în orășelele Franței mi-au amintit atât de mult de mica localitate din *Hermann și Dorothea* [eposul lui Goethe, n. tr.]?. Vinul roșu și pâinea albă rotundă și pufoasă, delicioasele ragoûs-uri ale bucătăriei nord-franceze, oare unde au rămas? Dar întrunirile de seară ale primarului, preotului și altor notabilități? Acea existență construită pe afirmarea voioasă a vieții?! Au dispărut! Au dispărut pentru a nu se mai întoarce

poate niciodată. Pe front, sate distruse, copaci ciuruiți de gloanțe, fântâni ruinate, câmpuri răscolite și năpădite de buruieni. Aici, în țara ocupată, un popor e constrâns la un mod de viață pe care nu l-a cunoscut niciodată, e constrâns să înghită pâinea cenușie a războiului, e constrâns să nască copii care poate mai târziu n-o să se mai adapteze la această țară a voioșiei. Eu n-am să mai pot face călătoria la Paris și Versailles și n-am să mă mai bucur de țara vinului și a bucuriei, căci între mine și voi se află un zid, curge un râu de sânge, de sânge poate inutil vărsat pentru a prăbuși milioane de mame în suferință și nenorocire. Sunt de mult în război, i-am văzut pe mulți căzând, mulți care erau vrednici să trăiască. Ce rost are această ucidere și iar ucidere? Mă tem că prea multe sunt distruse și prea puține rămân spre a se reconstrui. Înainte de război, mă gândeam ca mulți alții: jos, distrugeți vechea clădire, cea nouă va fi în orice caz mai bună. Dar acum - mi se pare că războiul a înăbușit lent cultura și tot ceea ce e mare. Războiul mi-a trezit dorul de binecuvântările păcii.” (*Kriegstagebuch*, ed. cit., p. 62.)
[←102]
În *Jurnal*, scena este relatată cu câteva detalii și comentarii în plus: „Când am părăsit azi-dimineață adăpostul am văzut o imagine curioasă. Oamenii noștri se cățăraseră peste parapet și vorbeau cu englezii peste sârma ghimpată. M-am cățărat și eu peste parapet și m-am uitat în jur. Un spectacol straniu pentru un vechi combatant de tranșee! Noroiul îngrozitor din șanțuri a apropiat ambele tabere. Toți stăteau sus pe tranșee, nu cădea niciun glonț! Un sentiment nou, necunoscut mi s-a strecurat în suflet. Pace? Dar imediat mi-a dat seama că eram ofițer. „Toată lumea jos în tranșee și trageți imediat cu mitraliera noastră!” Oamenii s-au supus în silă. Și englezii au dispărut. Totuși, era agitație în spatele ambelor linii [...]. Apoi a apărut dincolo un tânăr ofițer recognoscibil după cascheta lui mai delicată. Ne-am întreținut în engleză, apoi în franceză, în timp ce oamenii noștri ascultau în jur. I-am strigat că unul dintr-ai noștri a fost ucis de-ai lui. Mi-a răspuns că nu fusese compania lui. Ne-am povestit multe în mod amical, a fost o convorbire ciudată. Ne-am exprimat dorința de a schimba o amintire, dar ne-am zis că ar fi nepermis, căci am da oamenilor un exemplu prost [...]. Ne-am luat rămas bun și el a promis că după război o să fie pe «Unter

den Linden» [arteră principală din Berlin, n. ir.], iar eu, în schimb, am promis că o să fiu la Londra. După care a urmat o declarație solemnă de război [...], era din nou război, deși oamenii mei afirmau că le plăcea mai mult altminteri [...]. Comandantul companiei, locotenentul Wetje a fost foarte enervat de comportamentul de azi-dimineață al oamenilor și mi-a spus că mâine o să iasă în câmp deschis și o să culce la pământ fie pe unii de la noi, fie de la englezi. Și e drept, căci așa ceva nu trebuie, firește, să se mai întâmple. Eu însumi o să stau mâine la pândă cu o pușcă bună. Cu toate astea trebuie să-mi spun în sinea mea că oamenii chiar nu greșesc. Ei simt că englezul este și el om. Da, fiecare lucru are două fețe! Ofițerul englez mai spunea că țigările oamenilor noștri sunt foarte bune. L-am supărat puțin, zicând: «*Maintenant nous avons du tabac turc*!» [Imperiul Otoman era în război de partea țărilor Antantei, n. tr.] Oamenii noștri au primit de la englezi cocarde cu imaginea unui tigru. [...) un tigru însoțit de cuvintele Hindostan și Leicestershire” (*Kriegstagebuch*, ed. cit., p. 65). Scena este descrisă și în L*upta ca trăire interioară*.

[←103]

Însemnarea e de fapt din 24 decembrie.

[←104]

28 ianuarie 1916.

[←105]

Aluzie aici la vorbirea fără perdea, respectiv la lipsa de maniere etc., a tipului lanschenet, mercenar din secolele XV-XVI, care lupta în principal în solda principilor din Sfântul Imperiu Roman de Națiune Germană, dar era activ în toată Europa. Calificativul subliniază intensificator modul jargonului de front.

[←106]

În jargonul militar, adăpost săpat adânc.

[←107]

Germ., „Ratcher”, subst. de la vb. „ratschen”, a hurui, a scârțâi, a flecari, a se juli. Invenție lexicală ad-hoc, cu aspect onomatopeic, desemnând proiectile a căror explozie era însoțită de un zgomot huruitor (*Kriegstagebuch*, ed. cit., nota lui H. Kiesel, p. 502.).

[←108]

Germ., *Kartätschen* < it. *cartaggia* și *cartoccio* desemnează proiectile de artilerie umplute cu o masă mai mare de gloanțe de plumb (*Kriegstagebuch*, loc. cit.).
[←109]
Noțiunea definește exploatarea în război a principiului cantitativ în paguba celui calitativ, respectiv folosirea masivă de materiale de război, arme și muniții, pe lângă oameni, pentru anihilarea totală și violentă a adversarului în cadrul unor operații incendiare de o anvergură fără precedent și a luptelor interminabile de uzură. Industrializarea la începutul secolului al XX-lea a producției de armament a furnizat infrastructura necesară „bătăliei materialelor”.
[←110]
În original, în franceză, *coucher*.
[←111]
E vorba de 23 iunie 1916. Însemnările din această zi și din următoarele marchează practic, se vede și din titlul capitolului, operațiile militare pregătitoare ale bătăliei de pe Somme, cum se știe, una din cele mai sângeroase confruntări din istoria Primului Război Mondial, în care ofensiva franco-britanică a fost enormă (prin efectivele militare și prin armament), ca și disproporția dintre forțele combatante: jumătate de milion de germani contra două milioane și jumătate de soldați britanici și francezi. Bombardarea pozițiilor germane pe o lungime de 40 km a atins o violență ieșită din comun, resimțită puternic și de unitatea lui Jünger, deși aceasta se afla staționată la Monchy-Douchy, la câțiva kilometri nord de sectorul frontului pregătit pentru atac de artileria trupelor inamice. Aliații n-au izbutit să străpungă liniile germane, temeinic consolidate printr-un sistem puternic de fortificații subterane, operațiile fiind îngreunate și de ofensiva concomitentă a germanilor asupra orașului Verdun. Bilanțul militar pentru Aliați a fost nesemnificativ, iar pierderile au fost enorme de ambele părți. În ultima fază a bătăliei de pe Somme, va intra direct în luptă, anume la Guillemont (vezi capitolul următor), și regimentul 73 al lui Jünger.
[←112]
Leberecht Hühnchen (Leberecht Găinușă) este eroul unei serii de proze idilice ale lui Heinrich Seidel (1842-1906), inginer de renume și scriitor. Faptul că a studiat la Hanovra, unde a scris și povestirile amintite, i-a determinat pe unii militari din

regimentul hanovrez să se intereseze în mod special de persoana și de scrierile sale (*Kriegstagebuch*, ed. cit., nota lui H. Kiesel, p. 511).
[←113]
Nume dat de germani englezilor.
[←114]
25 iunie 1916.
[←115]
În 27 iunie 1916.
[←116]
Gazele de luptă utilizate, de ambele părți, în Primul Război Mondial au fost clorul, fosgenul și iperita (gazul mușstar), acesta folosit și în obuze, având deci avantajul că răspândirea lui nu depindea de vânt.
[←117]
28 iunie 1916.
[←118]
Pasajul continuă în *Jurnal* cu o scenă neverosimil de calmă, cvasiidilică, în ambianța protectoare din adâncul pământului, în contrast radical cu iadul de la suprafață: „Oamenii erau odihniți și astfel lucrurile s-au aranjat semnificativ mai romantic. Se aprinsese un foc imens [...]. Apoi s-a dat ceai cu rom și tot plutonul stătea lângă foc, vorbind, cântând și fumând. Peste tot, în nișele de cretă, flăcările lumânărilor aprinse străluceau într-un semiîntuneric romantic” (*Kriegstagebuch*, ed. cit., p. 140).
[←119]
În 26 iunie 1916, găsim în *Jurnal* următoarea condamnare drastică a englezului dezertor pentru încălcarea lealității și onoarei militare - valori ireductibile: „Ce porc josnic! Nu îi iau în nume de rău dezertarea, dar ca să-ți trădezi astfel camarazii ar trebui să plătești cu moartea” (*Kriegstagebuch*, ed. cit., p. 141).
[←120]
29 iunie 1916.
[←121]
Exclamația este urmată în *Jurnal* de următorul comentariu: „Oricum, pot să fie băieții de cea mai nobilă rasă, întregul mod de conducere a atacului a avut ceva lipsit de vlagă și consecințele au fost pe măsură. Asta nu mai e tactică, canonada asta fără sfârșit, nici măcar după un plan anume, iar patrulele

slabe. «Numai să nu coste mult.» La noi e altfel. Ce cade, cade, asta e prusac” (*Kriegstagebuch*, ed. cit., p. 142).
[←122]
II *Timotei*, 4,7: „Lupta cea bună m-am luptat”.
[←123]
Datorită situării sale pe linia frontului, localitatea Guillemont, ocupată de germani, avea din rațiuni defensive un rol important în această fază a războiului și constituia unul din focarele bătăliei de pe Somme. Regimentul de infanterie 73, căruia îi aparținea Jünger, va ocupa această poziție între 25 august și 8 septembrie 1916” (*Kriegstagebuch*, ed. cit., nota lui H. Kiesel, p. 519).
[←124]
Prima referință la trupele de asalt sau de șoc apare în *Jurnal* la data de 31 iulie 1916, când Jünger este trimis la Ayette, la un curs destinat comandanților de trupe de asalt. De reamintit că aceste unități de luptă au fost înființate în 1915 pentru ieșirea din impasul războiului de poziție. Dotate cu arme speciale și cu efective de elită, ele urmăreau străpungerea în anumite puncte a liniei inamice și ocuparea unor amenajări strategice ale adversarului în vederea înlesnirii unei viitoare ofensive. Jünger și-a cucerit un renume în armată, mai cu seamă în calitate de comandant de trupe de asalt. De altfel, prima ediție a *Furtunilor de oțel* purta subtitlul „Din jurnalul unui comandant de trupe de șoc”, ulterior suprimat (op. cit. p. 518).
[←125]
Aluzie la Dante, Infernul, III, v. 9: „Lasciate ogni speranza, voi ch’entrate”.
[←126]
27 august 1916.
[←127]
Germ., „Koffer”, proiectil de artilerie grea (argou militar).
[←128]
30 august 1916.
[←129]
1 septembrie 1916.
[←130]
Le Petit Journal (1863-1944), cotidian republican și conservator fondat de Moïse Millaud, foarte citit, care atinge spre sfârșitul secolului al XIX-lea, și datorită prețului foarte scăzut, un tiraj de

un milion de exemplare. Pe lângă informații naționale și internaționale, ziarul avea rubrici distractive, foiletoane, cronici etc., iar din 1890 un supliment ilustrat. A fost considerat un precursor al presei de bulevard.

[←131]

E vorba de incidentul din 1898 de la Fashoda, în Sudan, când are loc o ciocnire din rațiuni de împărțire teritorială între forțele expediționare franceze și cele engleze, ciocnire care a fost pe punctul să degenereze într-un război între cele două puteri coloniale.

[←132]

Destinele războiului și ale gloanțelor (latină) - construcție humoristică (*balli*, cuvânt inventat cu aluzie la *bellum* - război și *ballista* - proiectil), cu trimitere la celebrul dicton *habent sua fata libelli* - cărțile își au destinul lor. (*Kriegstagebuch*, ed. cit., nota lui H. Kiesel, p. 522.)

[←133]

În 28 octombrie 1916.

[←134]

„Ah, această coajă, această cartoafă stricată, aruncată la gunoi, crema cremelor stricate” (în lb. fr. în original).

[←135]

Aluzie aici la extravaganța, lipsa de maniere și moralitatea laxă a instituției mercenarilor.

[←136]

De reamintitit că oferta de pace a Triplei Alianțe a fost făcută în 12 decembrie 1916 la insistența Austro-Ungariei. A fost respinsă de Antantă ca vagă, lipsită de garanții privind retragerea din teritoriile ocupate și aducând mai degrabă a manevră de război decât a ofertă sinceră de pace. Ambele tabere și-au declinat orice răspundere în fața istoriei pentru continuarea războiului. Într-o scrisoare din 15 decembrie 1916, Jünger îi scria fratelui său Friedrich Georg: „Oferta de pace ne-a părut aici cu totul surprinzătoare și unora nu le-a plăcut că noi am făcut primul pas. În ce mă privește, eu nu cred în pace decât dacă decizia e precedată de foamete sau de forța armelor”. (*Kriegstagebuch*, ed. cit., nota lui H. Kiesel, p. 533.)

[←137]

E vorba de un petic de pădure situat între Rancourt și Nurlu, la nord-vest de Moislins (*ibidem*, p. 530).

[←138]
Friedrich Georg Jünger (1898-1977), fratele mai mic al lui Ernst Jünger. Poet, prozator și eseist. Din 1916, voluntar în război. Studii de drept și de științe economice și politice la Leipzig și Halle. De răsunet a fost în special eseistica sa filosofică și politică. În anii 1920, apropiat de cercurile național-revoluționare din Berlin, antidemocratice și antiliberale, unele de orientare marxistă, aflate sub influența propagandei sovietice. Articolele publicate de Fr. Georg Jünger în epocă susțin ideea „statului național", fără partide politice (acuzate de situația dezastruoasă a Germaniei postbelice), constituit pe modelul unei organizații militare tehnocratice. Inițial respinge național-socialismul ca fiind prea burghez și provincial. Ulterior, ca ideologie a uniformizării și masificării societății, ca formă a modernității radicale, tehnofile și raționaliste care compensează pierderea transcendenței și a sensului prin „iluziile tehnicii". Eseul *Die Perfektion der Technik* (*Perfecțiunea tehnicii,* 1946), scris în timpul războiului, când a circulat în samizdat, este o critică a tehnicii moderne din perspectiva scepticismului legat de progres, cu ecouri în scrierile ulterioare ale lui Adorno și mai ales ale lui Heidegger (*Zur Frage der Technik*), pe care l-a cunoscut și cu care o vreme a colaborat. Societății național-socialiste politizate, tehnicizate, dispunând totalitar de individ, îi opune întoarcerea la mit, la joc, la artă, capabilă să creeze un spațiu în care regenerarea ființei umane să mai fie posibilă. După cel de-al Doilea Război Mondial rămâne un reprezentant al criticii conservatoare a culturii. Participă la întemeierea (1971) primei reviste (*Scheidewege*) destinate dezbaterii problemelor de continuitate ecologică. Publică poezie și scrieri teoretice despre poezie, numeroase povestiri, de succes în anii 1950, două autobiografii și trei romane, traduce *Odiseea*. A luat numeroase premii literare și distincții academice. Cei doi frați Jünger au fost toată viața foarte legați printr-o adâncă și afectuoasă prietenie, susținută și de preocupări comune, de aceleași teme de reflecție, de orientări ideologice și filosofice, dacă nu identice, în tot cazul foarte apropiate.
[←139]
În cartea sa de amintiri, *Grüne Zweige*, Friedrich Georg scria în legătură cu acest episod: „L-am întâlnit pe Ernst în Fresnoy le Grand, ascultând un concert în aer liber, lângă biserică. M-a luat

imediat în încartiruirea lui și mi-a cedat jumătate din patul mare în care dormea. Foloseam grădina din jurul casei ca să ne antrenăm în a trage cu pistolul. În amurg ne retrăgeam lângă cămin și citeam la lumina a două lumânări de seu. De vreme ce totul era trist, peisajul acoperit de nori puternici, aversele de ploaie care cădeau întruna și pământul umed pe care călcam, vinul rămânea singurul mijloc care ne aducea puțină înseninare" (Friedrich Georg Jünger, *Grüne Zweige*, Hanser, München, 1951, p. 151). Legat de aceeași întâmplare, Ernst Jünger nota în 31 decembrie 1916: „Astăzi pe când, fără să bănuiesc nimic, mă aflam în fața bisericii din Fresnoy, l-am văzut deodată în piață pe fratele meu. Nu-mi venea să-mi cred ochilor. A reieșit că fusese trimis împreună cu alți cadeți pe front și fusese repartizat companiei a 2-a. E o treabă foarte simpatică, dar doi frați în aceeași companie, în condițiile acestor pierderi criminale din ultima vreme, arată că foaia are două fețe" (*Kriegstagebuch*, ed. cit., p. 212).

[←140]

23 februariel 1917: „E pentru prima oară când conduc o companie în prima linie. Dându-mi compania a 8-a, colonelul mi-a spus: «Doresc ca în companie să domnească ordinea, atitudinea concentrată și disciplina.»" (*Kriegstagebuch*, ed. cit., p. 215).

[←141]

De vreme ce benzile desenate din seria *Aventurile lui Tintin*, în care există un personaj cu acest nume, apar abia în anii 1930, este posibil ca porecla ofițerului Hambrock să fie o aluzie hazlie la brânza de Gorgonzola care, din cauza culturii de mucegai adăugate, are un aspect albastru-verzui.

[←142]

Să fie vorba de tipul armean al vânzătorului ambulant?

[←143]

Germ. *Siebzehn und Vier*, joc de cărți, de noroc, datând din secolul al XVIII-lea francez, foarte agreat la curtea lui Ludovic al XV-lea.

[←144]

E vorba de operația strategică camuflată sub numele de „Alberich" (numele piticului viclean din *Cântecul Nibelungilor*), respectiv de retragerea (între 9 februarie - 15 martie 1917) a forțelor combatante germane pe linia Arras-Soisson; scopul era

scurtarea cu 50 km a frontului, deci economisirea de oameni și materiale, precum și folosirea oportunităților oferite de teren pentru construirea de poziții mai bine apărate, în condițiile în care se aștepta un atac surpriză din partea forțelor franco-britanice la începutul anului 1918. Retragerea a fost însoțită de o distrugere de anvergură a zonei părăsite, destinate să nu lase în urmă decât „pământ ars", nimic care să poată fi de vreun folos inamicului (adăpost, aprovizionare cu apă, posibilități de cazare), ceea ce a însemnat peste 250 de sate complet rase de pe suprafața pământului, precum și în jur de 125 000 de oameni evacuați forțat.

[←145]

Poziția Siegfried (numită Hindenburg de Aliați), considerată un punct culminant al genisticii germane, a fost cea mai puternică linie defensivă de pe Frontul de Vest: valuri puternice, tranșee săpate la 5 metri adâncime, buncăre de beton, rețele de sârmă ghimpată late de 20 m, obstacole de diferite feluri, noi linii de cale ferată etc. Construită în cinci luni (de civili germani și prizonieri ruși), poziția Siegfried a rezistat între martie 1917 și sfârșitul lui septembrie 1918, când a fost străpunsă de britanici, ceea ce a dus la inițierea tratativelor de armistițiu (Yves Le Maner, Direktor von La Coupole, www.ewgwdererinnerung-nordfrankreich. com/die-geschichte/das-schlachtfeld/die-siegfriedstellung.html.).

[←146]

În ediția originală din 1920 a *Furtunilor de oțel* apare aici pentru prima dată un pasaj, ulterior reformulat, construit pe o paradigmă ce revine nu o dată sub diverse forme de-a lungul cărții. E vorba de opoziția radicală dintre acceptarea ca inevitabilă a unor operații militare și respingerea lor ca imorale, între condiția de combatant supus constrângerilor militare și cea de om sensibil la suferințele „celuilalt", opoziția dintre duritate și compasiune: „Legitimitatea morală a acestor distrugeri e mult contestată, dar urletul șovinist de furie mi se pare de astă dată mai de înțeles decât ovațiile satisfăcute ale eroilor de cafenea și ale ziariștilor. Când miilor de oameni pașnici li se răpește pământul de baștină, sentimentul trufaș de putere trebuie să amuțească. În calitate de ofițer prusac nu mă îndoiesc nicio clipă de necesitatea faptei. A purta război înseamnă a încerca să distrugi inamicul prin desfășurare brutală de forță. Războiul este

dintre toate meseriile cea mai dură, maeștrii săi au voie să-și deschidă inima omeniei doar atâta timp cât ea nu păgubește. Nu contează că această acțiune, cerută de acel ceas, nu a fost frumoasă. Observatorul atent a văzut acest din urmă lucru din chiar felul în care voința obiectivă a conducătorilor s-a transformat la nivelul trupei într-un șir de instincte josnice.” (*In Stahlgewittern*, Historisch-kritische Ausgabe, vol. 1, ed. cit., p. 296.)

[←147]

Formație aeriană de elită condusă de căpitanul Manfred Albrecht von Richthofen (1892-1918), o legendă a aviației din Primul Război Mondial, cu 80 de victorii aeriene atestate, supranumit „baronul roșu” din cauza culorii roșii a aparatului său de zbor.

[←148]

Citat din Heinrich von Kleist, *Prinz Friedrich von Homburg*, act II, scena 1: „O zi de Dumnezeu, al lumii mare Domn,/Lăsată pentru-n lucru mai plăcut decât acelea de a ne bate”.

[←149]

Hermann Löns (1866-1914), jurnalist și scriitor german. O vreme a lucrat ca ziarist de notorietate în Hanovra. A scris poezii, unele puse pe muzică, și proze de mică anvergură, inspirate din natură și din viața câmpenească. S-a înrolat voluntar în război, repartizat fiind la regimentul hanovrez de infanteriști nr. 73, căruia avea să-i aparțină mai târziu și Ernst Jünger. A căzut în prima luptă la care a participat.

[←150]

Ludovico Ariosto (1474-1533), important reprezentant al Renașterii italiene. Jünger citea celebrul *Orlando furioso*, în versiune germană, interesat cu precădere de episoadele belicoase din acest epos.

[←151]

„Una mică”, în dialectul saxonei de jos. Numele derivă, cu oarecare probabilitate, din lat. „Lagona”, ulcior, sticlă. Inventat de un berar pe nume Cor Brayban, în 1526, amestecul de rachiu și bere a fost și este o băutură foarte populară, strict locală, în Hanovra.

[←152]

Un comentariu deferent și respectuos la adresa adversarului, cu deosebire caracteristic pentru ținuta morală a ofițerului Jünger,

figurează în continuare doar în prima ediție a cărții: „Dacă va fi ca vreunul din cei care au făcut parte din Ist Hariana Lancers să citească aceste rânduri, îl rog să vadă exprimată aici mărturia prețuirii mele pentru o trupă care avea astfel de comandanți ca locotenentul cu care am avut onoarea să mă bat. Ce spune Nietzsche despre poporul războinic? «Puteți să aveți doar dușmani pe care să-i urâți, dar nu dușmani pe care să-i disprețuiți. Trebuie să fiți mândri de dușmanul vostru, căci succesele dușmanului sunt și succesele voastre»” (ed. cit., p. 344).

[←153]

În urma acestei misiuni dificile și primejdioase, la întoarcere, după ce i se îngăduie să doarmă trei ore, Jünger este audiat de un tribunal militar și condamnat „la trei săptămâni de arest în cameră” pentru jignire și tratament necorespunzător față de subordonați. E vorba de urmarea episodului povestit mai sus, în capitolul „Fresnois”, unde, în localitatea Elers, venind de pe front, scoate cu forța câțiva militari ce-i ocupaseră abuziv locuința repartizată. Comentariul „condamnatului”: „Ei, da, pentru domnii care au făcut cercetarea, pentru un conte Strachwitz etc.. cuvântul neaoș german *Arschloch* [cur] era cumva străin de viața lor desfășurată în spatele frontului. În existența lor dichisită asemenea cuvinte de front nu se auziseră niciodată. În schimb, aveau pe piept Crucea de Fier clasa I” (*Kriegstagebuch*, ed. cit., p. 273).

[←154]

François Fénelon (1651-1715), prelat și senior francez, spirit liberal, adept al toleranței religioase și al monarhiei luminate.

[←155]

Louis Blériot (1872-1936), aviator, inventator și inginer francez, în 1909 a traversat pentru prima dată într-un monoplan construit de el Canalul Mânecii. A fost un pionier al acrobațiilor aeriene.

[←156]

E vorba de romanul satiric, cu tentă picarescă, al lui Claude Tillier (1801-1844), *Mon oncle Benjamin*, 1843. Prima traducere germană, în 1866.

[←157]

„Ohndanklager” (germ., în original), compus ad-hoc din „Lager” (tabără) și „Ohndank”, probabil „Ohne Dank” („fără recunoștință”).
[←158]

Joc de cărți foarte popular în Germania, datând din 1920, organizat și sportiv (asociații, uniuni, ligi, campionate etc.).
[←159]

Se subînțelege, dintre toți ceilalți cinci frați.
[←160]

E vorba evident de Friedrich al II-lea sau Friedrich cel Mare (1712-1781), rege al Prusiei, repezentant de seamă al absolutismului luminat, care a izbutit să facă din Prusia a cincea mare putere în Europa, alături de Franța, Anglia, Rusia, Austria, obiect al unui cult popular în secolele care au urmat.
[←161]

După pierderea bătăliei de pe Marne, din septembrie 1914, armata germană s-a retras dincolo de Aisne. Pe Frontul de Vest a început un lung război de poziție. În cadrul acestuia are loc confruntarea din 14 noiembrie 1914, la care au participat cu precădere voluntari și rezerviști și în care germanii au pierdut în jur de 2 000 de oameni în schimbul înaintării cu câțiva kilometri în teritoriul francez. Din punct de vedere militar operația a fost un eșec, exploatat însă propagandistic de armată și consecutiv de media, când s-a vorbit mitizant de jertfa eroică a tinerilor soldați pentru patria germană etc.
[←162]

E vorba de povestiri scrise în 1898 de Kate O’Brien Pritchard și de Hesketh Vernon Pritchard, adaptate și traduse în franceză de Georges Clavigny, publicate în fascicule în magazinul ilustrat *Nos Loisirs*, iar în volum, prima dată, în 1909.
[←163]

Orlando furioso, cântul 17, strofa 15, în trad. germană al lui J. D. Gries, 1927.
[←164]

În schwarzen Walfisch zu Askalon, cântec bahic pe versuri umoristice atribuite popularului scriitor german J. V. von Scheffel (1826-1866), cântec răspândit cu precădere în mediile studențești.
[←165]

1917.

[←166]
În războiul franco-german, bătălia din 16 august 1870, desfășurată pe linia Vionville-Mars-la-Tour era destinată blocării retragerii spre Verdun a armatei franceze. Rezultat indecis și pierderi enorme de ambele părți (*Kriegstagebuch*, ed. cit., n. lui H. Kiesel, p. 479). A fost considerată ultima bătălie din Europa cu participarea masivă a cavaleriei.
[←167]
E vorba despre războiul franco-german între Franța, pe de-o parte, și Prusia susținută de Confederația Germană de Nord și de statele germane din sud, pe de alta. Victoria răsunătoare a statelor germane a dus la unificarea lor și, consecutiv, la formarea Imperiului german sub kaizerul Wilhelm I al Prusiei. Germaniei îi vor reveni și provinciile franceze Alsacia și Lorena, pe care le va păstra până la încheierea Primului Război Mondial.
[←168]
„Fapte de vitejie, morminte noi de viteji alături stau de cele vechi/Vestesc cum Imperiul s-a născut, cum Imperiul s-a menținut.”
[←169]
23 octombrie 1917.
[←170]
27 octombrie 1917.
[←171]
Zicală exprimând dorința ca un lucru neplăcut să se încheie cât mai repede.
[←172]
Aluzie la apariția misterioasă a eroului lui Wagner care refuză să-și decline identitatea de cavaler al cetății Graalului, Montsalvat. Jocul de idei, altminteri foarte parcimonios distribuit în scrierea de față, se bazează aici pe diferența de nivel între termenii puși în prezență (pește/erou wagnerian) prin falsa anonimitate a provenienței lor.
[←173]
Linia defensivă Siegfried era constituită din mai multe poziții care purtau simbolic nume din mitologia germană, cele mai importante fiind, de la nord la sud, Wotan, Siegfried, Alberich, Brunhilde și Kriemhilde.
[←174]
1917.

[←175]
Personaje din mitologia nordică, bersekerii („piele de urs”) erau luptători supuși zeului Odin, care printr-o serie de ritualuri practicate înainte de bătălii intrau într-o stare de frenezie belicoasă.
[←176]
Distincția „Crucea de Cavaler” a fost ridicată la rangul de „Ordin princiar al Casei de Hohenzollern” în 1851 de către regele Prusiei, Friedrich Wilhelm al IV-lea.
[←177]
Erich Friedrich Wilhelm Ludendorff (1865-1937), general și om politic german. După reușita planului Schlieffen (atacarea Franței), august 1914, și a victoriei de la Tannenberg împotriva Rusiei (august-septembrie 1914), acțiuni la care participă în calitate de decident, este numit în Comandamentul suprem al armatei terestre și, împreună cu Paul von Hindenburg, conduce operațiile militare ale armatei până la sfârșitul războiului. Partizan vehement al ideii de invincibilitate a armatei germane, se opune unei rezoluții de pace a parlamentului și capitulării necondiționate. După 1920 devine idolul naționaliștilor și participă la puciul lui Hitler din München (1923). Autor de scrieri militare, dar și politice, îndreptate împotriva celor pe care îi consideră vinovați de pierderea războiului (a fost propagatorul vehement al ideii de „lovitură pe la spate”, după care armata a fost trădată de politicieni și sabotată de forțe oculte) și împotriva condițiilor grele de pace impuse țării sale. Din 1925 se retrage din politică și fondează o mișcare păgână de „cunoaștere a lui Dumnezeu” (*Tannenbergbund*).
[←178]
Pacea de la Brest-Litovsk (1917), încheiată cu ieșirea Rusiei din război, permitea mutarea cel puțin a unei părți a unităților combatante de pe Frontul de Est pe cel de Vest. Conducerea armatei germane viza o mare ofensivă în primăvara anului 1918 („Operația Michael”) care să străpungă frontul Aliaților în zona Artois, separând trupele franceze de cele britanice, să le împingă pe acestea dincolo de Canalul Mânecii și astfel să decidă definitiv asupra sorții războiului. Se prevedea ca regimentul lui Jünger să intre în luptă pe tronsonul dintre Bullecourt și Noreuil (*Kriegstagebuch*, ed. cit., nota lui H. Kiesel,

p. 571). De eșecul acestei ofensive a fost considerat responsabil generalul Ludendorff.
[←179]
E vorba de Operația Michael (numită de germani și „Marea bătălie din Franța”, iar de englezi, „A doua bătălie de pe Somme” - vezi și nota 107), martie-aprilie 1918, care în primele zile a obținut victorii importante pentru ca spre sfârșitul lunii să intre în fază de stagnare.
[←180]
Formă diminutivală a numelui.
[←181]
Înainte de 1914, în Germania, tinerii absolvenți de bacalaureat puteau să facă serviciul militar doar un an cu condiția de a se echipa pe cont propriu (nota lui Henri Plard, op. cit., p. 305). În România interbelică se folosea în context similar termenul de teterist, de la T.T.R., „tânăr cu termen redus”.
[←182]
Nume de ocară dat de britanici germanilor. Ideea se revendica de la „discursul hunilor” ținut de împăratul Wilhelm al II-lea, în iulie 1900, în fața unui corp expediționar german care urma să pedepsească uciderea de către boxeri a ambasadorului german la Pekin: „... dușmanul va fi lovit. Nu va exista iertare; nu se vor lua prizonieri. Cine vă va cădea în mână, va rămâne în mâinile voastre. Așa cum, în urmă cu o mie de ani, hunii și-au făcut un nume sub conducerea regelui lor Atila, nume prin care și azi tradiția ni-i arată aprigi, tot așa și numele Germaniei să fie confirmat în China în așa fel încât niciodată un chinez să nu cuteze să se uite la un german, fie și numai încruntat” (*Kriegstagebuch*, ed cit., nota lui H. Kiesel, p. 577).
[←183]
E vorba despre scena coșmarescă descrisă la începutul capitolului precedent, când o grenadă de calibru greu cade într-un crater, transformându-i pe cei adăpostiți acolo într-o masă informă de carne arzândă.
[←184]
Luptele acerbe, din iunie 1918, pentru ocuparea acestui petec de pădure, situat în preajma satului Puisieux-au-Mont (departamentul Pas-de-Calais) vor constitui obiectul scrierii memorialistice *Das Wäldchen 125. Eine Chronik aus den Grabenkämfen 1918* [*Păduricea 125. O cronică din luptele de*

tranșee 1918], apărută în 1925. Întinse pe durata unei singure luni, evenimentele descrise se încadrează în aceeași paradigmă a violenței, a suferinței și a morții. Pădurica, centrul expunerii, este percepută nu doar ca o simplă fâșie de pământ asemenea oricărei alteia, pe care trupele inamice o cuceresc pe rând și o pierd pe rând într-un du-te-vino frenetic, haotic și absurd, nu doar ca un amestec de calcar și nisip acoperite de pulbere albă, „în care trunchiurile puternice au fost doborâte sau li s-au frânt crengile, în care schijele au smuls scoarța și alburnul copacilor și în care doar inima ciuruită de gloanțe a lemnului mai întinde în sus o oaste de catarge golașe, mâncate parcă de o boală înfiorătoare”; ci, totodată, ca un loc simbolic al nesfârșitelor cazne ale soldatului pe front, al marșurilor epuizante pe ploaie, vânt sau arșiță, al săptămânilor de lucru fără răgaz la terasamente, al nopților nedormite, al primejdiei ucigașe, un loc în care fiecare pas este plătit cu tribut de sânge, într-un cuvânt, dincolo de existența ei vegetală, pădurica este percepută ca o reducție simbolică a ororilor războiului în absolut. Discursul este mai metaforizat, mai reflexiv, mai introspectiv decât acela din *Furtuni de oțel*. Se simte, totodată, apropierea sfârșitului, răzbat semne abia schițate ale înfrângerii definitive.

[←185]

Cuvânt compus din *Wahn*, iluzie, amăgire, miraj, și *Frieden*, pace, liniște; deci, „Pacea iluziei”. Henri Plard amintește (op. cit., p. 342) că acesta este numele vilei lui Richard Wagner din Bayreuth.

[←186]

George Jeffreys (1645-1689), baron de Web. Judecător, membru al Consiliului privat, lord cancelar sub Iacob al II-lea al Angliei. Supranumit „judecătorul spânzurător”, a fost responsabil de masacrarea a o mie de civili după eșecul loviturii de stat din 1685, condusă de James Scott I, duce de Monmouth (1649-1685).

[←187]

Posibilă aluzie la legenda celor trei tineri aruncați de Nabucodonosor în cuptorul încins, pentru a fi refuzat să se închine la idoli, și salvați de îngerul Dumnezeului lui Israel (*Daniel*, 3).

[←188]

Gripa spaniolă este o variantă de gripă care a apărut în timpul Primului Război Mondial, probabil de natura gripei aviare de astăzi. După ciuma neagră, a fost una dintre cele mai letale pandemii, făcând între 50 și 100 de milioane de victime în întreaga lume. A fost numită spaniolă fiindcă Spania a fost țara care, deși n-a participat la conflagrația mondială, a mediatizat-o mai mult decât restul țărilor europene.
[←189]
În 21 iulie 1918.
[←190]
Pasajul se încheie cu observația: „Ei, da, în acest război cei din spatele frontului știu mai bine decât soldatul combatant care trebuie să curețe gunoiul, laurii îi pot însă culege alții. Punct.”
[←191]
Eroul romanului lui H. J. Chr. von Grimmelshausen, *Aventurile lui Simplicisius Simplicissimus* (vezi nota 12). Dat fiind contextul, este foarte probabil ca referința să aibă în vedere, metonimic, romanul ca întreg, ca ficțiune plină de numeroase și spectaculoase isprăvi războinice.
[←192]
„Fugi de-aicea, fugi Rodrigo/Trufașe castilian” (trad. de Sorin Mărculescu). Versurile sunt din traducerea germană a *Cid*-ului de J. G. Herder, *Der Cid nach spanischen Romanzen*, 1838, cap. 29. E vorba de refrenul „Rückwärts, rückwärts, Don Rodrigo/Deine Ehre ist verloren/Rückwärts, rückwärts, stolzer Cid”.
[←193]
Familister < familistère (fr.), program de construire a unui tip de locuințe pentru muncitori. Cuvântul este derivat din falanster.
[←194]
Posibilă referință la tirada Marchizului de Posa în dialog cu Regele în *Don Carlos*, actul III, scena X: „[...] Și cetățenii/Pe care-i pierdeți astfel din pricina credinței/Sunt cei mai buni. Cu brațele deschise/Primește pe fugari Elisabeta,/Și Anglia mai tare înflorește/Cu meșteșugurile țării noastre” (trad. de Al. Philippide).
[←195]
„Es wummert”.
[←196]

Britanicii au fost primii care au folosit tancurile în Primul Război Mondial. Germanii nu au avut cu ce riposta într-o primă fază. Ulterior, însă, au descoperit muniția antitanc și posibilitatea de a construi tranșee mai late care să limiteze mobilitatea adversarului.
[←197]

The Life and Opinions of Tristram Shandy, Gentleman, romanul lui Laurence Steme (1713-1768), apărut între 1760 și 1767. Se pare că Jünger citea versiunea germană din 1880, *Leben und Meinungen des Herrn Tristram Shandy* (*Kriegstagebuch*, ed. cit., nota lui H. Kiesel, p. 589).
[←198]

E vorba despre asaltul din Sapignies, august 1918.
[←199]

„Tag des Zornes" (germ.), posibilă referință la *dies irae* - primul vers din celebrul imn medieval, cu atribuire nesigură, despre Judecata de Apoi, devenit parte integrantă a ritualului catolic consacrat morților.
[←200]

Actul 5, scena XI din Fr. Schiller, *Die Jungfrau von Orléans*, în care eroina, prizonieră, se află într-un turn, păzită de un soldat englez care urmărește de sus bătălia și-i spune ce se întâmplă jos.
[←201]

Cel mai înalt ordin militar prusac, introdus de Frederic cel Mare în 1740 și acordat până în 1918. În Primul Război Mondial au fost decorați cu acest ordin doar doisprezece comandanți de companii de infanterie, dintre care „doi sunt cunoscuți ca soldați: feldmareșalii Rommel și Schörner, iar unul e cunoscut ca poet, Ernst Jünger.(Hans Möller, *Die Geschichte der Ritter des Ordens Pour le mérite im Weltrkrieg*, vol. I, Berlin, 1935, apud Karl O. Paetel, *Ernst Jünger in Selbstzeugnissen und Bilddokumenten*, Rowohlt, Hamburg, 1962, p, 61). Mai târziu, într-o alocuțiune ținută cu ocazia primirii (1956) unei distincții literare acordate de orașul Bremen, Jünger avea să spună: „Mă legănasem în speranța că voi pleca din această lume nepremiat. Dintotdeauna am avut o anumită alergie la omagiere. Că lucrurile stau așa, o datorez poate feldmareșalului von Hindenburg. Acesta mi-a spus odată, prin 1920: «Știți, nu e deloc avantajos că Regele Prusiei v-a decernat dumneavoastră, un om atât de tânăr, ordinul său cel mai înalt. Din camarazii mei de la 1864, 1866 și 1870 care au primit *Pour le mérite* nu s-a ales nimic.» Aici avea dreptate. În două războaie mondiale n-am izbutit să ajung decât până la gradul de căpitan. Și am fost bucuros că nu m-a costat capul, precum pe Rommel și pe alți confrați de ordin” (op. cit., p. 144).